

БИЛ БРАЙСЪН ЕДИН АМЕРИКАНЕЦ В ЕВРОПА

Превод от английски: Владимир Германов, 2004

chitanka.info

На Синтия

Уилям Джеймс описва човек, който под въздействието на райски газ имал следното преживяване: когато бил в упоено състояние, той знаел тайната на вселената, но когато идвал на себе си, се оказвало, че я е забравил. Веднъж, след огромно усилие, успял да запише тайната, преди видението да изчезне.

Когато се съвзел напълно, се втурнал да види какво е записал. Ето какво било: „Навсякъде се е просмукала миризма на петрол.“

Бъртран Ръсел,
„История на западната
философия“

НА СЕВЕР

През зимата от Осло до Хамерфест се стига с автобус за трийсетина часа, макар че защо на някой би му хрумнало да ходи в Хамерфест през зимата е въпрос, който си заслужава да се разгледа. Намира се на края на света, най-северната точка на Европа, отдалечен е от Лондон, колкото Лондон от Тунис. Това е място с тъмни и жестоки зими, където слънцето потъва в Арктическият океан през ноември и после не се появява цели десет седмици.

Исках да видя Северното сияние. Освен това, от дълго време хранех смътно желание да разбера от личен опит какъв е животът на такова далечно и сурово място. В Англия, у дома, с чаша уиски и географски атлас, идеята ми се бе сторила страхотна. Сега обаче, докато подбирах пътя си през сивата киша на Осло, в средата на декември, започвах да изпитвам съмнения.

Нещата не тръгнаха добре. Успях се в хотела, пропуснах закуската и трябваше да се намъкна в дрехите презглава. Не успях да намеря такси и се наложи да влача нелепо тежката си чанта цели осем преки през кишата, до централната автогара. Срегнах огромни трудности, докато убедих персонала на Кредиткасен Банк на „Карл Йоханс Гате“ да ми осребри достатъчно туристически чекове, за да платя невероятните 1200 крони за автобусен билет — просто отказваха да схванат, че Уилям Макгайър Брайсън от паспорта ми и Бил Брайсън от туристическите чекове са едно и също лице, така че пристигнах на автогарата две минути преди заминаването, задъхан и запотен от безкрайното усилие, което е моят живот, а момичето на гишето за билети ми каза, че от резервацията ми няма и помен.

— Това не се случва — заявих аз. — Все още съм си у дома, в Англия, и се радвам на Коледа. Ще ми налееш ли още малко портвайн, скъпа?

Всъщност казах:

— Трябва да има някаква грешка. Моля, проверете пак.

Момичето прегледа пътническия манифест.

— Не, господин Брайсън, името ви го няма.

Само че аз го видях, обърнато наопаки.

— Ето го, второто от долу нагоре.

— Не — прецени момичето. — Тук пише Бернт Бьорнсон. Това е норвежко име.

— Не пише Бернт Бьорнсон. Пише Бил Брайсън. Погледнете „л“-то. Госпожице, моля ви!

Само че на нея такива номера не й минаваха.

— Ако изпусна този автобус, кога е следващият?

— Следващата седмица по същото време.

Чудесно!

— Госпожице, повярвайте ми, пише Бил Брайсън.

— Не, не пише.

— Вижте... идвам чак от Англия. Нося лекарства, с които може да се спаси животът на едно дете. — Не се хвана. — Искам да видя шефа ви.

— Той е в Ставангер.

— Ето какво. Направих резервацията си по телефона. Ако не ме качите на този автобус, ще напиша писмо на шефа ви, с което ще хвърля сянка върху кариерата ви до края на столетието. — Това явно не я разтревожи. Тогави ми хрумна нещо друго: — Ако този Бернт Бьорнсон не се появи, мога ли да взема неговото място?

— Разбира се.

Защо ли не се сещам за тези неща в самото начало, за да си пестя тревогите?

— Благодаря — казах и помъкнах чантата си навън.

Автобусът беше огромен, на две нива, като американски „Грейхаунд“, но само половината от горния етаж имаше седалки и прозорци. Останалото беше плътен алуминий, скрит под обезпокоително психарска рисунка на галактически пейзаж, като корица на евтин научнофантастичен роман, с надпис „Експрес 2000“, изписан с огнени букви върху опашка на комета. В пристъп на краткотрайно замайване си помислих, че в задната затворена част може да има нещо като спално помещение, в което, като дойде време за лягане, ще бъдем въведени от стюардеса, която ще ни покани да си

изберем койка. Бях готов да платя всякаква сума за такъв вариант. Оказа се, че съм се заблудил. Задната част, както и цялото пространство под нас, беше за багаж. „Експрес 2000“ се оказа камион за дълги разстояния, с пътници.

Потеглихме точно на обяд. Бързо си дадох сметка, че всичко в този автобус е създадено за неудобство. Седях до отоплението, така че, докато ледените течения облъхваха горните части на тялото ми, левият ми крак толкова се нагорещи, че чувах как космите по него пращят като запалени. Седалките бяха измислени от джудже, което иска да си отмъсти на хората с нормален ръст — няма друго обяснение. Младият човек отпред беше спуснал облегалката си толкова назад, че главата му висеше буквално в скута ми. Четеше комикс, озаглавен „*Tommy og Tigrn*“, а от физиономията му човек можеше да се убеди, че Господ има чувство за хумор. Моята собствена облегалка беше килната под особен ъгъл, който моментално предизвикваше трайни болки във врата. Отстрани имаше лост, с който, предположих, че би могла да се нагласи в по-удобно положение, но от дълъг опит знаех, че ако го докосна дори несъзнателно, седалката ще се стовари назад и ще счупи капачките на симпатичната възрастна госпожа зад мен, така че го оставих на мира. Жената, до която седях, явно ветеран от множество подобни походи в далечния Север, измъкна куп списания, салфетки, таблетки за гърло, мехлеми, кремове и фруктови бонбонки, мушна всичко това в джоба на облегалката пред себе си, уви се с одеяло и спа почти непрекъснато през цялото пътуване.

Заподскачахме през снежния полумрак, през ширналите се предградия на Осло, потеглихме през страната. Разпилените из несвършващия здрач села и ферми изглеждаха спретнати и заможни. В прозорците на всички къщи блещукаха празнични коледни светлини. Скоро изпаднах в онова не толкова неприятно безмозъчно състояние, което ме обзема при дълго пътуване — главата ми се поклаща свободно на раменете, като на човек, който не може да контролира шийните си мускули, но това не го безпокои особено.

Пътешествието ми беше започнало. Щях отново да видя Европа.

За първи път пътувах до Европа през 1972 година. Тогава бях кльощав, срамежлив и сам. По онова време единствените евтини

полети бяха от Ню Йорк до Люксембург, с кацане за презареждане на летище Кефлавик, в Рейкявик. Самолетите бяха стари и добрите им дни отдавна бяха отминали — кислородните маски понякога падаха неканени от местата си на тавана и оставаха да висят, докато не се появи стюардеса с чук и пълна уста с пирони, за да закрепят положението. Вратите на тоалетните проявяваха склонност да се отварят, докато си вътре, ако не ги подпираш с крак, което на свой ред внасяше определен елемент на предизвикателство във всичко, което човек правеше вътре. На всичкото отгоре бяха болезнено бавни. Трябваше седмица и половина, за да стигнеш до Кефлавик — малко сиво летище наред с равното сиво небитие, после още седмица и половина, за да се додрусаш през небесата до Люксембург.

В самолета всички бяха хипита — освен екипажа и двама директори на фабрика за рибни консерви в първа класа. Приличаше на автобус, тръгнал на фестивал на кънтри музиката. Пътниците непрекъснато вадеха китари, мандолини и бутилки евтино вино, и завързваха отношения със съседите си по седалка, които явно щяха да доведат до много и енергичен секс по множество средиземноморски плажове.

През дългите, изпълнени с вълнения седмици преди полета — признавам — лежах, заляпан в тавана на спалнята, и се поддържах с фантазии, които най-общо се въртяха около това, че се оказвам до задъхана млада красавица, изпратена от баща си, против волята ѝ, в Лозанския институт за нимфоманиакални смущения, която наред Атлантика се обръща към мен и казва: „Извинете, имате ли нещо против да поседя малко на лицето ви?“ В действителност, на седалката до мен се разположи нашарена от акне бобена шушулка с очила като на Бъди Холи и редица химикалки, мушнати в предпазващо пластмасово калъфче в джоба на ризата му. На калъфчето пишеше „КАЧЕСТВЕНИ СТОКИ ГРУБЕР, ГРАД ФЛАГЕЛЕЙШЪН^[1], ОКЛАХОМА. АКО НЯМАМЕ ТОВА, КОЕТО ТЪРСИТЕ, ЗНАЧИ ТО НЕ ВИ ТРЯБВА“ или нещо такова. На врата му имаше циреи, които приличаха на незаздравели огнестрелни рани, и целият вонеше на тигрова мас.

През по-голямата част от полета четеше Светото писание, като следеше с пръсти редовете и изговаряше прочетеното достатъчно високо, че да го чувам като трескав шепот в дясното си ухо. Страхувах

се от най-лошото. Не знам защо религиозните фанатици се чувстват толкова непреодолимо длъжни да привлекат към вярата си всеки, който им се изпречи на пътя — за Бога, нали аз не се опитвам да ги направя фенове на „Сейнт Луи Кардиналс“? И въпреки това, не пропускаха случай да опитат.

В наши дни, винаги когато ме приближи някой с бели чорапи, обувки „Хъш Пъпис“ и табелка, на която пише „Здравейте, аз съм Гас“, му обяснявам, че не би могъл да ме убеди дори да изляза от горяща кола, нежели да ме ангажира за цял живот с някакво си божество, и му казвам следващия път да изпрати някой по-интелигентен и с по-добър вкус към облеклото. Тогава обаче бях твърде стеснителен, така че само слушах учтиво и хъмках неангажиращо на всички уверения, че Исус можел да обърне живота ми наопаки. Някъде над Атлантика, както оценявах отредените ми 200 кубически сантиметра лично пространство, както човек прави при дълъг полет, под седалката пред себе си съзрях монета, наведох се с мъка и я вдигнах. Когато пак се изправих, видях, че съседът ми по седалка ме гледа със застрашителен блясък в очите.

— Откри ли Исус? — попита той неочаквано.

— А, не... само четвърт долар — отговорих веднага, бързо се наместих и се престорих, че смятам да спя през следващите шест часа, без да обръщам внимание на молбите му да позволя на Христос да построи колибка в сърцето ми.

Всъщност гледах тайно през прозореца, за да зърна Европа. Още си спомням тази първа гледка. Самолетът сякаш изпадна от облаците и отдолу изведнъж видях вълшебна картина — малки зелени ниви и селца с камбанарии, пръснати из вълнист пейзаж, като изтупан юрган, миг преди отново да се разстеле върху леглото. Бях летял много из Америка и никога не бях виждал през прозорец на самолет нещо по-различно от златисти ниви и ферми с размерите на Белгия, лъкатушещи реки и нарисувани като с молив черни магистрали, прави като опната жица. Имаш чувството, че ако примижиш добре, ще видиш Лос Анджелис, дори и да си над Канзас. Пейзажът тук обаче беше подреден и съвършен като миниатюрен модел на влакче. Беше толкова зелено, старателно обработено и изпипано, толкова прибрано и спретнато, вълнуващо, толкова... европейско. Бях поразен. И още съм.

Мъкнех толкова голяма раница, че донякъде очаквах на митницата да ме попитат „Нещо за деклариране? Цигари? Алкохол? Умрял кон?“, и превит под тежестта ѝ прекарах деня из старинните улици на град Люксембург, изпаднал в някакво ярко умопомрачение — непозната смесица от възбуда, изтощение и отчетливи зрителни възприятия. Всичко изглеждаше така ярко, така остро фокусирано, така ново! Имах чувството, че излизам навън за първи път. Беше толкова различно езикът, парите, колите, номерата на колите, хлябът, храната, вестниците, парковете, хората. Дотогава не бях виждал пешеходна „зебра“, трамвай, ненарязан хляб (дори не мислех, че е възможно да има), не бях виждал човек с таке, който очаква да го вземат несериозно, не бях виждал хора да ходят в различен магазин за всяко нещо, което им трябва за вечеря или хора, които сами си носят торбите за покупки, не бях виждал фазани с перата или одрани зайци да висят на витрината на месаря, или захилена свинска глава на тава, не бях виждал „Житан“ пакет, нито пък човечето на Мишлен. А хората... Ами, хората бяха люксембургци. Не знам защо това толкова ме изуми, но ме изуми. Мислех си: Онзи човек там е люксембургчанин. И онова момиче. Те не знаят нищо за „Ню Йорк Янкис“, не са чували мелодията на клуба „Мики Маус“^[2], просто са от друг свят. Беше просто прекрасно.

Следобеда, на моста „Адолф“, високо над клисурата, която пресича града, се натъкнах на пъпчивия си съсед от самолета. Влачеше се назад, към центъра, също под доста голяма раница. Поздравих го като приятел — в края на краищата от триста милиона души в Европа познавах единствено него. Той обаче беше далеч от моята трескава възбуда.

— Намери ли си стая? — попита ме мрачно.

— Не.

— Никъде нямаше. Търсих навсякъде и всичко е заето.

— Така ли? — отвърнах и тревогата се промъкна в мен като сянка. Проблемът беше потенциално сериозен. Дотогава не ми се беше налагало сам да си търся място за спане — представях си, че ще се появя в някой малък хотел, когато ми скимне, и след това всичко ще се нареди.

— Шибан град, шибан Люксембург! — отбеляза приятелят ми в неочакван пристъп на красноречие и продължи по пътя си.

Появих се в няколко почти мизерни хотела около централната гара, но всички бяха пълни. Разширих кръга и пробвах в други хотели, по-далеч, но безуспешно и не след дълго — защото Люксембург е колкото чаровен, толкова и малък — се оказах на едно шосе извън града. Несигурен как да се справя с разразяващата се криза, реших да отида на автостоп до Белгия. Белгия беше по-голяма страна, имаше шанс положението там да е по-добро. Стоях час и четирийсет минути край пътя с вдигнат палец и наблюдавах, пробождан от иглички на отчаяние, как колите профучават и как слънцето следва пътя си към хоризонта. Канех се да изоставя и този план — и какво щях да правя? Не знаех... Тогава пред мен спря очукан ситроен 2CV.

Примъкнах раницата си и на предната седалка видях млада двойка, която спореше. За момент си помислих, че изобщо не бяха спрели заради мен, че мъжът е натиснал спирачката колкото да удари един бой на жена си, както знаем, че обичат да правят европейците, съдейки по филмите с Жан Пол Белмондо, които даваха по националната телевизия. Само че след миг жената излезе, хвърли ми изпепеляващ поглед и ме остави да пропълзя на задната седалка, където и седнах, запушил уши с коленете си, сред купчини кутии за обувки.

Шофьорът беше много дружелюбен. Говореше добре английски и ми изкрещя, за да надвика рева на двигателя, който напомняше градинска косачка, че работи като пътуващ търговец на обувки и че жена му била служителка в люксембургска банка, и че живеели в Арлон, почти до границата. Непрекъснато се обръщаше назад, за да доподреди нещата на задната седалка, за да ми направи повече място, като хвърляше кутии към задното стъкло, което бих предпочел да не прави, защото доста често ме удряха по главата, а и през това време караше с повече от сто сред натоварено движение, с една ръка.

През няколко секунди жена му изпищяваше заради някоя изникнала отпред задница на камион, той връщаше вниманието си към пътя за около две секунди и половина, а след това отново се заемаше с моето удобство. Тя непрекъснато му крещеше заради шофирането, а той се държеше, сякаш това е някаква нейна досадна странност и продължаваше да ми хвърля подкупващи, конспиративни, дълбоко галски погледи, сякаш пискливото й натякване е някаква шега, която разбираме само двамата.

В малко случаи съм бил по-убеден, че скоро ще умра. Мъжът караше, като че ли играе на компютър. Шосето беше с три ленти — още едно нещо, което дотогава не бях виждал — като по едната се пътуваше на запад, по другата на изток, а средната беше обща, за задминаване в двете посоки. Моят нов приятел изглежда не беше схванал системата. Излизаше в средната лента и искрено се изненадваше, когато откриеше, че ни връхлита поне четиридесеттонен камион, също като в анимационен филм. Отбиваше встрани в последния възможен момент, после се показваше през прозореца и ругаеше другия шофьор, след което пък жена му и аз го вкарвахме с кръсци обратно в колата. По-късно научих, че от цяла Европа Люксембург е страната с най-много смъртни случаи от автомобилни катастрофи, което въобще не ме изненадва.

За половин час стигнахме Арлон, мрачен индустриален град. Всичко наоколо изглеждаше сиво и прашно, дори хората. Мъжът настоя да вечерям с тях в апартамента им. Жена му и аз възразихме — аз учтиво, тя с неприкрита неприязън — но той отхвърли протестите ни като поредна досадна странност и преди да разбере какво става, ме качиха по тъмни стълби и ме въведоха в най-малкия и най-голия от всички апартаменти, които бях виждал. Имаха само две стаи — кухня с размерите на бюфет и стая за всичко останало, в която видях маса, два стопа, легло и преносим грамофон само с две плочи — едната на Джийн Питни, а другата на някакъв духов оркестър на английски миньори. Попита ме коя искам да чуя. Казах му той да избере.

Пусна Джийн Питни, изчезна в кухнята, където жена му го засипа със залп от шепот, после пак се появи с глуповато изражение на лицето, две чаши и две големи кафяви бутилки светло пиво.

— Това е много хубаво — заяви обещаващо той и напълни чашата ми с бира, която се оказа топла.

— М-м-м — отговорих аз, като се постарях да прозвучи доволно. Избърсах малко пяна от устните си и се зачудих дали бих оцелял след скок през прозореца на втория етаж. После пихме бира и се усмихвахме един на друг. Опитах да преценя на какви мисли ме навежда тази бира и най-накрая реших, че асоциацията е с много голямо количество урина за изследване, може би на едро животно от цирка.

— Добре е, нали? — попита белгиецът.

— М-м-м — казах пак, но не отпих.

Никога преди това не се бях отделял от дома. Намирах се на чужд континент, сред хора, които не говореха моя език. Току-що бях пропътувал 6400 километра в сандък за лед с крила, не бях спал трийсет часа, не се бях мил двайсет и девет, а сега се намирах в малък, спартански апартамент, в незнаен белгийски град и щях да вечерям с двама непознати.

Мадам Непозната се появи с три чинии, във всяка от които имаше по две пържени яйца, нищо повече, и ги стовари с гняв и порцеланов звън на масата.

Аз и тя седнахме на масата. Съпругът й кацна на леглото.

— Бира с яйца — отбелязах. — Интересна комбинация.

Вечерята продължи четири секунди.

— М-м-м — казах аз, избърсах жълтъка от устата си и се потупах по корема. — Беше чудесно. Благодаря ви много. Е, мисля, че трябва да тръгвам.

Мадам Непозната ми хвърли поглед, който достигаше доста отвъд омразата, но господин Непознат скочи на крака и дружелюбно ме задържа за раменете.

— Не, не, не. Трябва да чуеш и другата страна на плочата и да пийнеш още малко бира.

Обърна плочата, започнахме да слушаме мълчаливо и да отпиваме малки глътки бира. След това ме откара с колата си до центъра на града, в малък хотел, който някога може да е бил и „гранд“, но сега беше пълен с голи електрически крушки и го обслужваше мъж по потник. Мъжът ме поведе на дълго пътешествие по стълби и коридори и най-накрая ме изостави в голяма стая с незастлан под, в чиито сумрачни пространства имаше стол с кърпа на облегалката, очукана мивка, абсурдно голям старинен гардероб и огромно легло, със специфичните вдлъбнатини и аромата на 150 години нетърпелив секс.

Пуснах раницата си и се проснах върху леглото с обувките, после си дадох сметка, че ключът за двайсетватовата лампа е увиснал някъде в сумрака, чак в другия край на стаята. Обаче бях твърде изтощен, за да стана и да изгася лампата, твърде уморен, за да направя каквото и да било, освен за момент да се зачудя дали религиозният ми приятел все още скита из Люксембург, без да е намерил стая, дали не се е скрил в

някой вход или лежи на пейка в парка, с допълнителен пуловер и натъпкани със страници от „Люксембургер Цайтунг“ джинси, за да го пазят от студа.

— Надявам се да е така — казах и потънах в единайсетчасов сън.

Прекарах няколко дни в шляене из гористите възвишения на Ардените. Беше ми нужно известно време, преди да свикна с раницата. Всяка сутрин, когато я нарамвах, залитах поне минута като човек, когото са ударили по главата с чук, но пък започнах да се чувствам в страхотна форма. Все едно да тръгнеш на разходка с гардероб. Не знам дали изобщо някога съм се чувствал по-доволен и по-жив отколкото през онези три-четири дни в южна Белгия. Бях на двайсет години, като отвързан, в един чудесен свят. Времето беше милостиво, всичко беше потънало в зеленина, навсякъде се виждаха спретнати ферми, гъски и кокошки се разхождаха край шосетата, почти без да видят автомобил.

През час-два влизах в някое сънливо селце и там неизменно виждах по двама старци с такета, седнали пред някое кафене на по чаша бира, които мълчаливо ме наблюдаваха докато приближавам и отминавам, и отговаряха на веселото ми „*Bonjour!*“ с едва забележимо кимване. Вечер, когато намирах стая в някой малък хотел и отивах в местното кафене да чета книга и пия бира, с такова кимване ме удостояваха десетки посетители, а аз, в ентузиазма си, вземах това кимане за знак на уважение и приемане. Предполагам, че одързостен от седем или осем чаши „*Jupiter pits*“ или запомнящата се „*Donkle Beer*“, съм се накланял към някои от тях и съм казвал с дружелюбен, приятелски глас: „*Je m'appelle Guillaume. J'habite Des Moines*“^[3].

И така, лятото си течеше. В продължение на четири месеца скитах из континента, през Великобритания и Ирландия, през Скандинавските страни, Германия, Швейцария, Австрия и Италия, потънал в дълбоко удивление. Това лято беше най-щастливото, което някога съм преживявал. Беше толкова хубаво, че се прибрах у дома, изгорих съдържанието на раницата си и се върнах следващото лято със съученик от гимназията на име Стивън Кац, което, убедих се бързо, беше голяма грешка.

Кац беше човек, който можеше да лежи в тъмна хотелска стая и, докато се опитваш да спиш, да говори с часове, с най-дребни, понякога крещящо перверзни подробности, за това какво би искал да направи с една или друга нимфетка от училище, за своите и някои от техните предпочитания или да обявява, че ще пръдне, с думите: „Задава се много добра. Готов ли си?“, а после да ги класифицира по звучност, продължителност и одоризация, както се изразяваше. Най-доброто, което може да се каже за пътуването в чужбина с Кац е това, че по този начин спестяваш на Америка необходимостта да прекарва лятото с него.

Съвсем скоро той се превърна в някакъв шум на фона, човек, който посреща на масата всяка нова порция с: „Какви са пък тези лайна?“, хиперактивен непознат, който през цялото време говореше за чукане и ме придружаваше незнайно защо, където и да отидех, така че след време повече или по-малко престанах да го чувам и прекарах едно лято почти толкова самотно, колкото и предишното.

След това прекарах почти целия си живот — петнайсет от общо седемнайсет години — в Англия, в периферията на този великолепен континент, без да видя почти нищо от него. Четириднешно пътуване до Копенхаген, три пътувания до Брюксел, бързо прекосяване на Холандия — само толкова за петнайсетте си години като европейец. Беше време да сложа нещата в ред.

В началото реших да започна от Нордкап — най-северната точка на континента — и да продължа на юг, до Истанбул, като мина през колкото е възможно повече от местата, които бяхме посетили с Кац. Смятах да тръгна през пролетта, но малко преди Коледа се обадох в Университета на Тромзьо — най-северно разположения университет в света и център на изследванията на Северното сияние — за да разбера кое е най-подходящото време човек да види това небесно светлинно шоу. Телефонната линия беше толкова лоша, че едва чувах любезния професор, с когото разговарях — сякаш се намираше в центъра на разразила се виелица. Представях си как вятърът отваря вратата на паянтовата му, самотна колиба и навява вътре сняг, някъде в пустошта. Все пак, разбрах, че единственото време, когато сиянието може да се види, е тъкмо сега, в разгара на зимата, преди слънцето да изгрее отново в края на януари. Годианата се оказа много добра за Северното сияние — имаше нещо общо със слънчевата активност — но за да го

видиш, трябваше небето да е чисто, а в Северна Норвегия такова нещо трудно може да се предвиди.

— Трябва да предвидите да останете поне месец — изкрещя ми професорът.

— Месец? — попитах с искрена тревога.

— Най-малко.

Месец. Месец на най-студеното, най-тъмното, най-пустото и най-далечното място в Европа. Всички, с които споделих идеята, решиха, че ще е забавно. И ето ме сега — изпълнен с непреклонна решимост, пътувам на север в друсащ се автобус.

Скоро след като излязохме от Осло, с известно безпокойство си дадох сметка, че никой в автобуса не пуши. Никъде не видях табела „Пушенето забранено“, но няхах никакво намерение да съм първият, който да запали, а после всички да се разкудкудякат против мен на норвежки. Бях почти сигурен, че мъжът на съседната седалка е пушач — изглеждаше доста потиснат — и дори още по-сигурен за младежа пред мен. Все още не съм виждал пораснал любител на комиксите, който да не обича наред с тях тютюна и татуировките. Погледнах листовката на „Експрес 2000“, която получих с билета и прочетох с ужас: *„tilsammen 2 000 km non-stop i 30 timer“*.

Добре, може и да не правя разлика между норвежки и супа с фиде на буквички, но дори и аз успях да превода това нещо. Две хиляди километра! Без спиране! Трийсет часа без цигара! Изведнъж целият дискомфорт се върна. Заболя ме вратът, левият ми крак зацвърча като бекон в тиган, главата на младежа пред мен се оказа по-близо до чатала ми, отколкото изобщо някога е била мъжка глава, разполагах с по-малко лично пространство, отколкото ако се бях напъхал в куфара си и се бях самоизпратил в Хамерфест по пощата, а сега щях да пътувам трийсет часа, без инфузия на никотин. Това беше прекалено.

За щастие, оказа се, че не е толкова зле. На шведската граница, около два часа след като тръгнахме от Осло, автобусът спря на граничен пункт наскрел гората и докато шофьорът беше в колибата, за да се оправи с документите, повечето пътници, включително аз и двамата, за които го бях предсказал, изтрополихме надолу по стълбата,

затропахме с крака в ледения сняг и започнахме да пушим цигари в шепи. Кой би могъл да каже кога отново ще имаме такъв шанс? Всъщност, след като се върнах в автобуса и си спечелих за вечни времена враждебността на дамата до мен, защото я настъпих за втори път в продължение на пет минути, проучих малко по-внимателно листовката на Експрес 2000 и открих, че в маршрута се включени три спирания за почивка.

Първата беше до едно крайпътно кафене в Скелефтеа, Швеция. Странно място. На стената, в началото на опашката за храна, висеше огромно меню. До всяко ястие имаше червен бутон, който, като го натиснеш, сигнализираше на хората в кухнята, че трябва да започнат да го приготвят. След като направиш това, плъзгаеш таблата си до касата, като спираш за момент, колкото да си избереш нещо за пиене, после чакаш заедно с касиера двайсет минути, докато ти дадат храната. Сериозно противоречие с предназначението на едно кафене, не мислите ли? Тъй като бях последен на опашката, а опашката не помръдваше, излязох навън, изпуших много цигари на жестокия студ и пак се върнах. Опашката беше намаляла съвсем незначително, но все пак взех поднос и се вгледах в менюто. Нямах никаква представа какви са ястията и понеже изпитвам ужас от възможността, без да искам, да си поръчам дроб — толкова го мразя, че ще трябва да ви оставя за момент, колкото да повърна в кошчето за боклук само при мисълта за това нещо — реших да не избира нищо (макар че ми се щеше да натисна всички бутони, за да видя какво ще стане).

Вместо това си взех бутилка Пепси и някакви малки пасти, но когато стигнах до касата, ми обясниха, че норвежките ми пари не вършат никаква работа и че ми трябва шведски пари. Това ме изненада. Винаги съм мислел, че северните народи са приятелчета и си сменят парите без проблем, както Белгия и Люксембург. Под безсърдечния поглед на касиера върнах пастите и пепсито, взех си чаша безплатна студена вода и отидох на една маса. Порових в джоба на якето си, открих една бисквитка, останала от полета от Англия и вечерях с нея.

Когато се върнахме в автобуса, заситени с агнешки котлети, зеленчуци или бисквитка със студена вода, шофьорът изгаси вътрешното осветление и нямахме друг избор, освен да опитаме да спим. Най-накрая, след като опитах всички други възможности,

открих, че най-доброто положение за спане на седалка е да легнеш с краката нагоре. Така се унесох в здрав и изненадващо укрепващ сън. Десет минути по-късно от джоба ми започнаха да падат една по една норвежки монети, които се търкаляха по пода към задната седалка, където (подозирам) дребната възрастна дама ги събираше тайно.

И така мина нощта.

Събудиха ни рано, със спирането за следващата почивка, този път в Някъде на майната си, Финландия. Всъщност, мястото се казваше Муонио и беше най-самотното място, което някога съм виждал — бензиностанция и пристроено кафене сред тундрата. Добрата новина беше, че в кафенето вземаха норвежки пари. Лошата — че нямаше нищо, което човек извън бедстваща зона на глад би искал да си поръча. На шофьора и заместника му дадоха пълни чинии с яйца, картофи и шунка, но за нас, останалите, такива неща не се предлагаша. Взех бутилка минерална вода и филийка хляб с миналогодишно сирене отгоре, за което ми поискаха изумителните 25 крони, после се усамотих в сепаре в ъгъла. След това, докато шофьорите пиеха кафе и потискаха доволни оригвания, аз и другите пътници се шляхме в търговската част на комплекса, където видяхме ремъци за вентилатори и лопати за сняг, стояхме в гибелния студ до автобуса и пушихме цигари в шепи.

В седем и половина отново хванахме пътя. Само още един такъв ден, казах си весело. Пейзажът беше неизразимо мрачен, километър след отегчителен километър снежна пустош и рехава брезова гора. Край шосето, а много често и на самото него, се разхождаха елени, които ближеха сол от леда. Минахме покрай няколко лапландски села, които изглеждаха ледени и безжизнени. Тук в прозорците не блещукаха коледни светлинни. В далечината слънцето само надникна над ниските възвишения, позадържа се неуверено и пак се скри. Виждах го за последен път за следващите три седмици.

Малко след пет часа минахме по самотен мост, където за преминаването се плащаше такса, към остров Квалоя, на който е и Хамерфест. По-далече на север не може да се стигне с обществен транспорт. Хамерфест е почти невъобразимо далече — на 1600 километра от Шотландските острови, на 1280 километра от

Фарьорските острови, на 240 километра дори от самотния ми приятел, професора в най-северния университет в Европа, в Тромзьо. Сега бях по-близо до Северния полюс, отколкото до Лондон. Мисълта ме разсъни и опрях нос в студеното стъкло.

Приближихме Хамерфест отгоре, по виещо се крайбрежно шосе и когато най-накрая се появи пред очите, изглеждаше просто прекрасно — приказна земя от златни светлини, простиращи се нагоре по възвишенията и около обширен залив. Бях си го представял като село — няколко къщурки около малко пристанище, може би църква, магазин за всичко, бар, ако имам късмет — но това си беше малък град. Златен малък град. Нещата започваха да изглеждат по-добре.

[1] flagellation (англ.) — бичуване — Бел.ред. ↑

[2] Детско телевизионно шоу на Уолт Дисни. — Бел.ред. ↑

[3] Казвам се Гийом. Живея в Де Моин (фр.). — Бел.прев. ↑

ХАМЕРФЕСТ

Взех си стая в хотел „Хоя“, близо до пристанището. Беше малка, но удобна, с телефон, малък цветен телевизор и баня. Беше ми много приятно и усещах пулсиращата възбуда, която обзема човек, когато попадне на ново място. Оставих нещата си, огледах набързо удобствата и излязох, за да разгледам града.

Изглеждаше приветлив, макар и на човек да му се ще да благодари на Бога, че не трябва да живее там. Хотелът беше в тъмен квартал, пълен със складове и корабни компании. Имаше и една-две банки, много голям полицейски участък и поща с редица телефонни будки отпред. Когато минах, забелязах, че телефонните указатели във всички тях бяха подпалени от някой отчаян търсач на забавления и сега висяха овъглени на веригите си.

Стигнах до главната улица, „Страндгатан“, която е дълга около 300 метра, успоредна на пристанището. Откъм сушата е очертана от различни заведения — пекарна, книжарница, кино (затворено), кафене, наречено „При Кокен“, а откъм пристанището, от общината, още няколко магазини и тъмната надвиснала маса на фабрика за консервиране на риба. На интервали по улицата бяха окачени коледни светлинни гирлянди, но всички магазини бяха затворени и никъде не се долавяше следа от живот, ако изключим някое и друго такси, което профучаваше, сякаш отива да изпълни спешна мисия.

Навън беше студено, но далеч не толкова, колкото очаквах. Това ме зарадва, защото в Осло за малко щях да си купя абсурдна кожена шапка руски тип, с наушници, срещу 400 крони. Колкото и да мразя да изпъквам сред множеството, понякога изпитвам ужасното и непреодолимо желание да се превръщам в източник на веселие за околния свят и в това отношение с руската шапка щях да постигна нови висоти. Сега беше ясно, че няма да се наложи.

Отвъд главната улица, пътят минаваше успоредно на залива и стигаше до тесен нос, от който се откриваше прекрасна гледка към града, сгушен в полите на черни планини, сякаш в гигантска длан.

Самият залив беше черен и непристъпен. Единствено плискането на водата подсказваше какво има там. Градът обаче беше чудесно ярък и уютен на вид, убежище, изпълнено с топлина и светлина в безкрайната арктическа нощ.

Удовлетворен от това начално разузнаване, се върнах в хотела, излядох една изумително скъпа вечеря и с благодарност се мушнах в леглото.

През нощта ме събуди буря. Промъкнах се до прозореца и надникнах навън. Видях бясна снежна виелица. Вятърът виеше. Светкавици прорязваха небето. Не бях виждал мълнии по време на снежна буря. Промърморих нещо от рода на „Исусе Христе, къде съм попаднал?“, върнах се в леглото и се скрих дълбоко под завивките. Не знам по кое време се събудих, но задрямвах и се будих в продължение на може би час, преди да ми дойде на ум, че няма да разсъмне. Станах и погледнах през прозореца. Бурята още бушуваше. На паркинга на полицията долу, видях две полицейски коли, на които пишеше „POLITI“, заровени в преспите почти до покривите.

След закуска се осмелих да изляза във виелицата. Улиците бяха пуси, снегът се трупаше пред входовете. Вятърът правеше с града каквото си иска. Уличните лампи премигваха и се клатеха, хвърляха гърчещи се сенки на снега. Коледната украса подрънкваше. Някаква картонена кутия прелетя през пътя пред мен и после се понесе високо над пристанището. Беше ужасно студено. На една открита улица, водеща към носа, отново ми се прииска да си бях купил руската шапка. Вятърът не утихваше. Носеше дребни частици лед, които бодяха бузите ми и ме караха да се задъхвам. Имах един шал, който увих около физиономията си, като бандит, и продължих нататък, почти облягайки се на вятъра.

Малко по-нататък сред снежната вихрушка, видях фигура. Беше с руска шапка, отбелязах с интерес. Щом се приближи, дръпнах шала надолу, за да поздравя весело: „Хапе тук, навън, а?“ или нещо подобно, но човекът ме отмина, без дори да ме погледне. На стотина метра по-нататък отминах още двама души, мъж и жена, които крачеха уверено към града, но и те ме отминаха, сякаш бях невидим. Странни хора, помислих си.

Носът се оказа скучен — бъркотия от складове и малки докове за ремонт на кораби, над които се издигаха два стенещи крана. Канех се

да се връщам, когато забелязах стрелка, която показваше пътя към нещо, което се наричаше „Меридианстътотен“. Реших да го проуча. Тръгнах по тясна уличка към водата. Тук, без никаква преграда към бушуващото море, вятърът беше още по-безмилостен. На два пъти почти ме вдигна и ме пренесе няколко метра. Единствено палците на краката ми оставаха допрени до земята. Открих, че ако разперя ръце, мога да се придвижвам напред по подметки, като ветроход. Беше най-чудесното забавление. Нарекох го уиндсърфинг за скъперници. Прекарвах си чудесно, докато неочакван порив на вятъра не отнесе краката изпод тялото ми. Ударих си главата в леда толкова силно, че си спомних къде оставих ключа от бараката за въглища миналото лято. Болката и мисълта, че нов порив на вятъра може да ме отведе в морето като картонената кутия, която бях видял преди малко, ме накара да изоставя спорта и да продължа благоразумно към „Меридианстътотен“.

„Меридианстътотен“ беше обелиск на малко възвишение сред гробище от складове. По-късно научих, че това е мемориал, издигнат, за да се отбележи приключването, на същото това място, през 1840 година, на първото научно измерване на обиколката на земята. (Хамерфест е известен и с това, че е първият европейски град, в който е монтирано електрическо улично осветление.) Покатерих се на обелиска с усилие, но снегът навяваше толкова силно, че не можах да прочета надписа. Върнах се в града и си казах, че ще отида пак някой друг ден. Така и не отидох.

Вечерта хапнах в ресторанта на хотела, който беше и бар, а после пих бира по за петдесет йоре глътката и си мислех, че несъмнено всеки момент обстановката ще се оживи. В края на краищата, беше Нова година. Барът обаче приличаше на погребално бюро, в което се сервират напитки. Двама благи на вид мъже с якета от еленова кожа седяха на по чаша бира и гледаха мълчаливо в пространството. След време си дадох сметка, че има още един клиент, сам, в един тъмен ъгъл. Единствено огънчето на цигарата му издаваше, че е там. Когато келнерът дойде, за да прибере чинията ми, го попитах как човек може да се позабавлява в Хамерфест. Той се замисли за момент и попита: „Опитахте ли да палите телефонните указатели до пощата?“

Всъщност не каза това, защото, точно когато се канеше да ми отговори, самотният посетител в ъгъла му изломоти нещо, което, мисля си, беше нещо от рода на: „Ей, жалко, плоскоглаво еленско лайно, какво трябва да се случи, за да дойдеш да ме обслужиш?“, защото келнерът тропна чинията ми обратно на масата толкова рязко, че приборите подскочиха, отиде право при мъжа и започна яростно да го дърпа за ръкава и раменете, после да го бута, докато най-накрая, с огромно усилие не го изтласка до вратата и не го изхвърли вън, на снега. Когато се върна, келнерът изглеждаше зачервен и ядосан. Казах му шеговито: „Надявам се не изпращате всичките си клиенти така“, но той явно не беше в настроение за любезности, така че се запъти намусено към бара, а аз не успях да науча как човек би могъл да се позабавлява в Хамерфест, освен да пали телефонни указатели, да обижда келнера и да плаче.

В единайсет и половина, когато в бара все още беше мъртвило, излязох вън, за да видя дали изобщо някъде има живот. Вятърът бе утихнал, но наоколо нямаше жива душа. В прозорците грееха празнични светлини, но не се виждаше някой да празнува зад тях. Тогава, малко преди полунощ, когато се канех да се върна в хотела, се случи нещо странно. Всички хора, от всички къщи, излязоха на улицата и започнаха да палят фойерверки — големи, индустриални по размери фойерверки, които свистяха в небето, изстрелваха оглушително и пълнеха въздуха с цветове и искри. В продължение на половин час, от целия полуостров излитаха фойерверки, трещяха, блестяха над пристанището и падаха в морето, изгорели. Тогава, точно трийсет минути след като всичко това започна, всички се прибраха по домовете си и Хамерфест отново потъна в сън.

Дните минаваха. Поне по три пъти всеки ден правех дълги разходки и оглеждах небето, за да видя Северното сияние, а вечерите излизах всеки час, за да проверя дали нещо не се случва, но уви. Понякога се будех посред нощ и гледах през прозореца, но въобще не видях каквото и да било. Веднъж-два пъти на ден валеше сняг — тлъсти, пухкави снежинки, като в някое телевизионно шоу — а през останалото време небето беше чисто. Всички ми казваха, че времето е идеално за наблюдения на Северното сияние. „Трябваше да дойдеш

малко преди Коледа — беше страхотно“, казваха ми и дори ме уверяваха, че довечера почти сигурно ще е голямата нощ. „Излез във към единайсет. Тогава ще видиш“, уверяваха ме. Така и не стана.

Когато не се разхождах и не гледах небето, пиех бира в хотела или четях в стаята си, в леглото. Веднъж-два пъти опитах да гледам телевизия. В Норвегия има само една телевизионна мрежа и тя е стъписващо лоша. Не само че отделните програми са тъпи — в това отношение биха печелили награди — но и цялата работа е удивително недоизпитана. Филмите свършват и след това трийсет секунди гледаш издраскани светли кръгчета, каквито се получават, ако баща ти не дотича достатъчно бързо до домашния кинопроекторен апарат, когато перфорацията на лентата се прокъса. После изведнъж прожекторите осветяват говорителя, видимо стреснат, сякаш тъкмо се е канел да направи нещо, което не би искал да види цялата нация. Говорителите, винаги хубави млади мъже или жени с ярки сака и скулптирани коси, изпълват дългите интервали между програмите, като показват безкрайни заставки с кадри от най-важното, което остава до края на вечерта — документален филм за добиването на полезни изкопаеми в Нарвик, историческа драма от времето на Наполеон, в която главните герои носят мустаци, които подчертано не са техни и се разхождат надут, сякаш някой им е поставил ректално кол от ограда (но полагат усилия това да не навреди на актьорското им изпълнение), после джаз концерт на Кадетите на ритъма, водени от Зиги Вуртмюлер. Най-доброто, което може да се каже за норвежката телевизия е, че ти създава усещане за кома, без обичайните съпътстващи тревоги и дискомфорт.

Започнах да се чувствам така, като че ли някой доктор ми е казал да отида някъде и да се отдам на пълна почивка („на някое наистина отегчително място, където въобще няма какво да правиш“). Никога дотогава не бях спал толкова дълго и така добре. Никога дотогава не бях имал толкова свободно време за мързелуване. Оставаше ми време да правя какво ли не — да изнизвам връзките на обувките си и да ги нанизвам пак, докато двете станат *идеално* равни, да преподреждам съдържанието на портфейла си, да се разправам с космите в носа си, да правя дълги списъци на нещата, които бих направил, ако имаше какво да правя. Понякога седях на ръба на леглото, с лакти на коленете и просто гледах наоколо. Често си говорех сам. Предимно обаче правех

дълги разходки в студа, гледах мрачно неосветеното небе, после се отбивах в кафенето на Кокен, със запотените му прозорци и щедра топлина.

Мина ми през ум, че това е като да се пенсионираш. Дори при разходките си започнах да вземам със себе си малък бележник и да водя безсмислен дневник на движенията си през деня, точно както правеше баща ми, когато се пенсионира. Всеки ден отиваше в закусвалнята в местния супермаркет и, ако минеш край него, виждаш, че пише в бележника си. След като умря, намерихме цял шкаф с такива бележници. Всички те бяха пълни с изречения от рода:

„4 януари. Отидох до супермаркета. Изпих две чаши кафе, без кофеин. Времето — меко.“

Изведнъж разбрах за какво става дума.

Малко по малко започнах да се срещам с хора. В „Кокен“, пощата и банката започнаха да ме разпознават и да ме удостояват с боязливи кимвания за поздрав. Превърнах се в неразделна част от барчето в хотела, където явно ме смятаха за безобиден ексцентрик, човекът от Англия, който не ще и не ще да си отиде.

Един ден, когато нямах абсолютно нищо за правене, отидох и се видях с кмета. Казах му, че съм журналист, но всъщност просто искам да поговоря с някого. Имаше лице на погребален агент, носеше джинси и синя работническа риза, което му придаваше обезпокоителния вид на затворник в отпуск, но иначе беше добър човек. Полека-лека сподели с мен проблемите на местната икономика, а преди да се разделим, ми каза:

— Трябва да дойдеш у дома някоя вечер. Имам шестнайсетгодишна дъщеря.

— Боже мой, невероятно любезно от твоя страна, но имам щастлив брак.

— Тя би искала да упражнява английския си.

О, бих отишъл, но покана така и не последва. След срещата отидох в „Кокен“ и написах в дневника си:

„Разговарях с кмета. Времето — студено“.

Една неделя дочух в хотела мъж на моите години да говори със собственика на норвежки, а с децата си на британски английски. Името му беше Иън Тонкин. Беше англичанин, женен за момиче от Хамерфест, и сега преподаваше английски в местната гимназия. Той и жена му, Пеги, ме поканиха у дома си на вечеря, нахраниха ме пребогато с еленско месо (невероятно вкусно) и диви къпини (тайнствени, но също вкусни) и бяха самата любезност, като изразяваха съжалението си, че нямам късмет със Северното сияние.

— Трябваше да го видиш преди Коледа... о, страхотно беше — казаха ми те.

Пеги ми разказа една тъжна история. През 1944 година, оттеглящите се германци решили да лишат напредващата руска армия от подслон и изгорили града. Жителите били евакуирани с кораб, за да прекарат остатъка от войната сред чужденци. Когато корабите напускали пристанището, бащата на Пеги извадил от джоба си ключовете от къщата им и ги хвърлил през борда, после въздъхнал и казал: „Е, вече няма да ни трябват“. След войната хората се върнали в Хамерфест и видели, че е останала само църквата. С голи ръце и почти нищо друго построили града си отново, къща по къща. Може и да не е било кой знае какво, може и да е на края на света, но градчето си било тяхно и те го обичали, а аз не мисля, че някога съм се възхищавал повече, на която и да е група хора.

От Пеги, Иън и други, с които се запознах, научих всичко за града — за тежкото положение на рибната индустрия, от която всички зависят по един или друг начин, за вълнуващото дело за убийство от предишната година, за обвиненията в некомпетентност във връзка с разчистването на снега. Започнах да се чувствам ангажиран. Присъствието ми там ми се струваше абсолютно естествено, а истинският ми живот в Англия започна да изглежда далечен и подобен на сън.

Случи се на шестнайсетия ми ден в Хамерфест. Връщах се от носа, след сутрешната разходка, когато наскоро едно късче безоблачно

небе над града се появи ефирен облак с много цветове — розово, зелено, синьо, бледо лилаво. Трепкаше и сякаш се виеше. Постепенно зае цялото небе. Изглеждаше някак мазно, като цветните петна, които се виждат в локва петрол. Гледах го, загубил ума и дума.

Бях чел, че Северното сияние се появява много високо в атмосферата, на около 300 километра или нещо такова, но ми изглеждаше, сякаш е спуснато точно над града. Има два вида Северно сияние — завесите, подобни на трепкащи паяжини, които всеки е виждал на снимка, и доста по-редките газови облаци, каквито наблюдавах сега. Никога не са еднакви. Понякога се извиват като венец по небето, като дим в аеродинамичен тунел, и се движат с невероятна скорост, понякога висят като ефирни драперии или блестящи копия светлина, а много рядко — може би един или два пъти в живота — пропълзват от всички краища на хоризонта и се сливат над главата като зрелищни, безшумни експлозии от светлина и цвят.

В бездънния мрак извън населените места, където човек може да е на стотици километри от най-близката изкуствена светлина, Северното сияние може да създаде най-странни и тревожни зрителни илюзии. Може да ти се струва, че светлините се устремяват от небето към теб с огромна скорост, сякаш искат да те убият. Явно е ужасяващо. До ден-дневен много лапландци твърдо вярват, че ако покажеш на Северното сияние бяла носна кърпа или лист бяла хартия, то ще дойде и ще те отнесе.

Сиянието, което наблюдавах, беше сравнително скромно, и продължи само няколко минути, но все пак реших, че е най-красивото нещо, което някога съм виждал и ще ми е достатъчно, докато видя нещо по-добро.

Видях го още същата вечер — светлинно шоу, което продължи с часове. Беше само в един цвят, неземното светещо зелено, което човек вижда на екраните на радарите, но се движеше по невероятен начин. По огромния небесен купол пробягваха тесни вихрушки от светлина, после увисаха като застинала пара. Понякога проблясваха като падащи звезди или пък се въртяха лениво и ми напомняха за ленивия дим, който се издигаше от лулата на баща ми, когато четеше. Понякога светлините премигваха ярко на запад, изчезваха след миг и се появяваха отново зад гърба ми, сякаш за да ме дразнят. Непрекъснато се въртях и обръщах, за да ги гледам. Човек не осъзнава колко голямо е

небето, докато не опита да проследи едновременно всичко, което става по него. Най-странна беше тишината. Човек очаква подобни явления да са придружени от басово боботене или прашене, като статично електричество, но нямаше такива неща. Цялата тази невъобразима енергия се проявяваше без никакъв звук.

Беше много студено — в обувките ми имаше три чифта чорапи, но въпреки това не усещах пръстите на краката си, така че започнах да се тревожа да не премръзна. Все пак стоях и гледах цели два часа, неспособен да откъсна очи от гледката.

На следващия ден отидох в туристическата служба, за да съобща добрата новина на Ханс, директорът по туризма, който ми беше станал нещо като приятел, и да си запазя място за автобуса следващата седмица. Нямаше нужда да стоя повече. Ханс ме погледна изненадано и попита:

— Ама ти не знаеш ли? Следващата седмица няма автобус. Замина за Алта, да му направят годишна профилактика и ремонт.

Бях съкрушен. Още две седмици в Хамерфест. Какво щях да правя със себе си още цели две седмици?

— Обаче извади късмет — добави Ханс. — Можеш да си тръгнеш днес.

Не успях да схвана.

— Какво?

— Автобусът трябваше да пристигне вчера, но не успя да се добере, заради силния снеговалеж в Кауто-кейно. Дойде тази сутрин. Не го ли видя? Връща се днес.

— Днес? Наистина ли? Кога?

Погледна часовника си с безразличието на човек, който е живял в небитието години наред и ще трябва да живее там още дълго.

— А... след десетина минути, струва ми се.

Десет минути! Рядко ми се е налагало да действам толкова бързо. Изтичах до автобуса, помолих да не тръгват без мен, макар и въобще да не бях убеден, че са разбрали молбата ми, изтичах до хотела, нахвърлях всичко в чантата си, платих сметката, благодарих и стигнах до автобуса, повлякъл след себе си всевъзможни дрехи, миг преди машината да потегли.

Смешното е, че малко преди да напуснем Хамерфест, за миг ме обзе силно желание да не си тръгвам. Беше хубав град. Харесвах

хората. При други обстоятелства бих могъл да остана там и да се установя за постоянно. Тогава си дадох сметка, че тези мисли са налудничави. Беше време да се връщам в Осло и в реалния свят. Освен това беше време да си купя шапка.

ОСЛО

Спомням си първото ми пътуване до Европа, когато отидох на кино в Копенхаген. В Дания ти дават билет за определено място. Влязох в салона и установих, че моето място е до единствените други хора там, млада двойка, вкопчила се в страстна прегръдка, като онези, които хората си разменят, когато се срещат на пристанището след продължителна война. Да седна до тях би означавало да се включа в прегръдката — така че седнах дискретно през няколко места от тях.

Киното започна да се пълни, хората гледаха билетите си и сядаха около нас. Когато филмът започна, трийсетина души седяхме плътно един до друг в иначе големия и празен салон. Две минути след началото на филма влезе жена, натоварена с покупки, която с мъка си проби път през реда, на който седях, спря до мен и ми каза със строг глас, пълен с гърлени звуци и възмущение, че съм седнал на мястото ѝ. Това накара разпоредителните да засветят с фенерчета и да заразглеждат билетите на всички, седнали наоколо, докато някой не спомена, че съм американски турист и поради това не мога да спазвам и най-простите инструкции за сядане в киносалон, така че ме придружиха, донякъде засрамен, до истинското ми място.

И така, продължихме да гледаме филма, трийсетина души, натъпкани един до друг като бежанци на кораб, отривахме раменете си и слушахме звуците, които издавахме, и тогава ми хрумна, че някои нации правят някои неща по-добре от всички останали и някои неща по-зле от всички останали и започнах да се чудя защо е така.

Понякога малките изобретения на някоя нация са толкова особени и хитроумни, че започваме да свързваме тези изобретения изцяло с въпросната страна — двуетажните автобуси в Англия, вятърните мелници в Холандия (каква вдъхновяваща добавка към равния пейзаж. Помислете си как биха преобразили Небраска, например), уличните кафенета в Париж. А има и неща, които повечето страни правят без никакви трудности, докато други изобщо не са в състояние да ги проумеят.

Французите, например, не могат да проумеят чакането на опашка. Непрекъснато опитват, но не е по силите им. Когато отидеш в Париж, виждаш подредени опашки на автобусните спирки, но щом дойде автобусът, опашките моментално се разпадат и започва нещо като противопожарно учение в психиатрична клиника, защото всеки се бори да се качи първи, без да си дава сметка, че поведението му изцяло ликвидира целта на самото подреждане на опашка.

Англичаните, от друга страна, не схващат някои фундаментални принципи на храненето, тъй като са склонни да ядат хамбургер с нож и вилица. С несекващо удивление наблюдавам как някои от тях, освен това обръщат вилицата си наопаки и закрепват храната върху задната ѝ част. Живял съм в Англия цяло десетилетие и половина и въпреки това все още полагам усилия, за да потуша импулсивното желание да отида при непознатите в кръчмата и да им кажа: „Извинете, мога ли да ви дам един съвет, благодарение на който тези грахчета ще спрат да подскачат по цялата маса?“

Немците се стъписват от прояви на хумор, швейцарците нямат понятие какво е да се забавляваш, испанците не намират нищо нелепо в това да вечеряш в полунощ, а италианците никога, по никакъв повод, не е трябвало да бъдат запознавани с изобретяването на леката кола.

Едно от малките чудеса на първото ми пътуване из Европа беше откритието, че светът е дотолкова изпълнен с разнообразие, че има толкова много начини да правиш общо взето едно и също нещо като яденето, пиенето и купуването на билети за кино. Удивлявало ме е, че европейците могат да бъдат едновременно толкова еднакви, че могат да бъдат толкова начетени и интелектуални, и да карат малки коли, да живеят в малки къщи в старинни градове, да обичат европейския футбол, да не са чак такива материалисти и да спазват законите — и в същото време да са така безкрайно и непредсказуемо различни. Хареса ми и мисълта, че в Европа никога не можеш да си сигурен за каквото и да било.

Все още ми е приятно усещането, че никога не знаеш със сигурност какво става. В хотела в Осло, в който прекарах четири дни след като напуснах Хамерфест, всяка сутрин камериерката ми оставяше пакет с нещо, назовано *Bio Tex Blå* — „*minipakke for ferie, hybel og weekend*“, според инструкцията. Прекарах множество щастливи часове в експериментиране с това нещо и вдъхване на

аромата му, без да съм сигурен дали е препарат за почистване на дрехи или за гаргара, или служи за почистване на тоалетната чиния.

В края на краищата реших, че е за почистване на дрехи — справи се добре със задачата, само че, доколкото разбрах, през останалото време хората в Осло са си казвали след мен: „Я гледай! Този човек мирише на ароматизатор за тоалетна“.

Когато казвах на приятели в Лондон, че смятам да пътувам из Европа и след това да напиша книга за това, те казваха:

— О, сигурно знаеш много езици.

— Не, защо — отговарях с известна гордост. — Само английски.

И те ме гледаха, сякаш полудявам. Доколкото ми е известно, тъкмо в това е величието на пътуванията в чужбина. Не искам да знам какво си говорят хората. Не мога да си представя нещо друго, което да предизвиква по-силно чувство за детско удивление от това да попаднеш в страна, в която не разбираш почти нищо. Изведнъж отново се превръщаш в петгодишен хлапак. Не можеш да прочетеш каквото и да било, имаш съвсем рудиментарни познания за това как функционират нещата, дори не можеш да пресечеш улица, без да изложиш живота си на опасност. Цялото ти съществуване се превръща в поредица интересни гадания.

Изпитвам огромно удоволствие да гледам чуждестранна телевизия и да се мъча да разбера, за какво, по дяволите, става дума. През първата ми вечер в Осло гледах някаква научна програма, в която двама мъже стояха пред лабораторна маса, поставена в студиото, а някакви лигави, подобни на гризачи животни пълзяха по масата и от време на време по самото на водещия.

— И вие правите секс с тези същества, нали? — попита водещият.

— Разбира се — отговори гостът. — Разбира се, човек трябва да внимава с таралежите, а лемингите са много невротични и са склонни да се хвърлят от високи скали, ако почувстват, че вече не ги обичаш както някога, но в общи линии тези животни са много добри компаньони, а сексът с тях е просто божествен.

— Това е чудесно, наистина. Следващата седмица ще разберем как правите халюциногенни препарати от обикновени химически препарати за дома, но сега е време екранът да почернее за минута, а след това прожекторите да осветят главния говорител за деня, който ще

изглежда като че ли тъкмо се е канел да бръкне в носа си. Довиждане, до следващата седмица.

След Хамерфест Осло ми се стори чудесен. Все още беше студено и всичко беше поръсено със сивкав сняг, но климатът категорично беше тропически в сравнение с Хамерфест, така че изоставих всякакви мисли за купуване на кожена шапка. Разгледах музеите и един цял ден се разхождах из полуостров Бигдой, където, сред гористи възвишения, се намират най-хубавите къщи на града, с прекрасни изгледи към ледените води на пристанището. Най-много обаче висях в центъра на града, шлях се напред-назад между железопътната гара и кралския дворец, надничах по витрините на „Карл Йоханс Гате“, дългата и красива улица за пешеходци, радвах се на ярките светлини, лутах се сред щастливите, здрави и безмилостно млади норвежци, много доволен, че съм жив и далеч от Хамерфест, в свят, в който има дневна светлина. Когато ми станеше студено, сядах в някое кафене или бар и подслушвах разговори, които не разбирах, или изваждах европейското разписание на Томас Кук и го изучавах с някаква смирена почитателност — планирах остатъка от пътешествието си.

Европейското разписание на Томас Кук е може би най-хубавата книга, печатана някога. Невъзможно е да прелистиш нейните 500 страници, изпълнени с гъсто изписани разписания, без да ти се прииска да натикаш две купчини дрехи в стария си куфар и просто да полетиш. Всяка страница нашепва романс: Монтьрьо — Цвайзимен — Спиец — Интерлакен, Белград — Триест — Венеция — Верона — Милано, Гьотеборг — Лаксо — (Халсберг) — Стокхолм, Вентимилия — Марсилия — Лион — Париж. Кой би могъл да произнесе тези имена, без да изпита вълнение, без да си представи задимен перон, изпълнен с нетърпеливи пътници и купища багаж, струпани край дълъг, дълъг половин километър влак, на чиито вагони са изписани екзотични имена? Кой би могъл да прочете имената „Москва — Варшава — Берлин — Базел — Женева“, без да почувства меланхолична завист към всички щастливци, които ще направят това велико пътешествие из този исторически континент? Кой би могъл да погледне такова разписание, без да му се прииска да скочи във влака? Е, Съни фон Бюлов^[1], например. Що се отнася до мен, бих могъл да прекарам часове наред вперил очи в разписанията, всяко от които е

вълшебна смес от часове, числа, разстояния, тайнствени малки пиктограми като кръстосани ножове и вилици, чаши за вино, ками, миньорски кирки (за какво ли са пък те?), фериботи и автобуси и озадачаващо неясни бележки под линия:

873-4	До/от Сторлиен — виж Таблица 473.
977	Лапландспилен — виж Таблица 472.
	Спира само за слизащи пътници. На (7) автомобили се качват на влак 421.
к	Препоръчват се резервации.
t	На тези гари не могат да се качват пътници.
х	През Вастерас на (4), (5), (6), (7).

Какво означава всичко това? Нямам представа. Можеш да изучаваш книгата на Томас Кук с години и пак да не схванеш напълно нейния по-дълбок смисъл. Тези неща могат да се отразят на живота ти. Всяка година сигурно десетки хора се оказват на стотици километри от дестинацията си, защото не са забелязали бележката под линия, която гласи:

„Нон-стоп до Арктическият кръг след Карлскрона — виж Таблица 721 а/б. Препоръчват се грейки с топла вода. Сухари само след Мурманск. Завръщане през Анкърдж и Мексикали. Момче, момче, не оплеска ли работата този път?“

Хамерфест беше само нещо като разширено упражнение за загарявка, а сега трябваше да се заема със сериозно пътешестване — и под това разбирам движение от място на място. Сърбеше ме да скитам. Искях да се шляя из Европа, да видя плакати за филми, които никога няма да стигнат до Англия, да зяпам с удивление улични реклами и фирми, изпъстрени с екзотични умлаути и странни ударения, надписи „Паркирането забранено“, да слушам поп парчета, които и в най-благоприятен полет на фантазията не биха могли да станат хит

другаде, освен в собствената си страна, да срещна хора, чийто път никога повече няма да се пресече с моя, да бъде безнадеждно непознат с всичко — от това, как да се обадя от уличен телефон, до същността на ястията в ресторанта.

Исках да бъда озадачен и омагьосан, да преживея безкрайното, примамливо разнообразие на този континент, на който, ако се качиш на влак, час по-късно можеш да се окажеш на място, където хората говорят друг език, ядат друга храна, имат различно работно време, живеят живот, който е едновременно толкова различен и все пак, странно познат. Исках да съм турист.

Преди това обаче трябваше да се прибера у дома.

[1] Марта (Съни) Крауфорд, наследница на баснословно богатство, встъпва във втори брак с Клаус фон Бюлов. Когато няколко години по-късно Съни фон Бюлов изпада в необратима кома, децата ѝ от първия брак обвиняват Клаус фон Бюлов в опит за убийство. Фон Бюлов е осъден, но след обжалване на присъдата е освободен — до ден-дневен не е напълно ясно дали се е опитал да убие Съни. Нашумелият процес е послужил за основа на няколко книги и на филма „Обрат на съдбата“. — Бел.ред. ↑

ПАРИЖ

Върнах се в Англия и зачаках да свърши зимата. Отделих абсурдно много време, за да накупя разни неща за пътуването — туристически часовник, швейцарско джобно ножче, раница в яркозелено и жълто, за която жена ми ме увери, че е точно каквато трябва, ако реша да отида в гей къмпинг, и рових цял ден из тавана, за да открия любимите си карти, издадени от „Кюмерли & Фрай“. През 1972 година купих почти целия комплект за Европа и това беше една от малкото интелигентни инвестиции от по-младите ми години. Какви ги говоря? Та това беше единствената интелигентна инвестиция от по-младите ми години!

Отпечатани в Швейцария с маниакална прецизност и много пари, както може и да се очаква, картите на „Кюмерли & Фрай“ с елегантните си корици в синьо и жълто, са по на една или две държави всяка. Като ги разгънеш, стават големи и шумолящи, и са красиво отпечатани на качествена хартия. Най-хубавото беше, че са на немски и френски, а това им придава допълнителна екзотичност — това ме плени през 1972-а, пленява ме и до ден-днешен. Просто пътник, който носи карти със заглавия като „*Jugoslawien 1:1 Mio*“ и „*Schwarzwald 1:250 000*“, изглежда много по-сериозен и опитен в тези неща. Така казвах на околния свят: „Не се бързайте с мен. Аз съм от типовете, които познават географските карти“.

Въоръжен с купчина карти „К&Ф“ и последното издание на европейското разписание на Томас Кук, прекарах дълги нощи в съсредоточени опити да измисля маршрут, който да е едновременно всеобхватен и постижим, но неизменно се провалях и по двата пункта. Трудно можеш да систематизираш Европа. Не можеш да отидеш от крайбрежие до крайбрежие. Малко са топографските елементи, които подсказват естествено начало или край, а тези, които подсказват — Алпите, Рейн, Дунав — бяха или чисто физически над моите способности или бяха описвани хиляди пъти. Освен това Европа е

твърде голяма и направо е натъпкана с неща, които трябва да се видят. Просто няма място, на което да не си струва да отидеш.

Най-накрая се спрях на един сравнително произволен подход. Реших да се върна в Осло и да хвана пътя от мястото, където го бях изоставил, и след това да отида, където ми скимне. После, седмица преди да се кача на самолета, внезапно осъзнах, облян от студена пот, че Осло е последното място на света, където искам да отида. Бях там само преди два месеца. Един глас, който не приличаше на моя, ми каза:

— По дяволите, Бил, замини за Париж.

Така и направих.

Момичето от туристическата агенция в Йоркшир, чиито познания за географията южно от Лийдс бяха някак смътни (веднъж я помолих да ми резервира самолетен билет до Брюксел, а тя ми се обади след десет минути, за да ме попита: „За Брюксел в Белгия ли става дума, господин Брайсън?“), ми запази стая в един хотел в 742-и район — скучно място някъде в подстъпите към Кале. Хотелът се намираше срещу поразителен спортен комплекс, който беше построен така, че бегло да напомня хълм — по полегатите му стени околоръст беше посадена късо окосена трева. Не мога да кажа каква точно идея се крие зад това, защото стените бяха твърде стръмни, за да ходиш по тревата или да седиш на нея, така че тя не изпълняваше никаква функция. Единственото ѝ предназначение, беше да даде възможност на архитекта да казва: „Построих сграда, по чиито стени расте трева. Не съм ли голяма работа?“ Това, както ще видим, е големият недостатък на парижките архитекти.

Хотелът беше от онези стерилни, модерни постройки, които винаги ми напомнят рекламите за санаториум, но поне осветлението не се изключваше автоматично, което винаги е било характерна особеност на хотелите във Франция. Открих го при първото си идване от Америка. Всички лампи в коридорите бяха регулирани така, че да угасват след десет или петнайсет секунди, с цел икономия, предполага се. Това не е толкова лошо, ако стаята ти е до асансьора, но ако е в дъното на коридора, а коридорите във Франция много често се вият наоколо като старец с Алцхаймер, обикновено изминаваш последните двеста метра в пълна тъмнина, като опипваш стените с разтворени

длани, и неизменно блъскаш чатала си в ъгъла на някоя дъбова маса от деветнайсети век, поставена там, очевидно с тази цел. Понякога пръстите ти напипват нещо меко и космат, което след миг се оказва друг човек, с когото, ако говори английски, можете да обмените някой и друг полезен съвет.

При това положение, съвсем скоро се научаваш да подготвяш ключа за стаята си в самото начало и да препускаш към нея като жребец. Бедата е, че когато решиш отново да излезеш в черната тъмнина, където — обърнете внимание — съвсем умишлено няма никакъв електрически ключ и не ти остава нищо друго, освен да се запрепъваш в мрака с изпънати ръце, като Борис Карлов в „Мумията“, можеш единствено да се молиш да не попаднеш на някое стълбище. От това извлякох един много важен урок — французите не ни харесват.

Това е нормално, защото, разбира се, и тях никой не ги харесва кой знае колко. По една случайност, малко преди това бях видял едно социологическо проучване, публикувано в английски вестник, в което анкетираните бизнесмени бяха помолени да изброят трите най-ненавистни за тях неща в цялата вселена и трите на върха на класацията бяха, в този ред: градински джуджета, космати зарчета, окачени на предните стъкла на колите и французи. Просто много ми хареса. От всички неща, които можеш да ненавиждаш — чума, мизерия, диктаторски режими, Майкъл Фиш — бяха избрали градинските джуджета, косматите зарчета и французите. Мисля, че е чудесно. При първото си посещение в Париж не преставах да се питам: „Защо всички ме мразят толкова?“ Едва слязъл от влака, отидох до едно туристическо гише на гара „Норд“, където строга млада жена със синя униформа ме погледна, като че ли сея зарази.

— Вие какво искате? — попита тя или поне ми се стори.

— Бих искал да си намеря стая, ако обичате — отговорих, моментално омекнал.

— Попълнете това. — Бутна към мен дълъг формуляр. — Не тук. Ето там.

Кимна едва забележимо към един плот за попълване на формуляри, после се обърна към следващия на опашката и го попита:

— Вие какво искате?

Стъписах се. Идвах от място, където всички се държаха дружелюбно, където дори погребалните агенти ти пожелават „приятен

ден“, преди да отидеш да погребеш баба си. Скоро обаче научих, че всички в Париж са такива. Влизаш в някоя хлебарница и те посреща подобно на гол охлюв същество, с поглед, който ти казва, че никога няма да бъдете приятели. Искаш на развален френски малък самун хляб. Жената ти хвърля продължителен леден поглед и слага на тезгяха умрял бобър.

— Не, не — казваш веднага и размахваш ръце. — Не умрял бобър. Самун хляб.

Съществото ти хвърля откровено невярващ поглед, после се обръща към другите клиенти и започва да им говори на френски, твърде бързо, за да разбираш, но ти става ясно, че тази персона тук, този американски турист, е дошъл и е поискал умрял бобър, а когато му дадеш умрял бобър, клати глава и казва, че не искал умрял бобър, а самун хляб. Другите клиенти започват да те гледат, сякаш току-що си опитал да пръднеш в пазарските им чанти, така че не ти остава друг избор, освен да се утешиш с мисълта, че след четири дни ще си в Брюксел и вероятно отново ще можеш да се нахраниш.

Другото нещо, което не мога да разбера при французите е, защо са толкова неблагодарни. Винаги съм имал чувството, че след като сме ги освободили — а, да си го кажем честно, армията им не би могла да победи и момичешки отбор по хокей — би трябвало да дават на всички посетители от съюзническите страни книжка с купени за безплатни питиета на площад „Пигал“ и изкачване до върха на Айфеловата кула. Те обаче не ти благодарят. Белгийци и холандци са ме прегръщали през коленете и са ме оставяли да ги влача по цялата улица, единствено от благодарност, че съм освободил страната им, дори и след като изтъкна, че през 1945-а не съм бил и сперматозоид, но е малко вероятно някой някога да преживее подобно нещо във Франция.

Вечерта се разходих 28 километра до Ил дьо ла Ситè^[1] и Нотр Дам, през квартали, в които мургави мъже стоят подпрени на уличните стълбове, чистят зъбите си с джобни ножчета и плюят между краката ти, като минаваш. Обаче беше чудесна мартенска вечер, във въздуха се носеха първите ухания на пролетта, а когато стигнах до Сена, при моста Сюли, се сблъсках със самото съвършенство. Пред мен беше остров Сен Луи, меко осветен и носещ се по реката като видение,

средновековно селище, като по чудо запазено наред модерния град. Минах по моста и поскитах из разбитите улици в очакване да видя едва ли не шляещи се кокошки и селяни, които бутат каруци, натоварени с жертви на чумата, но вместо това видях малки, елегантни ресторанчета и приятни апартаменти в старинни сгради.

Почти нямаше хора — няколко клиенти, изостанали в ресторантите, влюбени тийнейджъри, които си ближат взаимно сливиците в някой вход, дама с кожено палто, която убеждава пудел да остави „*un doodoo*“ на паважа. Прозорците на горните етажи хвърляха топла светлина и от улицата се виждаха примамливи гледки — стени, покрити с книги, рафтове с пълзящи растения и декоративни антики. Сигурно е чудесно да живееш на такава улица, на такъв остров и да гледаш такава река. Най-големите щастливци са в западния край, където улиците са по-оживени, но пък има изглед към Нотр Дам. Не мога да си представя, че някой би могъл да се умори от такава гледка, макар че, предполагам, през август, когаго улиците се задръстят с туристически автобуси и милиони туристи по бермуди, които КРЕЩЯТ, усещането за блаженство може и да избледнее.

Дори и сега улиците около катедралата бяха изпълнени с хора. Беше осем часа, но магазините за сувенири бяха отворени и търгуваха активно. Обиколих бавно катедралата и увиснах на един парапет край Сена, за да позяпам минаващите корабчета, украсени с неон като плаващи джубоксове. Беше безнадеждно романтично.

Хапнах скромно в един полупразен ресторант на странична уличка, а после, в съпровод на леки оригвания, преминах реката и се отбих в „Шекспир и компания“ — прекрасно мрачна книжарница за англезична литература, пълна с паяжини, миризми на мухъл и стари забравени романи, написани от автори като Уорик Дийпинг^[2]. Из помещенията бяха пръснати издути кресла и изтърбушени канапета и по тях седяха млади хора с интелектуални на вид очила и четяха книгите на собственика, явно от кора до кора (видях как един млад човек с бухалски вид подгъна тъглчето на книгата, която четеше, и я върна на рафта, преди да ме изгледа намръщено и да изчезне в нощта). Атмосферата беше трогателно клубна, но нямам никаква представа по какъв точно начин книжарницата успяваше да не фалира. Не само че касиерът очевидно нямаше работа — твърде рядко му се налагаше да остави собствената си книга, за да продаде нещо — но и мястото на

магазина, на бреговете на Сена, в сянката на Нотр Дам, несъмнено изстрелваше наема в стратосферата.

Навсякъде другаде по света „Шекспир и компания“ щеше да е царство за сувенирите и да продава умалени модели на катедралата, пепелници с Квазимодо, диапозитиви, пощенски картички и тениски, на които пише „ОО-ЛА-ЛА“, или щеше да е високоскоростно кафене, в което келнерите тичат като обезумели, оставят те да чакаш четирийсет минути, после ти вземат поръчката и ти дават да разбереш, че разполагаш с двайсет и пет секунди, за да изпиеш кафето си, да изядеш сандвича си и да се пръждосаш, без и през ум да ти минава да искаш чаша вода, освен ако не искаш някой да е плюл в нея. Струва ми се цяло чудо, че книжарницата е успяла да избегне подобна мрачна съдба, но така или иначе, тръгнах си от там възхитен и докато се връщах към хотела по тъмните улички, си мислех, че Париж всъщност е много хубаво място.

Сутринта станах рано и направих дълга разходка из заспалите улици. Обичам да наблюдавам как се будят градовете, а Париж се буди по-внезапно, по-стряскащо от всяко друго място, което познавам. В един момент градът е само твой — няма жива душа, освен някакъв тип, който разтоварва касетки с хляб, и една-две жужащи машини, които чистят улицата. (Струва си да се отбележи, че Париж отделя равностойността на 58 британски паунда годишно на глава от населението за почистване, в сравнение със 17 паунда на глава в Лондон, което обяснява защо Париж блести, а Лондон е тоалетна.) В следващия момент всичко оживява — автобуси и автомобили започват да фучат наоколо в неочаквано изобилие, отварят кафенета и павилиони, хора изскачат от станциите на метрото като ята подплашени птици, всичко се раздвижва, хиляди и хиляди чифтове забързани крака.

Към осем и половина Париж се превръща в кошмар за пешеходеца. Движението е прекадено оживено. Синкава мараня от недоизгорял дизел надвисва над всички булеварди. Знам, че барон Хаусман^[3] е направил града чудесен за гледане, но човекът просто не е имал понятие какво е уличен трафик. Само при Триумфалната арка се събират тринайсет булеварда! Представете ли си? Искам да кажа, това

е градът с най-патологично агресивните шофьори на света — при други обстоятелства, на тези шофьори щяха да им бият успокоителни инжекции с размерите на велосипедна помпа и да ги завързват за леглата с кожени каиши — и въпреки това им предоставяш открито пространство, на което всички те могат да опитват да тръгнат в която и да било от цели тринайсет възможни посоки? Стига бе! На това не му ли викат да си търсиш белята?

Интересно е да се отбележи, че французите са си създали репутация на лоши шофьори далеч, преди да е бил изобретен двигателят с вътрешно горене. Още в осемнайсети век англичани, посетили Париж, отбелязват колко откачени са френските кочияши, и „изумителната скорост, с която се движат каретите и хората из улиците... често можеш да видиш как връхлитат върху някое дете и вероятно го убиват“. Цитирам „Голямата обиколка“ на Кристофър Хибърт, книга, чието голямо достойнство е откритието, че през последните 300 години европейците не излизат от своите стереотипи. Още през шестнайсети век пътешественици описват италианците като хора, на които не може да се разчита, бърборковци и безнадеждно корумпирани, германците като лакомници, швейцарците като дразнещо формални и подредени, а французите... е, добре, като непоносими французи.

Освен това непрекъснато се натъкваш на огромни площади и открити пространства, които е невъзможно да прекосиш пеша. С жена ми отидохме за медения си месец в Париж и глупаво опитахме да прекосим площад „Конкорд“, без преди това да сме оставили имената си в посолството. Тя по някакъв начин успя да се добере до обелиска в центъра, но аз се оказах затворен в центъра на състезателна писта, сред автомобили убийци, откъдето махах изнемощяло с ръка на младата си булка, и тихичко скимтах, докато стотици и стотици кафяви рена летяха към мен, а шофьорите им имаха изражения като на Джек Никълсън в „Батман“.

И в наши дни се случва същото. На Площада на Бастилията — обширно открито пространство, в чийто североизточен край се издига лъскава нова сграда, която взех за централа на пенсионен фонд, но при по-внимателно вглеждане се оказа новата Парижка опера, прекарах три четвърти час, в опити да се придвижа от улица „Лион“ до улица „Сен Антоан“. Проблемът е в това, че светофарите на пешеходните пътеки

са направени така, че да оставят чуждестранния посетител объркан, унижен и, ако всичко върви по план — умъртвен.

Ето какво се случва: пристигааш на някой площад и виждаш, че автомобилите са спрели, но светофарът за пешеходци е червен и си даваш сметка, че ако се осмелиш да направиш и крачка на платното, колите ще полетят напред и ще те превърнат в пихтиеста каша. Значи — чакаш. След минута идва слепец и прекосява обширната павирана равнина, без капка колебание. След него, деветдесет и пет годишна старица на моторизиран инвалиден стол, издрънчава по паважа и се устремява към отсрещния тротоар, който е на четвърт миля от там.

Осъзнаваш неловко, че всички шофьори в радиус от 150 метра седят с навлажнени устни и те наблюдават нетърпеливо, така че започваш да се преструваш, че въобще не възнамеряваш да пресичаш улицата, че всъщност си дошъл само, за да разгледаш интересния уличен стълб от края на деветнайсети век. След още една минута учители превеждат на другия тротоар група от 150 деца от детската градина, а после слепецът се връща обратно с две торби покупки. Най-накрая светофарът светва зелено, правиш крачка на платното и всички коли се втурват към теб. Не ме интересува доколко параноично и ирационално звучи всичко това, но знам със сигурност, че жителите на Париж искат да умра.

В крайна сметка се отказах да пресичам улиците по някакъв методичен начин и вместо това започнах да се движа в посоките, които изглеждаха най-малко застрашаващи. По този начин, с известни трудности и доста голяма изненада, успях в ранния следобед да се добера до Лувъра, където заварих дълга неподвижна опашка, извиваща се пред входа, като захвърлен градински маркуч.

Спрях колебливо, несигурен дали да се наредя на опашката, да дойда по-късно, със смътна надежда, че опашката ще е намаляла или пък да действам като французин и да я прередея. Французите бяха забележително безсрамни в това отношение. През няколко минути идваше по някой, заставаше най-отпред, преструваше се, че си гледа часовника и после се шмугваше под преградата и изчезваше във входа. Никой не възразяваше, което ме порази. В Ню Йорк, откъдето бяха мнозина от чакащите, ако се съди по акцента и дупките от куршуми по шлиферите им, прережданите щяха да бъдат заловени от тълпата и крайниците им щяха да бъдат откъснати. Веднъж даже видях това да се

случва пред един стадион. Дори и в Лондон злодеите щяха да получат поне укор: „Вижте какво, застанете на края на опашката, ако обичате... точно така.“ Тук обаче не се чуваше и звук на недоволство.

Не се реших да прередя опашката, но не бях и в състояние да стоя сред такова неподвижно човешко множество, докато други най-откровено не зачитат реда и се измъкват безнаказано, така че си тръгнах и изпитах облекчение. Последния път, когато бях в Лувъра, през 1973 година, с Кац, гъмжеше от посетители и не можеше да се види нищо, „Мона Лиза“ беше като пощенска марка, видяна над море от глави от съседна сграда, и явно от тогава нещата не се бяха подобрили.

Освен това, исках да видя само една картина — забележителна творба от осемнайсети век, очевидно останала незабелязана от посетителите, освен мен, сред безкрайните коридори на музея в продължение на 200 години. Аз самият едва не я подминах, но нещо улови периферното ми зрение и ме накара да се обърна. На картината бяха изобразени две аристократични дами, млади и не особено привлекателни, застанали една до друга, без никакво облекло, ако не се броят бижутата и коварните усмивки. И, ето най-важното — едната от тях беше мушнала пръст, небрежно, човек би казал почти разсеяно, във фундамента на другата. Смея да твърдя, че по онова време тези неща не бяха съвсем познати в Айова, дори сред богатите и пътувалите по света, така че веднага отидох да намеря Кац, който се бе размърнкал горчиво още на петнайсетата минута, след като влязохме в Лувъра: „На това място няма нищо, освен картини и лайна!“, намусено се беше запътил към едно кафене и ми беше казал, че ще ме чака половин час и нито минута повече. Заварих го да пие чаша кока-кола и горко да се оплаква, че е трябвало да плати за нея два франка, и че е дал една шепа сантименти на някаква дърта вещица за привилегията да се изпикае в мъжката тоалетна („И ме гледаше през цялото време!“).

— Остави това — казах му. — Трябва да дойдеш да видиш картината.

— Защо?

— Много е особена.

— Защо?

— Такава е, повярвай ми. Ще си ми благодарен.

— Какво толкова ѝ е особеното?

Казах му. Отказа да ми повярва. Такава картина никога не била рисувана, а ако била, нямало да я изложат в обществена галерия. Все пак дойде. Работата е в това, че не можах да я намеря, по никакъв начин. Кац беше убеден, че съм си направил с него жестока шега, чиято цел е била да пропиля времето му и да го лиша от последните няколко глътки кока-кола, така че до края на деня беше раздразнителен.

Кац беше раздразнителен през по-голямата част от престоя ни в Париж. Беше убеден, че цел на всичко и всички е да му скроят номер. Сутринта на втория ден, крачехме по Шанз-Елизе и една птичка се изцвъка на главата му.

— Разбра ли, че една птичка се изцвъка на главата ти? — попитах го след една-две пресечки.

Кац инстинктивно се хвана за темето и погледна ръката си с ужас — винаги е бил малко нещо глезльо, щом става дума за екскременти. Веднъж, в Де Моин, го видях да тича през глава из Грийнуд Парк. Беше заприличал на фигурата от „Викът“ на Едвард Мунк^[4], защото, без да иска, докоснал с пръст някакво кучешко лайно. „Чакай малко“ — промърмори тогава, в Париж, и тръгна вдървено, като че ли е глътнал бастун, към хотела ни. Когато се върна след два-сет минути, миришеше отдалече на афършейв „Брут“, а косата му беше пригладена към темето като на треторазреден испански жиголо, но все пак изглеждаше, че е възвърнал самоувереността си.

— Готов съм — обяви той. Почти веднага друга птичка се изцвъка на главата му. Този път обаче наистина се изцвъка. Не ми се ще да го описвам прекалено детайлно, защото може да похапвате сандвич или нещо такова, но си представете кофичка кисело мляко, изсипана върху скалпа му. Мисля, че ще ви стане ясно.

— Ау! Стив, тази птица сигурно е имала разстройство — отбелязах утешително.

Кац буквално загуби дар слово. Обърна се безмълвно и с вдървената походка тръгна към хотела, без да обръща внимание на минувачите, които се обръщаха след него. Нямаше го близо час. Когато най-накрая се върна, беше с якето си, с вдигната качулка.

— Не казвай нищо — предупреди ме той и продължи напред. След този случай Париж така и не можа повече да стопли сърцето му.

След като Лувърът беше претъпкан, реших да отида в новия — нов за мен, във всеки случай — музея „Д’Орсе“, на левия бряг, срещу Тюйлери. Когато минах от там преди петнайсет години, сградата беше западнало хале, черупката на старата гара „Д’Орсе“, но някой човек с визия беше решил да превърне старата гара в музей и сега тя е просто чудесна — и като постройка, и като колекция картини. Прекарах там два щастливи часа, а след това пак проверих какво става в Лувъра — беше все така безнадеждно претъпкан — така че отидох в центъра „Помпиду“. Бях решил да опитам да го харесам, но не успях. Всичко в него ми се струваше сбъркано. Най-напред, беше някак овехтял и захабен, като детска играчка, оставена на двора цяла зима, а това ме изненада, защото сградата беше само на десетина години и правителството току-що беше похарчило 40 милиона паунда за ремонт. Е, така е, когато строиш с пластмаса. И изглеждаше прекадено масивна за гъсто застроения квартал. Ако беше в парк, щеше да изглежда съвсем различно.

Всъщност, сградите като центъра „Помпиду“ — а Париж е зает от такива — служат само за показ. Представям си как Ричард Роджърс^[5] казва: „Ето, сложих всичките тръби отвън. Не заслужавам ли целувка?“ Бих могъл да приема такова нещо, ако се обръщаше някакво внимание и на функционалността. Изглежда никой не се беше замислял за какво точно трябва да служи центъра „Помпиду“ — че трябва да е притегателен център, убежище — защото вътре е претъпкан и обърква. Там няма и следа от усещането за пространство и светлина, от величествения покой на музея „Д’Орсе“. По-скоро напомня универсален магазин в първия ден на голяма разпродажба. Почти няма места за сядане и няма фокус — часовник или нещо такова, където хората да си определят срещи. Сградата няма сърце.

Отвън не е по-добре. Площадът пред главния вход, откъм улица „Сен Мартен“ е в сянка през най-хубавото време от деня и е наклонен, така че е тъмен, дъждът никога не изсъхва и отново няма къде да се седне. Ако беше направен като амфитеатър, хората щяха да седат по стъпалата, а сега, ако седнеш, ще се хлъзнеш до дъното.

Нямам нищо против новаторството в архитектурата — много ми харесва стъклената пирамида до Лувъра, както и сградите с големи дупки по средата, до Министерството на отбраната — но не мога да

разбера защо архитектите, градостроителите и всички, отговорни за градския живот, изглежда са забравили за какво служат градовете. Те са за хората. Това, струва ми се, че е очевидно, но въпреки това в продължение на половин столетие строим градове, които са за почти всичко друго — коли, учреждения, строители, за хора с пари и дръзки виждания, които обаче отказват да видят градовете от нивото на земята, като места, в които хората трябва да живеят, работят и да се разхождат. Защо трябва да минавам през някакъв си влажен тунел, да се изкачвам и слизам по стълби, за да прекося улицата? Защо колите да имат предимство пред мен? Как може едновременно да сме толкова богати и толкова глупави? Това е проклятието на нашето време — имаме твърде много пари и твърде малко разум. А центърът „Помпиду“ ми прилича на синтез на всичко това, отгоре на всичко от пластмаса.

Една вечер отидох до площада на Републиката и вечерях, носталгично, в едно бистро, наречено „Льо Термометр“. С жена ми прекарахме медения си месец в хотел „Модерн“, от другата страна на улицата (сега, уви, уви, е хотел от веригата „Холидей Ин“) и всяка вечер похапвахме в Термометъра, защото беше евтино, а ние почти нямахме пари. Бях похарчил всичките си спестявания, някъде около 18 паунда, за сватбен костюм — забележителна дреха, с ревери, скроени по опашните плавници на Шевролет от 1957 година, и толкова широки долу панталони, че докато ходех, не се виждаше, че краката ми се движат — и се беше наложило да взема още 12 паунда заем от тъста си, защото, както подчертах, не исках дъщеря му да умре от гладна смърт още през първата седмица на брачния си живот.

Очаквах „Термометърът“ да бъде изпълнен с щастливи спомени, но не успях да си спомня нищо, освен че навремето там беше най-добрата служителка в тоалетна — жена, която приличаше на борец руснак, и която седеше на масичка в сутерена пред розова чинийка, пълна с дребни монети, и извиваше врат, за да те наблюдава, докато пикаеш, за да е сигурна, че няма да изпопръскаш плочките и няма да задигнеш някое от дезинфекциращите блокчета в писоара. Достатъчно трудно е да пикаеш, когато знаеш, че някой те гледа, но когато си сигурен, че ще получиш саблен удар в бъбреците, задето се бавиш

прекадено дълго, просто не се получава. Урината ми се вкаменяваше. Не виждах никакъв шанс да се освободя от нея. В края на краищата вдигах ципа на панталона си, връщах се необлекчен на масата и прекарвах нощта в хотела, като час по час имитирах Ниагарския водопад. Приятно ми е да отбележа, че в тоалетната вече няма служителка. И като стана дума за това, в писоарите също няма блокчета за дезинфекция.

Бяха ми нужни два-три дни, за да го забележа, но през последните двайсет години хората в Париж са станали по-любезни. Не че се втурват към теб, за да те прегърнат, задето си спечелил войната заради тях, но определено са станали по-търпеливи и услужливи. Шофьорите на таксите продължават да са пълни кретени, но всички останали — продавачи, келнери, полицаи — ми се сториха почти дружелюбни. Веднъж дори видях келнер да се усмихва. А един човек задържа врата, докато мина, вместо да я пусне да ми счупи носа.

Това започна да ме тревожи. Тогава, последната вечер, както се разхождах край Сена, добре облечено семейство, състоящо се от двама възрастни и две големи деца, минаха покрай мен по тесния тротоар, без да забавят крачка или да прекъснат оживения си разговор и ме блъснаха в канавката. Дося вай се да ги прегърна.

Сутринта на заминаването си тръгнах в сивия дъжд към гара „Лион“, за да взема такси до гара „Норд“ и влака за Брюксел. Понеже валеше, нямаше таксите и застанах да чакам. В продължение на пет минути бях сам на стоянката, но постепенно дойдоха и други и застанаха зад мен.

Когато, най-накрая, дойде едно такси и спря точно пред мен, с удивление открих, че седемнайсет възрастни мъже и жени са убедени, че имат право да се качат в колата преди мен. Един мъж на средна възраст, с кашмирено сако, очевидно заможен и образован, дори ме улови с ръце. Аз удържах положението, като издадох поредица тъжни галски възгласи — „*Mais non! Mais non!*“ — и закрих подстъпите към вратата с тяло. Скочих в таксито, като устоях на изкушението да защитя един нахалник за вратовръзката и да го накарам да припка край колата до гара „Норд“ и казах на шофьора да ме махне от онова място. Той ме погледна, като че ли бях голямо и зле оформено лайно и с

въздишка на отвращение включи на първа. Установих с радост, че някои неща никога не се променят.

[1] Остров в Сена, на който се намира най-старата част на Париж. Обитаван от племето паризии, островът е бил завоюван през 52 г. сл.Хр. от римските легиони, които му дават името Лутеция. — Бел.ред. ↑

[2] Уорик Дийпинг — псевдоним на Джордж Дейвидсън Дийпинг (1878–1950 г.), лекар по професия, автор на многобройни и изключително популярни за времето си исторически и съвременни романи. — Бел.ред. ↑

[3] Жорж Йожен, барон Хаусман, чието име е по-известно с френското си звучене, Осман (1809–1891) — френски държавен чиновник и архитект, комуто е възложено преустройството на Париж при Наполеон III. Сегашният изглед на градът е предимно негово дело. Въпреки безспорните му заслуги за осъвременяване на Париж е бил обвиняван, че е унищожил облика на стария град. — Бел.ред. ↑

[4] Едвард Мунк (1863–1944 г.) — символист, най-известният норвежки художник. „Викът“ е най-прочутата му картина. — Бел.ред. ↑

[5] Ричард Роджърс — Роден в Италия и завършил в Йейл, известен архитект, работил заедно с жена си върху проекта на центъра „Помпиду“. В работата си отхвърля миналото и ентусиазирано се обръща към технологиите на бъдещето и съпровождащата ги естетика. — Бел.ред. ↑

БРЮКСЕЛ

В Брюксел слязох не на гарата, на която трябваше, което не е трудно, ако си малко глупав, ако си задрямал и изведнъж се сепнеш, защото през прозореца си видял табела „BRUXELLES“. Сkochих, леко паникьосан и се втурнах към изхода, като ударих няколко души по тавите с раницата си и скочих като Питър Пан на перона, миг преди влакът да изпусне със свистене дим в краката ми и да потегли.

В първия момент не ми се стори странно, че само аз съм слязъл от влака, или пък че самата гара изглеждаше неестествено безлюдна, докато не излязох вън, под дребния дъждец, който вали през цялото време над Брюксел и не разбрах, че съм в част на града, която никога преди това не съм виждал — един от анонимните квартали със сиви сгради, с триетажни реклами на всеки калкан и надписи „Гараж! Не паркирай“. Искан да сляза на Брюксел Централ, можех да се оправя и с гара „Норд“ или гара „Миди“, дори с неизвестната „Йосафат“, но тази беше съвсем друга и нямаше никакво понятие къде съм. Придадох си решителен вид и се помъкнах в посоката, където би могъл да е центърът — смътни силуети на високи сгради, някъде в далечния, мокър хоризонт.

Преди това бях ходил в Брюксел един-два пъти и смятах, че познавам града доста добре, така че непрекъснато си повтарях, че ей сега ще започна да познавам това-онова, а в един момент дори си казах: „Ей, това ми изглежда някак си познато“ и вървах близо километър към нещо, за което реших, че е гърбът на Съдебната палата, само че се оказа фабрика за кучешки храни. Крачех и крачех по дълги улици, които изобщо не променяха характера си и, всъщност, не добиваха никакъв характер — просто безкрайни площи сива еднаквост, която Брюксел май притежава повече от всеки друг град в Европа.

Не обичам да питам за посоките. Винаги се притеснявам, че този, когото спра, ще ме попита нещо от рода на: „Къде искаш да отидеш? В центъра на Брюксел? Леле, колко си се объркал! Че това тук

е Лил, тъпако!“ След това ще спре другите минувачи и ще им каже: „Искате ли да чуете нещо невероятно? Приятел, я кажи на тези хора, къде си мислиш, че си“ и аз ще трябва да си пробивам път през тълпа, която бърше сълзи от смях от очите си. Така че продължавах напред. Точно когато се бях замислил сериозно да се обадя на жена ми и да ѝ кажа да дойде да ме намери („И, скъпа, донеси малко сладкиши и неделните вестници“), свих зад един ъгъл и за моя доста голяма изненада, видях Манекин-Пис — статуята на пълничко голо момче, което пикае — неизразимо безвкусния символ на града. Моментално разбрах къде се намирам и всичките проблеми се стопиха. Отпразнувах повода, като си купих чинийка за торта с пикаещото момче и шоколад Тоблерон за цялото семейство, от един от 350-те магазинчета за сувенири, от двете страни на улицата и се почувствах още по-добре.

Петнайсет минути по-късно се оказах в стая на хотел „Адолф Сакс“, излегнат върху леглото, с обувките (изпадането в монашеско лентяйство от време на време е едно от удоволствията на самотното пътуване), и започнах да си чупя зъбите с Тоблерона (кой е измислил тези неща?), като гледах някакво дневно предаване по Би Би Си 1 — участваха хора, които са импотентни или са от Улвърхемптън, или са преживели някоя друга лична катастрофа, чиято същност вече не си спомням — и след половин час вече се почувствах достатъчно освежен, за да се осмеля да изляза да се разходя из Брюксел.

Винаги отсядам в „Сакс“, защото по телевизията се хваща Би Би Си и защото там асансьорите са много интересни — припомних си това съображение, когато зачаках пред светналия бутон „Надолу“ и убивах времето, както често правят хората, като си тананиках Песента за асансьора (Ду, ди, ду, ди, до, ди, ду, ду) и се питах лениво защо мокетите в хотелските коридори винаги са толкова грозни.

Общо взето, в Европа не разбират от асансьори. Дори и в по-новите сгради те са мъчително бавни и често им липсват някои неща, които другаде се смятат за основни, като вътрешната врата, например, така че ако разсеяно се облегнеш, да не приключиш пътуването с една ръка няколко етажа по-дълга от другата. Дори и по тези стандарти обаче, асансьорите в „Сакс“ са изключителни.

Качваш се с намерението да слезеш долу на закуска, но установяваш, че асансьорът се спуска, без да си го инструктирал,

покрай фоайето, покрай подземния гараж и сутерена, за да стигне до някакъв необозначен етаж още по-надолу, където вратите се отварят за кратко и разкриват изпълнено с пара помещение, пълно с превиващи гръб роби. Докато натискаш едно след друго копчетата, напразно (защото явно не са свързани с нищо) вратите се затварят и с внезапен прилив на енергия, асансьорът се понася нагоре към единайсетия етаж със скорост, която те кара да мислиш, че ще се разтопи, спира изкусително за половин секунда, пада три метра надолу, пак спира и после полита към фоайето. Появяваш се със струйки кръв от ушите, и се отправяш към трапезарията с цялото достойнство, което ти е останало.

И така, предполагам вече можете да си представите облекчението ми, когато асансьорът ме достави на местоназначението ми без инциденти, ако не се брои непредвиденото спиране на втория етаж и краткото, но не неприятно връщане до четвъртия.

Брюксел, трябва да се каже, не е най-подходящият за приключения град в Европа. След Париж изпитваш облекчение, че можеш да прекосиш улица, без да имаш чувството, че на задника ти е нарисувана мишена, но след няколко обиколки на площада, след като разгледаш от учтивост витрините на един-два от многото хиляди магазини, които продават шоколад и дантели (изглежда в Брюксел не продават нищо друго), започваш да си гледаш часовника и да се питаш, дали девет и четирийсет и седем сутринта наистина е прекалено рано, за да започнеш да пиеш.

Вместо това направих още една обиколка на Големия площад. Чаровен е — няма съмнение. Това е центърът на града, павиран площад с приятни пропорции, заобиколен от достолепни, богато украсени фасади — на монументалната Hotel de Ville^[1] и срещу нея, не толкова величествената Maison du Roi^[2] (която въпреки името си никога не е била кралски дворец — не казвайте, че не сте научили нищо от мен), свързани помежду си от тесни, също богато украсени сгради. В приземните им етажи, почти без изключение, има тъмни, уютни кафенета, пълни с дървени мебели и пращящи камини, в които човек може да седи на кафе и бира и да се любува на омагьосващия пейзаж. Много хора изглежда не правят почти нищо друго.

Предпочетох „Златния ботуш“, макар че при предишно посещение един келнер беше опитал най-безсрамно да ме мине с рестото, защото ме бе взел за обикновен турист, заради анцуга ми с пикаещото момче, и ми се беше наложило да направя най-свирепата си физиономия — не се бързай с мен, Гастон — за да получа цялото ресто. Все пак не съм злопамятен, освен по отношение на Ричард Никсън, така че сега не се поколебах да вляза отново там. Освен това кафенето е най-хубавото на площада и си струва човек да плати за малко елегантност с чаша кафе. Все пак, дами, внимавайте с рестото.

Два и половина дни разглеждах забележителностите — великолепния музей на античното изкуство, музея на модерното изкуство, двата исторически музея и някак помпозно назования *Parc du Cinquantenaire*^[3] (и музеите бяха помпозни), музея „Хорта“ и дори мрачния и изцяло забравен Институт по естествени науки. През останалото време просто се размотавах из безкрайните комплекси от офиси в приятно неангажирано състояние на ума.

Сериозно казано, Брюксел е грозно място, пълно с мокри боклуци, булеварди като магистрали и кални строителни площадки. Това е град на сивите офиси и безлики служители, европейската столица на куфарчетата. Има по-малко паркове от всеки друг град, за който мога да се сетя и почти нищо, което да го препоръча — няма замък върху хълм, няма висока като планина катедрала, няма улица с особено елегантни магазини, заснежени върхове недалеч или пъстро осветено пристанище. Дори няма и река. Как може град да няма поне река? Някога е имало градски стени, но сега от тях е останала само една ронеща се руина, до игрище за боулинг на Рю де-з-Алексиен. Най-хубавото, което може да се каже за Брюксел е, че е само на три часа от Париж. Ако бях начело на Европейската икономическа общност, а, честно казано, това няма да е най-лошият вариант, щях да преместя столицата в Дъблин или Гпазгоу, или може би в Неапол, където новите работни места щяха да бъдат оценени по достойнство и където хората все още се гордеят с градовете си, защото в Брюксел просто няма такова нещо.

Трудно човек би могъл да измисли град, който по-малко да зачита наследството си. Пример: В продължение на трийсет и пет години в Брюксел е живял бащата на архитектурния стил „ар нуво“ Виктор Хорта, който бил толкова почитан през живота си, че го

направили барон. За Брюксел той е това, което е Макинтош за Гпазгоу и Гауди за Барселона. Въпреки всичко обаче гнусните градски власти през годините са позволили на предприемачите да разрушат най-хубавите му сгради — универсалния магазин Анспах, Народния дом, болницата Бругман, домът Роджър. Сега в Брюксел има забележително малко неща, които си струва да видиш. Можеш да ходиш с часове и да не зърнеш нито една гледка, от която сърцето ти да трепне.

Сигурен съм, че положението се подобрява. Някога, като излезеш от централната гара, най-напред пред очите ти се появяваха покривите на стария град, малко по-ниско, и в средата на тази потенциално прекрасна гледка, в открито пространство, в каквото друг град би поставил позлатена катедрала или барокова общинска сграда, се мъдреха паркинг и бензиностанция. Сега и двете са махнати от там и на тяхно място са построени нови тухлени сгради — не са архитектурни шедеври, но определено са подобрение в сравнение с бензиностанцията — и местните хора ме уверяват, отново и отново, че градските власти най-накрая са признали лошото си отношение към строителството и са започнали да държат новите сгради да имат някакви архитектурни достойнства, но видимите свидетелства за това далеч не са поразителни.

Едно от чаровните кътчета на градът е лабиринтът от тесни улички само за пешеходци зад Големия площад, наречен с лек привкус на патетична хипербола, „Свещеният остров“. Малките улички и проходи тук са натъпкани с ресторанти и тълпи хора, които се шляят наоколо и в блажен унес се опитват да решат къде да се нахранят, и надничат в пълните с лед колички с омари, миди и речни раци, каквито има пред всяко заведение. Отвсякъде се носят топли вълни аромати на скара и през всички витрини се виждат множество хора, които се забавляват по всяко време на денонощието. Всичко е невероятно живописно и примамливо и е било така още от Средновековието, но независимо от всичко, това прекрасно, уютно кварталче е било на косъм от изравняване със земята през шейсетте години. Където и да отидеш в Европа, не може да не се чудиш каква ли опустошаваща мозъка болест е сполетяла строителните предприемачи и архитектите през шейсетте и седемдесетте години, но усещането никъде не е по-силно, отколкото в Брюксел.

И все пак Брюксел има своите достойнства. Това е най-дружелюбният голям град в Европа (това може би има нещо общо или няма нищо общо с факта, че една четвърт от населението му са чужденци), има няколко добри музеи, там е най-старият покрит базар в Европа, малката, но приятна галерия „Сен Юбер“, множество страхотни барове и чудесни ресторанти. Храненето извън дома е национален спорт в Белгия и само в Брюксел има 1500 ресторанти, двайсет и три, от които са препоръчани в справочника „Мишлен“. Там можеш да се нахраниш невероятно добре за по-малко пари от, където и да било другаде на континента. Всяка вечер похапвах някъде из Свещения остров, винаги опитвах нов ресторант и винаги изпитвах хранителния еквивалент на многократен оргазъм. Ресторантите почти винаги са малки — за да стигнеш до някоя маса в дъното трябва едва ли не да се покатериш по главите на десетина клиенти — и масите са толкова близо една до друга, че не можеш да си изядеш пържолата, без да забиваш лакът в бузата на съседа си или да си натопиш ръкава в соса, но някак странно, това е част от удоволствието. Откриваш, че всъщност се храниш съвместно с хората до себе си, разменят си хлебчета и дребни любезности. Това преживяване е нещо ново за самотния пътешественик, когото обикновено слагат на най-тъмната маса, до мъжката тоалетна, и прекарва времето за хранене в наблюдаване на манифестацията от непознати, които закопчават циповете си и се ръкуват с него на минаване.

Всяка вечер, след вечеря, се разхождах безцелно по принуда — в Брюксел не можеш да имаш кой знае каква цел, но, както повечето градове, и той е по-хубав нощем. Една вечер отидох до масивната съдебна палата, която стои замислено на малко възвишение над стария град и прилича на американски капитолий, който е вземал стероиди. Сградата е гигантска — площта ѝ е близо 26 хиляди квадратни метра и е най-голямата сграда на света, построена през деветнайсети век, но все пак, единственото запомнящо се нещо е големината ѝ. Друга вечер отидох до сградата на Европейската икономическа общност. В град с толкова грозни сгради, че ти спира дъхът, централата на ЕИО все пак успява да изпъкне. Още беше шест часът, но наоколо нямаше жива душа, никой не работеше до късно, и си припомних един виц: Въпрос: Колко души работят в Европейската комисия? Отговор: Около една трета от тях. Не можеш да гледаш дългите редици прозорци, без да се

питаш какво, по дяволите, става там, вътре. Предполагам, че има цели отдели, които са се посветили на задачата опашките пред пощите да са еднакво дълги навсякъде в общността и средният брой на обърнатите чашки, които пускат автоматите за безалкохолни напитки във Франция да е същият като в Италия.

Като американец ми е интересно да наблюдавам как най-богатите страни в Европа доброволно отстъпват суверенитета си на орган, който не подлежи на контрол и не е отговорен пред никого. Знаете ли, че поради византийската си структура, Европейската комисия не знае „колко души е персоналът ѝ и с какво се занимават всички те“? (Цитирам „Икономист“.) Намирам това за тревожно. Аз лично реших да не обичам ЕИО, когато открих, че ще махнат тъмносините британски паспорти с твърди корици и на тяхно място ще въведат някакви нещастни червени книжлета, които приличат на документите на полски моряк. Това е вечният проблем с големите институции — нямат стил.

Не знам кой знае колко за начина, по който работи ЕИО, но знам един интересен факт, който, според мен, дава някаква представа за нейните постижения: през 1972 година Европейската конференция по пощи и далекосъобщения призова да се въведе общ телефонен код за страните от Общия пазар, а именно „00“. След това различните страни членки опитват да постигнат споразумение. До този момент нито една от тях не е въвела кода, но ако им се дадат още осемнайсет години, нещата може и да започнат да се движат.

[1] (фр.). — Сграда на общината. — Бел.ред. ↑

[2] (фр.). — Къща на краля. — Бел.ред. ↑

[3] Парк на петдесетгодишнината, наречен така в чест на петдесетата годишнина от обявяването на независимостта на Белгия. — Бел.ред. ↑

БЕЛГИЯ

Прекарах няколко приятно безцелни дни, като обикалях Белгия с влак. Като страна Белгия е куриоз. Тя не се състои от една нация, а от две — обитаващи северната Фландрия, където се говори холандски, и южната, Валония, където се говори френски. Южната част притежава най-хубавите пейзажи, най-китните села, най-добрата кухня и общо взето галски умения за добър живот, докато в северната половина са най-хубавите градове, най-известните музеи, църкви, пристанища, крайбрежни курорти, повечето население и повечето от парите.

Фламандците не могат да понасят валонците, а валонците не могат да понасят фламандците, но когато поговориш известно време с тях, разбираш, че това, което всъщност ги обединява, е дори още по-дълбокото презрение към французите и холандците. Веднъж се разхождах из Антверпен в продължение на цял ден с един местен жител и на всеки ъгъл той ми сочеше с многозначителен поглед някоя невинна двойка и промърморваше отвратно под нос: „Холандци!“ Беше изумен, че не мога да направя разлика между холандец и фламандец.

Когато настоиш да обяснят възраженията си фламандците се изразяват някак неясно. Най-често споменаваното оплакване, което съм чувал беше, че холандците идват у дома ти ненадейно, докато вечеряш и никога не носят подаръци. „Аха, както нашите мили шотландци“ — отговарях аз.

Научих голяма част от тези неща в Антверпен, където се отбих за един следобед, за да видя катедралата, но останах и вечерта, за да поскитам между многото барове, които са може би най-чудесните и най-многобройните в Европа — малки, задимени заведения, удобни като жилетката на Найджъл Лоусън^[1], пълни с черни ламперии и жълтеникави мъждиви светлини и винаги претъпкани с пъстър, щастлив народ, който се забавлява. В този град винаги е лесно да завържеш разговор, защото жителите му са открити и английският им почти винаги е свършен. Разговарях в продължение на час с двама

млади улични метачи, които се бяха отбили да пийнат по чашка на път за дома. Къде другаде, освен в Северна Европа, чужденец може да разговаря с уличните метачи на собствения си език?

И непрекъснато ме поразява фактът колко много знаят те за нас и колко малко — ние за тях. Можеш да четеш британски вестници месеци наред, а американски — цял живот, и да не попаднеш и на една-единствена статия за Белгия, въпреки че там се случват интересни неща.

Да вземем Бандата от Ньойвел. Това е терористична група, която за кратък период, през осемдесетте години, бродеше из Белгия (доколкото е възможно да бродиш из Белгия) и от време на време нахълтваше в някой супермаркет или препълнен ресторант и засипваше мястото с дъжд от куршуми, като убиваше наред — жени, деца, всеки, който е попаднал там. След като оставяше множество трупове, бандата задигаше сравнително дребни суми от касовите апарати и изчезваше в нощта. Ето какво е странното — тази банда така и не разкри мотивите си, никога не е вземала заложници, никога не откъснала нещо повече от неколкостотин паунда. Дори нямаше име, известно на когото и да било. Етикетът „Бандата от Ньойвел“ ѝ беше лепнат от пресата, защото бандитите винаги се измъкваха с някой Фолксваген Gti, откраднат от брюкселското предградие Ньойвел. След около шест месеца нападенията внезапно спряха и никога повече не бяха подновени. Убийците така и не бяха хванати, оръжията им не бяха открити, полицията няма никаква представа кои са тези хора и какво са искали. Е, това не е ли странно? А англичаните не са прочели за тази история и ред в своите вестници. Аз мисля, че и това е доста странно.

Отидох до Брюж за един ден. Намира се само на петдесетина километра от Брюксел и е толкова красив, толкова дълбоко, безкрайно красив, че трудно ще повярваш, че е възможно да е в същата тази страна. Всичко там е съвършено — павираните улици, спокойните масленозелени водни канали, средновековните къщи със стръмни покриви, пазарите, задрямалите паркове — всичко. Няма друг град, на който упадъкът да се е отразил по-добре. В продължение на 200 години в Брюж — дори не знам защо продължаваме да го наричаме така, тъй като месните хора го пишат Brugge, което се произнася като

„Бругъ“ — е бил най-проспериращият град в Европа, но затлачването на река Зуин и променените политически обстоятелства го превърнали буквално в заден двор и през следващите 500 години, докато другите градове растели и непрекъснато се променяли, той останал забравен и недокоснат. Когато Уърдсуърт го посетил през 19-и век, видял, че по улиците расте трева. Казвали са ми, че Антверпен бил даже по-красив до началото на 20-и век, но след това дошли предприемачите и разрушили всичко, на което успели да сложат ръка, тоест, почти всичко. Брюж бил спасен от неизвестността си.

Рядко се срещат такива места. Разхождах се цял ден със зяпнала уста. Разгледах музея „Грьонинге“ и женския манастир, моравите в двора, плувнали в глухарчета, но най-вече кръстосвах улиците, загубил ума и дума пред тази концентрация на съвършенство. Дори размерите на мястото са съвършени — достатъчно голямо е, за да е град, да има книжарници и интересни ресторанти, но все пак е достатъчно малко, за да е дружелюбно и съдържано. За около ден можеш да обиколиш всички улици, заобиколени от водния канал. Направих точно това и не видях нито една улица, на която не бих живял, нито една кръчма, която да не бих искал да опозная, гледка, която да не бих желал да нарека своя. Трудно можеше да се приеме, че всичко това е истинско — че хората се прибират у дома в тези къщи всяка вечер, че разхождат кучетата си по тези улици, че прекарват живота си убедени, че светът е такъв. Вероятно изпадат в тежък, вцепеняващ шок, когато за първи път видят Брюксел.

Някакъв застрахователен агент, с когото се заговорих в един бар на улица „Св. Якобс“, ми каза с тъга, че Брюж напоследък бил станал непоносим осем месеца в годината заради туристите. След това сподели с мен смущаващи анекдоти, както си мислеше той, за посетители, които надничали през пощенската му кутия и мачкали мушкатото му, за да си направят снимки. Не го слушах, отчасти защото беше най-отегчителният пръдльо в заведението — а може би и в цяла Фландрия — и отчасти защото не ме интересуваше какво ми говори. Искях илюзиите ми да си останат непокътнати.

Поради тази причина тръгнах рано сутринта, преди да се появят каквито и да било туристически автобуси. Отидох в Динан, градче на брега на спокойната река Мьоза, над което този ден валише безкраен дъжд. Беше приятно място и несъмнено щеше да ми достави

удоволствие, ако не идвах от Брюж и ако времето не беше толкова ужасно. Застанах на моста над реката и загледах как дъждовните капки, големи колкото куршуми, правят кръгчета във водата. Намерението ми беше да направя преход през южните Ардени за ден-два, за да видя дали ще мога да позная някое от малките селца и пътеките, по които бях минавал при първото си пътуване, но не бях подготвен за такова време — вече бях подгизнал и треперех, сякаш съм забравил да изпия таблетките си против малария — така че след само час в Динан се върнах пеша до гарата, хванах първия влак за Намюр и продължих до Спа. Едно от достоинства на Белгия е, че маломерността ѝ позволява да отидеш, където ѝ да било в нея за час-два. Нужно е известно време, докато свикнеш с мисълта, че страната в действителност е предградие на Брюксел.

Нямах никаква особена причина да ходя в Спа, освен че името винаги ми е звучало като име на хубаво място, както се и оказа — разположен в котловина между зелени хълмове, с горски парк, Парк на седемте часа, огромно казино, извън всякакви пропорции спрямо малкия град и два големи бели хотела, разположени около зелен остров, наречен Зеления площад. Хареса ми моментално. Дъждът беше спрял и беше оставил във въздуха чист и свеж дъх, който леко напомняше аромат на чаршафи, извадени от сушилнята и оставяше неземното, безвременно чувство на възстановяване след болест. Имах чувството, че ще видя как в парка бутат инвалидни колички с войници без крайници.

Спа е първият курорт с минерални извори и името му е станало нарицателно за такъв курорт. В продължение на 200 години е бил свърталище на европейските кралски особи. Аристократи и височества са го посещавали чак до Първата световна война. Кайзер Вилхелм обявява абдикирането си тъкмо в Спа — събитие, което бележи упадък както на кайзера, така и на града. Сега почти никой не посещаваше града, поне не по това време на годината. Отидох в туристическия информационен център в парка и след като разгледах учтиво витрините, попитах мъжа на гишето къде са всичките тези крале и кралици.

— А... не идват вече — отговори той с тъжна усмивка. — Не толкова често след Петър Велики.

— Защо?

Сви рамене.

— Модата се променя. Сега искат слънце, ходят на морския бряг. И сега се появява по някой и друг барон, но идват предимно богати германци. Има доста атракции, ако се интересувате.

Посочи с ръка купчина брошури и отиде да обслужи друг клиент.

Брошурите бяха за места с многозначителни имена като Институт по хидрология „Проф. Анрижан“, Факултет по Радиология и гастроентерология към Института по термалните извори на Спа. Те предлагаха множество терапии, като се започне от потапяне в „естествено газирана вода“ и в гореща лепкава кал и се стигне до това, да те свържат със самостоятелна подстанция и да ти направят освежаващ токов удар — или поне така изглеждаше на снимката. Тези терапии гарантирано постигаха няколко неща, за които не бях и подозирал, че е желателно да постигнеш — „разширяване на кожните кръвоносни съдове“, „отпускане на терморегулиращите центрове“ и „намаляване на периартикуларните контракции“, да спомена три от тях.

Реших, без колебание, че терморегулиращите ми центрове са достатъчно отпуснати, ако не и направо умрели и макар и да получавам по някоя и друга периартикуларна контракция и да ям лакомо спагетите си, някак си ще живея с тези неща, защото видях какво правят с теб мускулестите дами с бели престилки, ако доловят и най-малкото периартикуларно потрепване или влошаване на терморегулиращите центрове. На снимките се виждаше пациентка с откровено тревожно изражение, която енергично мажеха с катран, обливаха с вода под налягане в душкабина, насилваха да лежи в бълбукащи медни вани и други подобни действия, които при други обстоятелства неизбежно биха извикали в ума израза „военни престъпления“. Погледнах списъка с одобрените лекари, за да видя дали и д-р Йозеф Менгеле не е сред тях, но единственото запомнящо се име беше някой си д-р Пиц. Устоях на изкушението да му се обадя по телефона и да го попитам: „Е, такъв ли си?“, а вместо това отидох в малък хотел, който ми препоръча мъжът в туристическото бюро.

Взех душ, вечерях, направих разсейваща разходка из града и се отбих в приятен малък бар на улица „Роял“, за да прекарам вечер с монументалната книга на Мартин Гилбърт „Втората световна война“. Тя не е за заведение, мога да ви уверя. Прочитах малко и започвах да се озъртах с празен поглед наоколо и да копнеех да си поговориш с някого.

Само че във Валония почти никой не говори английски. Започнах да съжалявам, че не разбирам френски достатъчно добре, за да подслушвам. В училище учих френски цели три години, но не знам почти нищо. Бедата се състоеше в това, че учебниците бяха удивително безумни. Всичките бяха написани от човек, който явно е много далеч от франкофонския свят — проф. Марвис Фризби от учителски колеж в Северна Дакота или нещо такова — и нямаха нито една пресечна точка с реалния свят. В тях не ставаше дума за нито едно от нещата, които човек би трябвало да знае във Франция — как да задействаш биде, да се справяш с жените пред тоалетните или да сритах в коляното някой, който се прережда на опашката. Бяха досадно посветени на училищните занимания — закачане на дрехи в гардеробчето, почистване на черната дъска, отваряне на прозорец, затваряне на прозорец, разказване на урока за деня. Дори и в седми клас можех да преценя, че няма да използвам често подобни изрази през годините. Колко пъти, когато попаднеш във Франция, ще ти се наложи да кажеш на някого, че ти се иска да почистиш черна дъска? Колко пъти ти се е приисквало да кажеш: „Зима е. Скоро ще дойде пролетта“? Доколкото ми е известно, хората вече са наясно с тези неща.

Така и не разбрах защо не можеха да направят учебник, близък до ума на подрастващите, с глави от рода на „Жерар и Изабел се отдават на страстни целувки“ или „Клод преживя първата си полюция. Величествено!“ Поне биха могли да използват комиксите.

Събудих се и открих, че по стъклата се стича дъжд. Улиците бяха почти наводнени и колите долу свистяха по тях. Излязох, за да осребря един туристически чек, а после позяпах витрините по площада, като се криех под брезентови навеси, по които дъждът барабанеше монотонно и доста успокояващо. Витрините бяха пълни с най-изкусителни неща

за ядене — под фирмата *La Raclette Fromagerie* се мъдреха различни видове сирене на пити с размери на автомобилна гума. В *Boucherie Wagener* висяха връзки наденички, а арденската пушена шунка беше наредена на розови купчинки. В *La Gaterie* бушуваше делириум от марципанени плодове, бухнали сметанови торти и други пухести лакомства. Колко са умни обитателите на континента с техните витрини! Дори тези на аптеките са така добре подредени, толкова чисти и педантично спретнати, че се улавяш как зяпаш с копнеж кутийка лейкопласт за мазоли или превръзки против незадържане на урина.

Стигнах последния магазин и се загледах занесено към площада, без да знам какво да правя със себе си, и тогава реших да отида до Дюрбюи, с надеждата времето там да е по-хубаво. Беше малко вероятно, защото градчето е само на двайсетина километра. Въпреки всичко, благодарение на странните особености на белгийските железници, пътуването до Дюрбюи ми отне почти цялата сутрин и включваше три, макар кратки, прекачвания, но дори и след всичко това пак не стигнах до града, защото там няма гара. Трябваше да сляза в Барво, който на картата е на половин милиметър от Дюрбюи, а в действителност — на четири километра, като помежду им има монументално стръмно възвишение. Още от гарата чувах как камионите ръмжат, за да го изкачат. Поне дъждът беше спрял.

Помислих си да взема такси, но на гарата нямаше такова нещо, така че тръгнах към града, който всъщност е голямо село, за да потърся автобус или такси. Влязох в един хотел на главната улица и от намусената служителка на рецепцията научих, че в Барво няма нито автобуси, нито таксите. Мобилизирах познанията си от училище и на най-добрия френски, на който съм способен, я попитах как тогава човек може да се добере до Дюрбюи, ако е *sans l'auto*^[2]. Подготвих се да видя как трясва на тезгяха умрял бобър, но вместо това тя просто каза: „*A pied, monsieur*“^[3], и сви рамене с галско безразличие — при него отпускат брадичката си до нивото на кръста и същевременно се опитват да вдигнат ушите си до върха на главата с помощта на раменете. За да го направи човек, трябва да е гал. Превежда се горе-долу като: „Животът е кофа лайна, мосю, напълно съм съгласен, но макар и да съм готов да призная този факт, няма да ви предлага никакво съчувствие, защото, мосю, това си е вашата кофа с лайна“.

Благодарих ѝ, че изигра толкова дребна и незначителна роля в живота ми, после тръгнах пеша към края на града, където пред мен се извиси природен обект, който приличаше повече на стена, отколкото на хълм. Покрай шосето се редяха непривлекателни къщи, като онези, които се строят покрай всяко натоварено шосе и които винаги изглеждат сякаш се разпадат под тътена на тежките камиони. Дворовете бяха оградени с мрежи, зад които дремеха кучета с банални имена, които оживяваха и се хвърляха към портата щом наближах, лаеха и оголваха зъби, готови да откъснат месо от краката ми по най-жестокия начин.

Не знам защо, но нещо в мен докарва кучетата до бяс. Щях да съм богат, ако ми даваха по петак всеки път, щом някой пес се опиташе да изръфа костния мозък на глезените ми, докато собственикът му си стои край него и казва: „Нищо не разбирам, никога досега не е правил такова нещо. Трябва да си му казал нещо.“ Това винаги ме е пращало в нокаут. Какво мога да кажа на куче? „Здрасти, момче, искаш ли да пробиеш вената на крака ми?“

Кучетата не ме нападат, с цел да ме сложат на инвалиден стол единствено в случаите, когато съм някъде на гости и седя на удобно канапе, с чаша, пълна до ръба. В този случай кучето — и винаги се случва да е голямо куче с проблем в слюноотделянето — решава, че не иска да ме убие, а да прави с мен секс. „Хайде, Бил, сваляй гащите — сякаш ми казва то. — Много съм възбуден.“ Собственикът винаги пита: „Притеснява ли те?“ И това го обичам. „Не, Джим, просто обожавам, когато някое куче ухапе топките ми и започне да ме рита по главата със задните си крака“.

„Мога да го махна, ако те притеснява“ — винаги добавят собствениците на кучета. „Хей, не го махай — ми се иска винаги да отговоря. — Премахни го.“

Никак не бих се разстроил (и си давам сметка, че звуча като Бърнард Левин^[4], опазил ме Бог), ако някой натика всички кучета на този свят в чувал и ги закара на далечен остров — Гренландия звучи примамливо — където ще могат да обикалят наоколо и да си душат задниците колкото си искат, без повече да ме нападат и тероризират. Единственият вид куче, който бих освободил от такова заточение, е пуделът. Пуделите бих разстрелял.

Да си призная, не обичам животните. Дори златните рибки ме измъчват. Цялото им съществуване е нещо като укор. „Защо е всичко това? — сякаш питат. — Плувам тук, после там. Защо?“ Не мога да гледам златна рибка повече от десет секунди, без да ми се прииска да се самоубия или най-малкото да прочета някой френски роман.

За мен единственият възможен домашен любимец е кравата. Кравите са безобидни, не им трябва кашон, в който да серат, не позволяват на тревата да избуи прекалено и са толкова доверчиви и глупави, че просто няма как да не ги заобичаш. Малко по-нататък по улицката, на която живея, има стадо крави. Ако застанеш край оградата, независимо по кое време на деня или нощта, след минута всичките крави се дотърят и застават до теб, твърде глупави, за да се сетят какво да правят по-нататък, но и щастливи, само защото са с теб. Доколкото разбирам, биха стояли така цял ден, а може би и до края на света. Изслушват проблема ти и не искат нищичко в замяна. Могат да са твои приятели завинаги. И, когато ти омръзнат, можеш да ги убиеш и изядеш. Съвършенство.

Дюрбюи се оказа разположен в долния край на удивително стръмен път, от другата страна на хълма. Струваше ми се, че е на около километър под мен. Беше от склоновете, по които, ако се засилиш, няма как да спреш. Тръгнах надолу, като все повече губех контрол над положението, а краката ми се движеха под мен като кокили. Малко преди последния завой бях като някой, който се вози на чифт чужди израстъци, които летят към каменната стена на плевнята в края на пътя. Вече се виждах как минавам през нея като герой на анимационен филм, как оставям дупка с формата на тяло, но вместо това направих нещо по-интересно — стъпих върху клатец се капак на канал и си изкълчих глезена много зрелищно — сигурен съм, че чух изпращяване, сякаш се чупеше дърво — направих серия пируети, които ме накараха да заприличам на чудовището на Франкенщайн на летни кънки, залитнах по пътя, забих физиономия в стената на плевнята и като се олюлях театрално, се строполих назад.

Останах около минута легнал във високата трева, колкото да свикна с мисълта, че долният край на десния ми крак агонизира. От време на време надигах брадичката си над гърдите, за да проверя дали

стъпалото не е обърнато назад или по друг начин, който да обясни остротата на болката, но всичко изглеждаше нормално. От там, където лежах, можех също така да виждам височината по пътя назад и си задавах с учудващо безразличие въпроса как точно ще се върна, след като няма автобуси или таксита.

В края на краищата успях да се изправа на крака, като се подпирах на стената и да доуцукам до някакво кафене, в което се свлякох на стол близо до вратата и си поръчах кока-кола. Свалих обувката и чорапа и огледах глезена си. Очаквах — всъщност, доста перверзно, като ранен sameц се надявах — да видя парче кост щръкнало през кожата като рейка на палатка, така че на всички, които го видят, да им призлее. Глезенът ми обаче беше съвсем леко синкав, болезнен и много леко отекъл, така че за пореден път в живота си постигнах единствено силна болка, а не злокобното нараняване, което би довело до спешен полет с хеликоптер и суетене на млади медицински сестри с еротично колосани бели престилки. Отпивах намръщено от чашата си в продължение на половин час и после, когато се изправих, установих, че болката е попреминала и вече мога да ходя по някакъв начин.

И така, разгледах Дюрбюи с накуцване. Беше изключително красиво градче, с тесни задни улички и къщи, построени от камък и с плочи на покривите. В единия край имаше замък, сякаш изваден от света на приказките, а под него бълбукаше плитка, бърза рекичка — Орте. Навсякъде наоколо се извисяваха чудно надменните възвишения, пазили градчето от околния свят в продължение на столетия. По размерите на картинките можеше да се съди, че мястото се посещава от доста туристи, но сега не се виждаше жива душа и повечето от магазините бяха затворени. Прекарах в града около два часа, предимно седнал на пейка край реката, погълнат от спокойствието и чуруликането на птиците. Беше невъзможно да си представя по някакъв разумен начин, че това място на вечното спокойствие е било, малко преди да се родя, повече или по-малко епицентър на офанзивата в Ардените. Измъкнах авторитетната история на Втората световна война от Гилбърт и заразглеждах индекса Дюрбюи и Барво не се споменаваха, но много от другите околни градчета и села бяха там — Малмеди, където седемдесет и двама американски войници били засечени от част на Ес Ес в някаква нива и разстреляни, вместо да

бъдат пленени, Ставло, където два дни след тава незнаещите почивка нечовеци от Ес Ес убили 130 цивилни белгийци, сред които двама и три деца, Бастон, където американските сили били обсадени в продължение на месец и стотици загубили живота си, и много други. Просто не мажех да го проумея — тези ужасни, жестоки неща се бяха случили тук, сред тези гори и хълмове, на хора на възрастта на баща ми. И сега всичко изглеждаше, сякаш онова не е било. Германците, които някога по тези места са избивали жени и деца, сега можеха да идват като туристи, с фотоапарати на шията, с жените си, като че ли онова е било само холивудски филм. Всъщност, казвали са ми неведнъж, че едно от най-трудните неща, ако се налага да се научиш да живееш с немците след войната, е било да ги гледаш как се връщат с жените и приятелките от, за да им показват местата, за чието съсипване някога са помагали.

Някъде към три часа ми мина през ум, че ще е по-добре да се връщам към Барво. Стигнах на гарата чак в шест заради бавното ходене и множеството почивки, които се налагаше да правя по пътя. Когато стигнах, гарата беше тъмна и пуста. Нямахме други пътници, а по стените нямаше разписания. Седнах на перона, на противоположната страна на тази, на която бях пристигнал. Без да знам кога ще дойде следващият влак, без всъщност да знам дали изобщо има влак. Гарата беше твърде самотна за такава малка и гъсто населена страна като Белгия. Релсите бяха изпънати в права линия от двете страни в продължение на километри. Беше ми студено, глезенът ми пулсираше, чувствах се уморен. Нещо повече — бях гладен. Не бях хапвал цял ден.

В това самотно, отпаднало състояние, започнах да си мечтая за старата закусвалня в родния ми град. Казваше се „Защо не скара“, което всички смятаха, че е съкратено от „Защо не дойдеш да получиш хранително отравяне“. Странно място. Щях да кажа, че е ужасно място, но подобно на повечето неща, свързани с юношеството на човек, то беше едновременно чудесно и ужасно. Храната беше ужасна, сервитьорките бяха убийствено троснати и глупави, а готвачите без изключение бяха избягали затворници, без понятие от хигиена. Неизменно страдаха от перманентната, сополива настинка, която е

характерна за разпуснатия живот и от върховете на носовете им вечно висеше капка влага. И човек винаги си даваше сметка със стоическо чувство за обреченост, че когато готвачът се обърне, за да сложи чинията пред теб, капчицата вече няма да е на носа му, а ще блещука върху хлебчето на хамбургера ти, като мънисто утринна роса.

В „Защо не“ работеше една келнерка на име Шърли, която беше най-неприятният човек, когото някога съм срещал. Каквото и да поръчаш, започваше да те гледа, като че ли си поискал да ти даде колата си, за да закараш дъщеря ѝ в Мексико, където да прекарате гаден уикенд.

— Искаш какво? — питаше тя.

— Свинско филе с кръгчета лук — повтаряш смутено. — Моля те, Шърли... ако не те затруднява... когато имаш минута...

Шърли се втренчва в теб, без да помръдне в продължение на пет минути, сякаш иска да запомни физиономията ти, за да напише полицейски доклад, после надрасква поръчката ти в бележник и изкрещява на готвача на жаргона, който винаги използват в такива заведения:

— Две скапани пържоли с лайно от умряло куче.

Или нещо подобно.

Ако беше в холивудски филм, ролята на Шърли щеше да изпълнява Марджъри Мейн^[5]. Щеше да се мръщи и командва, но зрителят моментално щеше да разбере, че в изобилната пазва се крие сърце от чисто злато. Ако случайно ѝ поднесеш подарък за рождения ден, би се изчервила и би казала: „Ау, не тря’аше да пра’иш така, голям си глупчо“. Шърли просто щеше да попита: „К’во е т’ва, мамка му?“ Уви, тя нямаше сърце от злато. Струва ми се, че изобщо нямаше сърце или каквито и да било други компенсиращи качества. Даже и червилото не можеше да си сложи както трябва.

И въпреки всичко „Защо не“ си имаше своите достойнства. Най-напред, беше отворено цяла нощ, което означаваше, че винаги е на разположение, ако ти се дояде нещо много мазно или просто искаш да си сред други хора в малките часове на нощта. Беше пристан, малко островче светлина сред тъмнината на града.

Уви, „Защо не“ вече не съществува. Говореше се, че собственикът хапнал малко от собствената си храна и починал. Виждам заведението обаче и до днес — запотените прозорци,

насядалите около масите групички нощни работници, Шърли вдига главата на припаднал клиент, за да забърше тезгяха отдолу с влажен парцал, самотен мъж с каубойска шапка, потънал в мечти пред чаша кафе, с неизтръскана цигара в ръка. И често си мисля за всичко това, особено в южна Белгия, когато е студено и тъмно и когато безжизнените железопътни релси стигат до хоризонта, в двете посоки.

[1] Найджъл Лоусън — министър на финансите през втория мандат на Маргарет Тачър. Страда от наднормено тегло. След оттеглянето си от активната политика успява да отслабне с трийсет килограма. Издава книга с диети, която става бестселър. — Бел.ред. ↑

[2] (фр.). Без автомобил. — Бел.ред. ↑

[3] (фр.). Пеша, господине. — Бел.ред. ↑

[4] Бърнард Левин — английски журналист и критик, чиито статии на теми от областта на културата и политиката са често доста провокативни. — Бел.ред. ↑

[5] Марджъри Мейн (1890–1975 г.) — американска актриса, чисто амплоа са ролите на устати, властни, но добросърдечни жени. — Бел.ред. ↑

ААХЕН И КЪОЛН

Взех влака за Аахен. Не бях ходил там, но е съвсем близо до Лиеж, където прекарах нощта, а винаги ми се беше искало да видя Аахенската катедрала. Това е приятно и странно пренебрегвано кътче в Европа. Аахен, Маастрихт и Лиеж са съседи — разделят ги около трийсетина километра — но са в различни държави, говорят три различни езика (холандски, френски и немски), но хората от района използват местен диалект, което означава, че помежду си се разбират по-добре, отколкото със сънародниците си.

Взех стая в малък хотел срещу гарата, захвърлих вътре раницата си и веднага излязох. Обядвах хамбургер с пържени картофи във верига за бързо хранене, наречена „Куик“, после тръгнах да разглеждам града.

Нетърпението ми донякъде ме изненада, но не бях идвал в Германия седемнайсет години и исках да видя дали се е променила. Беше. Беше станала по-богата. И през 1973-а беше достатъчно богата, но сега — майко мила! Дори проспериращата Фландрия бледнееше. Почти всички магазини тук изглеждаха богати, продаваха много и бяха пълни със стилни и скъпи стоки като писалки „Монблан“ и часовници „Одемар Пиге“. Дори и магазините, в които се предлагаха стоки за простосмъртни, приковаваха вниманието — магазинът за кухненски и домашни потреби на Фон Драйзел, например, на върха на хълма край стария пазарен площад. В огромните витрини бяха изложени съвсем прозаични неща като дъски за гладене, тенджери и тигани, но всичко беше лъснато до блясък. Малко по-нататък минах покрай не един, а цели два магазина за ковчези, което ми се стори някак по немски смразяващо кръвта, но дори и ковчезите изглеждаха лъснати и подканящи и се улових, че зяпам с възхищение подплатите и блясъка на дръжките.

Не можех да свикна с всичко това. Все още не бях в състояние да се отърва от американския навик да мисля за Европа като за едно място и за европейците като за един и същи народ. Колкото и да четеш,

че brutният вътрешен продукт на Дания бил с 40% по-висок от този на Англия, датчаните не изглеждат с 40% по-богати от англичаните, не носят с 40% по-лъскави обувки и не карат с 40% по-големи коли. Тук обаче хората наистина изглеждаха по-богати и то с много повече от 40%. Всички ходеха с обувки, които сякаш бяха купени сутринта. Дори маратонките на децата не бяха протрити. Колите блестяха, сякаш са в магазина. Дори такситата бяха до едно Мерцедес. Като в Бевърли Хилс. И това беше само някакво си неизвестно градче в периферията на страната. Германците бяха оставили всички останали да им дишат праха.

Не всичко беше идеално. По-голямата част от архитектурата, особено в центъра, беше убийствено безлична, особено модерният търговски център, а баровете и ресторантите далеч нямаха уютната и дружелюбна атмосфера на онези в Холандия и Белгия. След това обаче открих покоя на катедралата и сърцето ми отново се стопли към Аахен. Най-напред отидох в *Schatzkammer* — съкровищницата, в която се пазеха най-великолепните старини, които човек може да си представи, включително златния бюст на Карл Велики, в естествена големина, на който той е изобразен като божество, триптих дърворезба, изобразяващ мяса на папа Григорий, който, струваше ми се, бих могъл да гледам вечно и множество други невероятно красиви и изкусно изработени експонати.

Цялата колекция е изложена в три малки, обикновени и слабо осветени стаи, но пък каква колекция! В съседство са осмоъгълната катедрала, построена по модела на църквата Сан Витале в Равена и това, което е останало от дворцовия комплекс, разрушен в по-голямата си част през Втората световна война. Катедралата е малка и сумрачна, но много изящна, с куполест покрив, чиито контрастиращи ивици мрамор и стъкло са толкова наситени, че я правят да изглежда почти течна. Сигурно винаги е била препълнена с хора, още от времето на Карл Велики — едва ли може да побере повече от стотина души — но всеки сантиметър беше великолепен. Катедралата е от постройките, в които човек по-скоро се потапя, отколкото разглежда. Утре щях да я видя още веднъж.

Прекарах следобедните часове, докато всичко беше затворено в лека разходка из града, за да щадя болния си глезен. Разгледах големия, покрит с калдъръм пазарен площад и закуцуках из неестествено

тихите улички на жилищните квартали около парка Лузберг. Беше странно да си мисля, че това приятно и спокойно градче някога е било сред първите в Европа, седалище на Светата Римска империя, столица на Карл Велики. Едва когато отново отворих Историята на Втората световна война на Гилбърт, ден-два след това, обаче разбрах, че Аахен е първият немски град, превзет от Съюзниците след седемдневни улични боеве през 1944-а, след които целият е бил превърнат в руини. Сега човек не би си го и помислил.

Вечерта излязох, за да потърся ресторант. В Германия това често е проблем. Като начало съществува сериозен шанс вътре да има трима мъжаги в къси панталонки с презрамки, които свирят полка, така че човек трябва много внимателно да огледа през прозорците и да подложи собственика на разпит, за да не се окаже, че „Били и Баварските момчета“ ще скочат на малката сцена в осем и половина, защото няма нищо по-лошо от това, точно когато се каниш да се заемеш най-благочестиво с вечерята си, да се окажеш заобиколен от червенобузи германци, които размахват халби бира и пеят „*Horst Wessel Lied*“, колкото им глас държи. В мирния договор след войната изрично е трябвало да се запише, че освен оръжията, германците ще предадат и акордеоните си.

Обиколих седем-осем места и проучих менютата пред вратите, но те бяха пълни с блюда, носещи злокобни немски имена — *Schweinensnout mit Spittle und Grit, Ramsintestines and Oder Grosser Stuff*^[1] — и други подобни. Предполагам, че ако си ги поръчаш, ще се окажат годни за ядене, дори вкусни, но не можех да се отърва от гложещото усещане, че ако поръчам нещо напосоки, келнерът ще ми донесе чиния шкембе и очни ябълки. Веднъж в Бавария, с Кац безразсъдно си поръчахме *Kalbsbrann* от непонятно меню и минута след това до масата ни се появи собственикът, колебливо и смутено, и засука пръсти над касапската си престилка.

— Извинете много, господа — каза ни той, — но вие знае ли какво *Kalbsbrann*?

Спогледахме се и признахме, че не знаем.

— Това, как казва вие... то онова с кое малка крава мисли.

Кац припадна. Аз благодарих на човека горещо, задето прояви предвидливостта да ни предупреди, макар че, бих казал, самият той имаше интерес да го направи, за да не допусне двама американци да си изповръщат червата из ресторанта му, и поисках да ни даде нещо, което би могло да мине за храна в средна Америка. През последвалия промеждутък коментирахме колко тънък е бил косъмът, на който сме се измъкнали, клатехме удивено глави като хора, отървали се невредими от автомобилна катастрофа и обсъждахме колко странни хора са европейците. Човек трябва да проявява особена вид бдителност, ако иска да прекоси континент, на който хората доброволно поглъщат езици, бъбреци, конско месо, жабешки крака, черва, салами, направени от съсирена кръв и мозъци на малки крави.

В края на краищата, след известно обикаляне открих италиански ресторант, наречен „Капричио“, на ъгъла до хотела ми, на „Театерщрасе“. Храната беше италианска, но персоналът беше изцяло от германци. (Личеше по ботушите... Шегувам се.) Сервитьорката не разбираше и дума английски и положих сериозни усилия, докато разбере какво искам. Поисквах бира и тя ме погледна косо.

— *Wass? Tier?*

— *Nein, beer* — отговорих аз и тя се озадачи още повече.

— *Fear? Steer? Queer?? King Leer?*

— *Nein, nein. Beer* — посочих аз менюто.

— *A, beer!* — възкликна сервитьорката и цъкна с език, сякаш умишлено бях опитал да я заблудя. Почувствах се засрамен, че не знам немски, но се утеших с мисълта, че ако знаех, щях да разбирам за какво надутият господин на съседната маса се хвалеше на жена си (или може би любовницата си) и щях да съм също толкова отегчен, колкото несъмнено беше тя. Пушеше здравата от пакет „Лорд“ и оглеждаше с неприкрит интерес мъжете в ресторанта без мен, разбира се. (Аз съм невидим за всички, освен за кучетата и Свидетелите на Йехова.) Събеседникът ѝ не забелязваше това. Обясняваше ѝ разпалено как току-що е успял да продаде камион обръчи за гимнастика и фотоалбуми на източногерманците и се удивляваше на собствената си хитрост.

Когато се смееше, тайнствено ми напомняше Арвис Дрек, учителят ми по дървообработване в училище, което беше смущаващо

съвпадение, защото тъкмо господин Дрек ме бе научил на малкото немски, който знаех.

Записах се да уча немски, защото го преподаваше едно възплъщение на мокри сънища на име мис Уебстър, която имаше най-величествените гърди и задник, който прилепваше за полата като пъпеш във вакуумна опаковка. Когато мис Уебстър се надигаше, за да пише на черната дъска, осемнайсет млади момчета започваха да дишат учестено и спускаха ръце под чиновете. Само че две седмици след началото на учебната година мис Уебстър напусна при тайнствени обстоятелства — поне за нас — и дойде господин Дрек, за да поеме часовете, докато ѝ намерят заместник.

Оказа се катастрофа. Господин Дрек знаеше немски колкото крава латински. До Германия се беше приближавал най-много на бирения фестивал в Милуоки. Сигурен съм, че въобще не беше квалифициран да преподава езика. Преподаваше ни от отворена книга, като движеше дебел пръст по редовете и прескачаше всичко по-сложно. Не мисля, че му бяха нужни никакви научни степени, за да учи децата на дървообработване, но беше ясно, че работи на предела на умствените си възможности. Научих повече немски от телевизията.

Едва ли някога съм мразил някого, колкото мразех господин Дрек. В продължение на две дълги години превръщаше живота ми в ад. По време на безкрайните му монотонни лекции за употребата и грижите за видовете ръчни инструменти, седях и искрено се опитвах да внимавам, само че след няколко минути погледът ми започваше да блуждае — трийсет и шест млади момичета, до едно облечени с малки сини плисирани полички, които не покриваха изцяло дръзките им задничета — и въображението ми се отскубваше, като куче от поводата си, и започваше да подскача между тях, да души и пухти около онези дълги, загорели от слънцето бедра. След минута-две отново се връщах в час, със замечтано сладострастна усмивка увиснала на устните ми, за да открия, че всички ме гледат. Очевидно господин Дрек е отправил въпрос в моя посока.

— Извинете, господин Дрек?

— Попитах, какъв вид острие е това, господин Брайсън.

— Това е остро острие, господин Дрек.

Господин Дрек изпускаше една от онези въздишки, които глупавите хора пазят за случаите, когато се натъкнат на някой още по-

глупав от тях, и казваше умерено: „Това е трийсет сантиметров маткап с двойна режеща повърхност“, и до края на часа ме караше да подпирам парче грапава шкурка на стената, с нос.

Не ме биваше в дърводелството. Всички останали започнаха да правят ракли от кедрово дърво или океански яхти и си играеха с опасни и шумни електрически инструменти, а аз си останах на масата за начинаещи, заедно с Тъби Тъкър и още едно хлапе, което беше толкова тъпо, че така и не научихме как се казва. Наричахме го просто Лигльо. На тримата не ни позволяваха да пипаме нищо по-опасно от шкурка и канцеларско лепило, така че седмици наред правехме ненужни неща от изрезки, ако не се брой Лигльо, който понякога ядеше лепилото. Господин Дрек не пропускаше възможност да ме унизи. „И какво е това? — питаше той и вдигаше изпоцапаното парче дърво, върху което съм се трудил през последните двацет и седем седмици, високо, за да могат всички да се разхият. — Господин Брайсън, преподавам дървообработване от шестнайсет години и мога да кажа, че това е най-лошият скосен ръб, който някога съм виждал.“ Веднъж вдигна нагоре един птичи кафез, който бях направил и той се разпадна в ръцете му. Класът зарева. Тъби Тъкър се смя толкова много, че едва не се задуши. Смя се двацет минути и продължи, дори след като му просъсках през масата, че ще му подостря тестисите.

Келнерката ми донесе бирата и смутено установих, че през последните десетина минути съм се носил в някаква моя вселена, като много вероятно съм се смял и съм си мърморил сам, като хората, които живеят по автогарите. Озърнах се и с облекчение установих, че никой не е забелязал. Мъжът на съседната маса продължаваше да се хвали на жена си (любовницата си) как е продал 2000 стари видеокасети, 170 електрически автомобилчета и 68000 бройки от американското издание на „Изгубеният континент“^[2] на румънците за подпокривна изолация. В това време компаньонката му правеше любов с очи с един мъж, който се хранеше сам в другия край на заведението — или по-скоро мастурбираше с очи, защото мъжът беше твърде погълнат от борбата с половинметровите спагети в чинията си, за да забележи, че го използват като сексуална играчка.

Отпих голяма глътка бира, стоплен от спомените си и изпълнен с тиха радост, че училищните дни бяха останали завинаги зад мен, че никога повече, докато съм жив, няма да ми се налага да скосявам ръб или да разяснявам принципите на термодинамиката, няма да ми пука, че не знам кои далечни държави произвеждат юта и какво правят с нея. Това е мисъл, която винаги ме ободрява.

От друга страна, никога повече няма да изпитам уникално удовлетворителното усещане от това да забиеш юмрук в мекия като възглавница корем на Тъби Тъкър. Не искам да кажа, че съм бил побойник, но Тъби беше друга работа. Бог беше създал Тъби единствено с цел да осигури на другите хлапета някой, когото да бият. Момичетата го биеха. Хлапета, четири години по-малки от него, също го биеха. Звучи жестоко — беше жестоко — но работата е в това, че си го заслужаваше. Така и не се научи да си държи устата затворена. Например, отива при най-големия бабанко в училището и му казва:

— Хей, Бъкли, къде си офъка косата? Не знаех, че Армията на спасението е отворила фризьорски салон.

Или:

— Хей, Симпсън, майка ти ли видях да чисти тоалетните на автогарата? Кажи й, че онези фасове ще горят по-добре, ако първо ги изсуши.

Така че всеки път, когато го видех, или му прилагаха китайски мъчения, или безмилостно налагаха раздрусания му розов задник с влажни пешкири в съблекалнята, или подскачаше по долни гащи под дъба в двора на училището и с дълъг прът се мъчеше да свали от някой клон панталоните, метнати там от тълпа от около четиристотин души, в която понякога се включваха минаващи край двора шофьори и обитатели на съседните къщи. У него просто имаше нещо, което изваждаше на повърхността най-лошото у всекиго. Понякога хлапета от предучилищна възраст го погваха по улицата. Не се съмнявам, че съвсем непознати хора отиват при него и безпричинно размазват хотдога, който яде, по физиономията му. Поне аз бих го направил.

На сутринта отидох на гарата, за да хвана влака за Кьолн. Трябваше да убия половин час, така че влязох в кафенето. Беше малко, обслужваше го само една жена. Тя видя, че седам, но не ми обърна

внимание и започна да подрежда рафтовете зад бара. Беше на половин метър от мен. Бих могъл да протегна ръка и да я перна по задника. Постепенно обаче осъзнах, че ако искам да бъда обслужен, трябва да се представя на бара и да отправя официално искане. Никога не би й минало през ум да стигне до извода, че съм чужденец, който не знае правилата, и че би трябвало да ме попита с приятен глас: „Кафе, *mein Liebchen*?“ или поне да ми направи знак, че се налага да отида до бара. Нищо подобно. За нея бях нарушител на правилата и поради това беше длъжна да ме пренебрегне. Това е най-лошото качество на германците. Не, всъщност, склонността им да започват сухоземни войни в Европа е най-лошото им качество, но и другото не пада по-долу.

Познавам един журналист, който живееше в Бон, чиято хазайка веднъж позвънила в службата му и го инструктирала веднага да се прибере у дома и да подреди по-систематично прането си на въжето за простиране. Той й казал, съвсем дословно, да върви на майната си, но всеки път след това, когато оставял пране да съхне, след работа го намирал пренаредено. Същият човек, една събота окосил тревата в двора и се прибрал у дома, но намерил на изтривалката анонимна бележка, която го уведомявала, че в Северен Рейн-Вестфалия е незаконно да косиш двора си между събота на обяд и 9:00 часа в понеделник и че всяко повторно нарушение щяло да бъде докладвано на дворната полицията или нещо такова. В края на краищата го преместиха в Богота и твърдеше, че това бил най-щастливият ден в живота му.

Кьолн е мрачно място, което доста ме зарадва. Беше утешително да видя, че и германците, както всеки друг, могат да направят сбъркан град, а с Кьолн, нямаше никакво съмнение, бяха го направили. Излизаш от гарата и там, в горния край на ескалатора, с който излизаш, се оказва катедралата — най-голямата готическа постройка в света. Тя е внушителна и буди страхопочитание, без съмнение, но се издига в центъра на голям, брулен от вятъра бетонен площад, който е толкова гол и унил, че ти спира сърцето. Не знам за какво са мислили, когато са я строили. Във всеки случай — не за хора.

Веднъж по-рано се бях отбивал в Кьолн. Това беше през лятото, когато пътувах сам, но си спомнях малко от града, само присъствието на катедралата и зловещия хотел някъде по задните улички, потънал във вечната сянка на железен мост над Рейн. Помнех този хотел далеч

по-добре от самия град. В коридорчето пред стаята ми имаше масичка с немски седмични списания, всички посветени изключително на секса и телевизията, и понеже телевизията в Германия изглежда също почти изключително посветена на секса, сексът беше нещо като характерна особеност на онези публикации. Трябва да разберете, че в тях нямаше нищо порнографско. Те просто коментираха секса така, както английските списания коментират градинарството. Прекарах по-голямата част от следобед и вечерта в разходки между стаята ми и масичката, нагребил купчини от онези развлекателни списания, с цел да изуча културата.

Особено ме впечатли една рубрика, в „*Neue Revue*“, струва ми се, която всяка седмица представяше млада двойка — автомеханик от Дуисбург на име Руди и неговата сочна съпруга, Грета от Бавария — такива работи. Както казах, всяка седмица двойката беше различна, но всички си приличаха, сякаш ги бяха изстискали от една и съща паста за зъби. Всичките бяха млади, хубави, с фантастични тела и ослепителни усмивки. На две-три от снимките ги представяха в ежедневието им — Руди, легнал под някой камион *DAF*, с гаечен ключ в ръка и широка усмивка. Грета, в местния супермаркет, загледана с умиление в замразените пилета. Останалите снимки обаче показваха на читателя как Руди и Грета, без никакви дрехи, правят разни неща из къщата — застанали един до друг пред мивката мият чинии, пробват с една и съща лъжица супата на котлона, играят на карти, изтегнати със задниците нагоре върху рунтав козяк.

Снимките никога не показваха нищо прекалено сексуално. Руди не се възбуждаше — изглежда много по-голямо удоволствие му е доставяло да суши чиниите и да опитва супата! Видът на двамата беше на хора, чийто живот е абсолютно блаженство. Усмиваха се пред камерата, сякаш нямаше по-голямо щастие за тях от това съседите, колегите и всички останали във Федералната република да ги гледат как режат зеленчуци и пълнят съдомиялната машина, както ги е майка родила. Тогава си помислих, че немците са интересни хора.

Общо взето, само това си спомнях от Кьолн и докато се размотавах по високия площад с катедралата и зяпах мрачните търговски улици долу, започнах да се опасявам, че май наистина няма какво друго да се запомни. Застанах в подножието на катедралата и дълго я гледах, стъписан от огромната ѝ маса. Беше невероятна —

повече от сто и петдесет метра дълга и повече от шейсет метра широка, с кули, високи почти колкото монумента на Вашингтон. Побира 40 000 души. Можете да разберете защо са я строили 700 години — при това немски работници. Ако беше в Англия, все още щяха да копаят основите.

Влязох вътре и в продължение на половин час съвестно разглеждах съдържанието ѝ, но без да изпитам онова възхищение при вида на далеч по-малката катедрала в Аахен предния ден, после излязох отново и пак застанах на терасата над Рейн — широк, кафяв и пълен с дълги флотилии шлепове. После отидох на главната търговска улица, „Хое щрасе“ — дълга, права пешеходна артерия и една от двете най-скъпи улици в Европа, ако искаш да наемеш търговска площ (другата е „Кауфингерщрасе“, в Мюнхен). По-скъпа е дори от Бонд Стрийт, в Лондон и улица „Фобур Сент Оноре“, в Париж. В „До края на Рейн“ Бернард Девин написа хвалебствия за „Хое щрасе“, но за мен това си беше най-обикновена търговска улица, каквито има навсякъде — редица универсални магазини, магазини за обувки, за музика, за камери и видео касетофони. Гъмжеше от съботни купувачи, но те нямаха вид на много придирчиви и изобщо не бяха така добре облечени, като хората в Аахен. Все едно бях в някой английски град — Милтън Кийнс или Донкастър.

Спрях пред един от многото магазини за електроника и огледах претрупаната витрина — чудех се дали стоката е немско производство, обаче не. И тук бяха изложени същите японски видеокасетофони и камери, които можеш да видиш навсякъде, ако не се брои един допотопен диапроектор „Грундик“ и една-две реликви от същата епоха. Като човек, израснал в доминирана от американски продукти среда, някога се изпълвах с патриотично негодувание, като гледах как японските стоки заливат света и с удоволствие четях по списанията статии за това, как тези зли малки ориенталци завладяват планетата.

След това, когато веднъж летях с Боинг 747, сложил в ушите си слушалки, които осигуряваха качество на звука като от пластмасова чаша, окачена на конец и гледах филм, който сякаш се прожектираше на хавлия за баня, през ума ми мина шокираща мисъл — че американската битова електроника всъщност никога няма да стигне по-далеч от това. Добрали сме се до нивото на 1972 година и сме спрели там. Ако бяхме оставили отрасъла на RCA, „Уестингхаус“ и

другите американски компании, сега щяхме да мъкнем преносими касетофони, големи колкото куфар и щяхме да използваме видео устройства, в които сами да мушкаме лентата. След това започнах да изпитвам благодарност към японците, задето запълват живота ми с удобни неща, като например ръчен часовник, който помни телефонни номера, изчислява с колко съм на червено в банката и ми казва кога да сваля от котлона сутрешното си яйце.

Единственото оплакване, което имам в момента е, че сме принудени да търпим смуцаващите имена, които японците дават на своите продукти. Изглежда никой не се впечатлява от това — колко глупаво и неточно име е Walkman, например. Не успях да го разбера. То не ходи, не е човек. Звучи ми като име на уред, който предпазва слепите от препятствия по пътя. (Включи си уокмена, Хари.) Ако беше изобретено в Америка, щяха да му дадат име от рода на Саундблестър, „Мюзиксмастър“ или „Динамобокс“, или нещо друго подобно, позвучно. Тези неща обаче вече не се разработват в Щатите, така че ще трябва да приемаме имената, които се харесват на японските инженери — „Хандикам“ на Сони, „Експлорър“ на Панасоник, Тойота Терсел. Лично аз бих се притеснил, ако трябваше да си купя кола, чието име звучи като някакъв нов вид полиестер, но предполагам, японците смятат тези имена за върха. Сигурно не би трябвало да се очаква друго от хора, които носят бяла риза всеки ден от живота си.

Върнах се на гарата, където бях оставил багажа си, и не знаех какво да правя със себе си. Идеята ми беше да прекарам в Кьолн няколко дни, да разгледам музеите — има няколко много добри — но сега не бях в състояние да събера достатъчно ентусиазъм. След това видях нещо, заради което ми се прииска да се махна от там моментално. Беше денонощно порнокино, при това доста грубо, ако се съдеше по откровените фотоси край касата. Киното беше на територията на гарата — една от услугите, предоставяни на пътниците от грижовното ръководство на немските железници. Не знам защо, но ми се видя ужасно отблъскващо. Нямам никакви особени възражения срещу порнографията, но чак пък на гарата? Има нещо доста перверзно в мисълта за бизнесмен, който гледа двацет минути пышкане и чукане, преди да хване влака от 17:40, за да отиде у дома

при семейството си в Бенсберг, и нещо още по-перверзно в мисълта, че националните железници го одобряват.

Точно тогава огромното табло с разписанието на влаковете високо над мен затрака подкупващо и обяви експреса за Амстердам.

„Дръж този влак“ — промърморих и забързах към касата за билети.

[1] Смесица от неправилен немски и английски — свинска зурла с плюнка и чакъл, овнешка карантия и други големи работи. — Бел.ред. ↑

[2] Чийто автор е Бил Брайсън. — Бел.ред. ↑

АМСТЕРДАМ

Пристигането на централната гара в Амстердам е странно преживяване. Намира се наред града, на слънчев площад в началото на главната улица — Дамрак. Излизаш през главния изход и виждаш пред себе си — Боже мили! — всички хипита, които са останали на този свят. Нямах представа, че са останали толкова много, но имаше десетки, ако не и стотици — стояха на групи от по шест или осем души, свиреха на китари, подаваха си цигари с трева, приличаха се на слънце. Изглеждат до голяма степен така, както бихте очаквали да изглежда някой, който е отделил четвърт век от живота си да се шляе на публични места и да пуши марихуана. На мнозина от тях им липсваха зъби и коса, но компенсираха някак си с много кучета и деца. Децата се забавляваха, като подскачаха весело на слънце, а кучетата — като ме хапеха по краката, докато минавам.

Тръгнах по Дамрак, изпълнен с очакване. Навремето Амстердам беше любимият ни европейски град, на Кац и мен, с твърде висок степенен показател, за да бъде изчислен. Беше красив, беше дружелюбен, имаше чудесни барове и законна трева. Ако се бяхме задържали още една седмица, можех спокойно да си остана за вечни времена и сега да се размотавам на площада пред гарата, да свиря на акустична китара и да имам хлапета с имена от рода на Слънчев Лъч или Зипити Ду-Да. На косъм беше.

Дамрак беше пълна с туристи, хипита и хора, излезли на неделен пазар, и всички се движеха с различни скорости — туристите влачеха крака, сякаш връзките на обувките им са завързани една за друга и гледаха навсякъде другаде, но не и в посоката, в която се движат, хипитата бързаха прегърбени, а търсещите покупки се щураха между тях като навити играчки. Беше невъзможно да се ходи с някакъв ритъм. Опитах няколко от хотелите по улицата, но всички бяха пълни, така че хлътнах зад подобния на затвор кралски дворец на площад „Дам“ и тръгнах по малките задни улички, където, спомнях си, имаше някакви хотелчета. Имаше, но и те нямаха свободни места. В повечето нямаше

нужда дори да питам, защото на вратите им висяха табели „Няма места“ на половин дузина езици.

Нещата явно се бяха променили от едно време. С Кац слязохме от влака в разгара на лятото, попитахме как да стигнем до моряшкия квартал и си намерихме стая в първия хотел, който се изпречи пред очите ни. Беше чудесно хотелче на име „Анко“, в традиционна амстердамска къща — тясна и с висок покрив, тъмни стълби и спокоен изглед към канала „Воорбургвал“, четири етажа по-долу. Струваше 5 долара на вечер, заедно с омлета за закуска, буквално без пари, макар че трябваше да делим стаята с двама типа, малко по-възрастни от нас.

Първата ни среща не вещаеше нищо добро. Отворихме вратата и ги заварихме да се боричкат голи в леглото — случката изненада еднакво и четирима ни.

— Извинете ни, дами — изсумтяхме с Кац, върнахме се назад в коридора, затворихме вратата и се спогледахме стъписани. Нищо през двайсетте ни години живот в Айова не ни беше подготвило за такова нещо. Оставихме им минута, за да се откопчат един от друг и да си метнат някоя хавлия, после пак влязохме, но стана ясно, че ни смятат за долни натрапници, което чувство още повече се затвърди през следващите два дни, благодарение на склонността ни винаги да се прибираме в стаята в разгара на гимнастиката им. Или онези никога не преставаха, или просто улучвахме момента безупречно.

Не говореха с нас повече от абсолютно необходимото. Не успяхме да разберем откъде са по акцента им, но решихме, че по-дребният трябва да е австралиец, защото се чувстваше толкова у дома там, отдолу^[1]. Презрението им към нас стана неспасяемо по средата на втората нощ, когато след гала вечер в Клуб Парадизо, Кац се надигна тежко от леглото и с тежка въздишка на облекчение се изпика в кошчето за боклук.

— Мислех, че е мивката — обясни той, малко виновно на следващата сутрин. След закуска съквартирантите ни се изнесоха от стаята и тя остана само за нас до края на седмицата.

Много бързо влязохме в щастлив ритъм. Ставахме сутрин за закуска, после се връщахме в стаята, ликвидирахме всички следи от дневна светлина и продължавахме да спим през деня. Към четири следобед се размърдвахме отново, вземахме горещ душ в една кутийка в края на коридора, обличахме чисти дрехи, притискахме косите си

към теметата и слизахме в бара „Анко“, където седяхме по на чаша портокалов сок край витрината, зяпахме навън и коментирахме колко чудесни хора са холандците, след като са напълнили най-важния си град с приятни канали, пленителни проститутки и изобилие от упойващи вещества.

В „Анко“ работеше един млад барман с квадратна брада и червено сако, три номера по-впито, отколкото трябва, който явно преди време беше смъркал прекалено и сега имаше вид на човек, който трябва да си носи табелка с името, ако му се наложи да си го спомни бързо. Продаваше ни по малко трева. В шест часа пушихме марихуана, нещо като аперитив, и отивахме в един индонезийски ресторант в съседство. Тогава, след като тъмнината се спуснеше над града и проститутките заемеха позиции по ъглите, а вечерният въздух се изпълнеше с опияняващата миризма на канабис, с Кац излизахме навън и се оставяхме да бъдем поведени нежно към хаоса. Често се отбивахме в „Парадизо“, нощен клуб, направен в преустроена църква, където опитвахме безуспешно да си хванем момичета. Кац прилагаше най-лошата тактика на света. Приближаваше някое момиче с напрегнат, почти тревожен вид и казваше:

— Извинете, не се познаваме, но все пак бихте ли ми помогнали да придвижа едно нещо на петнайсет сантиметра?

— Какво? — отговаряха момичетата.

— Половин унция течна сперма — казваше Кац и цъфваше в усмивка. Никога не се получавахе, но и моите опити не бяха успешни, а те общо взето се състояха в това, да отида до най-грозното момиче и да го попитам дали не иска да го почерпя питие и то да ми каже да се разкарам. Вместо това вечер се довеждахме до състояние, което наричахме НМД — напреднала мисловна дисфункционалност. Една вечер попаднахме на някакви африканци с озадачен вид, които Кац убеждаваше да разпалят бунт в родината си. Толкова се напи, че подари на единия от тях часовника си. Изглежда смяташе, че точността ще е основен фактор в бъдещата революция, останал от дядо му, и струващ цяло състояние. После, до края на лятото, когато забравех и го питах колко е часът, той отговаряше намусено:

— Не знам. Вече един зулус в Африка се грижи за тези неща вместо мен.

В края на седмицата открихме, че сме профукали половината от парите си — по 700 долара на човек — и стигнахме до заключението, че трябва да се махаме.

Холандците много приличат на англичаните. И едните, и другите са много разпасани (казвам го в най-добрия смисъл) — начинът, по който паркират колите си, как оставят навън кофите си за боклук, как зарязват велосипедите си, опрени на най-близкото дърво, стена или парапет. Няма и помен от маниакалната подреденост, която виждаш в Германия или Швейцария, където колите на някои улици в жилищни квартали изглеждат, сякаш някой ги е подравнявал по конец и с нивелир. В Амстердам хората някак просто зарязват колите си край каналите, често на самия ръб, с риск да паднат във водата. Дори говорят по същия начин като англичаните. Това винаги ме е озадачавало. Някога работех с един холандец в „Таймс“. Веднъж го попитах как е правилно да се произнесе името на художника — Ван Го или Ван Гок.

— Не, не — отговори ми той някак рязко. — Името е Винсент Ван... — и изведнъж изригна поредица кашлящи звуци, сякаш в устата му беше попаднала нощна пеперуда. След този случай, винаги когато нямахме много работа, го питах как се казва едно или друго на холандски — Международен валутен фонд, пържени яйца, минет — и той винаги отвръщаше с подобно кашляне. Понякога хората, които минаваха край него, го тупаха по гърба или му предлагаха чаша вода.

Опитвал съм и с други холандци — идеята е добра, ако попаднеш с холандец на парти и се чудиш какво да правиш с него — и винаги със същия резултат. Странното обаче е, че когато холандците си говорят помежду си, не се чува никакво кашляне. Всъщност, езикът звучи като някакъв особен диалект на английския.

С Кац често забелязвахме това. Вървим си по някоя улица, когато изведнъж от тъмнината изскача някой непознат и казва нещо от рода на: „Здравейте, моряци, имате ли нещо против да ми разтриете гърба?“ Оказва се обаче, че само иска огънче за цигарата си. Това ме объркваше. И сега установих същото, когато се появих в малък хотел на „Принсенграхт“ и попитах собственика, симпатичен човек, дали има единична стая.

— О, не мисля — отговори той. — Но нека попитам жена си.

Мушна глава през завесата от мъниста, която закриваше вратата и извика:

— Марта! Какво помръдва в гащите ти? Подмокри ли се напълно?

Отвътре долетя вик:

— Не, но ме е гъдел.

— Добри ли са ароматите ти?

— Да, на боб и храчки.

— А подмишниците? Ухаят ли на сладост?

— И още как.

— Ще ги посмуча ли привечер?

— С удоволствие!

Обърна се към мен с тъжно изражение.

— Съжалявам. Можеше някой да е отменил резервацията си, но не е.

— Навсякъде се е просмукала миризма на петрол — отвърнах вместо благодарност и си тръгнах.

Никъде нямаше стаи. Накрая, отчаян, се върнах на гаровия площад, в офиса на VVV, държавното туристическо бюро, където, предполагах, че би трябвало да има служба за намиране на стаи. Влязох вътре, качих се по някакви стъпала и се оказах в зала, която напомняше Елис Айлънд^[2]. Имаше осем раздърпани опашки от уморени туристи, с поне по трийсет души във всяка. Служителите от VVV разпращаха хората навсякъде в Харлем, в Делфт, в Ротердам, в Хага — защото в Амстердам не беше останала нито една свободна хотелска стая, на никаква цена. А беше едва април. Какво, по дяволите, щеше да е примерно през юли? Сигурно ще изпращат посетителите в Исландия. Голям надпис на стената гласеше: „НЯМА БИЛЕТИ ЗА ИЗЛОЖБАТА НА ВАН ГОГ. ПРОДАДЕНИ!“ И това беше страхотно. Една от причините да дойда тук беше тази изложба.

Наредих се на една от опашките. Движеше се със скоростта на глетчер. Беше ми горещо, потях се, чувствах се уморен, бях гладен. Краката ме боляха. Исках да взема вана. Исках обилна вечеря и няколко бири. Нито една част от мен не се чувстваше щастлива.

Почти всички в помещението бяха американци. Всеки следващ клиент, достигнал реда си, трябваше да бъде разпитан за изискванията си във връзка с тоалетната и банята, закуската, условията в стаите, достъпност до обществения транспорт и цената. Това отнемаше цяла вечност, поради всичките възможни пермутации. След това, неизбежно, клиентът трябваше да се обърне към този, с когото е — който през цялото време явно внимателно слуша какво се говори, но в действителност не е така — и да разясни възможностите още веднъж. Това предизвикваше продължителна дискусия и поредица допълнителни въпроси. — Може ли да стигнем с автобус, вместо с влак? Има ли вегетариански ресторанти край хотела? В хотела има ли стаи за пушачи? На гарата ще има ли такси или ще трябва да повикаме по телефона? А ще ни дадете ли номера? В Делфт има ли обществена пералня? В колко часа тръгва последният влак? Мислите ли, че трябва да ме изведат навън и да ме разстрелят, задето задникът ми е толкова огромен и задето задавам толкова много глупави въпроси? Просто нямаше край.

След като веднъж достигнеха някакво принципно съгласие, служителят на VVV провеждаше около двацет телефонни разговора с близките хотели, с израз на безкрайно търпение и ниски очаквания — по това време повечето хотели дори не си правеха труда да вдигат телефона — после обявяваше, че в този ценови диапазон няма нищо свободно. Започваше обсъждане на поредица по-скъпи и по-далечни варианти. Всичко това отнемаше толкова време, че ми идваше да ръкопляскам всеки път, щом някой се отделише от гишето и опашката помръднеше десетина сантиметра напред.

Единственото хубаво нещо беше, че момичето на моето гише беше красиво — не просто удивително красиво, със задник, от който ти се изпотяват дланите, когато отиде до шкафа с папките, но също така интелигентно, мило, търпеливо, съчувстващо и с онзи изключителен, смътен холандски акцент, който просто разтапя сърцето ти. Обслужваше клиентите изящно и компетентно, сменяше с лекота френски, немски, английски и холандски — и все с този фантастичен акцент. Бях заплепен. Признавам си го. Застанал на опашката, която не помръдваше, нямаше какво друго да правя, освен да я зяпам тъпоумно и да се възхищавам на всичко у нея — кичура коса, прибран зад ухото, как бърчеше нос, когато прелистваше телефонния указател, как

набираше номерата с гумичката на молива си. Когато най-накрая застанах пред нея, едва се удържах да не изтъря: „Може ли да правим секс няколко пъти, а после да поговорим за женитба?“ Вместо това, стеснително попитах дали има свободна стая някъде в северното полукълбо. Тя ми намери в Харлем.

Харлем е много приятен. Хората преди мен на опашката припадаха, когато им обяснявах, че ще трябва да напуснат Амстердам, за да си намерят хотел, но аз се зарадвах. Харлем е само на двайсет минути с влак, чудесно градче с великолепна катедрала на уютен площад, както и с множество добри ресторанти, които са по-евтини и с повече свободни места от онези в Амстердам. Изядох една пържола с размерите на водна грейка, направих дълга разходка из града, застанах впечатлен в сянката на катедралата, върнах се в хотела, взех врял душ и си легнах щастлив.

Сутринта се върнах в Амстердам. Някога обичах да обикалям градовете в неделя сутрин, но напоследък това става все по-обезсърчително. Всички неща, останали от съботната вечер — повръщано, боклуци, смачкани бирени кутии — все още се търкаля наоколо, а витрините са със спуснати железни решетки или капаци. Така улиците изглеждат опасни и неприветливи, което е абсурдно за Европа. На една безобидна пешеходна улица на име „Хейлигеуег“, почти всички витрини бяха скрити зад железни капаци, дори и офисът на ирландската авиокомпания „Еър Лингус“. Какво, дявол да го вземе, би могло да се открадне от офис на авиокомпания? Малкият модел на самолет от витрината ли?

Открих пътя до каналите — „Сингел“, „Херенграхт“, „Кайзерграхт“ и „Принсенграхт“ — и нещата моментално се подобриха. Скитах покрай тях безметежно, подритвах листа и боклук, обкръжен от високи къщи с тесни фасади и стари дървета. Каналите на Амстердам са удивително красиви, особено в неделя сутрин, когато наоколо няма почти никого. Един мъж седеше на слънце на терасата си с вестник и кафе, друг се връщаше отнякъде с бутилка вино, минаха двама прегърнати младежи, с озарени от пост сексуален блясък лица, от време на време из страничните улички се мяркаха велосипедисти,

като статисти, специално наети, за да придават цвят на пейзажа, но в продължение на цели два часа не видях никой друг.

Отново и отново се облягах на парапета на едно малко гърбаво мостче и гледах проблясващата зелена вода, потънал в простичко блаженство, докато отдолу не избоботи корабче с туристи с фотоапарати, колкото да разкъса отразения във водата пейзаж и да развали магията. Зад корабчето традиционно се влачеше шествие обезпокоени боклуци — пластмасови бутилки, цигарени кутии, асортимент опаковки от „Макдоналдс“ и „Бъргър Кинг“ — и си спомнях, че освен всичко друго Амстердам е и мръсен град. Пълен е с кучешки лайна, боклук и графити. Графитите са навсякъде — по телефонните кабинки, по пейките в парковете, по стените на почти всички сгради, дори и по мраморните сводове на подлеза под Рийксмузеум. Никъде не съм виждал толкова много графити. Дори не са добри. По-скоро са завъртулки, напръскани от хора с мозъци колкото на пиле. Явно холандците имат проблем с безмозъчните престъпления. В Амстердам може никога да не ви оберат на улицата, но са ми казвали, че не можеш да паркираш някъде в центъра на града, без някой да издере боята на колата ти с отвертка от единия до другия край.

Когато бях на двайсет, харесвах този град — всъщност, дълбоко му се възхищавах — заради откритостта, толерантността, спокойното отношение към хашиша, секса и всички други грехове, на които човек на двайсет не може да се насити. Сега обаче ми се струваше странно изморителен. Хората на Амстердам бяха някак си зациклили с традиционната си толерантност, като някой, който заема политическа позиция и след това я защитава упорито, колкото и несъстоятелна да стане. Тъй като са се гордели с толерантността си векове наред, сега им е невъзможно да не гледат с благородно снизхождение на графитите, овехтелите хипита, кучешките лайна и боклука. Разбира се, не е изключено и да тълкувам ситуацията изцяло погрешно. Може би просто харесват кучешки лайна и боклук. Надявам се да е така, защото имат по много.

Тук-там попадах на къщи, обковани с дъски, които се нуждаеха от спешен ремонт. Амстердам е построен върху блато и опазването на къщите край каналите от потъване в него е задача без край. Братът на моя колега от „Таймс“ купи къща на един от по-малките канали и след

като се пренесе в нея, откри, че колоните, на които е била построена преди триста години, са прогнили и къщата потъва в тинята отдолу със скорост, при която приземният етаж скоро щеше да изчезне. Да сложиш нови колонии под съществуваща многотонна конструкция не е най-лесното нещо на света и операцията му струваше почти два пъти колкото цялата къща. Това стана преди близо двайсет години, но човекът още носи скъсани чорапи, за да изплаща дълга си.

Предполагам, същото се е повтаряло с безброй сгради из целия град, така че не може да не се възхитите на добрите хора от Амстердам, които полагат толкова усилия да държат всичките тези къщи изправени и още повече заради проявения разум да оставят сградите край каналите да се ползват като жилища. В Англия приземните етажи отдавна щяха да са превърнати в индийски ресторанти, пенсионни дружества или химическо чистене, всички с огромни витрини, сякаш някой умира да види какво става в химическото чистене или пенсионния фонд.

Никога не съм можел да разбера това. Първото нещо, което един пенсионен фонд прави, когато придобие викторианска сграда в Англия, е да изтърбуши приземния етаж и да сложи огромни витрини. Защо? Както може би сте забелязали, пенсионните фондове просто няма какво да показват на витрините си. Затова подреждат като ветрило разни брошурки, в които ви уведомяват, че от тях можете да вземете пари на заем. — Слава Богу! Мислех си, че продавате кренвирши! — както и кошмарни акварели, нарисувани от жената на мениджъра. Затова се възхищавам на холандците — запазили са най-хубавите си улици и държат на тях да живеят хора.

Единственият проблем е, че всичко това прави редките катастрофи още по-непоносими, както успях да се уверя с болезнен вик, когато стигнах далечния край на „Нювезейдс Воорбургвал“. Там, където някога се издигаше хубава къща с високи стрехи, сега се беше плъоснал един „Холидей Ин“ — постройка толкова грозна, толкова безлична, толкова плоска, че замръзнах на място, зяпнал от учудване. Всичко в нея беше евтино и лишено от въображение — формата на кашон, кафявите като лайно тухли, празните, облепени прозорци, видеокамерите по стените, вторачени във всеки минувач. Приличаше на паркинг. Не беше положено и елементарно усилие да ѝ се придаде някаква характерност.

Щеше да е достатъчно болезнено, и ако беше край някое летище, но това тук беше в сърцето на един от великите градове на Европа, на улица, която беше обградена от красиви, аристократични сгради. Как е възможно един архитект да мине през такъв град и да направи толкова невероятно безлична сграда? Как градските власти са му позволили? Как може човек да спи в нея? Установих, че се обръщам втрещен към минувачите на тротоара, сякаш за да им кажа: „Не виждате ли тази сграда?“, но те просто отминаваха, съвършено безразлични към съществуването ѝ. Просто не разбирам този свят.

Дойде вечерта. Заваля лек дъжд. Вдигнах яка около ушите си, тръгнах из тъмните улички на квартала с червените фенери и заразглеждах с присвити очи стоката на показ зад витрините. Кварталът се беше променил. През 1973 година, най-явното нещо беше един клуб с надпис, който гласеше:

НА СЦЕНАТА — ИСТИНСКО ЧУК-ЧУК ШОУ!

Сега всичко беше далеч по-недвусмислено. Витрините бяха пълни с най-различни пластмасови фалоси, вибратори, камшици, видеокасети, вазелини, списания, кожени облекла и други екзотични материали, които не можете да купите в кварталния супермаркет. На една витрина беше изложен пластмасов, удивително реалистичен женски репродуктивен орган в реални размери, с леко разтворени лабии. Беше ужасно. Приличаше на помагало за урок по анатомия и човек лесно би могъл да си представи припадащите студенти.

Списанията бяха още по-противни. Показваха как всякакви възможни двойки си правят взаимно разни особени неща — хетеросексуални, хомосексуални, садомазохисти, гротескно дебели хора (за краткотрайно облекчение чрез смях, предполагам) и дори животни. На корицата на едното се виждаше жена, която прави... как да го напиша?... определена орална услуга на кон, каквато услуга един кон не очаква да получи, дори и от друг кон. Бях сащисан. И всичко това беше на витрините. Един Бог знае какво държат под тезгяха.

Проститутките все още си бяха там. Бяха с полупрозрачни прилепнали дрехи, зад витрини, облени в розово сияние и ми намигаха, когато минавах покрай тях. („Ей, те ме харесват!“ — казах си, но си дадох сметка, че намигат на всеки минувач.) На места зад тях се виждаха малките килийки, в които работеха, бели и стерилни на вид, като лекарски кабинет, и който могат да се погрижат за хеморойдите ти. Преди двайсет години всички проститутки бяха холандки. Бяха дружелюбни, мили и понякога сърцераздирателно привлекателни. Сега повечето бяха азиатки или африканки, изглеждаха зли и увехнали, дори когато се цупеха и пращаха целувки с цялото кокетство, на което са способни.

Имаше цяла улица с такива неща, дълга няколко пресечки, а бизнесът се разрастваше и по съседните улички. Не можех да повярвам, че може да има толкова много хора в Амстердам — толкова много хора по целия свят, — които имат нужда от такъв тип помощ, за да еякулират. Каква стана с индивидуалната инициатива?

Прекарах сутринта на последния си ден в „Рийксмузеум“. „Нощната стража“ не беше изложена, защото само преди няколко дни някакъв луд индивид я беше нападнал с нож и сега и той и картината бяха на рехабилитация. Все пак музеят е огромен — 250 зали — и пълен с чудесни картини, така че имаше много за гледане.

После отидох до къщата на Ани Франк. Беше препълнена, но въпреки това вълнуваше. Осем души се крили в продължение на три години в тайно помещение над магазина за подправки на Ото Франк, а сега от там минава безкрайна върволица посетители, които искат да видят известната библиотечка, която прикрива тайния вход към апартамента и петте стаи, в които осмината живели.

Трагичното е, че когато семейство Франк и приятелите им били предадени от неизвестно лице и най-накрая заловени, през август 1944 година, Съюзниците щели да освободят Холандия всеки момент. Само след няколко седмици всички са щели да бъдат спасени. Седем от осемте загинали в концентрационните лагери. Единствено бащата на Ани оцелял.

Музеят на Ани Франк отлично предава ужаса, преживян от евреите, но за съжаление там изобщо не се споменават холандците,

рисуваха собствения си живот, за да помогнат на Франк и много други като тях. Мийп Гис, секретарката на Ото Франк, трябвало всеки ден да намира храна за осем души, съпруга си и самата себе си в продължение на цели три години, във времена на най-строги ограничения. Било е безкрайно трудно, да не кажа рисковано. Въпреки всичко подобни действия не са били рядкост — двайсет хиляди души в Холандия са осигурявали убежище на евреи по време на войната, с цената на сериозен риск за самите себе си. И те заслужават да бъдат запомнени.

Какво ли е било да си евреин през трийсетте години в Европа? В началото били подлагани на най-гнусни унижения — забранявали им да седят в паркове или кафенета, заставяли ги да предават автомобилите и велосипедите си, дори детските велосипеди. Ако беше само това, Германия трябваше да се срамува вечно, само че, разбира се, нещата се влошили неизмеримо повече, както зловещо доказват експонатите в музея — хора, натоварени на конски вагони, като добитък, струпани на купища трупове, подобни на клечки, изпитите лица на всички живи мъртъвци — снимки, които сте виждали хиляди пъти.

Една снимка, която не бях виждал, ме стъписа. Беше размазана фотография на германски войник, който се прицелва с карабина в жена с бебе, застинала от страх край трап, пълен с трупове. Не можех да откъсна очи от нея, мъчех се да си представя какъв човек трябва да си, за да направиш подобно нещо.

Вероятно това не беше най-подходящата снимка за мен, малко преди да се кача на влака и да замина за Германия.

[1] Down under (англ.). — „Там долу“, прозвище на Австралия. — Бел.ред. ↑

[2] Остров в залива на Ню Йорк, където в началото на XX век се е намирал основният приемателен център за емигранти, търсещи убежище в САЩ. — Бел.ред. ↑

ХАМБУРГ

Взех влака за Хамбург през Оснабрюк и Бремен, и пристигнах рано вечерта. За първи път идвах в Хамбург. С Кац минахме от тук, на път за Скандинавия, но беше късно през нощта и си спомням само един тъмен град и една тъмна гара, на която спряхме за половин час, докато закачат допълнителни вагони. Гарата беше почти непроменена от онова време, сводеста и кънтяща, но сега беше по-светла и по-оживена, защото беше едва шест вечерта. Беше пълно с хора, бързаци да хванат влака.

Пробих си път през тълпата до туристическото бюро и след като бях преживял толкова трудности при намирането на легло в Амстердам, с радост платих щедър хонорар, за да ме настанят, а след това се огорчих, защото хотел „Поп“, заведението, към което ме насочи приятният, учтив млад мъж, след като ме освободи от шепа банкноти и монети, се оказа точно срещу гарата. Можех да го намеря и сам за около трийсет секунди, а с парите да си устроя разгулна вечер на „Реепербан“, улицата с червените фенери. Все пак хотелът беше удобен, имаше бар и ресторант, така че не можех да се оплача. Всъщност, можех. Стаята беше тясна и потискащо съдържаше само необходими неща — двайсетватова крушка на нощната лампа, без килим, без телевизор и легло, което би могло да мине за дъска за гладене. Все пак нямаше как да забравя име като хотел „Поп“ и да приключа вечерта, както често ми се случва в непознати градове, като се кача на някое такси и накарам шофьора да обикаля наоколо, докато го видя.

Преди вечеря излязох да се поразходя. Застанали на интервали по страничните улички около гарата, видях някои от най-изумително непривлекателните проститутки, които бих могъл да си представя — петдесетгодишни жени в миниполи и с черни мрежести чорапи, разкривено червило и цици, които висяха до коленете им. Откъде, по дяволите, им идваха клиентите, не можех и да започна да си представям. Една от тях ми хвърли подканящ поглед и когато залитнах

назад, към улицата, едва не ме блъсна някакъв автобус. След една-две пресечки обаче положението се подобри значително. Бях оставил картата на града в хотела, така че нямах представа накъде вървя, но във всички посоки изглеждаше изкусително. Беше топла пролетна вечер и сумракът се спускаше уютно над града като одеяло около раменете ти, хората бяха излезли навън, разхождаха се безцелно и зяпаха витрините. Беше ми приятно да съм сред тях.

Бях очаквал Хамбург да е по-мрачен, нещо като немски Ливърпул, пълен с разпадащи се надлези и пустеещи парцели — вече знаех, че има най-високото ниво на безработица в Германия, повече от дванайсет процента, два пъти по-висока от средната за страната, така че очаквах най-лошото — но градът се оказа далеч от тези представи, поне на повърхността. Универсалните магазини по „Мьонкебергщрасе“, главната търговска улица, бяха ярко осветени и пълни с модни стоки — много по-добри от всичко, което може да се намери на Оксфорд стрийт — а по малките странични улички светеха ресторанчета и бистра, през чиито витрини видях хора, които се хранят елегантно и добре.

Прекосих големия площад на общината и тръгнах по тъмните улички на пристанищния квартал, красиви и притихнали, после свих зад един ъгъл и попаднах на една от най-привлекателните градски гледки, които някога съм виждал — Вътрешен Алстер, по-малкото от двете езера, около които е построен Хамбург. От картите знаех, че Хамбург има такива езера, но нищо от това, което бях чел в книгите или виждал на снимка не ме беше подготвило за красотата им в действителност. Вътрешен Алстер е много по-малък, но все пак е достатъчно голям, за да представлява великолепен правоъгълен басейн от тишина и мрак в средата на града. Покрай езерото има приятни пейки и дървета, зад тях се виждат сгради с офиси и два хотела от старата школа, от онези, чиито портиери са облечени като албански адмирали и в които непрекъснато влизат и излизат възрастни дами с малки кученца в ръце.

Седнах на една пейка и в продължение на може би един час просто гледах блещукащите по повърхността светлинки и слушах плискането на водата, после се раздвижих достатъчно, за да отида до „Кенедибрюке“ — моста над канала, който свързва двете езера. Външен Алстер, видян от там, беше още по-обширен, неправилен като

форма и дори още по-очарователен, но реших да го оставя за следващия ден.

Вместо това, умрял от глад, предпочетох да се върна при подканящите светлини на „Поп“, където вечерях обилно и изненадващо хубаво за малък хотел край гара — тъпках се с хлебчета, салата, месо и картофи, докато беше възможно, после пълних остатъчния си обем с добра немска бира и прочетох половин книга, докато накрая, някъде към дванайсет и половина, станах от масата, кимнах учтиво на шестте турски келнери, които чакаха часове наред да си отида и се качих с малокалибрения, бавен асансьор до четвъртия етаж, където мушках ключа си в ключалката не повече от половин час, преди да нахълтам неочаквано в стаята си, след което затръшнах вратата с пета, свалих някои дрехи (един чорап, половин риза) и се строполих в леглото, където почти моментално се унесох в дълбок, доволен и, смея да кажа, гротескно гъргорещ сън.

Събудих се в слънчев квадрат, твърде топъл и ярък, за да спиш, дотътрих се до прозореца и видях великолепна блестяща сутрин, твърде прекрасна, за да бъде пропиляна. Сградата на гарата и улицата долу, „Кирхеналее“, бяха така облени в слънчева светлина, че трябваше да закрия очите си. Имах махмурлук, който би могъл да се продаде за научни изследвания, но след две чаши силно кафе на слънчева маса пред „Поп“, шепа аспирин, две цигари и пристъп на здрава кашлица, се почувствах поносимо човешки и вече бях в състояние да предприема леката разходка до водата, през шарената сянка на парка „Санкт Паули“. С пристигането си установих, че няма кой знае какво за гледане — само кранове, докове и широкото, лениво устие на Елба. Спомних си какво беше казал Конрад Аденауер: „Можеш да усетиш миризмата на Прусия, когато стигнеш до Елба“. Усещах само миризма на умряла риба или поне реших, че е умряла. Може би е миришело на прусаки.

През трийсетте години в доковете на Хамбург са работели 100 000 души. Сега броят им е едва 1200, въпреки че това е второто по натовареност пристанище на Европа (след Ротердам), като обема на търговията тук е колкото на цяла Австрия. Само две седмици преди това бих могъл да наблюдавам интересната гледка как някой товарен кораб разтоварва зърно от задните си трюмове и ги товари на предните, за да измъкне допълнителни средства от вечно

благосклонната Европейска икономическа общност. С грандиозните си гафове ЕИО плащаше години наред специални субсидии на превозвачите на зърно, което е произведено в една част на Общия пазар, а реекспортирано от друга, така че превозвачите, получили пратка примерно от Франция за Русия, откриваха, че могат да натрупат състояние, ако по пътя се отбият в Хамбург и там съвсем безпредметно разтоварят зърното и го натоварят пак. Този малък трик донесе на превозвачите някакви си 42 милиона английски лири, преди чиновниците от ЕИО да си дадат сметка, че тези пари могат да се похарчат за нещо друго — например за тях самите — и да сложат край на тази практика.

Извървах неколкостотинте метра навътре, към сушата и нагоре, по едно възвишение, до „Реепербан“ — известната, дълга една миля улица на порока. Изглеждаше разочароващо несладострастно. Естествено, греховните места никога не изглеждат по най-добрия начин през деня. Спомням си, бях решил, че дори Лас Вегас изглежда доста трогателно жалък, когато го гледаш сутрин, на чаша кафе и поничка. Целият шум и електрическа енергия, които се освобождават по мръкнало, изчезват с появата на пустинното слънце и всичко изведнъж става плоско, двуизмерно като филмов декор. И така да е, обаче Реепербан имаше много кротък вид, особено след Амстердам. Бях си представял тясна пешеходна улица, натъпкана от двете страни с барове, сексшопове, стриптийз заведения и всички останали неща, нужни на моряка, за да съживи соления си инструмент, но тази тук беше почти нормална градска улица, по която минаваше трафикът между центъра и западните предградия. Имаше доста на брой гнезда на порока, но и немалко съвсем нормални места — ресторанти, кафенета, магазини за сувенири, за джинси, дори за мебели, както и театър, в който показваха вездесъщите „Котки“. Единственото, което показваше, че районът има съмнителна репутация, бяха навъсените лица на хората. До един изглеждаха изпити и съсипани, като собственици на панаирджийски стрелбища.

Истински порочните атракции бяха из страничните улички, като „Гросе Фрайхаит“, по която свих. Стигнах до „Кайзеркелер“ 36, където някога са свирили „Бийтълс“. Повечето от останалите заведения по улицата показваха секс на живо и с интерес забелязах, че снимките на актьорите, изложени отпред, бяха необикновено — изкушавам се да

кажа необмислено — откровени. Доколкото знам, заведенията от този род винаги излагат снимки на известни красавици, като Кристи Бринкли или Ракел Уелч, на които, според мен, и най-загубеният моряк не би очаквал да попадне вътре, но все пак така те оставят да се чудиш на какво ще попаднеш в края на краищата. Снимките тук показваха танцуващи жени на страховито напреднала възраст — жени с червени коси и бедра, които напомняха разтопена лава. Когато „Бийтълс“ са свирили тук, въпросните дами вероятно вече са били прехвърлили най-добрите си години. Не само бяха превалили билото — вече бяха точици на хоризонта.

И сексшоповете не бяха нищо, в сравнение с онези от Амстердам, макар и наистина да притежаваха добра колекция надуваеми кукли, които разгледах подробно, защото не бях виждал такива отблизо, освен в шоуто на Бени Хил по телевизията. Особено ми допадна една надуваема компаньонка, на име Афродита, която се продаваше за 129 марки. Снимката отпред беше на прекрасна привлекателна брюнетка в прозрачна нощница. Или всичко това беше коравосърдечно подвеждане, или през последните години виниловите технологии бяха напреднали повече, отколкото съм си мислел.

Многото достоинства на Афродита бяха написани с големи букви на кутията: ЧОВЕШКИ РЪСТ! МЕКА, ПОДОБНА НА ПЛЪТ КОЖА! ИЗКУСИТЕЛЕН АНУС! (Моля?) ПОДВИЖНИ ОЧИ! (Ох!) и СЪБЛАЗНИТЕЛНА ВАГИНА, КОЯТО ВИБРИРА ПО ТВОЕ ЖЕЛАНИЕ!

„Добре. А може ли да готви?“ — помислих си.

Имаше още една, наречена „Китайска любовна кукла 980“. „За дълготрайна връзка“ — обещавахе кутията искрено и добавяше с по-големи букви: СПЕЦИАЛНО УДЕБЕЛЕНА ГУМА. Някак си убива романтиката, не мислите ли? Явно това беше модел за по-практични типове. От друга страна, тя също имаше ВИБРИРАЩА ВАГИНА И АНУС и ГЪРДИ, КОИТО СЕ ЗАТОПЛЯТ. Отдолу следваше обещанието: МИРИС НА ИСТИНСКА ЖЕНА.

Всичките тези неща бяха написани на най-различни езици. Интересно е да се отбележи, че вариантите на немски звучаха грубо и животински: *LEBENSGROESSE, VOLLE JUNGE BRUESTE, LIEBENDER MUND*. Същото нещо на испански звучеше деликатно и романтично: *ANO TENTADOR, DELICIOSA VAGINE QUE VIBRA A TU*

ORDEN, LABIOS AMOROSOS. Можеш да си представиш, че си поръчваш тези неща в ресторант. (*Ano Tentador* леко запечен, с бутилка *Labios Amorosos* от 88-a). Същото нещо на немски звучеше като команда за събуждане в концентрационен лагер.

Бях сащисан. Кой купува тези неща? Предполага се, че производителите не биха сложили вибриращ анус и затоплящи се цици, ако няма търсене. Кой тогава настоява да ги има? И как точно човек събира кураж да си купи надуваема кукла? Дали казват на човека зад щанда, че е за приятел? Можете ли да си представите, че я носите у дома с трамвая и през цялото време се притеснявате, да не се скъса торбичката, да не се самонадуе или, още по-лошо, че може да умрете в автомобилна катастрофа, а на другия ден вестниците да са пълни със заглавия от рода: ПОЛИЦИЯТА ИДЕНТИФИЦИРА МЪЖ С ГУМЕНА КУКЛА, над усмихнатата ви снимка, взета от годишника на гимназията? Не бих понесъл такова напрежение. Ами ако приятели неочаквано ви дойдат на гости, точно когато отваряте шампанското и се каните да прекарате романтична вечер с виниловата си компаньонка? И се наложи да я натикате в комина и да се притеснявате, че сте оставили кутията или някакъв друг ясен знак на леглото? („Между другото, Бил, за кого са другите прибори?“).

Може би само аз съм такъв. Може би онези хора изобщо не се притесняват от аномалните си похождения. Може би говорят за тях свободно с приятелите си, седят по баровете и подхвърлят реплики от рода: „Споменах ли ти, че си купих «Арабски нощи», модел 280? Очите не се движат, но анусът функционира добре.“ Може би дори ги носят със себе си. „Хелмут, запознай се с новата ми 440. Обърни внимание на циците. Огнени са.“

С тази интригуваща мисъл в главата се върнах в центъра на града, при концертната зала и минах по улица с интересното име *Gorch-Fock-Wall*, което ми прозвуча като отговор на гатанка. („Какво прави Горх, когато не може да намери надуваемата си кукла?“) и разгледах търговските улици и луксозните безистени, струпвани между огромната сграда на общината и Вътрешен Алстер.

Наближаваше дванайсет и хората седяха по слънчевите площици и обядваха или ядяха сладолед. Почти всички изглеждаха здрави, заможни и поразително хубави. Спомнях си немските градове отпреди двайсет години — бяха пълни с бизнесмени, които изглеждаха така,

както се очаква да изглеждат германците — дебели и арогантни. Виждах ги как се тъпчат с купчини наденички и картофи и как прият златиста бира от еднолитрови халби с пълни усти, по всяко време на деня, а сега деликатно боцкаха салати и риба, изглеждаха стегнати и загорели от слънцето, и нещо повече — бяха дружелюбни и щастливи. Може би това е характерно само за Хамбург. В края на краищата, Хамбург е по-близо до Дания и Швеция, и дори до Англия, отколкото до Мюнхен, така че градът може и да не е типичен за Германия.

Във всеки случай, тази освободена и дружелюбна атмосфера беше нещо, което дотогава не бях свързвал с германците, поне не и с тези, които са на над двайсет и пет години. Нямаше и капка арогантност, а само тиха самоувереност, която явно се коренеше в материалното богатство около тях. Всичките тези малки съмнения, които всички, по едно или друго време, сме изпитвали относно мъдростта на решението да се оставят германците да станат господари на Европа, се изпариха под хамбургското слънчево небе. Преди четирийсет и пет години Хамбург е бил руина. Буквално всичко около мен сега беше ново, дори и да не изглеждаше ново. Хората бяха направили своя град, дори себе си, богати, елегантни и хубави, с ум и усилена работа, и поради това имаха пълно право да се държат надменно, но не се държаха така и затова им се възхищавах.

Не мисля, че някога бих могъл да простя на германците за тяхното минало — не и докато се чудя дали дружелюбният възрастен келнер, който ми носи кафето, някога не е нанизвал бебета на щик или не е подкарвал евреи към газовите камери. Някои неща са толкова чудовищни, че не могат да бъдат простени. Същевременно обаче и не виждам как човек би могъл да отиде в Германия в наши дни и да повярва дори за миг, че нещо подобно би могло да се случи отново. Немците, хрумна ми, са новите американци — богати, амбициозни, работят здравата, грижат се за здравето си, сигурни са за мястото си под слънцето. Когато сега видях Хамбург, се почувствах щастлив, чеверявам съдбата си на тях — във всеки случай по-щастлив, отколкото, че я бях поверил на хора, които през последните четирийсет години се опитват да превърнат Англия в нещо като национален еквивалент на евтин супермаркет.

Едно нещо не се бе променило — жените все още не махат космите под мишниците си. Това винаги ме бе озадачавало. Изглеждат

толкова красиви и елегантни, а когато вдигнат ръце, виждаш отдолу топка косми. Знам, че според някои хора това е нещо земно, но земни са и репите, а не знам някой да си е слагал репи подмишниците. Независимо от това, ако най-лошата черта, която германците ще отнесат със себе си в новия век, е отказът да се справят с вторичните си полови белези под мишниците, с радост бих се оставил да ни водят в новото хилядолетие. Не че имаме някакъв друг, дори минимален шибан избор, помнете ми думата.

Всичките тези гъвкави и привлекателни тела започнаха да ме потискат, особено след като зърнах отражението си в една витрина и си дадох сметка, че сега аз съм дебелят. След като първите двама и пет години изглеждах така, сякаш майка ми се е съвкупявала с богомолка, отразената в стъклото търкаляща се топка мас сега беше истински шок. Време е да престана да се усмихвам за добро утро на дебелака, който сутрин виждам в огледалото на асансьора. Веднъж опитах диета, но бедата е, че диетите много бързо излизат от контрол. През първата седмица отслабнах с два килограма и бях във възторг, но много скоро си дадох сметка, че с това темпо за малко повече от година ще изчезна напълно. Почувствах нещо като облекчение, когато през втората седмица открих, че съм си върнал всичките загубени килограми (бях на измислена от мен диета, която се нарича „пица и сладолед“) и продължавам да се утешавам от мисълта, че ако някога има световен глад, аз ще продължавам да се разхождам наоколо, дори, може би, да играя по малко тенис, докато всички вие се гърчите в последни мъки.

Следобедът ми отиде в разходка около огромния Вършн Алстер. Нямах намерение да прекарам там целия следобед, но беше толкова красиво, че не можех да се отделя. По водата се носеха платноходки, а червено-бели фериботи браздяха повърхността безспир, под небе, пълно с добродушни облаци, за да откарват пътници от богатите северни квартали към далечния център на града. Тесен парк, пълен с бягащи за здраве, влюбени и тук-там, компании пияници (които изглеждаха забележително заможни и добре, предвид заниманието им), заобикаляше езерото и предлагаше очарование след очарование. Всички гледки към далечния град бяха обрамчени от дъбове или трепкащи върби — величествената, тънка като игла телевизионна кула,

тук-там няколко небостъргача, медни покриви и църковни камбанарии, които изглеждаха така, сякаш вечно са били там.

Улиците около езерото и по-навътре бяха застроени с огромни къщи от всички архитектурни стилове, които нямаха нищо общо помежду си, освен че бяха внушителни. На местата, където езерото се разливаше навътре в сушата, къщите имаха огромни сенчести морави, стигащи до самата юда, с беседки, бунгала и собствени кейове. Сигурно е много хубаво да живееш в хубава къща край езеро и да ходиш на работа пеша, с велосипед или да го прекосяваш с ферибот, дори със собствената си лодка, и от другата страна да попадаш в такъв богат и красив градски център. В Хамбург наистина може да се живее перфектно.

КОПЕНХАГЕН

Взех влака за Копенхаген. Обичам да пътувам с влак из Дания, защото непрекъснато се качваш и слизаш от фериботи. Пътува се повече, но пък е по-забавно. Не мога да си представя, че човек би могъл да не изпита вълнението, което идва, щом влакът спре край големия бял кораб, който ще го отнесе на борда си. Отраснал съм на хиляда мили от най-близкия океан, така че всяко пътуване по море, колкото и да е кратко, за мен си остава събитие. Забелязах обаче, че дори датчаните и германците, за които това би трябвало да е ежедневие, започнаха да се взират през прозорците в очакване, щом стигнахме до кейовете на Путгарден и влакът ни се качи на ферибота „Карл Карстенс“.

Ето ви един съвет, ако ви се случи да пътувате със скандинавски ферибот. Не слизайте първи от влака, защото всички ще ви последват, уверени, че знаете пътя към основната част на кораба. Попаднах сред група от около 300 души, които следваха по петите зачервен от притеснение мъж, със сиво бомбе, който ни поведе на пътешествие от две мили из товарната палуба на ферибота, по неизвестни пътища между железопътни вагони и огромни брезентови каросерии на камиони, като от време на време поглеждаше назад, към нас, сякаш му се искаше някак си да изчезнем и да ни няма, но всички ние знаехме, че единствената ни надежда е да останем лепнати като с лепило зад гърба му. Разбира се, в края на краищата той откри един червен бутон на стената, при натискането, на който се отваряше тайният изход към стълбището.

Обладани от нови тръпки на възбуда, всички затрополиха забързано по металните стъпала и се завтекоха право към бюфета. Можеше да се познае националността на хората по това, което си поръчваха. Немците до един вземаха чинии, пълни с месо и картофи, датчаните пиеха бира „Карлсберг“ и ядяха сметанови торти, а шведите — малки хлебчета с умрели рибки отгоре. Опашките бяха твърде големи за мен, така че се качих на най-горната палуба и се изложих на

слънцето и силните пориви на вятъра, докато корабът се отдели от кея и със звук, който странно наподобяваше перална машина, се насочи към осеяното с бели зайчета море, за да премине дванайсетте мили от немския бряг до датския остров Лоланд. Бяхме около осем души, застанали на силния вятър, и се правехме, че не загиваме. Постепенно Путгарден се загуби сред пяната зад кърмата и не след дълго на хоризонта се показва остров Лоланд и започна да се плъзга към нас, като някакво дебнещо морско чудовище.

Ако питате мен, нищо не може да се сравни с морските пътешествия, но в наши дни не е останало много от тях. Дори и в този момент се разработват мащабни планове за прокарване на мостове и тунели между основните датски острови, между Копенхаген и Швеция и дори през тази ивица вода, между Путгарден и Рьодбихавен, така че хората да могат да профучават между тях, без изобщо да забележат, че са преминали от една страна в друга. Този нов европейски импулс да се заличават границите между страните ми се струва някак заблуден.

В Рьодбихавен, след като вълненията ни поутихнаха, отново се качихме във влака и пътувахме до Копенхаген през по-голямата част от следобеда. Дания се оказа доста по-спретната и ненаселена от Северна Германия. Тук нямаше фабрики, както в Германия и нито следа от купищата изоставени трактори и селскостопански машини, които ръждясват в Белгия и Холандия. Видях големи вятърни турбини за генериране на електричество, осеяли ниските хълмове наоколо и плитките води на заливите. Жалко, помислих си с небрежното безразличие, което идва, когато гледаш нещо, което вече изчезва от ползрението ти, че не са ги направили по-привлекателни — като уголемени холандски вятърни мелници, може би.

Струваше ми се странно, че човечеството в продължение на векове е успявало, без особени усилия, да украсява пейзажа с неща, които сякаш са направени специално за него — малки сводести мостчета и каменни ферми, църкви, вятърни мелници, виещи се шосета, живи плетища — а сега като че ли не е способно да направи нищо, което да не прилича на шамар и лицето на природата. Напоследък всичко има — в най-добрия случай — някакво прозаично приложение, като тъпо практичните вятърни турбини, които изчезваха заедно с пейзажа от прозореца на влака, или изглежда евтино и временно, като огромните ламаринени хангари, които минават за

супермаркети в покрайнините на всеки средно голям град. Някога сме строели цивилизации. Сега строим търговски центрове.

Стигнахме гарата в Копенхаген малко след пет, но туристическият офис на гарата вече беше затворен. Край него имаше табло с имената на трийсетина хотела и малка червена светлинка показваше дали са пълни, или не. Около две-трети от светлинките бяха запалени, но нямаше карта, която да ти покаже къде се намират спрямо гарата. Помислих си за момент да си запиша няколко имена и адреси на хотели, но във всеки случай нямах голямо доверие на таблото, а и адресите не означаваха нищо без карта на града.

Обърнах се объркан и видях една датска просякиня — беше се вкопчила в ръкава ми и бърбореше весело. Тези хора по някакъв мистериозен начин разбират, когато пристигам в града им. Сякаш имат информационен бюлетин или нещо такова. Тръгнахме заедно през гарата — аз търсех объркано карта на града, а тя ме стискаше за ръкава и ми доверяваше налудничавите си мисли. Предполагам, че сме били странна гледка. Един бизнесмен ни погледна над вестника си, когато минахме край него.

— Запознанство по обява — доверих му, но той продължи да ни гледа втренчено.

Не открих карта на града, така че позволих на дамата да ме придружи до изхода на гарата, където се освободих от хватката ѝ и ѝ дадох няколко дребни монети от различни държави. Тя ги взе и се отдалечи, без повече да се обърне. Докато я гледах да се отдалечава, се чудех защо лудите толкова много обичат гарите и автогарите. Сякаш са им нещо като офис. („Скъпи, отивам на гарата, за да поровя из кошчетата за боклук и да побръщолея на някой и друг непознат. Ще се видим в пет.“) Не мога да разбера защо не отиват на морския бряг, в Алпите или на някое друго по-приемливо място.

Отбих се в няколко хотела в непосредствена близост до гарата, но всички се оказаха пълни.

— Има ли някаква причина за това? — попитах на едно място.

— Някакъв конгрес, национален празник или нещо подобно?

— Не. Винаги е така — увериха ме.

Греша ли, като се дразня от такива неща? Толкова ли е трудно на един континент, който процъфтява благодарение на търговията и туризма, нещата да се направят така, че посетител, пристигнал в някой

град късно следобед, да може да намери стая, без да му се налага да обикаля наоколо като емигрант. В края на краищата, бях готов да похарча немалко пари в техните хотели и ресторанти, да субсидирам музеите и градския им транспорт, да им давам твърда валута и да плащам изнудваческия им ДДС от двацет и два процента, без да гъкна, докато в замяна исках единствено да има къде да положи глава!

Подобно на повечето неща, когато решиш да ги търсиш, и хотелите в Копенхаген изведнъж изчезнаха. Пребродих стария град по дължина и тъкмо се канех отново да се върна на гарата, за да започна отначало, когато попаднах на един хотел на брега, наречен „Софи Амелиенборг“. Беше голям, чист, модерен и страховито скъп, но успяха да ми намерят единична стая за две нощи. Наех я без никакво колебание. Взех много горещ душ, преоблякох се и излязох из града нов човек.

Може ли нещо да се мери — освен добрия пай с шоколад и сметана и получаването на тлъст, неочакван чек по пощата — с това, да се окажеш в непознат град в някоя хубава пролетна вечер, да скитаеш из непознати улици, сред издължените сенки на ленив залез, да спираш пред витрините на магазините, за да зяпаш, или край някоя църква, или на спокоен площад с пристан, да се колебаеш по ъглите и да се чудиш дали уютният ресторант, който ще запомниш с добро чувство за цял живот, е по-вероятно да е на тази или на онази улица. Просто обичам това. Бих могъл всяка вечер от живота си да пристигам в нов град.

Специално в Копенхаген човек може да загази доста по-сериозно. Градът не е особено красив, но е безкрайно привлекателен. Тук живеят милион и половина души — четвърт от населението на Дания, — но иначе темпото на живот и средата напомнят за университетско градче. За разлика от повечето големи градове, Копенхаген е освежаващо свободен от всякакви заблуди за собствената си важност. Няма монументи на имперско минало и малко неща напомнят, че това е столицата на държава, която някога е владяла цяла Скандинавия. В другите градове издигат паметници на генерали и величества. В Копенхаген ти предлагат малка русалка. Мисля, че е страхотно.

Минах по „Нюхавн“ — улица, дълга три пресечки, с канал по средата, пълен с кораби с високи мачти, с тесни къщи с високи покриви от седемнайсети и осемнайсети век, която прилича на

заблудено късче Амстердам. Всъщност, първоначално тук са се заселили холандски моряци и до неотдавна мястото е било свърталище на подпийнали морски вълци. Дори и сега се виждат следи от грубиянско минало — ателие за татуировки и един-два вертепа, през чиито витрини очакваш да видиш Попай моряка и Блуту да си разменят тупаници — но това са реликви на изчезване. В продължение на години собствениците на ресторанти почти насила дърпат „Нюхавн“ нагоре и сега повечето от заведенията са лъскави барове, посещавани от юпита, и луксозни ресторанти, но въпреки това са хубави, защото датчаните въобще не се притесняват, че живеят добре, както, в края на краищата, би трябвало и да бъде.

По продължение на цялата улица бяха извадени маси, на които седяха млади, руси и красиви хора, които пиеха, ядяха и се радваха на необикновено топлото за сезона време. В Копенхаген винаги съм се чудел какво правят със старците си — сигурно ги затварят в избите или пък ги изпращат в Аризона — защото всички, без изключение, са млади, изтрупани, здрави и невероятно хубави. В Копенхаген можеш да направиш реклама на Пепси за петнайсет секунди. И всички изглеждат щастливи.

Датчаните са толкова преизпълнени с радост от живота, че тя буквално струи от тях. В този край на Европа, чиито обитатели са с толкова объркани разбирания за удоволствие (трима души и бутилка бира в Норвегия е купон, националният спорт на Швеция са самоубийствата), спокойното отношение на датчаните към живота буди не толкова възхищение, колкото изненада. Знаете ли колко е продължила Втората световна война в Дания? Свършила е за ден — всъщност, за по-малко от ден. Танковете на Хитлер прекосили границата под прикритието на нощта и призори завладели страната. Един политик от онова време отбелязал: „Завладяха ни с телеграма“. Вечерта всички отново били по баровете и ресторантите.

Наред с останалото, Копенхаген е и единственият град на света, в който момичетата от офисите излизат в обедната си почивка, за да се пекат без горница из градските паркове. Само този факт е достатъчен, за да гласувам за Копенхаген като европейски град на културата, за която щете година.

Хапнах в препълнен, стилизиран ресторант в сутерен по средата на „Нюхавн“. Бях единственият, който нямаше вид на излязъл от

снимачна площадка в Холивуд. Всички мъже бяха със закопчани до гърлото ризи, а жените имаха дълги обеци и умишлено разрошени коси, които трябваше да отмятат всеки път, щом посегнат към чинията си. Всички бяха красиви. Почувствах се като Барни Ръбъл. Очаквах шефът да дойде до масата ми и да каже: „Извинете, господине, бихте ли сложили малко от този гел на косата си?“ В случая обаче персоналът се отнасяше с мен като със стар приятел, а храната беше толкова великолепна, че не обърнах никакво внимание, когато се разделих с десетсантиметрова пачка банкноти, което става всеки път, щом се нахраниш в Копенхаген.

Когато се изкачих по стъпалата и излязох на улицата, вече беше тъмно и беше станало студено, но хората въпреки това продължаваха да стоят по масите, да пият и да разговарят оживено, с наметнати на раменете сака. Прекоших „Кунгенс Нюторв“, един от главните площади на града, сънлив и зелен, монах под меките светлини на хотел „Англия“, също пълен с щастливи посетители и се запътих към „Строгет“ — главната търговска улица на Копенхаген. „Строгет“ е най-дългата пешеходна улица в света. Всъщност, това са пет улици, които вървят заедно малко по-малко от два километра между „Кунгенс Нюторв“ и другия плавен площад на града, „Раадхуспладсен“, където е увеселителният парк „Тиволи“. Във всяка туристическа статия за Копенхаген за „Строгет“ се говори с възхищение, но всеки път, когато я видя, ми се струва, че е по-западнала отпреди. Все още има множество изискани и стилни магазини откъм „Кунгенс Нюторв“ — „Георг Йенсен“ за сребро, „Братя Андерсен“ за облекла, „Холмегаард“ за порцелан и стъкло — но след като минеш средата, „Строгет“ рязко се влошава и започват да преобладават западнали магазинчета за сувенири, „Макдоналдс“, „Бъргър Кинг“ и други ярко осветени храмове на мазнината. Мисля, че би могло да има повече пейки и плочи (сега всичко е асфалт) и дори — смея ли да го кажа — някоя и друга кашпа с цветя. Срамота е, че страна, богатата и осъзнаваща ролята на дизайна, каквато е Дания, не може да направи една улица — думите сами излизат от устата ми — по-живописна.

Въпреки всичко е приятно да можеш да минеш от единия край на центъра до другия, без да се натъкнеш на коли и точно, когато стигнеш до западния край, когато си мислиш, че всичко е твърде, твърде калпаво и че би трябвало да се върнеш обратно, излизаш на големия,

пъстър „Раадхуспладсен“ — площада на общината. Едно от нещата, които винаги са ме впечатлявали в Европа, е това, че позволяват на рекламодателите да поставят неонові реклами по покривите и последните етажи на сградите около централните площади. През деня рекламите не се забелязват, защото са много високо, така че сградите запазват строгата величественост, присъща за техните функции, но когато се спусне мрака и човек има нужда от малко веселие, същите тези сгради изведнъж се осветяват от шарения неон на рекламите и хвърлят отблясъци върху площада и хората долу.

Отидох до „Тиволи“, макар и отдалече да се виждаше, че е затворен и тъмен, сякаш покрит с чаршафи против прах. Табела на входа съобщаваше, че няма да бъде отворено още две седмици. Докато се връщах назад, към „Строгет“, забелязах, че пред общината се е събрала малка тълпа и спрях, за да видя какво става.

Двама полицаи, мъж и жена, и двамата млади, руси и страхотни, като всички останали в града, говореха тихо и със съчувствие на едно момче на около седемнайсет, което явно се беше нагълтало с дрога, която превръща мозъка в експресен асансьор за планетата Плутон. Загубило ориентация от това внезапно летене из космоса, момчето се бе спънало и си беше пукнало главата. От косата над челото му се стичаше струйка кръв, която достигаше до мъхестите му бузи. Полицаяте носеха най-елегантните униформи, които някога бях виждал — като на командоси, тъмносини гащеризони, с множество джобове и ципове, със специални места за фенерчета, бележници, мобилни телефони и, ако питате мен, куки за абордаж и гранатомети. Имаха вид на хора, които могат да се справят с всяка непредвидена ситуация — от пристъп на малария до обезоръжаване на ядрена подводница.

Най-важното беше, че по всяка вероятност случилото се щеше да е най-голямото събитие, с което щяха да се сблъскат цялата вечер. Датчаните спазват законите почти до абсурд. Най-тежкото престъпление в страната са кражбите на велосипеди. През 1982 година, за която имам всички данни, в Копенхаген е имало 6 убийства, сравнено с 205 в Амстердам, подобен по големина град, и 1688 в Ню Йорк. Градът е толкова безопасен, че кралица Маргарете всяка сутрин излизала пеша от двореца Амалиенбург, за да си купи цветя и зеленчуци, както всеки друг гражданин. Веднъж попитах един

датчанин, който пази кралицата при тези разходки, а той ме изглежда учудено и отговори:

— Как кой? Ами всички ние...

Реших, че това е много мило.

Полицайте помогнаха на момчето да се изправи и го отведоха до патрулната кола. Тълпата се разпръсна, но аз продължих след тях, почти импулсивно. Не знам какво толкова ме заплени, освен че дотогава не бях виждал толкова учтива полиция. При патрулната кола попитах полицайката на английски:

— Извинете, какво ще правите с това момче?

— Ще го отведем у дома — отговори тя простиичко, после леко вдигна вежди и добави: — Мисля, че има нужда да си легне.

Бях впечатлен. Не можеше да не си спомня как веднъж ме спряха полицаи в Америка, как ме накараха да стоя с разкراчени крака и разперени ръце до една стена, докато ме обискираха и как после ме отведоха в участъка и ме арестуваха за неплатена глоба за неправилно паркиране. Бог знае какво щеше да ми се случи, ако ме бяха набарали дрогиран на някоя пейка. Предполагам, че сега щях да излизам от затвора.

— Ще има ли неприятности заради това? — попитах.

— С баща си, мисля, че да. Не и с нас. Всички сме били млади и луди, нали? Лека нощ. Приятно прекарване в Копенхаген.

— Лека нощ — отговорих аз и ги проследих с поглед, докато се отдалечаваха, изпълнен с най-дълбоко възхищение.

На сутринта реших, че ми се ходи в някой музей. В Копенхаген има великолепни музеи, които са странно пренебрегвани, дори и от самите датчани. Най-напред отидох в огромния Национален музей, срещу двореца Кристиансбург, и бях в него повече или по-малко сам. Националните музеи, особено в по-малките страни, често са слаба работа — манекени като от универсален магазин, облечени в селски костюми от шестнайсети век или витрина, в която са изложени шест монети от римско време, които някой си намерил, когато си разкопавал двора. Датският Национален музей обаче е едновременно просторен и богат, така че прекарах цялата сутрин в щастливо обикаляне из километрите кънтящи зали.

След това отидох до „Ню Карлсберг Глиптотек“. Някои музеи притежават невероятни съкровища, но се помещават в тъпи сгради, а

други имат тъпи колекции, а се помещават в страхотни сгради. Глиптотеката си я бива и в двете отношения. Има забележителна колекция от римски статуи и някои от най-хубавите импресионистични картини, които могат да се видят някъде, но и самата сграда е истинска радост — светла, просторна, безупречно обзаведена, с топъл и спокоен двор с палми, пълен със задрямали възрастни хора. (Значи ето къде ги изпращат!)

Най-хубавия музей обаче оставих за най-накрая — колекцията „Хиршспрунг“, в парка „Остре Анлеег“. Всичко там е чудесно. Разходката от градския център е лека и приятна, а „Остре Анлеег“ е най-хубавият парк в Копенхаген, според мотото мнение (което не е плод на продължителен опит, а по-скоро на повишено внимание), защото там можете да видите как секретарките припичат гърдите си на слънце, но и без това музеят си струва да се посети, защото е чудесен и малко посещаван. В него има 884 картини, събирани в продължение на четирийсет години от един човек, и почти всичките са от Скагенската датска школа от деветнайсети век, гъсто подредени в около двайсетина малки стаички. Всички картини изобразяват простички неща — летни пейзажи, приятели, седнали да вечерят, изглед към морето през прозорец, жена пред мивката — но въздействието им е просто невероятно и човек си излиза от там с усещането, че е прекарал следобед в някакъв чудесен и освежаващ йонизатор.

След това, вече с повдигнат дух, си направих продължителна, щастлива разходка из околния парк, като методично обикалях от блондинка на блондинка и питах дали имат нужда от помощ с лосиона против слънчево изгаряне. Всъщност, това не е истина. Не беше достатъчно топло за слънчеви бани, а и вече беше четири следобед, така че секретарките на Копенхаген си бяха по офисите, а прекрасните им гърди щяха да са опаковани поне още един ден, така че просто се разхождах и фантазирах.

Рано вечерта отидох да се разходя по учудващо прозаичното крайбрежие на града — монотонни пространства, заети от фабрики за преработка на риба и индустриални кранове. Някъде далече, отвъд неподвижната вода, едно кораборемонтно предприятие продължаваше в този късен час да прави нещо пронизително и драстично с ръждясал

товарен кораб, който пък се защитаваеше с кошмарни писъци и дъжд от искри. Стигнах чак до Малката русалка, кацнала някак тъжно, но и доста красиво на камъка си в края на пристанището, после отидох в съседния парк, Кастелет, наречен така заради крепостта с форма на звезда, която охранява входа, а накрая се отбих да хапна нещо леко и по-евтино в кафене или бистро на Стокхолмсгаде.

Храната не беше кой знае какво, но бирата беше добра, а обслужването — чудесно, тъй като бях единственият клиент. Беше достатъчно само да вдигна поглед и да се усмихна с надежда и моментално пред мен се появяваше нова бира. След малко нямаше нужда дори и да вдигам поглед. След като от старата бутилка се отреждаше последната капка бира, на масата се появяваше нова, сякаш по силата на магия. Ето това е моят тип бистро.

И така, седях доволно два часа и разглеждах някакви датски вестници, оставени на масата, като се опитвах да отгатна, сред масата непознати думи дали пък случайно Маргарет Тачър не е изпаднала от бързо движеща се кола или дали не е започнала Третата световна война. Планетата Земя обаче изглежда си беше останала до голяма степен такава, каквато я бях оставил преди три седмици, така че взех да зяпам трафика през прозореца и да се отдавам на безцелните размисли, които за самотния пътешественик са равнозначни на бурна нощ в града.

Най-накрая станах, платих огромната сметка и малко нестабилно закрачих в нощта. Разстоянието до хотела беше сериозно. По пътя обаче се подкрепях във всяко заведение, което изглеждаше дружелюбно, светло и предлагаше бира — броят им в Копенхаген е удовлетворително голям — така че прекарах вечерта, седнал сам в редица различни заведения, с твърде много бира, като малоумно се усмихвах на непознатите хора и ръсех пепел от цигара по ризата си. Някъде към един след полунощ, докато си проправях път по „Строгет“ и потисках импулсивното си желание да запая, попаднах на някакъв ирландец, който се носеше по улицата към мен, клатеше се и псуваше ужасно всеки, който се изпречи пред очите му.

— Шибани копелета! — изрева на някаква изискано изглеждаща двойка, която моментално ускори крачка. — Датско лайно! Скапан боклук! — изкрещя на мъж, който наведе глава и забързано отмина.

Странното беше, че този ирландец беше със свеж сив костюм. Имаше вид на преуспяващ бизнесмен. Бог знае какво ставаше в размътената му глава. Видя ме, но като че ли разпозна в мое лице колега пияница и ме пропусна да мина само с вяло махване с ръка, след което моментално пак се наежи и започна да сипе обиди на някакъв мъж на средна възраст.

— Ти пък какъв боклук си! Дърт тъпак с тъпак! — изръмжа ирландецът, с което сериозно изненада човека, после добави тайнствено: — И бас хващам, че си отседнал в някой шибан лъскав хотел!

Скръстих ръце и проследих с поглед ирландеца, докато се клатушкаше нататък по улицата и реши да псува сградите, и не изчезна в една пряка рязко, сякаш го бяха дръпнали с въже, и не отнесе ругатните си нататък в нощта.

На сутринта се събудих с чувството, че главата ми е била в машина за тестване на амортизатори. Погледнах си часовника. Десет без петнайсет. Бях решил да хвана влака за Швеция в десет и половина, а трябваше да събера нещата си и да платя хотела. Отидох в банята, за да се преборя със сутрешните хигиенни процедури и да издавам ниски предсмъртни звуци, после започнах да се лутам из стаята и да събирам личните си вещи по реда, в който се натъквах на тях — един чорап отиде на крака ми, картата натъпках в раницата, кутия от „Биг Мак“, за чието придобиване няхах спомен, полетях към кошчето за боклук — докато най-накрая събрах всичко. Имах нужда от кафе така, както Дан Куюйл има нужда от помощ за теста за интелигентност.

Стигнах до рецепцията точно навреме, за да си запазя ред след двайсет и седем италиански туристи, които опитваха да уредят сметките си едновременно. Най-накрая италианците тръгнаха през фоайето, сякаш защити един за друг, и последното, което си спомням за тях е, че опитаха да излязат едновременно през въртящата се врата. Дадох ключа си на младата жена, почаках компютърът да пожужи минутка, сякаш събираше пара, и после изплю няколко метра хартия, която беше освободена от страничната перфорация и разделена на шестнайсет страници, най-бледата, от които ми бе връчена за проверка. С изненада открих, че в сметката са включени пари за телефонни разговори. Предната нощ — сега всичко това ми се

струваше толкова далечно — бях опитал да позвъня у дома, но единственото, което чух в слушалката, беше записан глас, който ми обясняваше на датски — предполагам — че международните линии са заети, че набирам грешно или, не е изключено, да вървя на майната си. Така или иначе не успях да се оправя и след три опита се отказах. Останах изумен, че ми искат пари за три телефонни разговора. Обясних го на момичето.

— Да — отговори то, — трябва да платите всички телефонни разговори, които опитвате да правите, независимо дали сте се свързали или не.

— Но това е безумно!

Момичето сви рамене, сякаш за да ми каже „Може да е, може и да не е“.

— Искате да ме убедите — заговорих бавно, с чувството, че в главата ми кънти огромен гонг, — че трябва да плащам за телефонни разговори, които не съм водил?

— Точно така.

— Не съм използвал и допълнителното одеяло в гардероба. И за него ли трябва да плащам?

Погледна ме изпитателно, като явно не си даваше сметка, че си има работа с човек, който всеки момент може да премине границата и да изпадне в буен пристъп на лудост.

— Не използвах и шапката за душ — продължих. — Трябва ли да ви дам нещичко и за това? Не използвах единия сапун и пресата за гладене. Това ще ми струва цяло състояние, така ли?

Момичето продължи да ме гледа равнодушно, макар и с видимо по-малко добра воля. Явно и друг път бе посрещала такива бури.

— Съжалявам, че намирате тези малки суми смущаващи, но това е нормална практика в Копенхаген.

— Мисля, че тази практика смърди — изляях аз, после зърнах в огледалото човек със сериозна деменция — рошава коса, зачервено лице, паркинсонов тремор — и разпознах себе си. Дадох на момичето кредитната си карта, разписах сметката с налуден замах, обърнах се презрително и си тръгнах, като съжалявах единствено, че нямам черна пелерина, която да заметна през рамо и черен бастун, с който да разгоня прислугата.

Трябваше да отида в кафенето, да изпия две кафета и да взема по-късен влак. Това би било разумното решение. Вместо да го направя, все още гневен, закрачих към гарата с темпо, което не се отрази на тялото ми никак добре, и се отбих в една банка на „Строгет“, за да обменя един туристически чек. Беше само за петдесет долара — нищо и половина в Скандинавия, джобни стотинки, докато се добера до Швеция вечерта и отново ми потрябват сериозни суми — но за това ми взеха фантастичните трийсет и пет крони, доста над десет процента от цялата сума. Изведнъж разбрах защо ирландецът от предната вечер ругаеше всичко и всички. Беше платил някоя и друга датска сметка в повече.

— Това е безобразие — казах аз и стиснах разписката от банката, като че ли е лоша новина от доктора. — По-добре да забода на дрехата си банкноти, така ще ви е по-лесно да си ги вземате! — изкрещях и накарах клиенти и служители да се спогледат, сякаш се чудят: „Какъв му е проблемът на този? Не е пил достатъчно кафе ли?“

И тъкмо в това неясно и нещастно състояние се качих на сутрешния експрес за Гьотеборг, обидих един невинен млад кондуктор, задето ми съобщи лошата новина, че във влака няма бюфет, и седнах мрачно в един ъгъл, за да гледам как приличащите на градина предградия на Копенхаген се изнизват край прозореца, докато всяко нервно окончание в тялото ми пици за кофеин.

ГЪОТЕБОРГ

На ферибота през Йорезунд, между Дания и Швеция, изпих чаша кафе и отново започнах да се чувствам като човешко същество. Прекарах времето в зяпане на базалтово сивото море и изучаване на картата Южна Скандинавия на „Кюмърли & Фрай“. Дания прилича на чиния, изпусната върху твърд под — натрошена е на хиляди парчета, които оформят дълбоки заливи, подобни на опашки на скорпион полуострови и морета в моретата. Селцата и градчетата звучаха приканващо — Ероскьобинг, Скербек, Холстенбро, интригуващо специфичното Мидълфарт^[1], а от десетки от тях излизаха червени пунктирани линии и водеха до уютно самотни острови като Анхолт и Енделаве, и най-вече Борнхолм, понесъл се по Балтийско море, по-близо до Полша, отколкото до Дания. Изведнъж ужасно ми се прииска да ги посетя всичките. Никога не бих имал време. През живота никога няма време. Нямах време дори за още една чаша кафе.

Червеникаво-кафяв влак ни чакаше в Хелзингборг, за да ни отведе в Гьотеборг, на около 240 километра на север, по западното крайбрежие. Пътувахме сред пейзаж от ниски възвишения, червени плевни, малки градчета, чиито общини имаха цвят на горчица, непроходими борови гори, пръснати тук и там езера, по чиито брегове се виждаха множество летни дървени къщи, кейове, обърнати с дъната нагоре гребни лодки. Понякога влакът се приближаваше до брега и успявахме да зърнем леденото море. След малко прозорецът се замъгли от вадички дъжд.

В купето пътувах с един загорял от слънцето млад мъж, рус, както може да бъде рус само швед, с очила с телени рамки и конска опашка, който се връщаше в Гьотеборг от Маракеш, където посетил приятелката си, както се изрази. Всъщност тя била бившата му приятелка и не я посетил в истинския смисъл на думата, защото при пристигането си установил, че живее с мароканец, търговец на килими — момичето някак си пропуснало да спомене този факт в пощенските си картички, — който извадил ятаган и заплашил да изпрати шведа у

дома му с вътрешности, сложни в пликче за сандвичи, ако не се чупи моментално. Предвид факта, че току-що е направил безпредметно пътуване от няколко хиляди километра, младият мъж проявил забележително присъствие на духа и прекарал почти цялото си пътешествие седнал по турски, в ядене на червеникаво кисело мляко с лъжица от огромно гърне и в четене на роман от Томас Ман.

На гара „Ангелхолм“ дойдоха още двама души — мрачна на вид възрастна жена, цялата в черно, която изглеждаше сякаш не се е усмихвала от 1937-а, и през цялото време ме гледаше, като че ли е виждала физиономията ми в бюлетина за издирваните престъпници, и претенциозен още по-възрастен мъж, за когото предположих, че е наскоро пенсиониран директор на училище и който моментално ми стана несимпатичен.

Младият швед седеше на запазеното място на пенсионирания директор. Възрастният не само го накара да се премести, но и му нареди да премести целия си багаж от скарата над мястото на скарата отсреща, което е особен вид дребнавост, не мислите ли? След това пенсионираният директор се суети безкрайно, докато подреди собствения си багаж — извади сгънат вестник и малко пликче сливи, намести куфара си на скарата, разгледа седалката сантиметър по сантиметър, да не би на нея да има нещо неприятно, избърса я с опакото на ръката си, сгъна самото и шлифера си с ритуално старание, намести прозореца, след като се консултира с дамата, но не и с мен или младия швед, отново свали куфара си, за да извади нещо забравено, провери носната си кърпа, пак намести прозореца. Всеки път, когато се наведеше, задникът му цъфваше пред физиономията ми. Започнах да копнея за револвер. И всеки път, щом се озърнех, онази стара вещица ме гледаше като дъщеря на Смъртта.

Така мина сутринта. Изпаднах в олигавената просъница с клатеща се глава, която изглежда е присъща на по-напредналата възраст. Когато се събудих, открих, че спътниците ми също спят. Пенсионираният директор хъркаше шумно, с широко отворена уста. Забелязах, че кракът ми, увиснал във въздуха, е оставил сива ивица прахоляк върху тъмносините му панталони. След това открих, че с предпазливо движение на стъпалото мога да продължа ивицата от малко над коляното му, до самия глезен, при което се получи интересно петно. По този начин се забавлявах известно време, докато

не вдигнах глава и не открих, че старата дама ме наблюдава. Моментално се направих на заспал, защото си дадох сметка, че ако кажеше и гък, щеше да се наложи да я удуша с якето си. Не каза нищо.

Така мина следобедът.

Не бях хапвал нищо от незначителната вечеря предишната вечер и бях готов да изям каквото и да било, дори и порция от фамозната шунка със сметана и нарязани моркови на баба ми — единственото ястие в историята, което е вдъхновено от повръщане. Късно следобед мина стюард с кана кафе и неща за закуска и всички в купето се раздвижиха разсънени и се възряха бдително в количката. Имах двайсет и четири шведски крони, което смятах за солидна сума, но се оказа, че с тях мога да купя само един много скромнен сандвич, намазан от едната страна, подобен на половин питка за хамбургер, с парче маруля в критическата възраст и осем топчета от кайма, големи колкото топчета за игра. Яденето в Швеция всъщност е една поредица от трагедии.

Купих сандвича, магнах внимателно целофана и точно когато го вдигнах към устата си, влакът се разклати страховито през някакви стрелки, бутилките в количката се раздрънчаха и всичките топчета скочиха от сандвича ми на пода, като моряци, които напускат горящ кораб. Наблюдавах разочаровано как се удариха в пода и се разлетяха в осем прашни посоки на забравата.

Едва ли бих си помислил, че е възможно, но дамата в черно успя да ме изгледа с още по-голямо презрение. Пенсионираният директор гнусливо вдигна крака, да не би някое топче кайма да се удари в лъскавите му чепици. Единствено младият швед и стюардът ме гледаха със съчувствие и ми посочиха пепелника, след като събрах топчетата от пода. След това загризах мрачно марулята и парчето сух хляб и замечтах да съм, където и да било другаде във вселената. Само още два часа и половина, казах си и изгледах възрастната жена ледено, с надеждата някак си да разбере какво удоволствие, какво истинско огромно удоволствие бих изпитал, ако я измъкна от мястото ѝ и я хвърля през прозореца.

Стигнахме в Гьотеборг малко след шест. Валеше като из ведро, водата шибаше настилките и се стичаше на реки в каналите. Хукнах

през открития площад пред гарата, с яке над главата, избягвах трамваите с невероятна, макар и неволна прецизност, заобиколих голяма локва, финтирах между две паркирани коли и един уличен стълб, стреснах две възрастни жени, тръгнах на пазар (след като веднъж хукна да бягам, не мога да престана да се правя, че съм нападател на „Чикаго Беърс“ — това е нещо като синдром на Турет^[2], но на краката) и се втурнах без дъх и подгизнал в първия хотел, до който се добрах.

Застанах в средата на фоайето като същинска вертикална локва, избърсах запотените си очила с долния край на ризата и с ужас си дадох сметка, след като отново закачих очилата на ушите си, че мястото е прекадено тежкарско за мен. Имаше палми в саксии и всичко останало. Помислих си да избягам, но видях подобния на влечуго служител на рецепцията да ме наблюдава, сякаш мога да навия някой килим и да го изнеса под мишница и моментално се разбунтувах. Проклет да съм, ако позволя на някакъв си деветнайсетгодишен нещастник с пъпки и вратовръзка на ластик да ме накара да се чувствам унижен! Отидох до рецепцията и попитах каква е цената на единична стая за една нощ. Младежът цитира сума, която би наложила отиване до банката с ръчна количка, ако трябваше да се плати в брой.

— Разбирам — отговорих, като се стремях да не звуча впечатлен.
— Предполагам в стаите има баня и телевизор?

— Разбира се.

— Безплатна шапка за душ?

— Да, сър.

— Асортимент от гелове за баня и мехлеми в малка плетена кошничка до мивката?

— Разбира се, сър.

— Комплект за шиене? Преса за панталони?

— Да, сър.

— Сешоар?

— Да, сър.

Извадих коза си:

— Гъбичка за лъскане на обувки?

— Да, сър.

По дяволите. Бях се надявал да каже „не“ поне по един пункт, така че да мога да изсумтя презрително и да си тръгна с клатене на

глава, но не го направи и нямах друг избор, освен да се измъкна навън или да взема стаята. Взех стаята.

Беше приятна, делова на вид, но доста малка, с двайсетватова крушка за четене — кога европейците ще разберат, че това не е достатъчно малък телевизор, радио будилник, хубава баня с душ. Изсипах всички гелове и шампоани в раницата си, след това хвърлих вътре малката кошничка — защо не? — и обиколих стаята и събрах рекламните кибрити, хартията за писма и всичко, което или беше за гостите или можеше да се изнесе. След това излязох вън, из Гьотеборг, все още примрял от глад.

Дъждът валеше на талази. Мислех да се разходя до известния парк Лисберг, но пороят ме върна само след стотина метра. Върнах се в центъра на града и опитах да разгледам търговската част, като тичах на прибежки от вход на вход и от един капещ навес до следващия, но беше безнадеждно. Трябваше ми ресторант — обикновен ресторант със здрава храна, но изглежда нямаше такова нещо. Бях подгизнал и треперех, с паднал дух си мислех да се върна в хотела и да хапна каквото предлагат, на каквато и да било цена, когато забелязах търговски център в безистен, втурнах се вътре и се изтръсках като куче. Магазините изглеждаха евтини и всички бяха затворени, но в безистена се разхождаха изненадващо много хора, сякаш бяха попаднали в някакво чудесно място за вечерни разходки. Имаше и доста млади пияници, които се олюляваха тук и там, повечето в неатрактивната фаза, в която искат да си дружат с теб, да се сбият или просто да повърнат върху дрехите ти, така че ги избягвах отдалеч.

Една от по-стряскащите характеристики на Швеция и Норвегия е големият брой пияници на публични места. В края на краищата, това са две държави, в които не можеш да си купиш и бира, без да теглиш кредит от банката, в които правителствата едно след друго правят всичко възможно пиенето да не си заслужава парите и усилията, и въпреки това, където и да отидеш, виждаш тежко пияни хора — по гарите, по пейките в парка, в търговските центрове. Не мога и да започна да го разбирам.

Всъщност, не мога да разбера и много други неща в Швеция и Норвегия. Имам чувството, че хората там се решени да изстискат живота от всякакви удоволствия. Имат най-високите ставки за подоходните данъци, имат най-висока ставка за ДДС, най-строгите

закони против пиенето, най-калпавите барове и най-тъпите ресторанти, а телевизията им е все едно да прекараш две седмици в Небраска. Всичко струва цяло състояние. Ако си купиш парче шоколад, ще се ужасиш от размера на рестото, а всяко по-голямо нещо може да докара мъчителни сълзи в очите ти. През зимата костите ти могат да се счупят от студ, а през останалата част от годината само вали и вали. Най-забавното нещо, което можеш да правиш в тези страни, е да се разхождаш в полутъмните търговски центрове, след като магазините са затворили и да разглеждаш витрините, които ти предлагат пластмасови градински мебели на цени, които никой не може да си позволи.

Отгоре на всичко, тези хора са оковали сами себе си с най-малоумните закони, които човек може да си представи и започваш да се питаш, къде, по дяволите, са били главите им, когато са ги измисляли. В Норвегия например на барманите е забранено да ти сервират ново питие, ако не си изпил старото. Смятате ли, че този въпрос е нещо, за което трябва да има законодателно решение? Също така в Норвегия е забранено пекарните да пекаат хляб в събота и неделя. Е, да благодарим на Бога за това, казвам аз. Помислете си какво ще стане, ако някой безмилостен норвежки пекар реши да натрапи на хората пресен хляб през уикенда. Най-нелепият закон обаче, закон, който е толкова безсмислен, че достига до крайните предели на сюрреализма, е шведският закон, който задължава шофьорите да карат със запалени фарове и през деня, дори и да е най-слънчев летен следобед. Би ми се искало да се срещна с този, който е измислил това. Вероятно е Министър на Мрака. Изобщо няма да се изненадам, ако при следващото ми посещение в Швеция всички пешеходци носят миньорски лампи на главите.

Най-накрая попаднах в „Пица Хът“, в сутерена на търговския център, където бях единствен клиент. Докато чаках лицата си, оглеждах замислено пустотата наоколо, отпивах от чаша вода, измислях скандинавски гатанки:

В: Колко шведи са нужни, за да боядисат една стена?

О: Двайсет и седем. Един боядисва, останалите организират публиката.

В: Какво прави един норвежец, когато иска да се надруса?

О: Къса филтъра на цигарата си.

В: Кой е най-бързият начин в Швеция да докараш у дома си полицията за улични безредици?

О: Да не върнеш книгата от библиотеката навреме.

В: В шведското меню има две основни храни. Едната е херингата. Коя е другата?

О: Херингата.

В: Как ще разпознаете норвежец на средиземноморското крайбрежие?

О: Той е човекът със снегоходките.

... и се кисках сподавено, в безмозъчното състояние на човек, който седи сам, с мокри дрехи, в празен ресторант, в чужда страна, и чака да му донесат пица за двацет и пет долара.

След това, просто за да приключа вечерта, отидох до гарата, за да си купя билет за експреса за Стокхолм следващата сутрин. В Швеция не можеш просто да се качиш на влака, а трябва внимателно да премислиш преди това и да си купиш билет предварително. Системата в залата за билети беше такава, че човек трябваше да изтегли номер от един автомат до вратата и след това да чака този номер да се появи над някое от гишетата за билети. Моят номер се оказа 415, а последният, който бяха извикали, беше 391. Чаках двацет минути и напреднахме само до 393, така че излязох в залата на гарата и отидох до един павилион за вестници, за да позяпам списанията с момичета. Павилионът, уви, беше затворен, така че позяпах малко туристически брошури и се върнах. Без особено да се изненадам, открих, че в мое отсъствие е кипяла трескава дейност, и номерът ми, 415, е минал. Взех нов — този път 432 — седнах и чаках половин час. Когато най-накрая редът ми дойде, се явих пред гишето и поисках от мъжа зад него билет за влака 10,05 на следващата сутрин.

Той ме изглежда тъжно.

— Съжалявам, но не говоря английски.

Това ме стресна.

— Всички в Швеция говорят английски — възразих вяло.

Тъгата му се задълбочи.

— Аз не говоря. Моля, осидете на гише сри. — Посочи нататък.
— Съ говори добре английски.

Отидох до гише три и поисках билет за Стокхолм, за влака следващата сутрин. Жената видя смачкания номер 432 в ръката ми и посочи номера над гишето си.

— Не е вашият номер. Тук очаквам номер 436.

Още преди да довърши, една свирепа на вид дама със сива коса и нестабилни крака се надигна от мястото си в залата и се втурна към мен. Опитах се да обясня проблема с едноезичния мъж от гише пет. Но продавачката на билети само поклати глава и каза:

— Трябва да вземете нов номер. Така може би ще се паднете при мен. А сега трябва да обслужа госпожата.

— Сбъркали сте гишето! — изръмжа възрастната дама с тон на човек, чийто слух си отива. — Това е моето гише! — добави и хвърли възмутен поглед към залата, сякаш за да попита: „Тези чужденци малоумни ли са или какво?“

Върнах се при автомата отчаяно и взех нов номер. Всъщност, взех три — реших си, че така ще се подсигурия донякъде — после седнах и загледах номерата над гишетата. Как се забавлявах само! Най-накрая номерът ми се появи отново над гише пет — където беше единственият човек в Швеция, който не говори английски. Смачках номера и зачаках да се появи следващият. Появи се отново на гише пет. Отидох до гишето и помолих човека да не вика следващия номер. Повика го.

Нямах сили да започна цялата операция отначало.

— Моля ви — казах внимателно. — Искam само еднопосочен билет за Стокхолм, за утре, в десет и пет.

— Разбира се — каза мъжът, сякаш никога не ме е виждал, взе парите и ми подаде билета. Не е чудно, че толкова много шведи се самоубиват.

[1] На английски означава буквално „средна пръдня“. — Бел.прев. ↑

[2] Неврологично заболяване, характеризиращо се с неволни тикове, викове и изричане на мръсотии. — Бел.прев. ↑

СТОКХОЛМ

На сутринта продължаваше да вали и изоставих всяка надежда да разгледам Гьотеборг, преди да хвана влака. Вместо това, отидох на гарата и похарчих спестяванията си от детинство за две чаши кафе и ледена кифла от олово. Влакът потегли точно в десет и пет и след четири часа и двацет минути пътуване през безкрайните борови гори на Швеция, си пробивах път през тълпите в приятно сумрачната централна гара на Стокхолм.

Отидох до туристическото бюро на гарата, за да ми намерят стая. Наложих се да попълня формуляр с около 700 въпроса, но си струваше, защото хотелът, „Касъл“, на Ридаргатан, на около два километра от гарата, се оказа очарователна находка — дружелюбен, чист и с прилична цена — доколкото такова нещо може да се каже за каквото и да било в Швеция.

Най-напред се отправих към Гамла Стан, стария град, от другата страна на моста Стрьомброн. Усещането беше странно централноевропейско — тесни, наклонени улици, със строги, тежки сгради, с цвят на избеляла теракота, с липсващи парчета мазилка, сякаш са били ударени от страничен танков огън, тук-там с изкъртени ъгли, сякаш са ги блъскали камиони при невнимателни маневри. Мястото имаше своя старинен чар, но изненадващо не изглеждаше богато. Повечето прозорци бяха мръсни, месинговите табели с имената на обитателите и чукчетата на вратите не бяха лъснати и почти всички сгради остро се нуждаеха от боядисване. По-скоро бях очаквал да видя подобно нещо в Краков или Братислава. Може би пък беше заради дъжда, който отново се изливаше над града и го обвиваше с неизбежния сив полумрак. Дали някога в Швеция спираше да вали?

Крачех със свити рамене и забит в земята поглед, за да избегна водата, която се стичаше по стръмните, хлъзгави плочници, поглеждах към витрините на магазините за антики и си мечтаех да имам чадър или билет за Бермудите. Влязох в едно тъмно кафене, седнах и

разтреперан изпих, с две ръце, чаша кафе за 3 долара и докато гледах дъжда навън, осъзнах, че настивам.

Върнах се в хотела. Взех гореща вана, преоблякох се и се почувствах съвсем малко по-добре. През последните часове от следобеда изучавах картата на Стокхолм и чаках времето да се изясни. Към пет небето просветна. Моментално обух мокрите си патъци и се заех да проуча улиците между Мормалмсторг — площад недалеч — и Кунгстрадгарден — малък правоъгълен парк, който стигаше до брега. Сега всичко беше по-добре. Беше събота вечер и улиците бяха пълни с хора, които се срещаха с приятели и партньори и с приповдигнат дух се отправяха към малките ресторантчета и бистрата, пръснати из квартала.

Гладен както винаги, огледах няколко от тях и най-накрая избрах едно, което изглеждаше най-весело и популярно от всички — едно подобно на пещера бистро с изглед към Нормалмстронг, наречено „Метпалатсет“. Беше приветливо, пълно с хора и много уютно, но храната беше най-лошата, която някога съм опитвал извън болнично кафене — сива салата с водниста краставица и гъби с вкус на стар вестник, лазаня, която не беше толкова сготвена, колкото изгорена. Всеки път, щом опитах да я бодна с вилцата и ножа, тя отскачаше, като че ли я изтезвам. Полудявах бавно. Никъде другаде в Европа едно заведение не може да сервира толкова лоша храна, без да фалира, като при това и хората се редят на опашка пред вратата му. Изядох всичко, защото бях много гладен, а и защото ми струваше колкото един уикенд в Брайтън, но рядко съм се чувствал до такава степен така, сякаш пълня организма си с гориво.

После направих дълга разходка и се почувствах по-благосклонно настроен към Стокхолм, след като дъждът беше спрял. Градът наистина е изключително красив, с повече вода дори от Венеция и с повече паркови площи на глава от населението от всеки друг град в Европа. Построен е върху четиринайсет острови, а в радиус от няколко километра около града има още 25 000. Почти всички те са осеяни с къщички, в които градът излива населението си всеки уикенд. Обходих зелените булеварди на север от центъра и по-тесните преки, от двете страни, на които се издигаха шестетажни жилищни сгради, строги, стабилни и въпреки това някак странно уютни. Поне три-четвърти от

прозорците бяха затъмнени. Между петък вечерта и неделя следобед тук беше рай за крадците.

Бях израснал с желанието да живея в сгради като тези. Не беше задължително да е в Европа — можеше да е в Буенос Айрес или Дар ес Салаам, например — но трябваше да е в центъра на голям град в чужбина, изпълнен с шумове, миризми и гледки, непознати в Айова. Дори и сега ме привличат подобни квартали и съм способен да ходя с часове по анонимните им улици, което правех в момента. Върнах се в центъра на града, доволен от Стокхолм и удовлетворен във всичко, освен в стомаха си.

Минах покрай киното на Свеавеген, където през март 1986 година беше застрелян министър-председателят Олоф Палме. Отишъл там с жена си пеша, недалеч от апартамента им, за да гледа филм за Моцарт, после двамата излезли от киното, за да се приберат, отново пеша и някакъв побъркан изскочил от храсталаците и го застрелял. Смятах това за една от трагедиите на нашето време, защото Швеция беше едно от последните важни места на света, където все още беше възможно един министър-председател да се разхожда по улиците без охрана, като всеки нормален човек.

Шведската полиция тогава не се отличи. Палме е бил застрелян в 11,21 вечерта, а заповедта за наблюдение на пътищата е била издадена в 12,50, но дори и тогава на полицаите в патрулните коли не е било казано какво да търсят, а летищата са били затворени едва в 1,05. Полицията блокирала голям участък около киното и довела експерти, които да огледат мястото сантиметър по сантиметър, но и двата куршума на убиеца са намерени и предадени от минувачи. Полицейско звено от триста души изразходвало шест милиона долара за единайсет месеца и най-накрая арестувало невинен човек. И досега не знаят кой е убиецът.

Закрачих безцелно по Кунгсгатан, една от главните търговски улици, покрай универсалния магазин *PUB*, в чийто шапкарски отдел някога е работила Грета Гарбо и по една дълга пешеходна търговска улица, наречена Дротнинггатан, и добих усещането, че съм попаднал в друг град. Дротнинггатан е два километра бетон, лишени от всякакъв чар, и освен това беше осеяна с подгизнал от дъжда боклук. Навсякъде залитаха пияници. Спрях пред една витрина, за да позяпам и след миг забелязах, че мъж на средна възраст пикае върху нея на няколко метра

вдясно от мен, дискретно, доколкото е възможно на осветена улица, тоест, абсолютно недискретно. Беше сериозно натряскан, но беше с костюм и видът му беше на образован човек. Почувствах се страшно разочарован от него и от десетките други, които бяха изхвърлили кутиите от хамбургери и различните други опаковки по цялата, улица. Това не беше достойно за шведите. Бях очаквал нещо повече.

Още от малък се възхищавам на Швеция, защото някак си успява едновременно да е богата и социална — две неща, които всеки би трябвало да бъде. Роден в страна, в която изглежда никой не мисли, че е особено противно да изпратиш дете с мозъчен тумор у дома му да умре, защото баща му няма пари за операция, или в която на една застрахователна компания може да бъде позволено от щатската застрахователна комисия да анулира полиците на 14 000 от най-болните пациенти, защото годината не била добра (случи се в Калифорния, през 1989 г.), струваше ми се достойно за възхищение една държава да е способна да посвети себе си на това, да осигурява всички справедливо и равно, независимо от цената.

И не само това — шведите в същото време съумяваха да са богати и да преуспяват, за разлика от Великобритания например, където основната цел на социалистите винаги е била да направят всички бедни като фабрични работници. Години наред за мен Швеция беше съвършеното общество. Беше ми достатъчно трудно да приема факта, че цената за всичко това са скандално високите екзистенц-минимум и отношението към живота, което напомня за конгрес на погребални агенти. Когато сега открия, че и навсякъде има боклук и образовани хора пикаят по витрините на магазините, реших, че наистина е прекалено.

Все още примрял от глад, спрях пред една количка за закуски недалеч от брега и платих малко състояние за един хамбургер, от онези, които те карат да се чудиш дали с нещо такова не започва подготовката за поставяне на животоподдържаща система. Да се каже, че беше лайнян, би било обидно към фекалиите. Изядох една трета и хвърлих останалото в едно кошче за боклук. Отново заваля. Освен всичко останало, наистинката ми се влошаваше. Върнах се в стаята си в мрачно настроение.

Събудих се с глава, пълна със сополи и обувки, пълни с вода, но Стокхолм изглеждаше по-добре от всякога. Слънцето се беше показало, въздухът беше чист и свеж, по-скоро като в края на октомври, отколкото в началото на април, а водата в пристанището блещукаше и беше синя като в басейн. Минах по Страндвеген, голям крайбрежен булевард с внушителни жилищни сгради от едната страна и редица лодки от другата, към Дюргарден — остров, почти изцяло парк, в средата на града. Мястото е чудесно.

В общи линии това е градски парк, с тревни площи и горички, но из него са пръснати множество атракции — музей на скандинавския живот, лунапарк, постоянен цирк, „Komedi Teatern“, биологически музей, огромен музей на открито, наречен „Скансен“, музей на технологиите и много други. Когато пристигнах, всичко се събуждаше за живот. Пред „Скансен“ разтваряха навесите на магазинчетата, подреждаха столовете на кафенетата на открито, отваряха будките за билети, за да са готови за щастливите тълпи, които скоро щяха да заприиждат.

Навлязох във вътрешността на острова, затоплен от сутрешното слънце. На всеки двеста-триста метра пътят се разклоняваше на три или четири посоки и накъдето и да тръгнеш, попадах на някоя пленителна гледка — изглед към зелените медни покриви на града, през водата, статуя на някой герой, назован Густавус или Адолфус или и цвете, възседнал изправен на задните си крака кон, гориста личинка, пълна с млада зеленина и златисти слънчеви лъчи. Понякога попадах на неща, които не бих очаквал да видя в обществен парк училище, пансион, италианското посолство, дори няколко внушителни дървени къщи на един хълм над пристанището.

Едно от многото чудесни неща в европейските градове са множеството паркове — като „Тиволи“, Булонския лес, Пратера във Виена — които не са просто паркове, а места, където можеш да отидеш, за да се разхождаш и да подишаш чист въздух, но и където можеш да похапнеш прилично, да отидеш на лунапарк, да разгледаш някой интересен музей, обсерватория или зоопарк. Дюргарден е може би най-хубавият от всички тях. Прекарах там половин ден. Обиколих лениво острова, спирах непрекъснато, пих кафе пред Скансен, гледах как пристигат семействата и си тръгнах, отново възхитен от Стокхолм.

Върнах се в града, в Дротнингатан, и, огряно от пролетното слънце, мястото въобще не изглеждаше толкова зле. Две машини почистваха боклука от съботната вечер, което ме окуражи, макар че всъщност те само си играеха на метене, защото всичко, попаднало пред входовете, до стените, под пейките или на някое от стотиците други места, на които повечето боклуци е вероятно да се окажат, бяха недосегаеми за четките на машините и след тях оставаше толкова, колкото и изчезваше. А минувачите вече хвърляха нов боклук след себе си.

Помислих си да се погледея с някой английски вестник, а и се нуждаех от салфетки за течащия ми нос, но никъде не видях отворен магазин. Стокхолм трябва да е най-мъртвият европейски град в неделя. Отбих се да пия кафе в един „Макдоналдс“, откъдето отмъкнах около седемдесет и пет салфетки, а после бавно прекосих един нисък мост до Степсхолмен и Кастелхолмен — два прекрасни, заспали острова в пристанището, после се върнах в Гамла Стан, вече вълшебно преобразен от слънцето. Сградите с цвят на охра и горчица определено сияеха, а дълбоките сенки на входовете и прозорците придаваха на гледката текстура и наситеност, каквито предния ден просто липсваха.

Обиколих колосалния кралски дворец (наистина е колосален — има 600 стаи), който може би е една от най-отегчителните сгради, строени някога. Не искам да кажа, че е грозен или неприятен. Просто е отегчителен, без собствен облик, като къщите, които си правят децата, когато изрязват дупки за прозорци в картонени кашони. Все пак стражите ми доставиха удоволствие — вероятно са най-трогателно безпомощните на света. Швеция е в мир от 150 години и продължава решително да се противопоставя на всякакъв милитаризъм, така че, предполагам, не искат войниците им да изглеждат твърде мъжествени или свирепи — в резултат ги карат да носят бели каски, които обезоръжаващо напомнят шапки за плуване и бели гети, сякаш взети от Доналд Дък. Много трудно е да не се приближиш до някой от тях и да не му кажеш тихичко, с ъгълчето на устата: „Знаеш ли, Ларс, изглеждаш абсолютно нелепо“.

Спуснах се по хълма до брега и минах по моста Стрьомброн, като по средата спрях за малко, облегнах се на парапета и се оставих още веднъж да бъда хипнотизиран от мостовете, островите и водата.

Докато стоях там, изневиделица на челото ми падна дъждовна капка, после още една и още една.

Вдигнах очи и видях, че на запад се събират кълба черни облаци. След няколко секунди небето почерня и дъждът започна да се излива като из ведро. Хората, които миг преди това се разхождаха лениво, уловени за ръце под мекото слънце, сега търсеха подслон на прибежки, закрили главите си с вестници. Аз стоях, където бях, твърде сащисан от капризите навремето в Швеция, за да мога да помръдна, гледах втренчено посивялата, надупчена от дъжда вода, секнех носа си с изобилието салфетки от „Макдоналдс“ и си мислех, че ако сополите се продаваха на пазара, щях да съм много богат. След време се втренчих в нелюбезното небе и взех едно много важно решение.

Заминавах за Рим.

РИМ

Е, съжалявам. Смятах да стигна до Рим, както би могло да се очаква — по логичен, систематичен начин, като надлежно премина през Германия, Австрия, Швейцария, през едно ъгълче на Франция и най-накрая пристигна, пращен и каталясал, отчаяно нуждаещ се от пералня, през Ломбардия и Тоскана. След близо месец обаче под несекващо мокрите небеса на Северна Европа, копнеех за малко слънце. Нищо повече. Искаше ми се да се разхождам по улиците по риза, да пия капучино в кафенета на открито, да усещам слънцето по лицето си. Така че заряхах предварителния си план със съвсем леко чувство за вина и осъществих скок от 1 500 километра. Пътуването е по-забавно — по дяволите, животът е по-приятен — ако можеш да гледаш на него като на поредица импулси.

Преди това не бях ходил в Рим, но ми се ходеше там откакто се помня, или, най-малкото, откакто гледах *La Dolce Vita* като тийнейджър. Наистина обичам италианските филми, особено наистина калпавите — дублирани от хора, които храбро отказват да позволят пълната липса на актьорски качества да се изпречат на пътя на добрата кариера. В тях винаги играят Джанкарло Джанини и великолепната Орнела Мути, а заглавията им просто ти казват колко лоши са: „Нощ, потопена в дъжд“, „Когато дойде пролетта“, „Онова лято в Неапол“ — така че не се безпокоиш, че вниманието ти ще бъде отвлечено от сюжета и се съсредоточаваш върху двете наистина важни неща — моментът, когато Орнела Мути ще свали дрехите си и пейзажите. В италианските филми винаги има чудесни втори планове — обикновено Джанкарло и Орнела се возят на жужаща Веспа на фона на Колизея, Пиаца Навона или другите туристически атракции на Рим, тръгнали да правят бърз секс или да проведат задушевен разговор, че не могат да продължават така, най-често, защото единият от тях живее с Марчело Матрояни.

Всички филми някога бяха пълни с такъв местен колорит — ако не греша, през шейсетте години в Англия със закон е било вменено във

всички филми да показват четирима хилеци се хлапацы, които минават по Тауър бридж в открита кола, заснети от хеликоптер под главомайващ ъгъл — но сега изглежда само италианците не са изоставили тази практика, което е много жалко, според мен, защото цялата ми представа за света някога беше изградена от вторите планове във филми като „Да хванеш крадец“, „Без дъх“, „Три монети във фонтана“ и дори филмите за инспектор Клузо^[1]. Ако не бях гледал тези филми, щях да си живея в Пиория^[2] и да си мисля, че онова там е цялото богатство на живота.

Рим беше толкова чудесен, колкото очаквах, поне едно стъпало по-горе от Пиория. Беше всичко, което Стокхолм не е — топъл, слънчев, спокоен, оживен, тъпкан със сваятна храна и евтино пиене. Още първата вечер излязох да вечерям с приятел американец, който живееше в Рим от двайсет години и той не престана да се оплаква колко скъпо и невъзможно било станало всичко, но след Стокхолм на мен ми се струваше невероятно евтино. В крайна сметка го попитах: „Как можеш да седиш на открито в такава топла вечер, да ядеш чудесно ястие и да се жалваш от всичко наоколо?“ Той ми отговори: „Да, разбира се. Опитай обаче да си поправиш водопровода“, сякаш това решаваше всичко. След вечеря ме заведе на скоростна разходка из града и ми показа колко се е влошило всичко — баровете по Виа Венето вече нямали класа и били пълни с немски и американски туристи, твърде тъпи и лениви, за да си дадат сметка, че ги ограбват най-безмилостно, „Ругантино“, нощното заведение недалеч от стълбите на „Пиаца ди Спаня“, станали известни с „*La Dolce Vita*“, сега било „Макдоналдс“, този или онзи ресторант или бар бил поруган от лишени от вкус собственици, чиято единствена мотивация била алчността.

Слушах, но не чувах. Всичко ми изглеждаше прекрасно, дори монументално спокойните келнери, дори шофьорите на таксито, дори онзи конкретен шофьор на такси, който ми отмъкна близо 30 000 лири — цената, която назова, за да ме закара от гарата до хотела ми, без да си направи труда да ми обясни, че е само на две пресечки и половина и до там може да се стигне пеша за около 30 секунди — защото го направи толкова непринудено и очарователно, като дори ми прости глупостта, че му позволявам да постъпва така с мен. Бях толкова трогнат, че му дадох и бакшиш.

Хотелът ми беше в западнал, протрит по ръкавите район, до Виа Кавур — беше от кварталите, в които можеш да пикаеш по стените на къщите и всичко да е наред, — но за компенсация беше централен. От там можеш да отидеш навсякъде из града пеша, което и правех — ден след ден ходех и ходех. Всеки ден се събуждах малко след зазоряване, по онова чудесно време на деня, когато въздухът все още е свеж, когато имаш усещането, че още не е използван, и гледах как се събужда градът — подсвиркващи си търговци изливаха помия, метяха, разпъваха козирки, вдигаха решетки.

Разходих се из градините на Вила Боргезе, нагоре и надолу по Пиаца ди Спаня, позяпах витрините на Виа деи Кондоти, възхитих се на Колизея и Форумата, прекосих реката при Изола Тиберина, за да се поразтъпча из хълмистите улици на Трастевере и се качих на Джаниколо, откъдето се откриваха фантастични гледки към града и по чиито тесни первази бяха накацали млади двойки, вплетени в страстни прегръдки. Италианците изглежда са открили начин да правят секс, без да се събличат и там, на възвишението, се бяха заели сериозно с тази работа. Взех си сладолед и почаках, за да видя колко от тях ще паднат и ще се размажат долу на скалите, но, за щастие, никой не пострада. Трябва да имат смукала на гърбовете.

Цяла седмица само ходех. Ходех, докато обувките ми пламнат, после сядах в някое кафене или се припичах на брега, докато отново не станех в състояние да ходя.

След като казах това, трябва да кажа и че Рим не е особено приятен град за разходки. Най-напред, човек непрекъснато рискува да го сгазят. Пешеходните „зебри“ ги нямат за нищо, което не е неочаквано, но все пак ти трябва известно време, за да свикнеш. Шокиращо е да пресичаш лениво някой широк булевард, потънал във фантазии за Орнела Мути и буренце вазелин, и изведнъж да ти светне, че шестте ленти коли, засилили се към теб, нямат никакво намерение да спират.

Не че искат да те блъснат, както искат в Париж, но все пак ще те блъснат. Това отчасти е така, защото италианските шофьори въобще не обръщат внимание какво става на пътя пред тях. Прекалено заети са за това — натискат клаксона, жестикулират бясно, за да не допуснат някоя друга кола да застане в лентата пред тях, правят любов, пляскаат децата на задната седалка или ядат сандвич колкото бейзболна бухалка,

а често всичко това едновременно. При това положение ще те забележат за първи път, когато те видят в огледалото за обратно виждане, като нещо, проснато на пътя отзад.

Дори и да те видят, няма да спрат. В това няма нищо лично. Просто вярват, че ако на пътя им има нещо, трябва да го махнат от там, било то телеграфен стълб или турист от Средния Запад на САЩ. Единственото изключение са монахините. Дори и римски шофьор не би блъснал монахиня. Движат се на групи и преминават с изумителна безнаказаност дори осемлентови булеварди, като късчета черна и бяла хартия, носени от вятъра, така че ако искаш да пресечеш някое натоварено място, като Пиаца Венеция, например, единственият ти шанс е да изчакаш да се появят монахини и да се залепиш за тях като потна фланелка.

Харесва ми как паркират италианците. Зад който и уличен ъгъл на Рим да надникнеш, положението е като състезание по паркиране за слепци. Колите са насочени във всички посоки, половината на тротоара, другата на улицата, с муцуни към сградите или към улицата, пред гаражи и малки преки, пред телефонни кабинки и натикани на такива тесни места, че единственият начин да се качиш или слезеш е да минеш през люка на покрива. Римляните паркират така, както бих паркирал аз, ако разлея в скута си кана сярна киселина.

Една сутрин се разхождах по Виа Систина, когато един Фиат Крома наби спирачки на десетина метра пред мен. Без да се замисли за миг, шофьорът включи на заден и колата се понесе с пълна скорост към свободно място до бордюра, дълго колкото фиата, без петдесетина сантиметра. Без да намали дори малко, вкара колата в празното място и блъсна звучно паркираното отзад рено.

В продължение на минута не се случи нищо. Чуваше се само съскане на изпусната пара. След това шофьорът изскочи от колата си и разгледа с дълбоко удивление пораженията пред себе си — смачкан метал, натрошени стопове, провисналия до асфалта ауспух на собствената си кола — беше стъписан, сякаш това го бе връхлетяло от ясното небе. След това направи нещо, което, струва ми се, би направил всеки италианец — изрита реното с всички сили, така че вратата хлътна, като по този начин наказва отсъстващия собственик за дързостта да паркира на това място, скочи във фиата си и отпраши със същата бясна скорост, с която беше дошъл. На Виа Систина отново се

възцари покой, ако не се брои издрънчаването на някое и друго парче метал, откъснало се от поразеното рено. На никой, освен мен, не му мигна окото.

Италианците паркират навсякъде. Навсякъде из града можеш да ги видиш да тикат колите си на места, не по-големи от възглавничка за канапе, което предизвиква задръствания и кара всички шофьори в радиус от три километра да натискат клаксоните си и доста прилично да имитират човек, поставен на електрическия стол. Ако мястото е твърде малко за кола, римляните го украсяват с боклук — празни пакети от цигари, парче недоядена пица, двајсет и седем фаса, половин фунийка сладолед, от чийто връх се процежда разтопен сладолед, и над нея танцува вихрушка от мухи, мазна кутия от сардини, смачкан вестник и нещо наистина неочаквано, като шивашки манекен или умряла коза. Дори боклукът не ме смущаваше кой знае колко. Знаех предварително, че Рим е мръсен и пренаселен град, че трафикът е невъзможен, но някак странно, всичко това е част от възбудата. Рим е единственият град, който познавам, освен Ню Йорк, за който може да се каже такова нещо. Всъщност, Рим ми напомни тъкмо за Ню Йорк — същия шум, мръсотия, бърбровост, клаксони, същите лениви ченгета, размотаващи се наоколо, без да правят нищо, същите жестикулации, същата ненасочена енергия. Разликата е в това, че Рим е чудно хаотичен. Всъщност, Ню Йорк е много добре подреден. Хората изчакват реда си търпеливо на опашки и в голямата си част спазват правилата за движение и условностите на живота, благодарение на които нещата вървят гладко.

Италианците нямат никакви ангажименти към реда. Прекарват живота си в пълен хаос, което ми се струва много привлекателно. Не чакат на опашки, не си плащат данъците, не се явяват на уговорени срещи навреме, не вършат никаква работа, ако не получат малък подкуп, изобщо не се подчиняват на правила. До всеки прозорец в италианските влакове има надпис на три езика, който ти казва, да не се навеждаш през прозореца. Надписите на френски и немски чисто и просто нареждат да не се навеждаш, докато този на италиански подсказва, че това не е добра идея. Едва ли би могло да е иначе.

Дори похитителите в Италия понякога са удивително непостоянни. През януари 1988 година, една банда отвлеча осемнайсетгодишния Карло Селадон. Слагат го в двуметрова яма в

земята и го хранят, но си правят труд да поискат откуп — чуйте това — чак през октомври, девет месеца след отвлечането. Можете ли да повярвате? Похитителите поискали пет милиарда лири и отчаяните родители платили веднага, само че похитителите поискали още пари. Този път родителите отказали. В края на краищата, две години и 100 дни след отвлечането, Карло бил освободен.

По време на посещението ми италианците преживяваха своето четирийсет и осмо правителство за последните четирийсет и пет години. Страната има социална структура на бананова република, но изумителното нещо е, че процъфтява. Сега това е петата най-силна икономика в света, а това е главозамайващо постижение на фона на хроничното безредие. Ако имаха трудовата дисциплина на японците, вече щяха да са господари на планетата. Слава Богу, нямат я. Прекадено заети са с дребните удоволствия на ежедневието, които отнемат енергията им — деца, хубава храна, спорове по кафенетата — и точно така би трябвало да бъде.

Една сутрин бях в квартално барче на Виа Марсала, когато влязоха трима работници със сини гащеризони и застанаха на бара да пият кафе. След минута единият започна да удря настойчиво другия по гърдите и да го поучава нещо, а третият заразмахва ръце и започна да се олюлява, сякаш не му достига въздух, а аз си помислих, че всеки момент ще се появят ножове и всичко ще бъде заляно в кръв, докато не осъзнах, че обсъждат футболния мач от предната вечер, колко километра в час вдига Фиат Типо или нещо също толкова безобидно. След още една минута пресушиха кафетата си и си тръгнаха заедно щастливи и доволни.

Каква чудна страна...

Една сутрин отидох в музея Боргезе. Знаех от вестниците, че през 1985 година е бил затворен за двугодишен ремонт — вилата е построена върху катакомби и бавно потъвала — но когато стигнах, все още беше покрита със скеле и оградена с паянтова ламаринена ограда и въобще нямаше вид на готова за посещения. И това само някакви си пет години след затварянето и три години след предвидения срок за отваряне. Много трудно е да живееш при такава непрекъсната несигурност, (особено ако си забравил чадъра си вътре в деня преди

затварянето), но човек бързо свиква да приема всичко това като неизбежна част от живота — като времето в Англия.

Грижата за националното културно наследство, трябва да се каже, не е силната страна на Италия. Страната харчи по 200 милиона долара годишно за поддръжка и реставрация и сумата изглежда добра, докато не се замислиш, че с тези пари могат да се построят само десетина километра автомагистрала и че това е само малка част от парите, похарчени за стадиони за Световното по футбол през 1990 година. Всичко на всичко, това са 0,2% от националния бюджет. В резултат две трети от националните съкровища са заключени в складове или са недостъпни, докато много други се разпадат, поради липса на грижи — през март 1989 година например 900-годишната градска кула на Павия се срути, просто падна, и уби четирима души. А има толкова много други съкровища, които се търкалят наоколо, така че крадците просто ги вземат и си тръгват. Само през 1989-а близо 13 000 произведения на изкуството са откраднати от музеи и църкви, а в момента, в който пиша този текст, около 90 000 експоната липсват. Осемдесет процента от всички кражби на произведения на изкуството стават в Италия.

Това небрежно отношение към националното наследство е нещо като традиция в Рим. В продължение на хиляда години, най-често с благословията на Католическата църква (която е имала дял в печалбите и общо взето би трябвало да отговаря за много неща, ако питате мен), строители и архитекти са гледали на античните бани, храмове и други безценни монументи, като на каменни кариери. Колизеят днес е развалина не заради пораженията на времето, а защото стотици години хората са къртели от него камъни, които са карали в близките пещи, за да правят от тях цимент. Когато на Бернини му потрябвал бронз, за да направи богатия балдахин в базиликата Св. Петър, взел го от Пантеона. Цяло чудо е, че изобщо нещо е останало от древния Рим.

Лишен от възможността да разгледам Вила Боргезе, тръгнах да се разхождам из околните градини, които сега са най-големият и хубав обществен парк в града, със спокойни гори, пронизвани от слънчевите лъчи, и се забавлявах чудесно, ако не се брои един стряскащ момент, когато тръгнах през една гора и видях груб на вид мъж, клекнал със свалени гащи до едно дърво, който ме гледаше жално. Дотогава не бях се замислял, но европейците изглежда много обичат да правят тези

неща на открито. На всяка магистрала във Франция или Белгия можете да видите мъже, застанали до спряла кола, да пускат юда в храсталаците на метър от пътя. В Америка тези хора ги отвеждат и ядат бой. В Париж все още се срещат онези необикновени писоари, чугунено сиви прегради, които са направени така, че целият свят да види кой е вътре и какво прави. Още не мога да разбера защо на пешеходците трябва да се покажат краката и главата на заелия кабинката. Защо не са ги направили високи два метра? След като някой е влязъл вътре, вече знаем какво прави — нужно ли е да го държим под око?

Спомням си веднъж как един мъж и две жени — колеги, тръгнали на обяд, както реших — водеха оживен разговор, докато мъжът стоеше в едно от тези съоръжения. Стори ми се много странно, че разговарят, сякаш това е в реда на нещата. В Англия, ако имаше такива писоари, двете жени щяха да се обърнат и да продължат да разговарят помежду си и да се преструват, че не знаят какво си е наумил колегата им вътре. Все пак, според „Сексът в историята“ на Танахил, във Франция през осемнайсети век аристократите мъже и жени — свободно са ходели до тоалетната заедно, а понякога са отивали и вкупом след вечеря, за да не прекъснат оживената си дискусия. Мисля, че това обяснява французите добре. Що се отнася до италианците, на жаргона на работническата класа, ако двама се срещнат на улицата, не се поздравяват с „Как си?“ или „К’во става?“, а с „Добре ли сра днес?“ Честна дума.

И в края на тази просветена дискусия, нека се отбием във Ватикана и базиликата „Св. Петър“ — най-голямата църква в света, в най-малката държава, както отбелязват множество пътеводители. Винаги съм смятал, че Ватиканът е древен, но в действителност, като институция, той съществува от 1929 г., когато Мусолини и папата подписват Латеранския договор^[3]. Пристигнах със смътните опасения, че ще трябва да мина през нещо като граничен контрол и да платя дебела такса, но в действителност единственото препятствие, което се изпречи на пътя ми, бяха двайсетината подвикващи мъж, които се опитваха да ми продадат диапозитиви или да ме снимат с Полароид. Насочих ги към една дама с анцуг на „Денвър Бронкос“ на десетина метра от мен, като им казах, че е жена ми и всичките ми пари са у нея, и те се втурнаха нататък, а аз успях да прекося огромния площад

необезпокояван, като се присъединих за малко към една американска група с екскурзовод, при което научих гореспоменатия факт за Мусолини и Латеранския договор и бях информиран на кой прозорец би се показал папата, ако смятал да се покаже — само че не смятал. Беше ми интересно и щях да се задържа с групата по-дълго, но екскурзоводката ме забеляза, защото не бях с бейзболна шапка, анцуг и панталони в някой от по-ярките основни цветове. Уведоми ме, че групата е на частни начала и явно нямаше да продължи беседата си, докато не се махна.

Базиликата „Св. Петър“ не изглежда кой знае колко величествено, гледана отвън, поне откъм площада в подножието ѝ, но ако влезеш вътре е толкова невероятна, че челюстта ти провисва, щещ не щещ. Това е едно чудо, толкова просторно, красиво, хладно и пълно със съкровища, въздушни висини и лъчи небесна светлина, че направо не знаеш накъде да погледнеш. Това е единствената сграда, в която ми се е приисквало да падна на колене, да вдигна ръце към небето и да извикам: „Отведи ме у дома, Боже!“. Никоя сграда на земята вече няма да е същата за мен.

Тръгнах по широкия централен проход, зашеметен от мащабите. Базиликата е дълга 222 м, 110 м широка и 133 метра висока от пода до върха на купола. Както обаче Марк Твен отбелязва в „Невинни в чужбина“, понеже всичко вътре е в такива мащаби, човек непрекъснато трябва сам да си напомня колко огромно е всъщност. Четирите величествени колони, които поддържат купола, не изглеждат така големи в такъв интериор, докато не застанеш до някоя от тях и изведнъж не осъзнаеш, че всъщност е 15 м широка, и че балдахинът наистина прилича на уголемен балдахин за легло, само че на височина е повече от половината на Ниагарския водопад. Едва когато погледнах назад, по продължение на църквата и видях, че влизащите хора са като насекоми, изведнъж осъзнах колко е огромна. След това си дадох сметка, въпреки почти пълната тишина и въпреки че базиликата изглеждала почти празна — всяка група посетители разполагаше с терен, горе-долу колкото футболно игрище, — че в нея всъщност има стотици посетители.

Разгледах „Пиета“ — намира се в страничен свод, зад стъкло и преграда, които те държат на такова разстояние, че не можеш да видиш почти нищо, което ми се струва доста пресилена мярка, наложена само

защото някакъв си откачен преди време решил да я нападне — после отидох до Сикстинската капела и музеите и те, естествено, бяха впечатляващи, макар че, трябва да призная, донякъде не успях да оценя зрителните възприятия след величието на „Св. Петър“.

Върнах се в квартала, където беше хотелът ми, по Виа дела Консилиационе и с удоволствие открих, че улицата е пълна с магазинчета за сувенири. Имам известна слабост към безвкусните сувенири и от опит знам, че в това отношение най-надеждни са магазините, специализирани в продажбите на религиозни дрънкулки. Веднъж, в Каунсъл Блъфс, Айова, агонизирах близо час в колебания дали да дам 49,95 долара за осветен отзад електрически портрет на Христос, който, когато се включи, изглеждаше сякаш от раните тече кръв, докато най-накрая реших, че е прекалено безвкусен дори за мен, а и във всеки случай не можех да си го позволя. Сега реших, че тук ще мога да открия някой подходящо безвкусен заместител — разпятие-поставка за варена царевица или комплект химикалка и молив с Рождество Христово, или музикална поставка за тоалетна хартия с Тайната вечеря или поне преспание с разпятие и надпис: БАЩА МИ БЕШЕ ВЪВ ВАТИКАНА И ЕДИНСТВЕНОТО, КОЕТО МИ ДОНЕСЕ, Е ТОВА СКАПАНО ПРЕСПАПИЕ. Повечето магазини обаче предлагаха повече или по-малко еднакви броеници, разпятия в 120 размера, пластмасови модели на базиликата и чинии за вечеря с lika на папа Йоан Павел, като нищо от това не беше достатъчно безвкусно (освен ако наистина не купиш комплект чинии с Папата, за да сервираш в тях храна, но това би струвало цяло състояние), така че отминах. Една от най-лошите страни на живота през деветдесетте години на двайсети век е това, че напоследък толкова трудно се намират кичозни сувенири!

Последната сутрин в Рим посетих мавзолея на монасите капуцини в църквата „Санта Мариа дела Концесионе“, на оживения площад „Барберини“. Не ми достигат думи, за да препоръчам това място достатъчно убедително. През шестнайсети век на някакъв монах му хрумнала вдъхновената идея да взема костите на своите братя монаси, когато умрат, и да украсява с тях мястото. Не смятате ли, че е фантастично? Половин дузина мрачни помещения по протежение на

едната страна на църквата са пълни с атракции като например олтар, направен от гръдни кошове, светилища, старателно конструирани от черепи и бедрени кости, тавани с фризове от лакти, стенни орнаменти, изваяни от прешлени, полилеи, изработени от длани и стъпала. В един ъгъл стоеше цял скелет на монах капуцин, облечен като Смъртта, с черно расо с качулка, а на отсрещната стена бяха окачени табели на различни езици, с насърчителни слова от рода на БЯХМЕ КАТО ВАС, ЩЕ СТАНЕТЕ КАТО НАС и дълга поема с трогващото заглавие „Майка ми ме уби!“ Сигурно е било адски забавно да си с тези типове. Представете си — всеки път, щом се разболееш от грип, до теб се приближава някой с метър и замислено изражение на лицето.

Между 1528-а и 1870-а, когато тази практика е била прекратена, защото чисто и просто е прекалено блудкава, за да се опише с думи. За украсата са дали приноса си около четири хиляди монаси. Никой не знае кой и защо е изработил този дизайн, но неизбежното впечатление е, че някога сред капуцините е живял смахнат монах с много свободно време и известна слабост към порядъка. Разбира се, за църквата това е истинска печатница за пари. Потокът туристи, готови да дадат пачка лири, за да се насладят на цялото това нездраво вълнение, не секваше. Както можете да очаквате, единствено съжалявах за това, че нямаше магазин за подаръци, в който да можеш да си купиш кутия с халки за салфетки от гръбначни прешлени или, например, чесала за гръб, направени от истински ръце, но, както вече ставаше очевидно, в това отношение в Рим срещаш разочарование на всяка крачка.

[1] Герой от игралния вариант на филмите за Розовата пантера. Ролята на инспектор Клузо се изпълнява от Питър Селърс. — Бел.ред.

↑

[2] Град в Илинойс. — Бел.ред. ↑

[3] Договорът, който постановява държавния суверенитет на Ватикана. — Бел.ред. ↑

НЕАПОЛ, СОРЕНТО И КАПРИ

Напуснах хотела и отидох до гара „Рома Термини“ пеша. Както много други публични места в Италия и тя беше истинска лудница. Пред всички гишета за билети имаше жестикулиращи хора. Имах чувството, че не толкова купуват билети, колкото изливат проблемите си пред монументално безразличните и отегчени мъже на всяка каса. Удивително е колко емоции влагат италианците и в най-простите действия.

Наложи се да чакам на опашка четирийсет минути, докато хората пред мен скубеха косите си и виеха пред гишетото. Най-накрая им давах билети и те си тръгваха с изненадващо щастлив вид. Нямах как да знам какви им бяха проблемите, а и във всеки случай трябваше да се браня от многото хора, които искаха да минат пред мен на опашката, като че ли държах въображаема врата, за да минат. Един даже опита два пъти. Трябва ти брадва, за да опазиш реда си на римска опашка.

Най-накрая, когато до влака ми оставаше само минута, дойде и моят ред. Купих си билет втора класа за Неапол — оказа се лесно, не знам за какво беше цялата бъркотия — после хукнах към перона и направих нещо, за което бях мечтал цял живот — скочих в движещ се влак или, за да бъда по-точен, паднах в него, като хвърлен от перона чувал с писма.

Влакът беше пълен, но все пак намерих място до прозореца. Стаих дъх и започнах да бърша кръвта, която се стичаше от коленете ми, докато влакът се изнизваше бавно през безкрайните предградия на Рим, застроени с високи блокове, набра скорост и продължи през прашни, заспали райони, пълни с недостроени фамилни къщи и малки блокчета, по които не личеше някой да работи. Пътуването до Неапол трябваше да трае два часа и половина и всички във влака, без видимо изключение, прекарваха времето в спане, като се разбуждаха от време на време, само колкото да разберат къде сме, когато влакът спираше на някоя сънлива гара, или за да покажат билета си на кондуктора, когато се появеше. Повечето пътници изглеждаха бедни и небръснати (дори и

няколко от жените), което силно контрастираше със светската елегантност в Рим. Предположихме това са неаполитанци, които работят в Рим, и сега се прибират у дома при семействата си.

Наблюдавах пейзажа — обширна равнина, която се простираше до някакви бледозелени планини, осеяна с безжизнени селца, отново е множество недостроени къщи — и сънливо бродирах фантазията си с Орнела Мути, в която освен нея вече участваха огромна прозрачна плажна топка, два велосипеда на едно колело, трамплин и плътните гласове на мормонски религиозен хор. Въздухът във вагона беше топъл и неподвижен и не след дълго аз също се унесох в дрямка, но само след няколко минути ме събуди жален вой. Циганка, много дебела и със забрадка, минаваше през вагона с мръсно бебе на ръце, разказваше на висок глас историята на тежкия си живот и искаше да ѝ дават пари, но никой не го правеше. Най-накрая тикна бебето в лицето ми — беше покрито с кафеникави лиги и толкова ужасяващо грозно, че едва се удържах да не изпищя и да не вдигна ръце пред очите си — и ѝ дадох хиляда лири веднага, щом успях да ги измъкна от джоба си, преди Младши да успее да пусне нишка кафява лепкава лига по физиономията ми. Циганката ги грабна с безразличието на кондуктор, който проверява билети и без никаква благодарност продължи да се жалва от съдбата си нататък. Остатъкът от пътуването мина без инциденти.

Излязох от гарата в Неапол и ме посрещнаха двайсет и седем таксиметрови шофьори, които искаха да ме закарат на някое хубаво и, по всяка вероятност, далечно място, но аз ги отпратих и се придвижих пеша от мизерията на централната до мизерията на близката гара „Циркумвезувиана“, като пътом преминах през монотонен участък от още мизерия. Навсякъде по тротоарите на паянтови масички седяха хора и продаваха цигари и евтина стока. Колите край бордюрите до една бяха мръсни и очукани. Магазините изглеждаха мрачни и прашни, а витрините им бяха пълни с предмети, чиито опаковки бяха избелели от яркото слънце, така че надписите почти не се четяха. Планът ми беше да остана в Неапол ден-два, преди да се отправя към Соренто и Капри, но всичко беше толкова ужасно, че реших да се махна веднага и да разгледам Неапол някой друг път, когато съм готов да го понеса.

Когато стигнах Циркумвезувиана, вече беше час пик. Влакът се оказа препълнен с потни хора и много бавен. Седнах между две дебели жени, планини от тресяща се плът, които не престанаха да говорят през мен, така че беше невъзможно да чета книгата си или да свърша каквато и да било полезна работа по фантазията си с Орнела Мути, но все пак реших, че имам късмет, защото въобще имах място за сядане, а и двете жени бяха чудесно меки, трябва да се признае. През повечето време бях облегнал глава на рамото на едната или другата и гледах с обожание лицата им отдолу нагоре. Изглежда нямаха нищо против.

Минахме през бордеите на Неапол и през бордеите на предградията, а после и през подобните на бордей земи между Везувий и морето, като спирахме на всеки сто метра на една или друга малка гара, за да слязат 100 души и да се качат 120. Дори Помпей и Херкулан или Ерколано, както го наричат в наши дни, изглеждаха зле — проснато на въжета пране и напукан бетон, а от влака не се виждаше и следа от руините. Няколко километра по-нататък започнахме да се изкачваме по някаква планина и минахме през поредица тунели. Въздухът изведнъж стана хладен, а селцата — понякога само от по няколко къщи и църква, в пролуката между два тунела, изглеждаха удивително хубави на фона на гледките към синьото море, някъде долу.

Влюбих се в Соренто още в първия миг. Може би беше заради часа от денонощието. Хубавото време или чувството на облекчение, че съм се махнал от Неапол, но всичко изглеждаше съвършено — подреден град, прострял се надолу от гарата към Неаполитанския залив. В центъра му има малък, оживен площад, наречен Пиаца Тасо, ограден с кафенета на открито. В единия му край започваше мрежа от кънтящи улички, хладни и сенчести, изпълнени с аромати, бърбрещи търговци, играещи деца и врявата на италианския живот. Останалата част от града изглежда се състоеше от десетина криволичещи улички, с чудесни магазини и ресторанти и малки, приятни старомодни хотели, скрити зад гъста зеленина. Просто беше съвършено, прекрасно. Искях да живея там, по възможност още сега.

Взех си стая в хотел „Еден“ — средно голям, от петдесетте години, на странична уличка, скъп, но безупречен, с късче море над

покривите и през клоните на дърветата — и крачих из нея като побъркан в продължение на пет минути, като поздравявах себе си за късмета, после изгасих осветлението и излязох из града. Огледах наоколо — проучих лабиринта от малки улички край Пиаца Тасо и се възхитих на подредените витрини на магазините по Корсо Италия, после седнах на маса в снейкбара на Тонино на площада, поръчах си кока-кола и започнах да наблюдавам пейзажа, който излъчваше доволство.

Градът беше пълен с английски туристи на средна възраст, дошли на почивка извън сезона (защото това могат да си позволят). Откъслечни разговори долитаха до масите откъм двойките, които се разхождаха по тротоара. Винаги едно и също. Жената е в свадливо настроение — безкрайното, безпредметно, леко припряно бърборене, което обзема англичанките, когато достигнат средна възраст. „Днес трябваше да си купя чорапогащник и забравих. Помолих те да ми напомниш, Джералд. Сегашните имат бримка от тук до луната. Предполагам, че мога да си купя чорапогащник в този град. Нямам никаква представа какъв размер да поискам. Знаех си, че трябва да си взема резервен чифт...“ Джералд, разбира се, изобщо не чува какво му се говори, защото тайно оглежда красавицата без сутиен, облегнала се лениво на близкия стълб, която разменя остроумия с няколко местни апаши, възседнали веспи, и възприема жена си като някакъв лек, хроничен дразнител в периферията на съществуването му. Навсякъде из Соренто виждах такива двойки англичани — жените оглеждаха с критичен поглед всичко наоколо, сякаш са агенти на санитарните власти под прикритие, съпрузите им се влачеха зад тях, отегчени и победени.

Вечерях в ресторант, недалеч от площада. Беше препълнен, но крайно уютен и с бързо обслужване, а ястията бяха великолепни и обилни — равиоли в сметана, миди ала сорентино, огромна салата и солидна купа домашен сладолед, от който в очите ми се появиха сълзи на удоволствие.

След това, когато преситен седях на кафе и цигара, подпрял корем на масата, се случи нещо интересно. Влезе група от осем души, които изглеждаха надути, богати и определено от сенчестата страна на живота — жените бяха облечени в кожи, а мъжете — в кашмирени палта, с тъмни очила. След минута се разрази буря, достатъчно шумна,

за да притихне целият ресторант и всички, келнери и клиенти, да обърнат глави нататък.

Както изглеждаше, новоодошлите имаха резервация, но масата им не беше готова — в момента нямаше свободни маси — и заради това започваха да смърдят в различна степен. Шефът започна да кърши ръце и да попива обидите, а в това време келнерите се защураха наоколо като сценични работници, с покривки, вази, цветя и столове, за да опитат да импровизират маса за осем души във вече пълното заведение. Единственият, който не участваше във всичко това, беше босът на групата — мъж, който напомняше Адолфо Чели^[1], с наметнато на раменете палто за 500 паунда. Не каза нищо гласно, а само прошепна няколко инструкции в ухото на палач със сипаничаво лице, в които, предполагам, ставаше дума за бетонни ботуши и натикване на умряла риба в нечия уста.

Главният келнер дотича и с поклон докладва, че вече са направили маса за шестима, че скоро щели да уредят и другите места, но ако дамите предпочитали да бъдат настанени... Челото му докосваше пода. Всичко това обаче беше прието като допълнителна обида. Адолфо прошепна още нещо в ухото на палача, който излезе, вероятно, за да донесе лека картечница или за да срине ресторанта с булдозер.

Тогава се надигнах и казах: „Scusi — защото италианският ми идеше отръки, след като съм се нахранил. — Можете да вземете моята маса. Тръгвам си.“

Пресуших кафето си, събрах си рестото и станах. Шефът ме гледаше така, сякаш съм спасил живота му и съм склонен да мисля, че си беше така, а главният келнер сигурно искаше да ме разцелува по устата, но вместо това ме засипа с угоднически благодарности. Останалите келнери се усмихнаха, а другите клиенти ме гледаха — нищо че го казвам аз — с известно трайно възхищение. Дори Адолфо леко наклони глава в знак на благодарност и уважение. Докато почистваха масата ми, шефът и главният келнер ме придружиха до вратата, без да спират да се кланят и да ми благодарят, да чистят раменете ми с четка и да ми предлагат ръката на дъщеря си за брак или просто за малко хубав секс. Пред вратата спрях за момент и се обърнах, изведнъж подмладен и хубав, с холивудска усмивка на устните, махнах с ръка на всички за довиждане и излязох в нощта.

Натежал от добри спагети и чувството, че съм помирил едно неспокойно кътче на Соренто, тръгнах да се разхождам в топлия полуздрач по Корсо Италия и нагоре, по крайбрежния път към Позитано, високата и криволичеща Виа дел Капо, по която хотели бяха изсечени в скалния отвес, за да се възползват от пленителната гледка към Неаполитанския залив. Имената на всички тези хотели напомняха за друга епоха — Бел Еър, Сирена, Адмирал, Каравел — и изглеждаха така, сякаш не са се променили никак през последните четирийсет години. Прекарах час, увиснал на парапета край пътя и гледах онемял вълшебния залив, Везувий, далечния Неапол и, малко по-наляво, сред неподвижното море, островчетата Прочида и Иския. Край залива започваха да блещукат светлинки, в хармония с ранните вечерни звезди по зърнестото синьо небе. Въздухът беше топъл и се носеше аромат на прясно изпечен хляб. Всичко беше толкова близо до съвършенството, кол кого можех да си представя.

На далечния бряг над залива беше градчето Поцуоли — предградие на Неапол и родно място на София Порен. Гражданите на Поцуоли се радват на съмнително привлекателната особеност да живеят на геологически най-нестабилното парче суша на планетата — нещо като земен еквивалент на виброрегло за масажи. Преживяват по около 4000 тремора годишно, понякога по стотина на ден. Жителите на Поцуоли са толкова свикнали парчета мазилка да падат в рагуто им и падащи комини да ликвидират бабите им, че вече едва ли обръщат внимание на такива неща.

Целият район е истински кошмар за застрахователите. В Калабрия земетресенията са начин на живот — през 1980 година земетресението остави в Неапол без покрив 120 000 души, а всеки момент се очакваше да последва още едно, по-жестоко. Не е чудно, че тези хора се тревожат заради земетресенията. Градовете са построени по толкова стръмни склонове, че и най-малкото залюляване може да ги изпрати в морето. И отгоре на всичко, съвсем буквално, някъде на заден план ръмжи Везувий, все още опасно жив. За последен път е изригнал през 1944 година, а това е най-дългото затишие от Средните векове насам. Не звучи много окуражаващо, нали?

Дълго гледах светлинките на Поцуоли от другата страна на залива и внимателно се ослушвах, в очакване да чуя ниско боботене, нещо като срутване на строително скеле или разкъсване на земните недра, но не чух нищо, освен жужащ като комар самолет някъде високо в небето и успокояващия шум на трафика.

На сутринта тръгнах в яркото слънце надолу, към пристанището на Соренто, по опасно стръмен и виещ се път, наречен Виа да Маро, в сянката на хотел „Гранд Екселсиор Витория“, и взех почти празен моторен катамаран до Капри — зелен хълмист остров на около петнайсет километра навътре, край западния връх на Сорентинския полуостров.

Отблизо Капри не изглеждаше кой знае как. Около пристанището имаше няколко дремещи, неугледни магазинчета, кафенета и каси за корабни билети. Всички изглеждаха затворени и наоколо нямаше жива душа, ако не се брои един моряк с ръце като на Попай, който лениво навиваше въжета на кея. Един стръмен път водеше нагоре към планината. До него видях табела, на която пишеше:

„КАПРИ 6 КМ“.

— Шест километра! — изпъшках.

У себе си имах два невероятно безполезни пътеводителя за Италия, толкова безполезни, че няма да им правя чест да споменавам заглавията им, освен че единият от тях би трябвало да бъде озаглавен „Бягай да си купиш друг пътеводител“, а другият беше на Фодор (преди малко излъгах), и в нито един от двата не се споменаваха и дума, че град Капри е на шест километра разстояние по вертикален планински склон. И от двата човек остава с впечатлението, че слиза от ферибота — и готово. От пристанището обаче изглеждаше, че градът е някъде в облаците.

Въжената железница нагоре по хълма не работеше. (Естествено!) Огледах се за автобус или такси, дори магаре, но нямаше нищо такова,

така че се обърнах с отработена въздишка и започнах дългото изкачване. Беше изтощително. Положението спасяваха донякъде някои красиви вили и гледки към морето. Пътят се виеше като змия нагоре по планината в поредица лениви S-образни завои, но след около километър видях стръмни стъпала, изсечени в скалите и ми се стори, че те са по-пряк, макар и по-стръмен път до целта ми. Рискувах и поех по тях. Никога не съм виждал толкова много стъпала. Продължаваха нагоре и нагоре, до безкрай. От двете страни бяха обрамчени от бели зидове на вили и висящи ароматни храсти — много чаровно, само че след около триста стъпала останах дотолкова без дъх, че престанах да забелязвам всякаква красота.

Поради неравномерната повърхнина на склона, във всеки момент изглеждаше, че върхът е ей там, зад завоя, но винаги се оказваше, че ме чакат нови висини и стълби и още изгледи към далечния град. Продължих да се препъвам нагоре, да залитам от стена до стена, да пъшкам, да се задъхвам и да отделям слюнка под зоркия поглед на три жени в черно, които слизаха надолу с покупките си за деня. Единственото нещо, което ме поддържаше, беше мисълта, че ще бъда единственият човек, достатъчно издръжлив, за да се изкачи до Капри пеша. Каквото и да имаше там, щеше да е мое, изцяло мое. Най-накрая къщите се сгъстиха, после станаха свързани една с друга, като блокчета от Лего, а стъпалата се превърнаха в поредица стръмни калдъръмени улици. Минах под една арка и попаднах на най-прекрасния площад, който някога бях виждал. Беше пълен с германски и японски туристи. Сълзите се стичаха по лицето ми.

Наех стая в хотел „Капри“. Страхотно име! Колко време ви отне, докато го измислите? — попитах управителя, но той само ме удостои с преднамерено презрителния поглед, е, който шефовете на хотели в Европа гледат американските туристи и някои други насекоми. Не знам защо се надуваше толкова, тъй като хотелът не беше кой знае какво. Дори нямаше пиколо, така че се наложи управителят лично да ми покаже стаята, макар и да ме остави сам да се справя с багажа си. Изкачихме се по парадно стълбище, по чиито мраморни стъпала двама работници усърдно капеха охра с приятен оттенък, която от време на време мажеха и по стените. Стигнахме до малка стаичка на третия

етаж. Тъй като ме придружаваше самият управител, не бях наясно дали трябва да му дам бакшиш, както бих дал на пиколо, или това би било обида за височайшата му позиция. Спрях се на един, както реших, интелигентен компромис. Дадох му бакшиш, но много малък. Той ме изгледа, сякаш съм сложил в ръката му валмо прах, което пък ме накара да заключа, че може би не съм преценил ситуацията правилно. „Може би следващия път ще се смееш на шегите ми“ — отбелязах весело под нос, когато затворих вратата.

Град Капри беше страхотен — невероятно чаровно местенце с вили и малки лимонови горички, с чудесни изгледи към Неапол и Везувий. Сърцето на града беше един малък площад, пиаца Умберто I, заобиколен от сгради с цвят на сметана и изпълнен с плетените столове на кафенетата наоколо. В единия му край, над широки стълби, се издигаше старинна църква, достолепна и бяла, а в другия имаше тераса с парапет, с изглед към морето далече долу.

Не мога да си спомня по-вълшебното място за разходки. Градът се състоеше почти изцяло от сложна плетеница улички и проходи с бели стени, понякога съвсем малко по-широки от раменете ти и всички те бяха свързани помежду си по странен начин, така че непрекъснато се оказвах, изненадващо, на мястото, от което съм тръгнал преди десетина минути в обратна посока. През няколко метра в стените имаше железни порти, през които се виждаха бели къщи, потънали в джунгла от цъфнали храсти и, най-често, покрити с плочки тераси, с изглед към морето. През няколко метра имаше и странични проходи, които се спускаха надолу по склона или стъпала нагоре, към облаците и други вили високо горе. Искях да имам всички къщи, които видях.

Нямаше никакви пътища за коли, освен шосето от пристанището до града и по-нататък, до Анакапри, в другия край на острова. Навсякъде другаде се стигаше само пеша, често след изморително ходене. Капри трябва да е най-лошото място на света за доставчиците на перални машини.

Повечето магазини бяха зад църквата, нагоре по стъпалата от централния площад, в друга плетеница от улички и малки площадчета с ненадминат чар. Магазините имаха имена от рода на „Гучи“ и „Ив Сен Лоран“, което показваше, че летните посетители на градчето вероятно са богати и нетърпими, но за щастие все още не беше започнал сезонът, магазините бяха затворени и нямаше и следа от

задниците с ветроходни шапки и окичените с бижута сбръчкани дами, които вероятно осигуряваха на магазинчетата просперитет през лятото.

На някои места уличките бяха изцяло затворени отгоре от горните етажи на къщите, като катакомби. Тръгнах по една такава нагоре по хълма и след време отново се оказах под открито небе, на място, където вилите бяха по-големи и с повече простор помежду си. Пътеката продължаваше да се вие нагоре толкова стръмна, че останах без дъх и се наложи да продължа, като подпирам коленете си с ръце. Гледката обаче беше толкова прекрасна, че продължавах да се катеря, сякаш привлечен от магнит. Близко до върха на хълма пътеката беше равна и минаваше през борова горичка, която ухаеше на смола. От едната ѝ страна имаше величествени вили — не можех да си представя как хората местят мебелите си, когато се нанасят или изнасят от тях — а от другата се откриваше главозамайващ изглед към острова — бели къщи, пръснати по склоновете, потънали в хибискуси, бугенвилеи и стотици други храсти.

Почти се бе стъмнило. На стотина-двеста метра по-нататък пътеката направи завой през дърветата и внезапно свърши, главозамайващо, на платформа за наблюдение, увиснала над скалиста пропаст — малка веранда в небето. Беше построена за туристите, но имах чувството, че никой не е ходил там от години, най-вече турист. Беше си чист късмет, че попаднах на нея. През живота си не бях виждал нещо толкова красиво — от едната страна град Капри, разлят надолу по склона, от другата — блещукащите светлинки на заливчето на Анакапри и къщите около него, а отпред отвесна пропаст, дълбока — колко? Сто? Двеста метра? — към морето — сочен аквамарин, който блъска назъбените скали в подножието. Беше толкова далече долу, че чувах прибоя като едва доловим шепот. Тънка ивица луна беше увиснала на бледосиньото небе, топлият бриз рошеше косата ми и навсякъде ухаеше на лимон, орлови нокти и бор. Все едно си в отдела за домашни потреби на голям супермаркет. Пред мен имаше само море — сто и петдесет мили до Сицилия. Бих дал всичко, за да притежавам тази гледка, буквално всичко. Бих продал майка си на Робърт Максуел. Бих се отказал от гражданството си и бих минал през огъня. Бих сменил косата си — да — с Андрю Нийл^[2].

Точно над мен, дадох си сметка след миг, над това уединено място имаше веранда на вила, дискретно дръпната назад. Някой

наистина притежаваше тази гледка, можеше да си седи там всяка сутрин с мюслито и портокаловия си сок, с хавлията си „Ив Сен Лоран“ и чехлите си „Гучи“ и да се наслаждава на това късче средиземноморски рай. Мина ми през ум, че собственикът трябва да е Доналд Тръмп или негов италиански еквивалент — тип, който го използва по около две минути на десетилетие и след това отново е твърде зает да прецаква хората по телефона, за да забележи гледката. Не е ли странно как богатите не могат да се наслаждават на богатството си? И с тази обезкуражаваща мисъл се върнах в града.

Вечерях в прекрасен, дружелюбен, почти празен ресторант, на задна уличка, седнал до прозореца с изглед към морето, когато ме споходи смразяващата мисъл, че оглупявам с всичкото това съвършенство. Започнах да изпитвам противното чувство за вина, което човек може да познава, само ако е живял сред англичани — кошмарното усещане, че всяко удоволствие, в което участва нещо повече от чаша чай с мляко и шоколадова бисквитка за храносмилане, е някак си богохулно разточителство. Разбихах, с дълбоко усещане за обреченост, че ще платя за всичко това, когато се прибера у дома — ще седя по цели вечери на ледено течение, ще правя дълги преходи из бластисти мокри ливади, ще трябва да ям поне два пъти в заведение за бързо хранене, преди дори да ми мине през ум, че може да съм изкупил греховете си. Въпреки всичко, поне се чувствах виновен, защото се забавлявам толкова много и поради това донякъде се почувствах по-добре.

Излязох от ресторанта някъде към осем, но околните заведения още работеха — хората купуваха сирена и вино, хляб, дори се подстригваха. Италианците несъмнено знаят как да организират нещата. Изпих две бири в кафене „Фуниколаре“, после лениво излязох на главния площад. Немците и японците не се виждаха никъде — или си бяха по леглата, или, по-вероятно, ги бяха натикали в последния следобеден ферибот и ги бяха върнали на сушата. Сега имаше само местни хора, които стояха на групички от по пет-шест души и бърбеха в топлата вечер, под звездите, на фона на черното море и далечните светлини на Неапол. Изглежда за хората от града беше навик да се събират тук след вечеря, за да побърбят половин час. Тийнейджърите

седяха по стъпалата на църквата, а по-малките деца тичаха между краката на възрастните. Всички изглеждаха невероятно щастливи. Копнеех да съм част от всичко това, да живея на този зелен остров с прекрасните му гледки, дружелюбни хора и отлична храна, да се разхождам на този красив площад с несравнимата му тераса всяка вечер и да бъбря със съседите си.

Застанах малко встрани и започнах да изучавам динамиката на процесите. Хората ходеха от групичка на групичка, все едно бяха на коктейл. След време си прибираха децата и си тръгваха към дома, но идваха други. Никой не се задържаше повече от половин час, но иначе събранието продължаваше цялата вечер. Един млад мъж, явно отскоро в Капри, стоеше стеснително в края на една групичка мъже и се усмихваше на шегите им. След няколко секунди го включиха в разговора, буквално го дръпнаха с ръка, и съвсем скоро и той заприказва наравно с останалите.

Останах там цяла вечност, може би час и половина, после си тръгнах към хотела и си дадох сметка, че безкрайно, безнадеждно и за вечни времена съм влюбен в Италия.

Следващата сутрин беше мрачна. Хълмовете зад града бяха скрити зад пухестата мъгла, и сякаш някой през нощта беше прибрал Неапол от другата страна на залива. Не се виждаше нищо, освен равнина мъртво море и, отвъд него, кълбеста мъгла, като онази, от която излизат съществата от оня свят във второкласните филми. Смятах да се изкача на върха на хълма, до вилата на Тиберий, в която парият разбойник канел гости и карал да хвърлят по-неприятните от тях през укрепленията, на скалите долу, стотици метри в пропастта, но когато излязох от хотела, валеше студен, режещ дъжд, така че прекарах сутринта в обикаляне на кафенетата, пиене на капучино и вглеждане в небето. Към обяд, когато вече беше късно да разглеждам вилата, освен ако не остана още един ден, което не можех да си позволя, напуснах неохотно хотел „Капри“, слязох по стръмните и хлъзгави стъпала до кея, където си купих билет за бавен ферибот до Неапол. Неапол изглеждаше още по-лошо от Соренто и Капри, отколкото преди. Поразходих се покрай брега, но нямаше и следа от щастливи рибари, които кърпят мрежите си и пеят „Санта Лучия“, както горещо се бях

надявал да бъде. Вместо това имаше само заплашителни на вид останки — цели планини, наистина — от боклуци на всеки ъгъл и пак хора, които продават лотарийни билети и дрънкулки в кашони.

Нямах карта, а представата ми за географията на града беше съвсем бегла, така че свърнах към вътрешността, с надеждата да попадна по случайност на някой сенчест площад с малки, но прилични хотелчета. Не може един град, дори и Неапол, да няма хубави кътчета. Вместо това се натъкнах на улици, каквито човек автоматично свързва с това място — зловещи, подобни на пещери павирани улички, с падаща мазилка по стените и пране, провиснало като знамена по въжета между балкони, които никога не виждат слънце. Беше пълно с въздебели жени и оставени на самотек деца, често голи от кръста надолу, с мръсни тениски.

Имах чувството, че съм попаднал на друг континент. Около 70 000 семейства в центъра на Неапол в наши дни живеят в претъпкани *bassi* — жилища без бани и течаща вода, понякога дори и без прозорци, като на места фамилии по петнайсет души живеят заедно в една-единствена стая. За най-лошия от тези квартали, Викариа, където се намирах в момента, се казваше, че е един от най-гъсто населените в Европа, а може би в света, след като разрушат Хонконг. И престъпността е подобаваща — особено по-дребните престъпления като кражбите на коли (29 000 годишно) и уличните грабежи. Въпреки всичко се чувствах достатъчно спокоен. Никой не ми обръщаше внимание, ако не броим някоя и друга заблудена усмивка и, най-вече по-младите хора, които от време на време подмятаха по мой адрес тарикатски остроумия, без обаче да са особено враждебни. С раницата си явно бях турист и, признавам, че стисках здраво ремъците, макар и да нямаше и следа от така наречените *scippatori* — фамозните крадци на чанти, които се возят на моторетки. Явно си давах сметка, че от мен най-много да отмъкнат някой и друг чифт мръсни гащи, парче недояден шоколад и опърпания Пътеводител за Южна Италия на Х. В. Мортън.

В Неапол са свикнали с трудностите. След войната, хората били толкова гладни, че изiali всичко живо в града, включително всички риби в аквариума, а около една трета от жените се занимавали с проституция поне през част от времето, само за да оживеят. Дори и в наши дни средният работник от Неапол получава около половината от

това, което би получил в Милано. Но и самият град си е създал много проблеми, предимно заради корупция и некомпетентност.

Градът, според списание „Икономист“, от 1986 година не си бил плащал сметките за улично осветление в продължение на три години и натрупал дълг от 1,1 милиарда долара. Всички общински услуги в града постоянно са пред фалит. Тук има два пъти повече улични чистачи, отколкото в Милано — по-голям град — но въпреки това улиците са ужасяващо мръсни. Градът на практика е станал неуправляем.

Минах покрай *Instituto Tecnico Commerciale*, където изглежда имаше бунт — в сградата и навън. Студентите вътре се бяха накачулили по прозорците на горните етажи и хвърляха долу книги и книжа, като разменяха крясъци с колегите си долу. Дали беше някакъв протест или ежедневие — не мога да кажа. Знам само, че навсякъде, където отидех, виждах само мръсотия и хаос — крещящи хора, пищящи клаксони, виещи линейки.

След Капри ми беше трудно да понеса шума и мръсотията. Вървах и вървах, но навсякъде беше едно и също. Открих главната търговска улица, Виа Рома, но макар и повечето магазини да бяха елегантни, имаше толкова много хора и боклук, че беше невъзможно да ходиш, без от време на време да слизаш от тротоара на уличното платно, по което фучеше налудничав трафик. Не видях нито един хотел, в чийто легла някой би останал повече от двацет минути.

В края на краищата, за голяма своя изненада, попаднах на Пиаца Гарибалди, пред централната железопътна гара. Бях прекосил целия Неапол. Потен и с подбити крака, погледнах още веднъж назад, към града, който бях прекосил, и се замислих дали да не опитам още веднъж. Нямаше да го понеса. Влязох в гарата, отпратих с жестове двацет и седемте шофьори на таксито и си купих билет за Флоренция. Там положението трябваше да е по-добро.

[1] Адолфо Чели (1922–1986 г.). — Макар и не особено популярен извън родната си страна, Адолфо Чели е известен в Италия не само като артист, но и като сценарист и режисьор. Изпълнява ролята на злодей в един от филмите за Джеймс Бонд. — Бел.ред. ↑

[2] Андрю Нийл — писател, журналист и бизнесконсултант по медийни въпроси, е плешив. — Бел.ред. ↑

ФЛОРЕНЦИЯ

Стигнах до Флоренция с най-бавния влак на света. Куцукаше напред като бегач с разтегнато сухожилие и нямаше бюфет. В началото беше претъпкан, но с течение на времето, когато следобедът се превърна във вечер, а вечерта отстъпи пред мастилена нощ, хората намаляваха, докато накрая не останахме само един бизнесмен, заровен в книжа, някакъв тип, май тръгнал на конкурс за двойници на княз Игор и аз. През два-три километра влакът спираше на някоя тъмна гара, на която влак не е спирал от няколко седмици, с бурениясали перони, без някой да се качи или слезе.

Понякога влакът спираше и на никакви места, сред черната тъмнина, и просто чакаше. Чакаше толкова дълго, че започваш да се чудиш дали пък машинистът не е слязъл да пусне една вода и не е паднал в някой кладенец. Понякога се връщаше назад, двайсет-трийсет метра и пак спираше. После, съвършено неочаквано, по съседната линия прогърмяваше друг влак, с трясък, от който вагоните вибрираха и от който имах чувството, че ще изпопадат стъклата. Профучаваха ярки светлини. Зървах хора, които играят карти или вечерят, които се забавляват отлично и пътуват из Европа със скоростта на лазерен лъч, после отново настъпваше тишина и пак чакахме цяла вечност, докато нашият влак събере достатъчно сили, за да запълзи напред до следващата изоставена гара.

Стигнахме във Флоренция след единайсет. Бях гладен и уморен и имах чувството, че съм си заслужил всеки лукс, който се изпречи на пътя ми. Видях с тревога, без обаче да съм точно изненадан, че всички ресторанти на гарата са затворени. Един снекбар още светеше и забързах натам, изпълнен с мечти за пица колкото капак на кофа за боклук, заровена в гъби, колбаси и зехтин, но когато стигнах, собственикът заключваше вратата.

Отчаян, влязох в първия хотел, до който се добрах — модерна кутия от бетон, на половин пресечка от гарата. Още отвън си личеше, че ще е скъп и макар и да влиза в разрез с принципите ми да издържам

с парите си толкова изключително грозни заведения, особено ако са в исторически град като Флоренция, бях уморен и гладен, трябваше ми тоалетна и чешма, така че принципите просто трябваше да отстъпят.

На рецепцията обявиха някаква невероятна цифра за единична стая, но приех с примирено махване с ръка и един 112-годишен портиер ме заведе до стаята ми с най-бавния асансьор на света. По време на двудневното изкачване до петия етаж научих от него, че ресторантът е затворен и че няма румсървис — обяви го с известна гордост — и че барът ще бъде отворен още трийсет и пет минути, а там бих могъл да получа някаква закусчица. Раздвижи весело пръсти, за да покаже, че това изобщо не е сигурно.

Отчаяно се нуждаех от тоалетната и исках да се добера до бара, преди да е затворил. Но портиерът се оказа от онези, които смятат, че трябва да ти покажат всичко в стаята и искаше да го следвам, докато ми демонстрираше душа и телевизора и ми сочеше къде е шкафът.

— Благодаря, никога нямаше да го намеря, без ваша помощ — казах му аз, натиках хиляда лири в джоба му и повече или по-малко го изтиках през вратата. Не обичам да съм груб, но вече имах чувството, че задържам течност колкото за язовир. След още пет секунди положението щеше да стане като да се бориш с изпуснат противопожарен маркуч. В края на краищата, едва успях да се справя, но — Боже мой! — какво облекчение! Наплисках лицето си, грабнах една книга и забързах към асансьора. Чух, че все още слиза. Натиснах бутона „надолу“ и погледнах часовника си. Положението не беше прекалено лошо. Все още ми оставаха двайсет и пет минути до затварянето на бара — достатъчно, за да изпия една бира и да хапна каквото предлагат. Натиснах бутона още веднъж и затананиках песничката „В очакване на асансьора“, надувах бузи, просто ей така и гледах изпитателно врата си в огледалото в коридора.

Асансьорът обаче не идваше. Реших да тръгна по аварийното стълбище. Полетях надолу през две стъпала, обладан от мисълта за бира и сандвич, и най-долу стигнах до заключена с катинар врата, на която пишеше на италиански нещо от рода на „АКО НИКОГА ИЗБУХНЕ ПОЖАР, ТРУПОВЕТЕ ЩЕ СЕ НАБЛЪСКАТ ТУК“. Без да спирам и за миг, хукнах нагоре, до първия етаж. Вратата и там беше заключена. През едно малко прозорче видях бара — уютен, все още пълен с хора. Някой свиреше на пиано. Нещо повече — на всяка маса

имаше ядки и шамфъстък. И с това щях да се примиря! Почуках на вратата, започнах да драскам с нокти, но никой не ме чу, така че изтичах до втория етаж, където, слава Богу, вратата беше отворена. Отидох до асансьора и натиснах бутона за слизване. След миг светна стрелката „Нагоре“, вратата се отвори и се появиха трима японци с еднакви сини костюми. Показах им, доколкото можах, заради задъхването си, че не съм в тяхната посока и че нежеланието ми да се кача при тях няма нищо общо с Пърл Харбър или нещо подобно. Разменихме леки поклони и вратата се затвори.

Пак натиснах бутона „Надолу“, вратата моментално се отвори и пак се появиха японците. Това се случи четири пъти, докато прозрях, че външният бутон някак си анулира командата им за изкачване, така че се отдръпнах и ги оставих да си отидат. Чаках две пълни минути. Овладях дишането си, преброих туристическите си чекове, изтананиках си песента за асансьора, погледнах си часовника — десет минути до затварянето. Пак натиснах бутона за слизване. Вратата се отвори веднага и пак се появиха японците. Този път импулсивно се качих при тях. Не знам дали допълнителната тежест си каза думата или нещо друго, но веднага започнахме да се изкачваме с нормалната скорост от около трийсет сантиметра на всяка половин минута. Кабината беше тясна. Бяхме достатъчно близо един до друг, за да имат основание да ни арестуват в някои страни, така че, докато стоях при тях и едва ли не носовете ни се опираха, се почувствах принуден да кажа някоя и друга любезност.

— Бизнесмени? — попитах.

Единият направи лек, безсмислен поклон от раменете.

— По бизнес дела ли сте в Италия? — продължих да дълбая. Беше глупав въпрос. Кой ходи на почивка със син костюм?

Японецът се поклони пак и си дадох сметка, че няма понятие какво му казвам.

— Говорите ли английски?

— А-а-а-а... не — каза вторият японец, сякаш не е много сигурен, и леко се олюля, от което разбрах, че и тримата са много пияни. Погледнах третия и той се поклони, преди да успее да му кажа каквото и да било.

— В бара ли бяхте? — Едва забележим озадачен поклон. Този едноточен разговор започваше да ме забавлява. — Личи ви, че сте

цапнали едно-две, ако не възразявате, че го казвам. Надявам се никой да не повърне — добавих весело.

Асансьорът попълзя още малко и най-накрая спря.

— Е, господа, ето ни на осмия етаж. Слизайте, за да заемете позиции на Иво Джима^[1].

В коридора тримата се обърнаха към мен и в един глас казаха:

— *Buon giorno*.

— Много *buon giorno* и на вас — отвърнах и тревожно натиснах бутон номер едно.

Влязох в бара две минути, преди да затвори, макар че фактически вече беше затворен. Един прекадено усърден келнер беше прибрал малките чинийки с ядки, а пианистът не се виждаше никъде. Все едно, защото и без друго в този бар не сервираха закуски. Върнах се в стаята си, претърсих минибара и намерих две целофанени пликчета с по четиринайсет ядки във всяко. Прерових още веднъж, но това беше единствената храна сред многото бутилки безалкохолни и алкохолни напитки. Докато седях и ядах ядките една по една, за да удължа удоволствието, погледнах лениво картичката с цените за минибара и установих, че тази малка закусчица ми струва 4,80 долара. Или поне щеше да е таткова, ако проявих глупостта да кажа на някого за всичко това.

На сутринта се преместих в хотел „Корало“ на Виа Национале. В стаята нямаше телевизор, но пък имаше безплатна шапчица за душ и беше с 50 000 лири на ден по-евтина. През живота си не бях виждал по-малка баня. Беше толкова малка, че нямаше място за кабина за душа. Просто затваряш вратата и пускаш водата да залива всичко наоколо — тоалетната, мивката, вчерашния вестник, бельото ти за преобличане.

Най-напред отидох до катедралата — центърът на града. Хващам се на бас с всеки, че не може да завие зад тъгъла и да излезе на Пиаца дел Дуомо, без сърцето му да трепне. Това е една от най-величествените гледки в Европа.

Площадът обаче беше претъпкан с туристи и с хора, които се опитват да им продадат разни неща. Когато бях във Флоренция предния път, през 1972 година, също беше пълно с хора, но тогава

беше август и подобно нещо можеше да се очаква. Сега обаче беше делничен ден през април, в средата на работната година и положението беше далече по-лошо. Отидох до Палацо Уфици, Пиаца дела Синьория и другите забележителности на стария град, но навсякъде беше едно и също — тълпи от хора, почти всичките чужденци, които се мъкнеха насам-натам безцелно, изнервящо, като посетители, на групички от по пет-шест души, винаги вперили погледи в нещо на около петнайсет-двайсет метра над нивото на земята. Какво толкова виждат там, горе?

В юношеските си години, когато попаднех сред тълпа, често си представях, че имам лъчев пистолет, с който мога да изпаря всеки, чийто вид не ми харесва — лентяи, двойки с еднакви дрехи, деца, които се казват Джуниър и Чип. Винаги си представях, че крача през тълпата и викам: „Отдръпнете се, моля! Правя подбор!“ и сега се чувствах по подобен начин.

Имаше стотици японци — не само традиционните автобуси с окичени с фотоапарати хора на средна възраст, но също така студенти, млади двойки и дори типове с раници на гърба. Бяха не по-малко от американците, а американците бяха навсякъде, плюс ордите германци, австралийци, скандинавци, холандци, англичани и така нататък. Да се чуди човек колко хора може да поеме един-единствен град.

Ето ви една интересна статистика — през 1951 година, когато съм се родил, в целия свят е имало седем милиона пасажери на международни полети. В наши дни толкова летят само до Хавай всяка година. По-популярните туристически места в Европа нормално се посещават от толкова много туристи, че местното население просто се губи. Годишното съотношение между туристи и местно население във Флоренция е 14:1. Как е възможно някое място да запази някакъв свой независим живот, когато е залято от чужденци? Няма как. Това е положението.

Естествено, лицемерно е да недоволстваш от туристите, когато и ти самият си такъв, но при всички случаи не можеш да пренебрегнеш факта, че масовият туризъм унищожавя същите тези неща, на които иска да се радва. И нещата още повече ще се влошават, когато японците и другите богати азиатци започнат да пътуват по-смело. Като добавим и десетките милиони източноевропейци, които най-накрая са свободни да ходят, където си искат, ще гледаме на изминалите трийсет години като на златна епоха на туризма. Бог да ни помага.

Никъде другаде във Флоренция спада в качеството не личи толкова, колкото на Понте Векио — мост с магазини над река Арно. Преди двайсет години Понте Векио приютяваше златари и изкусни бижутери и беше достатъчно спокойно, дори и през август, за да можеш да снимаш някой приятел, седнал на парапета (Стивън Кац, в моя случай). Сега прилича на товарната палуба на „Лузитания“, малко след като някой е извикал: „Ей, това там не е ли торпедо?“ Беше претъпкано със сенегалци, които продаваха боклучави украшения и стоки „Луи Вуитон“ върху одеяла и парчета черен плюш. А тълпите туристи, които се провираха покрай тях бяха просто невероятни. Загубих половин час, докато си пробия път и не направих втори опит до края на седмицата. Много по-лесно ще е, заключих, да заобиколя половин миля до съседния мост, „Понте ди Санта Тринита“, и да пресека реката по него.

Градските старейшини на Флоренция биха могли да направят доста неща, за да облекчат напрежението — например, да оставят музеите да работят повече от два часа на ден, така че да не се налага всички да влязат в тях едновременно. Отидох в „Уфици“ и се наложи да чакам на опашка четирийсет минути, а след това трябваше да извивам врат сред тълпа от хора, които опитват да зърнат картините. Няколко зали бяха тъмни и преградени с въжета. Естествено, биха могли да поразредят тълпите, ако покажат повече картини в повече зали. През 1900 година в Уфици е имало 2395 картини. Днес показват едва 500. Другите стоят заключени и почти никой не ги вижда.

Така или иначе, малко галерии си струват такова усилие. „Уфици“ може би притежава по-съвършени картини, от която и да било друга галерия на планетата, и не само платната на Тинторето и Ботичели, но и най-разкошни платна на неизвестни за мен художници, като Джентиле да Фабриано или Симоне Мартини. Стори ми се странно, че първите двама са толкова по-известни от вторите. След още сто години обаче, може би ще е обратното. Старите майстори идват и си отиват. Знаете ли, че Пиеро дела Франческа е бил почти напълно неизвестен допреди стотина години? Струва ми се невъзможно да видиш портретите му на херцог Урбино и да не решиш веднага, че са шедьоври, но Ръскин във всичките си писания го споменава само веднъж, мимоходом, Валтер Патер изобщо не го споменава, а библията за изкуство на деветнайсети век, „Класическо

изкуство“ на Хайнрих Волфин, изглежда и не подозира за съществуването му. Хората започват да го ценят отново едва след 1951 година, след едно изследване на Кенет Кларк. Същото се отнася и за Караваджо и Ботичели, чиито творби са прекарвали по-голямата част от две столетия, натикани по разни тавани, съвсем недолюбвани. „Бакхус“ на Караваджо е била открита в склад на „Уфици“ през 1916 година.

Прекарах четири дни във Флоренция и се опитвах да я обикна, но някак не успях. Известният изглед към покривите от парка Боболи — който краси хиляди пощенски картички — наистина беше чудесен и пленителен. Харесвах ми и дългите разходки край Арно, но в повечето случай си оставах разочарован. Дори и като си давах сметка за гъмжилото от туристи, не можех да се отърва от усещането, че е много по-зле отколкото който и да било красив, исторически град, щедро субсидиран от посетители, има право да бъде. Навсякъде имаше боклуци и цигани-просяци, които непрекъснато ти вадят душата, улични търговци сенегалци със слънчеви очила и фалшиви стоки с марка „Луи Вуитон“, и коли, паркирани наполовина върху тесните тротоари, така че непрекъснато се налага да слизаш на уличното платно, за да минеш. Във Флоренция човек не ходи, а си пробива път между различни препятствия. Всичко изглеждаше прашно и имаше нужда от миене. Заведенията, особено в центъра на града, бяха претъпкани и доста често — неприветливи. Изглежда никой не обичаше този град. Дори заможните хора правеха боклук без никакви угризения. Сградите около Дуомо ми се струваха все по-прашни при всяко следващо минаване покрай тях.

Защо градовете, които хората най-много искат да видят, правят най-малко, за да са приятни за гледане? Защо флорентинците не искат да видят, че е в техен интерес да съберат боклуците, да сложат пейки за сядане, да накарат циганите да не са толкова настоятелни в просенето си и да вложат малко повече пари в приветливия вид на града си? Флоренция притежава повече съкровища от който и да било град на света — двайсет и един дворци, петдесет и пет исторически църкви, осем галерии, двайсет музеи — повече, отколкото в цяла Испания, според един доклад на ЮНЕСКО, и въпреки това годишният бюджет за реставрация за целия град е по-малко от 5 милиона паунда. (Само археологическият музей има 10 000 експоната, които все още очакват

да бъдат почистени след наводнението през 1966 година.) Не е чудно, че градът има вид на недолюбван.

Често, когато не става дума за небрежност, в играта влизат некомпетентността и корупцията. През 1986 година най-накрая беше взето отдавна чаканото решение за подмяна на калдъръма на Пиаца дела Синьория. Старинните камъни бяха откарани за почистване. Върнаха ги чисто нови на вид. Такива и бяха. Оригиналните павета, поне така се твърди, са били разпродадени за баснословни суми и сега красят алеите към къщите на богати хора.

Най-много ме дразнеха циганите. Седяха буквално на всяка улица, стиснали в ръце потресаващо мръсни деца по на три-четири годинки, които заставяха да стоят неподвижно, само и само да е по-сърцераздиращо. Това е не по-малко нечовешко и скандално от това, да караш деца да работят тежък физически труд, но въпреки всичко карабинерите, които се разхождаха из улиците на групички от трима-четирима и си придаваха умен и страшен вид, не им обръщаха никакво внимание.

Единственото циганче, което не ме подразни — колкото и да е странно — беше онова, което ме обра, когато си заминавах от града. Детето беше невероятно. Беше неделя сутрин, грееше ярко слънце. Бях излязъл от хотела и се бях запътил към гарата, за да хвана влака за Милано. Когато стигнах съседната улица, три деца, стиснали смачкани вчерашни вестници, се приближиха до мен и поискаха да ми ги продадат. Едно от тях, неумитото момиченце на около осем години, беше необикновено настоятелно и така тикаше вестника в ръцете ми, че се наложи да спра и да му направя забележка с твърд глас и размахан показалец. То се отдръпна смутено. Продължих по пътя си, с нахапаната походка на човек, който знае как да се оправя на улицата, и след десетина крачки си дадох сметка — без дори да пипна джобовете си, че портфейлът ми го няма. Погледнах надолу и видях, че горния джоб на якето ми е разкопчан и зее празен. Хлапето беше успяло — през петте секунди, докато го поучавах как да се държи на улицата — да разкопчае ципа на джоба ми, да бръкне в него, да измъкне две тестета туристически чекове и да ги прибере. Не се ядосах. Впечатлих се. Нямах да съм по-впечатлен, ако бях видял, че съм останал по бельо. Проверих раницата и другите си джобове, но нищо друго не беше пипано. И нямаше защо. Момиченцето — което естествено не се

виждаше никъде — сигурно вече празнуваше с трюфели и арманяк със своите най-близки седемдесет и четири роднини в някой бивак сред хълмовете. Беше се сдобило с 1 500 долара в туристически чекове за около пет секунди работа.

Отидох в полицейския участък на гарата, но полицаят там — явно краката му бяха заковани за бюрото — не желаше да го безпокоят и ми каза да отида в Квестурата — централното управление на полицията. И през ум не му мина да излезе и да опита да хване малките престъпници. Записа адреса на листче хартия, което му дадох аз, меко казано неохотно.

Навън взех такси и казах на шофьора къде да ме закара.

— Джебчии ли? — попита той и се вгледа в мен в огледалото, докато колата ръмжеше из улиците. Квестурата явно му беше честа дестинация в неделя сутрин.

— Да — отговорих, някак глуповато.

— Цигани! — отбеляза той с отвращение и издаде звук, сякаш плюе. Това беше краят на разговора ни.

Представих се на охраната на Квестурата и ме насочиха към чакалнята на горния етаж — гола килия със сиви олющени стени и висок таван. Пред мен имаше трима други. От време на време идваше полицай или полицайка и извикваха следващия на ред. Чаках около час. Идваха и други хора, но ги приемаха преди мен. Най-накрая застанах пред едно от гишетата на ъгъла, но ми казаха строго да се върна в чакалнята.

Бях взел „Пътеводител за Италия“ на Фодор и в него имаше приложение с италиански фрази, така че започнах да търся нещо, което най-точно би могло да отрази понятието „циганчета с ловки пръсти“. Само че открих само типичните за туристически разговорник фрази от рода на: „Къде мога да си купя копринени чорапи, карта на града, филми“ (Точно нещата, които обичайно пазарувам!) и „Искам ножчета за бръснене, да се подстрижа, шампоан, да изпратя телеграма до Англия (Америка)“. Никога не съм преставал да се възхищавам от безполезността на предлаганите в такива пътеводители фрази. Да вземем следното изречение от книжката на Фодор, което цитирам точно: „Ще ми пригответе ли банята за седем часа, десет и половина, дванайсет, полунощ, днес, утре, вдругиден?“ Помислете върху него.

Може ли на някой да му хрумне да си поръчва баня за полунощ вдругиден? Книжката не ти обяснява как да кажеш „добър ден“ и „лека нощ“, но затова пък от нея научаваш как да си поискаш копринени чорапи и да си поръчваш баня през цялото денонощие. В какъв свят си мислят тези хора, че живеем?

И не само е малко вероятно да имаш нужда от описаните неща, но и пропускат едно елементарно съображение — ако поради някаква безумна случайност ти се наложи да поискаш камфорова тинктура, три билета за опера или вода за радиатора си, дори и да не спиш цяла нощ, за да запаметиш съответните фрази на италиански, няма да имаш и най-бегла представа какво ще ти отговорят.

И въпреки всичко не преставам да изучавам фразите и да се дивя безкрайно. Помислете над инструкцията: „Бихме искали съблекалня за двама, плажен чадър и три шезлонга“. Защо три шезлонга, а пък съблекалня за двама? Кой ще се преоблича вън? Сигурно някой стар коцкар, който използва книжката за свои собствени цели и посрамва семейството, като отива в някоя аптека и казва на дамата зад гишето: „Искам да ми увеличите тези, двете“, а после добавя с многозначителен шепот: „Ще надуете ли гумите ми?“

Винаги съм се опитвал да си представя човека, който е съставял списъка с фрази. В този случай вероятно става дума за двойка властни лесбийки, англичанки на средна възраст, със здрави обувки и старомодни прически, които човек среща по хотелите в чужбина да удрят звънеца на рецепцията и да изискват незабавно внимание. Те презират чужденците, убедени са, че във всеки магазин ги лъжат и не престават да лаят заповеди: „Занеси това в пробната!“, „Ела тук!“, „Искам да изперете (изгладите) тази рокля!“, „Донеси ми сапун, кърпи, ледена вода!“, „Колко струва, с всички данъци.“ Уликите подсказваха и за скрит проблем с алкохола: „Има ли бар на гарата?“, „Искам бутилка добро местно вино“, „Чаша (бутилка) бира за вкъщи“, „двайсет литра“.

Единственият разговорник, на който някога съм попадал и който въобще би могъл да става за нещо, беше едно томче за лекари от деветнайсети век, което открих преди години в библиотеката на окръжната болница в Де Моин. (Работех там на непълно работно време, докато учех в колежа и ходех в библиотеката през обедната почивка, за да откроя някаква диагноза, която би ме отървала от часовете по физкултура.) Книжката предлагаше на пет езика фрази от

рода на: „Циреите ви са септични. Трябва да отидете в болница незабавно“ и „От колко време пенисът ви е така отекъл?“ Знаех, че ще летувам в Европа и научих няколко от тях наизуст, защото мислех, че ще са ми от полза, ако попадна на намръщени келнери. Най-малкото, смятах, че ще ми е от полза, ако се окажа увиснал на дълга опашка или в претъпкан влак, да мога да помоля на няколко езика: „Извинете, можете ли да ме упътите до най-близката клиника за прокажени. Кожата ми започва да увисва“. Никога обаче не успях да ги използвам и, уви, вече съм ги забравил.

Най-накрая, когато чакалнята се изпразни и не се случи нищо, реших да се представя в най-близката стаичка за разпити. Младият полицаи, който записваше подробности от една жена с насинено лице, ме изгледа раздразнено, задето го смуцавам втори път за два часа.

— Говорите ли италиански? — попита ме той.

— Не — отговорих.

— Тогава елате утре. Тогава ще има полицаи, който говори английски.

Всичко това някак оставяше на заден план факта, че неговият собствен английски беше отличен.

— Защо не ми го казахте преди два часа? — попитах с писклив глас на някой, който се заяжда с въоръжен човек.

— Елате утре.

Върнах се в хотел „Корало“ и прекарах весел следобед в опити да се справя с италианската телефонна система, за да се свържа с офисите за клиенти в Лондон. Имах два вида туристически чекове, „Виза“ и „Американ Експрес“, така че трябваше да правя всичко по два пъти. Прекарах следобеда над телефона, който звучеше като че ли е пълен с вода, и четях на висок глас списъци със серийни номера:

— RH 259...

Прекъсваше ме тъничко, гласче, което сякаш се обаждаше от шкаф на дъното на дълбоко езеро:

— RA 299...?

— Не. RH 2, пет, девет!

— Говорете по-силно, моля.

— RHN ДВЕ, ПЕТ ДЕВЕТ...

— Ало? Ало... Чувате ли ме, господин Биърсън?

И така си мина следобедът. От „Американ Експрес“ ми казаха, че ще мога да си получа парите от офиса им във Флоренция утре сутринта. От „Виза“ искаха да помислят още малко.

— Вижте, в безизходица съм — излъгах. Отговориха ми, че трябвало да изпратят подробностите на свързана с тях банка във Флоренция или другаде в Европа и че ще си взема парите, след като оправят книгата при мен. Вече знаех от опит колко византийски действат италианските банки — можеш да получиш инфаркт в някоя от тях и няма да повикат линейка, докато не попълниш „Формуляр за инфаркт“ и не го подпечатиш най-малко на три гишета — така че колебливо поисках адреса на някоя банка в Женева. Дадох ми го.

Сутринта се върнах в Квестурата и след като чаках час и половина, ме отведоха в стая с надпис „*Ufficio Denuncie*“. Прекрасно! Служба по денонсирането! И ми идва да отправям убийствени закани: „Денонсирам бръснаря на Майкъл Хезълтайн! Денонсирам типа, на когото е хрумнало, че името Хиърфорд и Устър е готино име за графство! Денонсирам всички продавачи от всички магазини от веригата «Диксънс», в които съм влизал!“

Представиха ме на млада дама по джинси, седнала на бюро зад масивна и древна механична пишеща машина. Имаше мило и заинтересовано лице и ми зададе много, много въпроси — името и адреса ми, откъде съм, номера на паспорта ми, какво работя, десетте ми най-любими филми на всички времена — такива работи. След всеки въпрос записваше отговорите ми с един пръст, удивително бавно, като търсеше буквите по клавиатурата от половин декар по цели минути, а после чукваше клавишите боязливо, сякаш се страхуваше да не я хване ток. След всеки въпрос трябваше да освобождава валяка на машината и да премества хартията около него, за да намести следващия отговор приблизително в празното място за него. (Не ѝ се удаваше кой знае колко.) Всичко това отне векове. Най-накрая получих копие под индиго от доклада, с който трябваше да си получа парите. Първият екземпляр, не се съмнявам в това, полетя право в кошчето за боклук.

Изминах двете мили до офиса на „Американ Експрес“ — вече нямах пари и се зачудих дали няма да ми се скарат като на малко дете, което е загубило парите за обяд. Вътре имаше седем или осем души, всичките американци, подредени на една опашка. Докато бърбяхме

помежду си, стана ясно, че всички сме били обрани от деца на приблизително една и съща възраст и с горе-долу един и същ външен вид, но на различни места из града. Разбира се, това бяха само чековете на „Американ Експрес“. Ако сложим „Виза“ и останалите отмъкнати туристически чекове, както и всичките пари в брой, става ясно, че циганите прибират минимум по 25–30 000 долара всяка неделя следобед. След това вероятно обменят чековете в някое обменно бюро на приятел. Не мога да разбера защо полицията обръща толкова малко внимание на тези грабежи. Освен, разбира се, ако не получава дял. Във всеки случай, „Американ Експрес“ замени чековете ми със завидна бързина и след петнайсетина минути бях отново на улицата.

Навън една циганка с тригодишно дете в скута ми поиска пари.
— Вече дадох — отговорих и тръгнах към гарата.

[1] Битката за Иво Джима през 1945 г. — остров, стратегически необходим за продължаване на американската офанзива в континенталната част на Япония. — Бел.ред. ↑

МИЛАНО И КОМО

Пристигнах в Милано следобед, изпълнен с големи очаквания. Това, в края на краищата, беше най-богатият град в Италия, седалище на много от големите имена в италианския бизнес — Кампари, Бенетон, Армани, Алфа Ромео, дизайнерската група Мемфис, както и разнородните империи на Берлускони и Франко Мария Ричи^[1]. В това обаче, както би трябвало да си дам сметка още в началото, е неговият проблем. На градовете, посветили себе си на правенето на пари, рядко им остава енергия за очарование. Наех стая в скъп, но ужасен хотел, срещу монументалната бяла мраморна централна гара — прилична на нещо, построено за Мусолини, така че да има откъде да произнася помпозните си речи пред насъбралите се тълпи — и се отправих на дълга, изтощителна разходка из града, по Виа Пизани. Това беше широк, модерен булевард, повече американски, отколкото европейски. От двете му страни имаше елегантни офиси от стъкло и хром, но средната затревена ивица беше проскубана и занемарена, а под малкото пейки, на които човек би могъл да почине, се търкаляха спринцовки. С навлизането ми в града сградите ставаха все по-стари и по-приятни, но въпреки всичко нещо липсваше. Спрях в малък парк на приятна уличка с жилищни сгради, близо до площад с катедрала, за да се консултирам с картата, но беше потискащо западнал — без трева, с изпочупени пейки и кал, с гълъби, които кълвяха нещо сред стотици фасове и захвърлени трамвайни билети. Трудно ми е да оправдая подобно нещо в богат град.

Две пресечки по-нататък Милано процъфтяваше. Близо една до друга бяха трите прелести на Милано — Ла Скала, катедралата, която всички наричат „Дуомо“ и „Галерия Виторио Емануеле“. Най-напред отидох в катедралата — обемна и готическа, третата най-голяма църква в света — изпоцапана отвън и покрита със строително скеле, и толкова мрачна вътре, че ми трябваша няколко минути, докато успея да видя тавана. Беше величествена в сумрака си и без никакви туристи, което си беше щастлива изненада след Флоренция. Тук просто имаше

несекваща върволица местни хора, които добавяха по свещ към вече стотиците запалени, казваха набързо „Аве Мария“ и се отправяха към дома за вечеря. Беше необикновена гледка — огромна църква, която се използва по предназначение.

След това прекосих площада, влязох в „Галерия Виторио Емануеле“ и прекарах вътре един щастлив час, с ръце зад гърба и заяпан във витрините, като отбелязвах с неудобство тук и там белите ивици, изцвъкани от гълъбите, които някак си бяха успели да се вмъкнат вътре и сега водеха приятен живот, като се рееха между гредите на тавана и пускаха курешки върху минаващите отдолу хора. Това е внушителен закрит базар, висок четири етажа, построен в грандиозния стил, характерен за средата на 19-и век, може би все още най-изящният търговски център на света, с плочки с фигури, покрив — плетеница от стъкло и желязо е купол, който се издига на 50 метра над ротонда, където се пресичат двете главни покрити артерии. Отличава се с отекващата смълчаност и височината, дори формата на катедрала, с примес на комерсиалното великолепие на железопътна гара от деветнайсети век. Всички търговски центрове трябва да са такива.

Усетих нуждата от следобедната си доза кофеин и седнах на маса в едно от няколкото доста елегантни кафенета между магазините. Беше от онези типично европейски заведения, които имат седемдесет маси и един безнадеждно капнал от умора келнер, който се втурва едновременно да изпълнява поръчки, да почиства маси и да прибира пари с онзи безгрижен вид, който очакваш при такава интересна и доходна работа. На такова място човек не получава втори шанс. Седях втренчен в пространството, опрял глава на ръката си и лениво се чудех дали Орнела Мути някога е участвала в борба с кал, когато до съзнанието ми достигна мисълта, че келнерът е направил едно от редките си посещения до моя район и дори ми казва:

— *Prego?*

Вдигнах поглед.

— А... едно еспре... — казах, но него вече го нямаше и си дадох сметка, че никога повече няма да съм толкова близо до този човек, освен ако не се ожения за сестра му. Въздъхнах примирено, надигнах се и се запровирах странично през тесните пролуки между масите, с извиняваща се физиономия, защото принудих неколцина непрощаващи

клиенти да разлеят кафето си или да натопят нос в пастите си, след което излязох неосвежен на улицата.

Тръгнах по „Виторио Емануеле II“ — широка пешеходна търговска улица — за да потърся друго кафене, но не открих такова. За миг си помислих, че съм умрял и че по грешка съм попаднал в рая за юпита. За разлика от галерия „Виторио Емануеле“, в която поне имаше една-две книжарнички и художествени галерии, тук нямаше нищо за храна на ума или душата, само бутици, в които продаваха скъпи атрибути за тялото — обувки, дамски чанти, кожени изделия, бижута, дизайнерски дрехи, които висят по тялото като чувал и струват цяло състояние. Нещата станаха, меко казано, интензивни на Виа Монтенаполеоне — анонимна на вид странична уличка, но може би най-изключителната търговска артерия в страната, пълна с лъскави магазини, в които паролата явно беше „Парите са без значение“. Освен в стария закрит търговски център, в Милано изглежда нямаше никакви други кафенета. Е, видях няколко заведения, но всички те бяха дупки в стената, без места за сядане, в които хората поръчваха малки кафенца, изливаха ги наведнъж в гърлото си и отново излизаха на улицата — всичко това за пет секунди. Не търсех подобно нещо. След Южна Италия, Милано трудно можеше да мине за италиански град. Хората крачеха бързо и целеустремено, носеха пликос с покупки и с надписи като „Гучи“ и „Ферагамо“. Не си губеха времето над чаша кафе и не се ровеха в приличащи на планини чинии със спагети, със затъкнати в яките салфетки. Не се впускаха в страстни спорове за тривиални неща. Уреждаха си срещи. Сключваха сделки. Говореха по телефони от колите си. Шофираха сдържано, предимно БМВ-та и Поршета, паркираха елегантно. Всички имаха вид на току-що излезли от кориците на „Вог“ или GQ. Беше нещо като преден пост на Южна Калифорния. Намирах се в Италия — исках хаос и уличен живот, хора по жилетки без ръкави, насядали по стъпалата пред входовете, пране, увиснало над улиците, типове, които продават разни неща от ръчни колички, Орнела Мути и Джанкарло Джанини да профучават на моторетка Весла. Най-много обаче исках чаша кафе.

На сутринта отидох в галерия Брера, скрита на една задна уличка. До нея се стигаше през двор на покрит със скеле дворец. Тук

се случваха големи неща — във въздуха беше надвиснал прахоляк от мазилка, мястото се тресеше от къртене и дупчене. Галерията изглеждаше само наполовина отворена. Няколко от залите бяха затворени, но дори и в отворените се виждаха доста на брой правоъгълни петна неизбелели тапети — местата откъде — то бяха взели картини, за да ги показват другаде или реставрират. Останалото обаче беше не само невероятно, но и добре познато — нарисуваното в перспектива тяло на Христос на Мантенья, една мадона на Белини, две платна на Канапето, реставрирани до пълния си блясък съвсем наскоро и определено пищното, макар и причудливо платно на Пиеро дела Франческа „Мадона с Младенец, ангели, светци и Федерико да Монтефелтро“ — отново нашият стар приятел херцог Урбино.

Въобще не разбрах тази картина. Ако е била рисувана след смъртта на херцога и той е изобразен в рая, защо Христос отново е малък? Или пък, дали херцогът някак си не беше успял да прелети през вековете, за да присъства на раждането на Христос? Каквото и да значеше, беше страхотна работа. Един човек дотолкова я харесваше, че си беше донесъл сгъваемо столче, седеше отпред и я гледаше, скръстил ръце. Най-хубавото беше, че в галерия „Брера“ нямаше много хора — само няколко местни и никакви туристи, освен мен. След Флоренция си беше удоволствие да можеш да разглеждаш картини, без да молиш някого да те повдигне.

След това пооходих доста през града, за да разгледам „Тайната вечеря“ на Леонардо, в трапезарията при църквата „Санта Мария Деле Грацие“. Там плащаш товар пари на едно гише за билети, влизаш в гола, сумрачна зала и виждаш тази най-известна фреска на света, заемаща цялата стена в дъното. Преграда те държи на десетина метра разстояние, което не е честно, защото изображението е толкова бледо, че едва се вижда и от метър, а от десет трябваше да се напругаш, за да различиш каквото и да било. Призрачно изображение. Ако не си го виждал на хиляди репродукции преди това, може и да не го познаеш. В единия край беше закрито от скеле, отрупано с блестящо реставраторско оборудване, напомнящо за филм на ужасите. На едната платформа стоеше човек и стържеше нещо. Работеха по стенописа от години, но някак си не виждах това да го е върнало към живота.

Историята не се беше отнесла много добре с горкия Леонардо. Стената е започнала да се рони почти веднага след като я е изрисувал

(част от нея е била иззидана от кал), а после някакви монаси пробихли врата в нея и ликвидирали краката на Христос. После, след време, помещението престанало да бъде столова и станало конюшня (можете ли да си го представите — помещението с най-великата картина на света, пълно с магарета?), после склад, затвор и казарма. По-голямата част от ранните реставрационни работи не са били, да го кажем благосклонно, кой знае колко изпипани. Един художник дарил Св. Яков с шест пръста. Цяло чудо е, че това нещо изобщо е оцеляло. Всъщност, ако се замислим, май не е. Не мога да си представя на какво ще прилича след още десет или петнайсет години реставрация, но поне засега би било по-коректно да го наречем „мястото, където е била Тайната вечеря“.

Мушнах 1000 лири в една машина на стената, давайки си сметка, че правя грешка, и бях удостоен с кратка, но отегчителна сказка върху историята на стенописа, изнесена от жена под въздействието на транквиланти, чието английско произношение не беше на висотата на задачата (фрхеско, което виждате, едно от най-велики произведения на изкуството на свхета), после потърсих други начини да си пиля парите и, след като не открих, излязох примижал на силното слънце.

Отидох до близкия Музей на техниката и там също платих малко състояние, за да се разходя из празните му зали. Беше ми любопитно да го разгледам, защото бях чувал, че имало работещи модели на изобретенията на Леонардо. Имаше — малки и дървени — но те бяха изненадващо скучни и... е, дървени — а останалата част на музея беше пълна с пишещи машини и разни други странни образци на техниката, които не ми говореха нищо, защото надписите им бяха на италиански. Освен това, да бъдем откровени, италианският принос към техническото развитие на човечеството спира с изобретяването на печта за пици.

Взех късен следобеден влак за Комо поради единствената причина че беше наблизко и имаше езеро, а пък не исках да прекарам още една нощ в големия град. Спомних си, че някъде бях чел как Мусолини бил хванат да се крие именно в Комо след падането на режима му, и си помислих, че в това градче трябва да има нещо, щом един отчаян човек го е избрал за свое убежище.

Имаше, наистина. Беше прекрасно малко градче, чисто и съвършено, разположено в алпийска котловина, като шепа, в южния край на тясното, дълго към четирийсет километра езеро със същото име. Градчето наистина е малко, но може да се похвали с две катедрали, две железопътни гари (всяка със собствена линия до Милано), две величествени вили, пленителен парк, променада край езерото, над която са надвиснали тополи и която е щедро отрупана с дървени пейки, и плетеница от старинни пешеходни улици, пълни с магазинчета и тайни площадчета. Просто съвършено. Съвършено. Намерих стая в хотел „Плиний“, в сърцето на града, изпих две кафета в едно кафене на Пиаца Рома с изглед към езерото, хапнах чудесно в приятен ресторант на една малка уличка и отново се влюбих в Италия. След това прекарах дълга, доволна вечер само в разхождане с ръце в джобовете — крачех по сякаш безкрайната променада край езерото, оставах дълго на едно място, наблюдавах как се спуска вечерта. Стигнах чак до вила Гено, на един нос на място, където езерото се извиваше, после се върнах назад и тръгнах по отсрещния бряг, където пък имаше парк, а в него музей с вид на храм, построен в памет на Алесандро Волта, живял в Комо от 1745 до 1818 година и там се помотах още. Върнах се в хотела по опустели улици, като зяпах витрините и си мислех колко щастливи са италианците, задето нямат „Буутс“, „Диксънс“ и „Ръмбелоус“, за да заливат търговските им улици с безвкусица и ослепителен блясък, и си легнах щастлив човек.

На сутринта посетих двете големи църкви. Базиликата „Сан Фиделе“, започната през 914 година, беше далеч по-стара, но катедралата с купол, строена 500 години по-късно, беше по-голяма и по-величествена — по-прекрасна от която и да било провинциална църква, която бях виждал, след онази в Аахен. Беше сумрачно и трябваше да изчакам минута, за да свикна с тъмнината, за да не налетя на някоя колона. Лъчите на утринното слънце преминаваха през високия прозорец със стъклопис, но почти веднага ги поглъщаше мракът между високите арки. Църквата беше не само изненадващо голяма за такова малко градче, но и бе получавала много дарове — беше пълна с фини гоблени и старинни картини, както и няколко поразителни статуи, включително един Христос, за когото се говори, че плачел. (Преди това сигурно му показват видео на Джими Тарбък^[2]). Останах вътре около час, настрана, за да не преча, гледах

интериора и хората, които идваха, за да палят свещи. Успокояващо. След това се почувствах достатъчно доволен, за да отида на гарата и да се кача на първия влак за Швейцария.

Влакът потегли на север, през стръмни и красиви планини, но без изгледите към планински езера, за които се бях надявал. Излязохме от страната при Киасо, в най-южната точка на едно парче от Швейцария, което се забива в Италия като гмуркач във вода. Киасо на вид е непретенциозно гранично градче, но именно тук е осъществена една от най-големите банкови измами в Европа, когато през 1979 година няколко души от местния клон на „Кредит Сюис“ успели да източат кажи-речи един милиард долара, преди изобщо някой в централата в Цюрих да забележи лекото влошаване на ликвидността на банката.

Швейцария и Италия са втъкани една в друга като сплетени пръсти на ръце по цялото протежение на границата през южните Алпи и цял ден минавах ту в едната, ту в другата, докато пътувах към Бриг. Влакът се катереше с мъка по все по-големите надморски височини, до Лугано, после до Локарно.

В Локарно трябваше да сменя влака и се наложи да убия един час, така че отидох да хвърля едно око на града и да изям един сандвич. Беше безупречно, слънчево място, с променада край езеро, дори по-хубава от онази в Комо. Хората и тук говореха италиански, само че си личеше, че си в Швейцария, по пешеходните „зебри“ и лъскавите червени пейки, които изглеждаха така, сякаш са боядисани тази сутрин, и по липсата даже на едно паднало листо по алеите на малкия парк край езерото. Уличните метачи работеха навсякъде — метяха листата със старомодни метли и имах отчетливото чувство, че ако изпусна обвивка от дъвка на алеята, някой с униформа ще изскочи иззад близкото дърво и ще я помете или ще ме застреля, а може би и двете. В Локарно изглежда не ядат сандвичи. Тръгнах из търговската част, но се оказа трудно да намеря дори пекарна. Когато най-накрая открих една, оказа се, че вътре продават само лепкави сладкиши, макар че видях купчина от нещо, което ми заприлича на кифлички с кренвирш. Умирах от глад и поисках три, срещу значителна сума, после излязох от магазина с тях. Оказа се обаче, че съдържат смачкани смокини — нещо, което би яла само баба ти, и то ако не е успяла да си намери изкуствените зъби — и имаха вкус на листа, на киснати в сироп

за кашлица. Храбро отхапах парченце от едната кифличка, но беше твърде ужасно, така че ги прибрах в раницата си с идеята да ги опитам пак по-късно. Както и да е, забравих ги изцяло и ги преоткрех чак след два дни, когато бръкнах в раницата си, за да извадя последната си чиста риза и установих, че кифличките са залепнали за нея.

Отбих се в бюфета на гарата, за да измия лепкавия вкус с чаша минерална вода. Вероятно това е най-непредразполагащото място в цяла Швейцария. Имаше осем клиенти, но въпреки това се чуваше тиктакането на часовника. Келнерът стоеше зад бара и лениво бършеше чаши за бира с кърпа. Изобщо не помръдна, за да ме обслужи, докато не вдигнах пръст и не поисках минерална вода. Донесе бутилка и чаша, остави ги на масата ми и се върна при мокрите халби. Изглеждаше, сякаш жена му току-що е избягала с млекаря и е взела със себе си любимите му записи, но после забелязах, че всички клиенти са със същите кисели физиономии. След приветливата Италия, това ми се стори смразяващо. Недалеч седеше възрастна дама с метална патерица, която издрънча на пода, когато жената се опита да се изправи. Келнерът я гледеше безучастно, сякаш си мислеше: „Я да видим какво ще направиш сега, дърта саката вещице“. Сkochих да ѝ помогна и за усилията си получих изпепеляващ поглед и едва чуто „Grazzie’s“. Жената стана и закуцука навън.

Локарно, реших, е странно място. Купих си билет за влака в два часа за Домодосола — име, което може да се произнесе по трийсет и седем начина. Мъжът на гишето за билети ме накара да опитам всичките, като мрачно бърчеше чело, като че ли и да го убият, не би могъл да се сети името на кое близко населено място би могло да затрудни един американец, докато накрая не налучках някакво приблизително произношение. „А, Домодосола!“ — каза мъжът, като го произнесе по трийсет и осми начин. Като финален акт на любезност, пропусна да ме уведоми, че поради ремонт на железопътната линия, първите десет километра ще трябва да пътувам с автобус.

Чаках упорито на перона, но влакът така и не се появи, и ми се стори странно, че никой друг не чака заедно с мен. През целия ден за Домодосола тръгнаха само два влака. Би трябвало, като че ли, да има поне още един-двама други пътници? Най-накрая отидох и попитах един носач и той ми обясни с дружелюбния — защо не вървиш на майната си — маниер на всички гарови носачи по света, че трябва да

взема автобуса, а когато го попитах къде да намеря този автобус, той махна вяло с опакото на ръката си в посока на останалата част от света. Излязох навън точно навреме, за да видя как автобусът за Домодосола потегля. За щастие, успях да накарам шофьора да спре, като висях на предното му стъкло около двеста метра. Отчаяно исках да се махна от там.

След няколко километра се качихме на чакащ на малка гара влак. Той ни изкачи високо в назъбените планини, на поразително пътешествие по ръба на дълбоки клисури и страховити пропасти, покрай ферми и селца, забутани на най-невероятни места, в полите на главозамайващи чукари. Човек трудно може да си представи по-трудно място за фермерска работа. Една грешна стъпка и след това ще падаш ден и половина. Дори и от влака изглеждаше страховито и повече напомняше ходене по крило на самолет, отколкото на пътуване с влак.

Струваше ми се невъзможно човек да види такива гледки и да не бъде поразен от красотата им, но въпреки това, според Кенет Кларк, почти никой посетител на Алпите преди осемнайсети век не е обръщал внимание на пейзажа. Сякаш не са го виждали. Сега, разбира се, проблемът е обратният. Всяка година петдесет милиона туристи тъпчат Алпите, възторгват се от красотата им и същевременно я съсипват. Всички попълзновения на туризма — курорти, хотели, магазини, ресторанти, хижи, ски писти, ски лифтове и нови магистрали — не само променят непоправимо лицето на Алпите, но и подкопават самата им основа. През 1987 година само на няколко километра източно от мястото, където бях в долината Валтелина, порой, помел хотелите и къщите както метла кибритени клечки, беше убил шейсет души. Същото лято още трийсет души бяха намерили смъртта си, поради свличане на земни маси в Анеси, Франция. Ако горите по планинските склонове не бяха изсечени заради новите строежи и курорти, двете бедствия нямаше да се случат.

Седях в неподходящата половина на влака и не виждах гледката — откъм моя прозорец имаше само скална стена — но една любезна дама с очила от другата страна на прохода, видя, че извивам врат, за да гледам и мило ме покани да седна на седалката срещу нея. Беше швейцарка и говореше чудесен английски. Побъбрихме приятно за красотата навън и скромния си живот. Беше банкова чиновничка в Цюрих, но сега гостуваше на майка си в малко селце недалеч от

Домодосола, и се връщаше от покупки в Локарно. Показа ми какви цветя е купила. Бяха чудесни. Струваше ми се, че са минали седмици — а и така си беше — откакто не бях водил нормален разговор с някого и дотолкова се увлякох от удоволствието да произвеждам звуци през една дупка на главата си, че говорех и говорех, а дамата не след дълго заспа и аз отново останах сам в малкия си мълчалив свят.

[1] Франко Мария Ричи — италиански издател, чиито издания се отличават с изключително красива и скъпа изработка. — Бел.ред. ↑

[2] Популярен английски телевизионен комик. — Бел.ред. ↑

ШВЕЙЦАРИЯ

Стигнах до Бриг, през Домодосола и Симплонския проход, в пет часа. Беше по-тъмно и по-студено от Италия, а улиците блестяха от дъжд. Наех стая в хотел „Виктория“ край гарата и веднага тръгнах да търся нещо за ядене, защото не бях хапвал нищо след деликатеса от смачкани смокини в Локарно на обяд.

Всички ресторанти в Бриг бяха немски. В Швейцария човек никога не знае къде е. В един момент всичко е италианско, след километър-два всички говорят немски или френски, или някаква разновидност на „романш“^[1]. По въображаема линия, по продължение на източната част на централна Швейцария, попадаш на двойки съседни села, чиито имена явно произхождат от различни езици — Сен Блез и Ерлах, Ле Дабльоре и Гщайг, Делмон и Лауфен, — а ако тръгнеш на юг, към Италия, виждаш същото, само че с италиански. Бриг беше щипка, така да се каже, немскоговорещи между двете останали разновидности.

Огледах шест или седем ресторанта, объркан от менютата им и изпълнен със съжаление, че не знам как е на немски черен дроб, свински крака и варени очи, докато най-накрая не попаднах на заведение, което се казваше „*Restaurant de la Place*“, над града. Каква чудесна изненада, казах си и веднага влязох, като си мислех, че ще имам поне някаква представа какво поръчвам, но се оказа, че името „*Restaurant de la Place*“, е само безсърдечна шега. Менюто и там беше на немски.

Това наистина е един от най-непривлекателните езици по отношение на храната. Ако искаш разбита сметана в кафето си, в немскоговорещия свят го поръчваш „*mit Schlag*“^[2]. Така. Звучи ли ви това като разбита на пяна вкуснотия, или ви напомня за онова, което пушачите отделят от белите си дробове рано сутрин? Менюто беше пълно с неща, които извикваха в съзнанието звуците на разгонено прасе: *Knoblauchbrot, Schweinskotelett ihrer Wahl, Portion Schlagobers*^[3] (и това беше десерт!)

Поръчах си *Entrecote u Frites*^[4], което звучеше някак тъпо след Италия (така се и оказа), но поне не се наложи да крия по-голямата част в салфетката си, за да избегна злепоставящия вик на разочарование, който всички келнери надават, като разберат, че не си докоснал своя скротум от козел *En Croute*^[5]. Във всеки случай, мястото — колкото бар, толкова и ресторант — беше приемливо: тъмно и семпло, и с опушен таван, но келнерите бяха любезни, а бирата — голяма и студена.

В средата на масата имаше голям чугунен съд, който приех за пепелник, но след това ми мина ужасната мисъл, че може да е някакъв контейнер за храна и че келнерката ще дойде след минутка и ще сложи вътре хляб или не знам какво. Озърнах се, за да видя дали някой друг от няколкото клиенти не го ползва за пепелник и понеже никой не го ползваше, грабнах фасата си и изгасналата клечка кибрит от там и ги скрих в една саксия до масата, после опитах да издухам пепелта, но тя се пръсна по покривката. Докато се опитвах да я почистя, съборих чашата си и олях масата с бира.

След това по-голямата част от покривката представляваше поредица сивкави петна, очертани на фона на голямо и неравномерно жълто петно, което поразително напомняше урина. Опитах се небрежно да го прикрия с ръка и горната част на тялото си, когато келнерката донесе вечерята ми, но тя моментално видя как съм оплескал всичко и ме погледна не с презрение, както се бях опасявал, а още по-лошо — със съчувствие. Така човек може да гледа претърпял мозъчен инсулт, който е загубил контрол над мускулите си, но въпреки това храбро опитва да се храни сам. „Бог да го благослови, горкичкия“ — казваше погледът й.

В продължение на кошмарен миг си помислих, че може да дойде да върже салфетката на врата ми като лигавник и да ми нареже вечерята. Тя обаче се върна на мястото си зад бара, като не преставаше да ме следи съчувствено, докато се хранех, готова всеки момент да се втурне, ако приборите започнат да дрънчат в ръцете ми или ако спазъм ме накара да се катурна назад. Тръгнах си с голямо облекчение. Между другото, чугуненото нещо на масата се оказа пепелник.

Бриг беше някак странно място. Исторически, градът е възникнал като място за смяна на впряговете по пътя между Цюрих и Милано, а сега изглеждаше като че ли не е много наясно какво да

прави със себе си. Беше доста голям, но не предлагаше голямо разнообразие. Беше от градовете, чийто квартал с червени фенери би се побрал в телефонна кабина. Всички магазини продаваха скучни стоки като хладилници, прахосмукачки и телевизори иззад блестящи стъклени витрини. После ми хрумна, че всички магазини в повечето страни продават скучни стоки иззад блестящи стъклени витрини. Работата беше в това, че вече не бях в Италия, и ме обзе кратък пристъп на тъга. Това е проблемът при пътешествията — днес седиш на чаша капучино на тераса над морето, утре те вали дъжд в най-тъпия град в Швейцария, докато зяпаш хладилници.

Изведнъж ми мина през ум, че никъде в Италия не бях видял да се продава хладилник, прахосмукачка или друго такова функционално нещо. Предполагам, че италианците не пътуват чак до Бриг, за да си ги купуват и че тези стоки би трябвало да се предлагат все някъде и в собствената им страна, но не си спомнях да съм видял такова място. В Бриг обаче нямаше нищо друго. Обикалях улиците и полагах усилия да си изработя интерес към бялата техника, но настроението ми попречи и скоро се върнах в бара на хотела, където пих малко бира и почетох класическия разказ за Черната смърт на Филип Зиглер, озаглавен с въображение „Черната смърт“ — съвсем подходящо за тези самотни, дъждовни нощи в чужда страна.

Всъщност, четивото беше чудесно, не на последно място и защото споменавахе местата, през които бях минал — Флоренция, например, където 100 000 души, половината население, измрели за четири месеца и Милано, където новините от Флоренция предизвикали такъв ужас сред местните хора, че всеки, заподозрян, че дава подслон на жертва, бил зазиждан жив в дома си.

Нищо не помага така добре да видиш собствените си проблеми в перспектива, както четенето за хора, погребани живи. Склонен съм да смятам живота за отвратителен, когато не си намеря място за паркиране пред супермаркета, но я си представете какво е било да си италианец през четиринайсети век. Най-напред, през 1345 година валяло, без да спре шест месеца и това превърнало страната в безотточно езеро, в което било невъзможно да се сее. Икономиката рухнала, банките фалирали и от последвалия глад умрели хиляди. Две години по-късно страната била разлюляна от ужасни земетресения — в Рим, Неапол, Пиза, Падуа, Венеция — които донесли още смърт и

хаос. И тогава, точно когато хората започвали да си мислят, че положението трябва да се оправи, някакъв незнаен моряк слиза от кораба в Генуа и казва: „Знаете ли, вече не ми е толкова горещо“, и след дни голямата чумна епидемия започва да шества из Европа. И не свършва с това. Чумата се връща, за да доразчисти и през 1368 — 69, 1371, 1375, 1390 и 1405 година. Странното за мен е, че това съвпада с един от великите периоди на църковното строителство в Европа. Не знам за вас, но ако живеех във време, когато Бог обсипва всеки трети мой съгражданин с гноящи отоци, някак си нямаше да мисля, че е на моя страна.

На сутринта взех бързия влак за Женева. Минахме през поредица скучни индустриални градове — Сиера, Сион, Мартини — места, които сякаш изцяло се състояха от малки фабрики и индустриални цехчета, отрупани с варели, купчини дървени палети и друг полузабравен боклук. Бях забравил, че голяма част от Швейцария е всъщност доста грозна. И навсякъде имаше стълбове. И тях бях забравил. Швейцарците си ги бива да опъват жици. Оплитат с тях планинските склонове, за да прокарат електричество, окачват ги на безкрайни редици бесилки покрай всички железопътни линии и като въжета за пране над улиците си, за да минават трамваите. Изглежда не им е минало през ум, че има и по-приятни начини да се уредят нещата.

Стигнахме до брега на Женевското езеро край Вилньов и продължихме покрай него със скорост, която ме убеди, че машинистът е паднал мъртъв върху лоста. Профучахме край замъка Шилъон — фшшшшт, живописна мацаница, без очертания — прелетяхме през гарите на Монтрьо и Веве, като накарахме хората по пероните да се разбягат, и най-накрая спряхме бавно и тежко в Лозана, за да изнесат, предполагам, тялото на машиниста за рециклиране (фанатично трудолюбивите швейцарци, струва ми се, не погребват мъртвците си, а ги използват за производство на мас за отопление) и да сложат на неговото място някой в по-добро здраве. Така или иначе, последната отсечка до Женева изминахме с по-подобаващо темпо.

Точно пред купето ми стояха двама млади австралийци, които от Лозана до Женева не престанаха да говорят за големите битки, на

които бяха присъствали през годините. Не ги виждах, но чувах всяка задъхана дума Говореха неща от рода на:

— А помниш ли как Малой Мускула разгони фамилията на Дивите тризнаци с теслата? Имаше кръв и карантия навсякъде, казвам ти!

— Вадех си парчета мозък от бирата.

— Да... Фан-тас-тич-но. А помниш ли как Малой натика щеката за билиард в носа на Джейсън Брустър и тя му се показва на темето?

— Ей, ама тоя Малой беше страшно животно, а?

— И още как.

— Виждах ли си го как яде жива котка?

— Не, ама веднъж го видях как изтръгна езика на кон.

Това продължи чак до Женева. Тези момчета бяха сериозни психопати и спешно се нуждаеха от клиника. Очаквах някой от тях да погледне към мен и да каже:

— Ей, стана ми скучно. Искаш ли да спуснем тоя задник надолу с главата през прозореца, да видим колко пъти тиквата му ще се думне в траверсите?

Най-накрая надникнах навън. Двата бяха по метър и петдесет високи и не можеха да набият и джудже с превързани очи. Тръгнах след тях през влака и на гарата в Женева, а те не престанаха да дрънкат за хора със затъкнати в грил глави или с езици, заковани за пода.

Гледах ги, докато се отдалечиха, после с присъщия си инстинкт, който рядко ми изневерява, наех стая в най-долнопробния и недружелюбен хотел в целия град, който уместно беше наречен „Терминус“.

След като установих, че няма какво да ме задържи там, тръгнах право към офисите на банка *UBS* на улица „Рона“, за да си поискам възстановените пари за откраднатите чекове. Насочиха ме към малка стаичка в сутерена, в която се извършваха международните трансакции. Бях предполагал, че нещата тук ще са приятно ефективни, но не бях отчел факта, че националното мото на швейцарците е „Доверие никому“. Загубих почти целия следобед.

Най-напред трябваше да изчакам дълга опашка, заедно с жени със забулени лица и мъже по пижами, до един ангажирани със сложни трансфери на средства от една арабска пясъчна дюна до друга, като междувременно изискваха документи на пергамент, брояха огромни

купчини шарени банкноти и чат-пат прекъсваха, за да се помолят на Аллах и за да заколят някоя коза. Всичко това ставаше под зоркия поглед на руса жена, която очевидно ненавиждаше работата си и всичко живо на планетата. Мина час, само докато стигна до гишето, където поискаха от мен да се легитимирам и да разкрия, с тих глас и многозначителни странични погледи, тайния номер, който ми бяха дали като парола по телефона във Флоренция. След това жената ми нареди да взема стол.

— О, благодаря, но няма да се събере в багажа ми — отговорих с най-лъчезарната си американска усмивка. — Не може ли само да си получа чековете.

— Трябва да вземете стол и да чакате. Следващият.

Седях още три-четвърти час, преди отново да ме повикат на гишето, където ми връчиха формуляр с множество въпроси и пак ме изпратиха на мястото ми, за да го попълня. Документът беше досаден. Искаше от мен не само да обясня с всички подробности как така съм бил толкова безразсъден, че да загубя туристическите чекове, които от „Виза“ са ми предоставили с цялото си доверие, но и куп дребни подробности, включително номера на полицейския доклад и адреса на полицейския участък, в който е направен този доклад, както и друг куп напълно неуместни въпроси, като колко съм висок, колко тежа и какъв е цветът на кожата ми.

— Какво общо, по дяволите, има цветът на кожата ми с чековете ми? — възкликнах гневно, в резултат на което една приятна на вид матрона до мен се премести два сантиметра встрани, за да увеличи разстоянието помежду ни. Най-накрая формулярът искаше да посоча две лица за финансови препоръчители и едно за лична препоръка.

Не можех да повярвам. По каква безумна логика трябва да давам препоръки, след като искам да си взема нещо, което поначало е мое?

— В „Американ Експрес“ не искат такива неща — казах на дамата до мен, тя ме погледна и премести задника си още два сантиметра по-близо до безопасността. Излъгах във всички отговори. Написах, че съм висок метър и трийсет, че тежа 200 килограма, че съм роден в Абисиния и обяздвам жребци, за да си изкарвам прехраната. В графата за цвят на кожата написах „кехлибарен“, а като финансови препоръчители посочих Майкъл Милкън и Айвън Боески^[6]. Като личен препоръчител, разбира се, посочих себе си. А кой друг ще ме

препоръча по-добре? Бях побеснял от възмущение, когато пак застанах на опашката, която сега се бе увеличила с делегация търговци на диаманти от Руанда и два типа с камили.

— Защо трябва да отговарям на тези тъпи въпроси? — попитах, когато предадох формуляра. — Това е най-тъпото нещо, което съм виждал. Наистина е... тъпо!

Когато се ядосам, ставам толкова красноречив. Жената изтъкна, че няма нищо общо с това и че само изпълнява нареждания.

— И Химлер е казал така! — изкрещях, като и двата ми крака отскочиха от земята едновременно. След това си дадох сметка, че е безпредметно, че ще ме накара отново да седна и да чакам до Коледа, ако не се държа спокойно и като швейцарец, така че взех новите туристически чекове, без проява на нещо повече от силно възмущение.

Отсега нататък обаче, ще ползвам само „Американ Експрес“ и нищо друго, а ако фирмата желае да признае подкрепата ми, като ми подари комплект куфари или ме награди с каране на ски в Скалистите планини, нека се знае, че съм готов да приема.

Прекарах два дни в Женева, изпълнен със странното, празно усещане, че ми се ще да съм някъде другаде. Не знам защо така, Женева всъщност е приятен град — подреден, безукорно чист, удобен за разходки, със стръмен и достопочтен стар град, няколко приятни парка и голямо синьо езеро, блещукащо през деня и още по-пленително през нощта, когато многоцветните светлини на града се отразяват в него. Наред с това обаче е скучен — скъп, делови, закопчан до шията, неспособен да те стопли. Хората крачеха забързано, прегърбени, в поза „стой настрана“. По улиците беше пролет, но от лицата на хората лъхаше февруари. Изглежда нямаше млади хора, които да оживяват бистрата и баровете, както в Амстердам и Копенхаген. Нямаше веселие, искра, нямаше душа. Най-хубавото, което може да се каже за града е, че е чист.

Предполагам, човек би трябвало да се възхищава на швейцарците заради трудолюбието им. В края на краищата, това е държава, която е малка, планинска, буквално лишена от всякакви природни ресурси, но въпреки това е успяла да стане най-богатата страна в света. (Брутният национален продукт на глава от населението

е близо дваайсет и пет процента по-висок дори от този на Япония и два пъти по-голям от този на Великобритания.) В Швейцария парите са всичко — имат повече банки, отколкото зъболекари — и тихата страст на швейцарците към парите ги прави хитри опортюнисти. Страната е изцяло на сушата — най-близкият полъх на море е на 480 километра, но въпреки това там се намира най-големият производител на корабни двигатели в света. Добродетелите на швейцарците са безбройни — те са чисти, подредени, спазват законите, усърдни са (дотогава, че на национален референдум през 1970 година гласуваха срещу възможността да си осигурят по-кратка работна седмица).

Разбира се, в това е целият проблем. Тези хора са толкова отчаяно скучни и окаяно консервативни! Един приятел, който живееше в Женева през 1968 година, когато студентите в цяла Европа разкъсваха континента на парчета, веднъж ми разказа, че студентите в Женева също решили да си спретнат бунт, но го отменили, защото полицията не им дала разрешение. Приятелят ми се кълне, че е истина. Истина е и че жените в Швейцария получиха право да гласуват едва през 1971 година — някакви си петдесет години след като са го получили навсякъде другаде — а в един кантон, Апенцел Инхерходен, нямаха право да участват в местните вотове до 1990 година. Тези хора имат ужасната склонност да са самодоволни и безмилостно егоистични. С радост приемат чужди работници — един на всеки пет души в Швейцария е чужденец — но отказват да им предложат сигурността на гражданството. Когато нещата загрубеят, изпращат работниците у дома — 300 000 души по време на нефтената криза от 1973 година, например като ги заставят да зарежат домовете си, да извадят децата си от училище, да изоставят удобствата си, докато положението се оправи. По този начин швейцарците се възползват от евтина работна ръка, докато икономиката е в добро състояние, без обаче да поемат неудобните социални отговорности да плащат помощи за безработни и здравеопазване в лошите времена. Това означава, че поддържат ниска инфлация и запазват собствения си самодоволен, тлъст жизнен стандарт. Разбирам ги, но не съм длъжен да им се възхищавам.

На втория ден направих дълга разходка по брега на езерото — всичко беше потънало в зеленина, просторно, пусто — покрай старата, до голяма степен изоставена сграда на Обществото на народите,

където момчета опитваха да счупят прозорците с камъни, но без особен успех, през спокойната ботаническа градина и покрай Двореца на народите (По-голям от Версай, според туристическите брошури), в който сега се помещава ООН. На входа се поколебах дали да платя много франкове, за да направя обиколка с екскурзовод и... не се ли радвате, че се отказах? Аз се радвам.

Вместо това на картата на града открих, че малко по-нататък по улицата е *Musee International de la Croix-Rouge et du Croissant-Rouge* (Международен музей на Червения кръст и червения кроасан), което ми се стори доста по-обещаващо. Така се и оказа. Мястото наистина беше изненадващо приятно, ако това не е прекадено неподходяща дума за музей, посветен на човешкото страдание във всичките му изумителни и разнообразни форми. Искам да кажа, че беше подреден с мисъл, с умело и уверено използване на мултимедийни средства, както, струва ми се, се наричат тези неща в бранша. Освен това вътре буквално нямаше жива душа, а посланието на музея беше много въздействащо, предвид факта, че всичко трябваше да бъде обяснено на четири езика и че не би могло да се прекалява с натурализма в описанията и фотографиите на бедствията и човешката жестокост, заради младата аудитория.

Беше ясно и че ръцете на организацията са вързани по някои политически съображения. На едно място имаше макет на килия, не по-голяма от домашен бюфет, в която работниците на Червения кръст открили седемнайсет души, натъпкани там при нечовешки условия, без да могат дори да седнат, поради единствената причина че не били съгласни с властващите. Никъде обаче не се споменаваха в коя страна е била открита тази килия. В началото реших, че тази непрекъсната дискретност е жалка, но после размислих и си дадох сметка, че тя е необходима и разумна. Ако назоват страната, могат да изложат на опасност другите акции на Червения кръст в нея, която и да е тя. Страшното беше да си дадеш сметка в колко много страни всъщност би могло да се случи.

Прекарах остатъка от деня в размотаване из града, из универсалните магазини, където опипвах стоките (това докарва продавачите в Швейцария до лудост), после похапнах в единственото място, което човек може да си позволи („Макдоналдс“), разгледах катедралата, обиколих стария град и зяпах витрините на магазините за

антики, в които се продаваха прекалено натруфени предмети, каквито очакваш да видиш в списание „Красив дом“, като обзавеждане за някоя хазиенда в Малибу — порцеланови тигри в естествен размер, азиатски вази, в които можеш да сложиш едро дете, старинни бюра и бюфети, от чиито извивки блестеше позлата.

Вечерта, след като изстъргах остатъците от смачканите смокини на Локарно от последната си чиста риза, излязох да изпия една бира в един долнопробен бар зад ъгъла, в който чаках седмици, за да ме обслужат и после цял час гледах колко е голяма сметката и колко е малка бирата, като ги държах една до друга, за целите на сравнението. След като отказах услугите на единствената проститутка в Женева (Благодаря, но управата току-що ми го начука), се преместих в друг по-долнопробен бар малко по-нататък по улицата, но и там преживях абсолютно същото, така че се прибрах в хотела с натежали крака.

Влязох в банята, за да видя как съхне ризата ми. Забелязах с нетрепващия поглед на човек, който знае какво е разочарование, че лилавите петна от мачканите смокини отново се появяваха като тайно мастило. Хвърлих ризата в кошчето за боклук и се върнах в стаята, включих телевизора и се строполих върху леглото, с едно-единствено движение, и започнах да гледам филм от 1954 година, озаглавен „Пясъците на Иво Джима“, в който Джон Уейн убиваше японци, докато говореше на френски с глас на друг човек — не бях подозирал, че е имал и такива актьорски умения.

Мина ми през ум, докато лежах и гледах онзи филм, от който не разбирах и дума, освен „*Bonjour*“, „*Merci bien*“ и „*A-a-a-gh!*“ (това казваха японците, когато Джон ги намушкваше в корема с щика си), че всичко е достатъчно отегчително, за да предизвика увреждане на мозъка, и същевременно, че се забавлявам точно толкова, колкото и всички останали в Швейцария.

Взех сутрешния влак до Берн, на два часа път в източна посока. Берн се оказа огромно облекчение. Беше достолепен и хубав град с множество кафенета и млади хора. Грабнах карта на града от туристическия офис на гарата и с нейна помощ наех стая в хотел „*Kreuz*“, в центъра на града. Хвърлих багажа си и моментално изскочих навън, не само пламнал от нетърпение да видя града, но и

радостен от това нетърпение. В Женева бях започнал да се притеснявам, че желанието ми да пътувам се изчерпва и че през останалата част от пътешествието си ще влача крака по калдъръмени улици с увиснали рамене. Не — отново бях наперен, сякаш са ми дали ударна доза витамини.

Берн е построен на стръмен скат над река Аре, а изгледите от мостовете и местата за наблюдение са наистина чудесни, особено към стария град — хаотично разхвърляни керемидени покриви с оранжев оттенък, сред които стърчаха камбанарии и кули, напомнящи мутирала часовници с кукувичка. Повечето улици бяха сводести — не бях виждал такива. Долните етажи бяха назад, а горните стърчаха напред, подпрени на дебели извити опори, така че се получаваше закрит проход. Магазините бяха много по-разнообразни и интересни — дори по-стилни — от магазините в Женева. Имаше антикварни книжарници и художествени галерии, магазини за антики, специализирани във всичко — от механични играчки с пружина до етруска керамика.

В културно отношение Берн е на разделителната линия между френскоговореца и немскоговореца Швейцария и преливането на двете там е приятно екзотично. Например, келнерите те посрещат с „Bitte“, а те изпращат с „Merci“. Архитектурата определено е типичната за немска Швейцария — със строги (макар и не неприятни) на вид къщи от пясъчник, строени така, че да издържат хиляди земетресения. Берн има атмосферата на оживен провинциален пазарен град. Никога не би познал, че е столица на страната. Това отчасти се дължи на специфичните особености на политиката в Швейцария. Толкова много правомощия са прехвърлени към кантоните и толкова много въпроси се решават с референдуми, че швейцарците не изпитват необходимост да имат министър-председател, а президентският пост е толкова номинална и представителна позиция, че президентът се сменя всяка година. Нямах да има и президент, ако не се налагаше някой да посреща чуждите държавни глави на летището. Бундесхаус, или националният парламент, прилича на провинциална община и никъде в града дори в баровете по околните улици — нямаш усещането, че си сред чиновници и политици.

Ден и половина се разхождах из стария град, по мостовете и из по-модерните, но все пак красиви улици на жилищните квартали от другата страна на Аре. Беше чудесен, град за безцелни разходки.

Нямаше магистрали, нямаше промишленост, нямаше стерилни офиси, а само безкрайни улици с хубави къщи и малки паркове.

Опитах две туристически атракции и в двете се провалих. Минах по високия, сводест мост Нидег, за да видя прочутите мечи бърлоги — името на града произлиза от немската дума за мечка, така че отглеждат няколко мечки като талисмани — но бърлогите бяха празни. Нямаше табела, която да обясни защо, а местните жители, които идваха с децата си, бяха също толкова озадачени, колкото и аз.

Опитах да посетя и музея на Алберт Айнщайн, намиращ се в стар апартамент на „Крамгасе“, една от главните улици. Минах по тази улица половин дузина пъти, преди да открия скромния вход на сградата, свит между един ресторант и бутик. Вратата беше заключена — беше прашна и изглеждаше така, сякаш никой не я е отварял от седмици, може би и години — и никой не реагира на звънеца, макар че, според туристическите брошури, музеят би трябвало да е отворен. Стори ми се странно, че никъде в града не попаднах на никаква индикация, че Айнщайн някога е живял тук — нямаше паметник на площад или в парк, нямаше улица с неговото име, нямаше и пощенски картички с добродушното му лице. Нямаше дори паметна плоча, която да съобщава, че през 1905 година, докато е работил като никому неизвестен чиновник в швейцарското патентно бюро и е живеел над тази врата, Айнщайн е написал четири труда, променили завинаги физиката — за теорията на Брауновото движение, за теорията на относителността, за фотонната теория за светлината и за връзката между маса и енергия. Разбира се, нямам никаква представа какво означават тези неща — разбирам от наука, колкото да се чудя защо всъщност електричеството не изтича от контактите — но бих искал да видя къде е живял.

Вечерта се нахраних изобилно, което е единственото, за което чужденец може да си мечтае в Швейцария и направих още една дълга разходка по опустелите улици и площади. Когато се връщах към центъра на града по „Маркгасе“ — една от основните пешеходни улици, открих, че всички барове затварят. Келнерите прибираха вътре масите и столовете и гасяха осветлението. Беше девет и двайсет вечерта. Това дава някаква представа за шемета на нощния живот, който предлага Берн.

С тихо отчаяние продължих да обикалям наоколо и след няколко преки, на „Кохегасе“, облекчен открих един бар, който все още беше отворен. Беше претъпкан, но вътре беше задимено и приятно. Тъкмо сяхах с чаша „Еделвайс“ и последните глави на „Черната смърт“, когато чух познати гласове зад гърба си:

— Помниш ли, когато на Блейн Брокхаус му кипнаха ланата и се развилия с едно Узи в работническия клуб на Уест Колагонг?

Обърнах се и видях двамата приятели от женевския влак, седнали на високи столове зад запенени бири.

— Как я карате, момчета? — попитах ги, преди да успея да се спра.

Погледнаха ме, като че ли съм потенциално умопобъркан.

— Познаваме ли се, приятел? — попита единият.

Не знаех какво да кажа. Тези типове не ме бяха виждали никога през живота си.

— От Австралия сте, нали? — изтърсих глупаво.

— Да. И какво?

— Аз съм американец. — Замълчах за момент. — Обаче живея в Англия.

Последва дълга пауза.

— Чудесно — отбеляза единият с лек примес на сарказъм, после се обърна към приятеля си и го попита:

— Помниш ли как О'Лиъри, Лайнияния дъх, накълца ръцете на оная келнерка с мачете, защото имаше муха в бирата му?

Почувствах се като задник, което, разбира се, описва доста добре истинското ми състояние в онзи момент. Умаленият им ръст и закрънелите им мозъци още повече засилиха усещането за тихо унижение. Върнах се към бирата и книгата си — ушите ми бяха станали горещи на пипане — и се насладих на участта на нещастниците от Бристол, където, през 1349 година чумата дотолкова се развилняла, че „живите едва смогвали да погребат умрелите“, а улиците обрасли с трева до коленете.

Не след дълго, с помощта на още две бири и 120 000 агонизиращи трупа в западна Англия, смущението ми премина и се чувствах значително по-добре. Все пак, ако се събудите с оток в слабините, по-добре отидете на лекар.

[1] Колективно наименование на три диалекта, говорени в северна Италия, Тирол и югоизточна Швейцария. — Бел.ред. ↑

[2] съкр. от Schlagobers или Schlagsahne (нем.). — бита сметана — Бел.ред. ↑

[3] чесново хлебче, свински котлет по Ваш избор, бита сметана (нем.). — Бел.ред. ↑

[4] стек, пържени картофи (фр.). — Бел.ред. ↑

[5] Запечен с коричка (фр.). — Бел.прев. ↑

[6] Брокерът Майкъл Милкън и банкерът Айвън Боески са замести в един от най-големите финансови скандали в американската истории. — Бел.ред. ↑

ЛИХТЕНЩАЙН

Човек познава, че влиза в немската част на Швейцария, защото имената на градовете звучат като че ли някой говори с пълна уста с хляб: Тун, Лойк, Булах, Пфафайен, Флимс, Гщаад, Пфафикон, Линтал, Тузус, Флюлен, Талвил.

Според билета ми, трябваше да пристигна на последното място, а това ме озадачи донякъде, защото Талвил не фигурираше в пътеводителите ми. На мястото на Талвил беше даден Хорген. Не можех и да си помисля, че картографите от Кумърли и Фрай може да са допуснали грешка от такъв мащаб по отношение на собствената си страна, но беше също толкова немислимо консервативните бюргери от този ъгъл на Швейцария да са решили да променят името на града си през последните осемнайсет години, така че го отдадох на природните сили и разстлах картата върху коленете си в цялото ѝ изпомачкано величие, за неприкрит ужас на дамата до мен, която пъчеше бюст възмутено и издаваше недоволни звуци всеки път, щом някое ъгълче на картата се насочеше в нейна посока.

Какво толкова ме впечатлява в картите? Мога да ги зяпам по цял ден, да изучавам имената на села и градчета, за които никога не съм чувал и които никога няма да видя, да проследявам пътя на неznайни реки, да проверявам надморски височини, да преглеждам легендите и да установявам какво означава малкото кръгче с флагче (*Burg или Schloss*^[1]) и каква е разликата между малко самолетче, оградено в кръгче и малко самолетче, без кръгче (едното е *Flughafen*, а другото *Flugplatz*^[2]), като през цялото време хъмкам и клатя дълбокомислено глава, без да имам и бегла идея защо.

Установих, че от Бриг до Женева съм можел да мина по малко по-южен маршрут, през Аоста, Мон Блан и Шамони. Със сигурност щеше да е по-красиво. Какъв глупак съм бил, да пропусна шанса да видя Аоста и Мон Блан. Как можах да стигна до тук, без да мина през сърцето на Алпите? Какъв невъобразим глупак съм! „Х-м-м-м“ — изпухтах мрачно и сгънах картата.

Влакът потракваше приятно между малки ферми и стръмни гористи хълмове, покрай малка река, спираше често-често в изолирани селца, където се качваха по пет-шест души с празни пазарски чанти. Влакът се напълваше и след това спираше в някое малко пазарно градче, като Лангнау или Цуг, където пътниците слизаха и оставах сам. После процесът се повтаряше отново. Нелош начин да прекараш деня.

Слязох в Сарганс, малко преди Лихтенщайн. Влакът минава през Лихтенщайн, но в унисон с националната политика на швейцарците да са абсурдни по всички възможни начини, не спира там, така че трябва да слезеш в Сарганс или Бухс и да стигнеш до Вадуц — малката столица на Лихтенщайн — с жълт пощенски автобус.

Автобусът чакаше на гарата. Купих си билет, седнах някъде към средата — бях единственият, който не стискаше издути пазарски чанти — и проточих врат, нетърпелив да видя малката страна. Разстоянието от Сарганс до Вадуц е само десетина километра, но пътуването отнема час, защото автобусът обикаля навсякъде, по всички странични пътчета и прави предпазливи обходни маневри, сякаш иска да се промъкне в града тайно. Гледах през прозореца внимателно, за да разбера кога влизаме в Лихтенщайн, но така и не разбрах — установих, че сме в страната, едва когато видях табелата на Вадуц.

Всичко в Лихтенщайн е абсурдно. Най-напред, тази страна е абсурдно малка — само 1/250 част от Швейцария, която, разбира се, също е абсурдно малка. Това е последният оцелял фрагмент от Свещената Римска империя и е толкова невзрачна, че фамилията, която я управлява, не си е правила труда да дойде да я види цели 150 години^[3]. Има две политически партии, известни като „Червените“ и „Черните“, които имат толкова малко идеологически различия помежду си, че даже и девизът им е един и същ: „Вярваме в Бог, Принца и Отечеството“. Последният военен конфликт, в който страната е участвала, е бил през 1866 година, когато изпраща осемдесет души да се сражават срещу италианците. Никой не е бил убит. В действителност — това ще ви хареса — са се върнали осемдесет и един души, защото по пътя си намерили нов приятел. Две години след това, като си дал сметка, че Лихтенщайн не може да победи никого, Принцът разпуснал армията.

Още абсурди — това е най-големият производител на черва за колбаси и изкуствени зъби. Страната е безумен данъчен рай,

единствената страна в света, в която са регистрирани повече фирми, отколкото е населението (макар че повечето от тези фирми съществуват само във вид на книга в нечие чекмедже). Това е и последната страна в Европа, дала право на глас на жените (в 1984 година). Единственият затвор е толкова малък, че храната на затворниците се доставя от близък ресторант. За да получиш гражданство, трябва да се проведе референдум в селото на кандидата. Ако референдумът мине успешно, министър-председателят и неговият кабинет трябва, да гласуват решението и тъй като това никога не се случва, има стотици семейства, които живеят в Лихтенщайн от поколения, но все още са третиращи като чужденци.

Вадуц не е кой знае колко живописен, но околността е пленителна. Градчето е в самото подножие на връх Алпшпиц, висок 2 200 метра. На един чукар над града беше кацнал кралския *Schloss*, който наподобяваше замъка на Злата магьосница от „Магьосникът от Оз“. Всеки път, щом вдигнеш глава нагоре, очаквах да видя онези крилати маймуни да летят навън-навътре. Странно, но въпреки че съществува от векове като второстепенно градче, във Вадуц човек няма усещане за старинност. Градът изглежда така, сякаш е бил построен преди двайсет години, набързо — не точно грозен, но безличен.

Беше събота и главната улица беше пълна с големи мерцедеси от Швейцария и Германия. Вероятно богатите идваха през почивните дни да навестят парите си. В централната част имаше само четири хотела. Два от тях бяха пълни, но успях да си взема стая в третия — „Енгел“. Беше приятен, но скандално скъп за това, което предлага, а то не беше много — легло на буци, лампа за четене с крушка от двайсет и пет вата, никакъв телевизор, древно радио, от което очакваш да чуеш поредните сводки за сраженията през Втората световна война. Вместо това успях да хвана единствено някаква станция, която излъчваше полка, милостиво прекъсвана от намесата на немскоговорещ коментатор, прекалил с приспивателните (или с полката), ако се съди по накъсаната му реч. Говореше... сто... така... като човек, сграбчен от ужасен кошмар, което в известен смисъл си беше и самата истина.

Единственото достойнство на стаята беше, че имаше балкон с изглед към главния площад на града (всъщност, малка морава с паркинг за автомобили), и църквата по-нататък, към планините. Ако се

наведях опасно над улицата и извиех врат под определен ъгъл, можех да видя замъка високо горе. Той все още е резиденция на принца, който е един от най-богатите хора в Европа и собственик на втората по изящество частна колекция картини, надмината само от тази на английската кралица, но това никак не грее зажаднялия посетител, защото замъкът е затворен за външни лица, а плановете да се направи нещо като национална галерия все още не са помръднали от нулевата точка. Парламентът дебатира по въпроса от почти двацет години, но поне засега мисълта да се разделят с необходимите средства явно се струва на депутатите твърде болезнена, а и изглежда никой не смее да поиска от семейството на монарха (състоянието им се оценява на 1,3 милиарда долара) да бръкне в ковчезето и да извади малко сухо, колкото да се задвижат нещата.

Излязох навън, за да се разходя и да проверя възможностите за вечеря, които не бяха кой знае какви. Търговската част беше само две пресечки, магазинчетата бяха малки и продаваха сувенири, каквито човек тръпне да не получи за Коледа от роднините на жена си, така че и дума не можеше да става за шляене. Ресторантите бяха малко и или много скъпи, или неприветливо празни. Вадуц е толкова малък, че ако ходиш петнайсет минути в някоя посока, хлътваш в гората. Мина ми през ум, че няма причина човек да ходи в Лихтенщайн, освен, за да каже, че е бил там. Ако беше част от Швейцария (каквато на практика е, освен по име и по пощенските марки — и въпреки тях използва пощенските служби на Швейцария), никой нямаше и да си помисли да ходи там.

Минах по приятна, но безлична улица с жилища, чиито панорамни прозорци излъчваха синкаво сияние от телевизори, а след малко се оказах на черен път, сред равни, изорани ниви. Гледката назад, към Вадуц, се оказа неочаквано хубава. Мракът се беше спуснал внезапно, както става в планината, и на небето беше увиснала бледа луна с отхапано късче. Замъкът, осветен от жълти прожектори, се извисяваше властно над града, непристъпен и брулен от ветровете.

Пътят завърши в един Т-образен кръстопът за никъде, така че се върнах да хвърля още един поглед на града. Седнах да вечерям в ресторанта на хотел „Вадуцерхоф“. Два часа преди това най-тържествено ме бяха уверили, че хотелът е затворен, но ресторантът определено работеше, макар и да не беше препълнен, а хора откачаха

ключове от куки в коридора и се качваха нагоре към стаите. Може би онези от хотела просто не са харесали вида ми или правилно са заподозрели, че пиша пътеписи и бих могъл да разкрия пред целия свят тайната, че храната в хотел „Вадуцерхоф“, на „Щадлещрасе“ номер 3, във Вадуц, не е много добра. Кой знае?

На сутринта се представих в трапезарията на хотел „Енгел“ за закуска. Беше обичайната континентална закуска — хляб, масло, нарязани студени колбаси и сирене, което не исках, но понеже влизаше в цената на стаята и предвид сумата, която искаха, просто се почувствах длъжен поне да изпразня една-две тубички с масло и да похабя малко сирене, ако не друго. Келнерът ми донесе кафе и попита дали искам портокалов сок.

— Да, моля — отговорих.

Това беше най-странният портокалов сок, който някога съм виждал. Имаше прасковен цвят и в него бяха наикиснати червени власинки, като ганглии. Много приличаха на противните червени завъртулки, които понякога виждаме в жълтъка на яйцето. Дори нямаше вкус на портокалов сок, така че след две малки глътки на учтивост бутнах чашата встрани и се съсредоточих върху кафето и върху нарязването на шунката на миниатюрни, неизползваеми втори път парченца.

След двайсет минути застанах пред рецепцията, където любезната дама ми представи сметката, за да я прегледам, докато тя правеше разни ловки неща с кредитната ми карта и една машина за изцеждане. С изненада забелязах, че в сметката фигурират четири франка за портокалов сок. Четири франка са много пари.

— Извинете, но тук има четири франка за портокалов сок.

— Не пихте ли портокалов сок?

— Пих, но келнерът не ми каза, че се заплаща допълнително. Смятах, че влиза в закуската.

— О, не. Нашият портокалов сок е специален. Прясно изстискан. Той е... — Каза някаква немска дума, която, предполагам, означава „пълен с червени нишки“ — и тъй като е доста специален, цената му е четири франка.

— Добре, отлично, само че си мисля, че трябваше да ме предупредите.

— Но, сър, вие го поръчахте и го изпихте...

— Не съм го изпил. Имаше вкус на патешка урина. Освен това си мислех, че е безплатен.

Патова ситуация. Обикновено не правя скандали при подобни обстоятелства — най-често се връщам по тъмно и хвърлям тухла във витрината — но този път реших да заема твърда позиция и отказах да подпиша сметката, докато не махнат четирите франка. Бях готов дори да ме арестуват заради тях, макар че, признавам си, в един тревожен миг си представих как в затвора ми носят вечеря, как махам лепената салфетка от подноса и отдолу виждам чаша портокалов сок с цвят на праскова и шунка, нарязана на много малки парченца.

В края на краищата дамата се примири с доста повече снизхождение, отколкото вероятно заслужавах, но вдървената, всеопрощаваща усмивка, с която ме дари, когато ми връщаше кредитната карта ясно ми каза, че за мен никога повече няма да има стая в хотел „Енгел“, във Вадуц, и след като и „Вадуцерхоф“ беше затворен за мен до живот, ставаше очевидно, че току-що съм прекарал последната си нощ в Лихтенщайн.

Тъй като беше неделя, нямаше и помен от движещи се автобуси, така че няхах друг избор, освен да отида до Бухс — на десетина километра на север — пеша, но няхах нищо против. Беше чудесна пролетна сутрин. По цялата долина биеха църковни камбани, сякаш току-що е свършила някаква война. Стигнах по шосето до близкото село, Скаан, успешно предположих, че една странична алейка ще ме отведе до Рейн, а там открих чакълена пътека, по която стигнах до моста за Швейцария. Дотогава не бях прекосявал граница пеша и ми беше приятно. Нямаше никаква гранична охрана, освен една табела по средата на моста, която показваше формалната разделителна линия между Лихтенщайн и Швейцария. Наоколо нямаше жива душа, така че прекрачих линията напред-назад няколко пъти, заради новото изживяване.

Бухс, на срещуположния бряг на реката, беше не толкова заспал, колкото изпаднал в кома. Преди влака имах да убивам два часа, така че разгледах града хубаво. Това ми отне четири минути, с почивките. Всичко беше „geschlossen“^[4].

Отидох на гарата и си купих билет за Инсбрук, после потърсих бюфета. Беше затворен, но работеше една сергия за вестници и отидох да я разгледам. Бях готов да си купя нещо за четене — неуморното броене на трупите на европейските селяни от четиринайсети век на Зиглер вече беше изгубило чара си — но единственото нещо на английски, което открих, беше неделното издание на „Ю Ес Ей Тудей“, издание, което винаги ме кара да си спомням едно вестниче, което получавахме в началното училище — „Моята седмична читанка“. Изумително е, че за „Ю Ес Ей Тудей“ се намират купувачи в Щатите, но идеята някой да отиде на сергията за вестници в Бухс, Швейцария, и да попита за него, ми се струваше сериозно предизвикателство към теорията на вероятностите. Помислих си да погледна вестника, колкото да видя резултатите от мачовете на бейзболната лига, но дамата зад сергията ме наблюдаваше с поглед, който подсказваше, че в Швейцария това може да е наказуемо престъпление.

Вместо това, отидох на моя перон, разтоварих раницата от гърба си и седнах на една пейка. Оставих клепачите си да са затворят и прекарах времето, като съчинявах швейцарски гатанки.

В: Кой е най-лесният начин да накараш един швейцарец да се търкаля?

О: Качваш го на някоя планина и го буташ.

В: Как можеш да разсмееш швейцарец?

О: Опираш пистолет в челото му и казваш: „Смей се!“

В: Кой в Швейцария може да е голям любовник?

О: Някой емигрант.

В: Как можете да познаете швейцарския анархист?

О: Не използва пощенски код.

В: Как се нарича сборище скучни хора в Швейцария?

О: Цюрих.

След като се отегчих от това, без някаква обяснима причина, се заех с гатанки за Хитлер и Ева Браун, но успях да измисля само една:

В: Какви са последните думи на Адолф Хитлер към Ева Браун.

а) Сети ли се да кажеш утре да не носят мляко?

б) Бум! Добре, сега е твой ред.

в) Добре, добре, ще се погрижа да нарекат на твое име марка малки електрически уреди.

Тогава дойде влакът. Качих се с доста голямо облекчение, доволен, че заминавам за още една нова страна.

[1] синоними за „замък“ (нем.). — Бел.ред. ↑

[2] синоними за „летище“ (нем.). — Бел.ред. ↑

[3] Замъкът във Вадуц става резиденция на принцовете на Лихтенщайн едва през XX в. Преди това династията управлява от резиденциите си във Фелдсберг, понастоящем в Чешката Република, и Виена. — Бел.ред. ↑

[4] затворено (нем.). — Бел.ред. ↑

АВСТРИЯ

Минах през гарата в Инсбрук със странното чувство, че я познавам, нещо средно между „дежа вю“ и реален спомен. Не бях стъпвал в Инсбрук осемнайсет години и през това време не се бях сещал за него повече от един или два пъти, но сега, когато пристигнах, имах усещането, че откакто съм бил тук за последен път са минали ден-два, а не всичките тези години. Гарата сякаш изобщо не беше променена. Бюфетът беше там, където го помнех и все още предлагане гулаш с тестени топчета — ястие, което ядох четири пъти за три дни, тъй като беше най-евтиното и питателното в града. Топчетата бяха с размер на гюлета и много засищащи. И вкусът им беше подобаващ.

Взех си стая в малък хотел в центъра, „Златната корона“, и прекарах последните часове на следобед като се разхождах под косите слънчеви лъчи, които обливаха града със златна светлина. Инсбрук наистина е идеален малък град, със солидни барокови постройки и покриви, осеяни със заоблени кули. Градът е старателно запазен, но без контролираното усещане за музей на открито и разположението му е толкова близо до съвършенството, колкото човек може да си представи. В края на всяка улица виждаш декор от планини, мощни и покрити със сняг, под яркосиньо небе.

Минах по павирана пешеходна алея покрай река Ин — бърза, плитка и бистра като полирано стъкло — после през малък парк, наречен „Хофгартен“ и тръгнах из жилищните квартали след него — дълги, прави, сенчести улици със солидни триетажни къщи, които изчезваха в короните на дърветата. Много от тях — определено твърде много за такъв малък град — бяха лекарски кабинети и имаха излъскани табели, обявяващи *Dr. G. MUNSTER/ZAHNHARZT* или *Dr. ROBERT SCHLUGEL/PLASTISCHE CHIRURGIE* — клиники, в които си сигурен, че независимо от оплакването ти, ще те накарат да се съблечеш, да седнеш на масата за прегледи и да сложиш крака в стремената. Ярки трамваи, празни, ако не се брои ватманът, минаваха от време на време тежко, но всичко друго беше пълна тишина.

Мина ми през ум, че едно от първите ми впечатления за Европа, дойде от един филм, който гледах като малък, мисля, че се казваше „Беди с ангелите“. Беше безнадеждно сантиментална и лигава история за група розовобузи момчета с дяволити инстинкти и ангелски гласове, които си пробиваха път към Хора на виенските момчета. Филмът ми беше харесвал невероятно, защото по онова време и аз бях безнадеждно сантиментален и лигав, но трайно впечатление у мен остави не друго, а европейската обстановка — павираните улички, трамваите, напомнящи играчки, магазинчетата с подрънкващи звънчета над вратите, скромната, уютна обстановка в домовете на момчетата. Всичко изглеждаше така трогателно и очарователно старомодно в сравнение с лъскавия модерен свят, който познавах, че бях останал с впечатлението, че, някак си, Австрия е по-европейска от останалата Европа. И сега, в Инсбрук, пак имах същото усещане. За първи път от доста време — и определено за първи път, откакто пътувах сега — изпитах остро чувство на удивление, че съм на това място, по тези улици, че съм в това тяло, по това време. Изживяването ми се стори странно вълнуващо. Сега бях в Европа.

Върнах се в хотела по главната улица на града, Мария Терезиенщрасе. Беше хубава градска артерия и си струва да се разходиш по нея, стига да не позволяваш погледът ти и за секунда да се задържи върху някоя от десетките витрини, на които са изложени баварски женски носии и къси панталонки с тиранти, бирени халби с метални капаци, островърхи шапки с пера на периферията, дълги лули и издялкани на ръка религиозни сувенири. Не мисля, че някоя друга малка част от света може да носи по-голяма отговорност от Тирол за купищата ненужни дрънкулки, които ни заливат, а изобилието им тук потискащо напомня, че си сред хора, които харесват такива работи.

Това е лошата страна на Австрия. Импулсът, който кара хората да запазват миналото в градовете си, ги кара и да го запазват в сърцата си. Никой не се е вкопчил така силно в бившата си слава, както австрийците, и тъй като тази слава включва едни от най-противните моменти от историята, това едва ли е най-привлекателната им черта.

Те са кошмарно консервативни. Спомням си, че с Кац, докато пътувахме на автостоп из Австрия, се запознахме с двама германци на

нашата възраст, Томас и Герхард, които бяха тръгнали на автостоп от Берлин за Индия, за да търсят духовно просветление и добра дрога. Направихме си заедно лагер в един висок алпийски проход, някъде по пътя между Залцбург и Клагенфурт, а вечерта отидохме до близкото село, в което ни очакваше свършена странноприемница, с ламперии от черно дърво, камина със заспало куче отпред и пълна с червендалести бачкатори, които размахваха халби бира. Ядохме наденички с горчица и пихме много бира. Беше много весело.

Спомням си, че после, късно вечерта, седях светнал от пиене и си мислех колко хубаво е това място и колко дружелюбни са австрийците — усмихваха ни се приветливо и от време на време вдигаха чаши за наздравица — когато изведнъж двамата германци се наведоха към нас и тихо ни казаха, че сме в опасност. Австрийците изглежда ни се подиграваха. Без да си дават сметка, че двамата от компанията ни разбират всичко, което си говорят, приказваха свободно — всички: мъжете, жените, цялото шибано село — как ще ни изведат в пущинаците и, както Герхард преведе, „ще ни острижат косата и ще ни набодат на вилите“.

След това всички се разтресоха в бурен смях. Герхард също се поусмихна и преведе: „Казват, че може би сте ви накарат да ядете конски лайна“.

— Страхотно — отбеляза Кац. — Като че ли не ядох предостатъчно лайна през това пътуване.

Въртях главата си като перископ. Веселите усмивки се бяха превърнали в демонски гримаси. Един мъж срещу мен вдигна халбата си за наздравица и ме погледна с очи, които казваха: „Надявам се, че харесваш конски лайна, приятел“.

Обърнах се към Герхард.

— Не трябва ли да извикаме полицията?

— Мисля, че онзи мъз там е от полицията.

— Страхотно — каза Кац още веднъж.

— Май трябва да отидем до вратата колкото може по-спокойно и после да бягаме, как казвате... колкото ни дърат краката.

Станахме, без да си допием бирите, отидохме небрежно до вратата, като кимахме на потенциалните си нападатели, а после хукнахме като обезумели. Чухме как поредния взрив от смях изкърти вратата на странноприемницата от пантите ѝ, но никой не скочи да ни

преследва, а хрускането на конски лайна между зъбите за мен си остава, слава Богу, слава Богу, слава Богу, завинаги в сферата на въображението.

По-късно, когато лежахме в спалните си чували на росната ливада под хиляди звезди, под назъбените планини, очертани на фона на малко по-светло небе, в наситения с мирис на прясно окосена трева неподвижен нощен въздух, подхвърлих, че никога не съм виждал такова красиво място.

— Тва е проблемът на Австрия — каза Томас, неочаквано разпалено, защото това бе едно от малкото неща, за които отвори уста изобщо. — Цудно красива страна, но е пълна със сибани австрийци.

На следващия ден пътувах до Залцбург. Оказа се трудно да харесам града, което ме изненада, защото имах хубави, макар и малко смътни спомени от него. Беше пълен с туристи и с магазини, които предлагаха неща, които само туристите биха могли да желаят — тиролски боклуци, алпийски боклуци, боклучиви боклуци и, най-вече, моцартови боклуци: шоколади с Моцарт, марципани с Моцарт, бюстчета на Моцарт, карти за игра с Моцарт, пепелници с Моцарт, напитки с Моцарт. Стори ми се, че имаше прекалено много строежи и ремонти по улиците, които изпълваха града с прах и шум. Имах чувството, че за вечни времена ще трябва да минавам по дъски над временни изкопи.

Улиците на стария град, сбити между река Залцах и планината Мьонхсберг, несъмнено са странни и привлекателни, но са толкова непоносимо лигави, че предизвикват непрекъснати пристъпи на сухо повдигане в стомаха. По „Гетрайдегасе“, мястото, където се е родил Моцарт, над всички магазини висяха едни напомнящи бисквитки табели, включително и над, Бог да ни е на помощ, местния „Макдоналдс“ (в орнаментите на табелата като арка беше вплетено златно „М“), като че ли искаха от нас да си мислим, че са предлагали хамбургери на това място още от Средните векове. Паднах на колене и започнах да си блъскам тавата в паважа.

Нямам нищо против в европейските градове да има „Макдоналдс“, наистина нямам, само че не бива и да забравяме, че фирма, която може да избере за свое рекламно лице малоумен клоун на

име Роналд Макдоналд, не може да бъде критерий за свястно корпоративно представяне.

Хората от „Макдоналдс“ се нуждаят от напътствие. Трябва да им се обясни, че Европа не е Дисниленд. Трябва да се инструктират да наемат подходящи помещения на задните улички и да им се наложи — без алтернатива — външен дизайн, който отговаря на функциите и същевременно е достатъчно съдържан. Трябва да прилича на обикновено европейско бистро, може би с червени завеси и декоративен аквариум, като нищо отвън не напомня, че вътре има „Макдоналдс“, освен дискретните златни М-та на витрините и непрекъснатия поток от хора с огромни задници навън и навътре. И като стана дума за това, трябва още да им се напомни да не дават на всеки клиент равни на собственото му тегло картонени кутии и хартия за боклука. И, най-накрая, трябва да обещаят да застрелят Роналд. На „Макдоналдс“ трябва да се позволи да функционира в Европа, само след като изпълни всичките тези условия — не преди това.

Главният площад на Залцбург, Моцартплац, беше удивително грозен за град, който се гордее с красотата му — голяма асфалтова площадка, очарователна колкото паркинг пред супермаркет, удивително мръсна статуя на великия композитор, няколко изпочупени пейки, около всяка от които имаше шумна група тринайсетгодишни италианци, на които хормоналният дисбаланс на юношеството явно оказваше вредно въздействие. Беше ужасно.

Изненада ме това, че си спомнях Залцбург като красив град. Тъкмо в Залцбург с Кац срещнахме Герхард и Томас, в един бар близо до Моцартплац, и толкова се зарадвах, че някой ще облекчи постоянното присъствие на Кац, че вероятно именно тази радост е разкрасила спомените ми. Във всеки случай, сега в стария град не съзрях нищо, освен кошмарни магазини за сувенири, предимно чуждестранни ресторанти и барове, които придаваха чар колкото „Пица Хът“ на старата „Карнаби стрийт“ в Лондон.

Когато прекосих реката до по-модерния десен бряг, установих, че харесвам Залцбург повече. Дълга, тиха крайбрежна улица с големи къщи и чудесни изгледи към стария град — старинните покриви, трите кули на катедралата и голямата, невероятно тежка на вид крепост Хоензалцбург, потънала във върха на ниската планина отзад. Търговските улици на новия град бяха далеч по-интересни и

привлекателни, а и по-истински от историческите си посестрими от другата страна на реката. Пих кафе в *Konditorei*^[1] на „Линцергасе“, където всеки член на персонала посрещаше всеки клиент със сърцато „*Gruess Gott!*“^[2]. Напомняше „Бар Наздраве“, когато влиза Норм, само че го правеха с всеки клиент, включително и с мен, което ми се стори чудесно. След това вечерях добре, изпих две бири, направих дълга вечерна разходка покрай реката и си помислих, че в края на краищата Залцбург никак не е лошо място. Само че повечето хора не идват в Австрия заради Залцбург.

Виена е на около 300 километра на изток от Залцбург и пътувах до там цялата сутрин и половината следобед. Съществува странно устойчив мит, че европейските железници са бързи и ефективни и че е мечта да пътуваш с тях. Железниците в Европа често са много бавни и повечето не са се отказали от архаичното разделяне на вагоните на купета. Някога си мислех, че това е много забавно и приветливо, само че човек скоро си дава сметка, че всъщност е като да чакаш няколко часа в чакалня лекар, който никога няма да дойде: Принуден си да изтърпяваш неловка близост с непознати хора, което винаги ме е смущавало. Ако решиш да направиш каквото и да било — да извадиш нещо от джоба си, да потиснеш прозявка, да бръкнеш в раницата си — всички вдигат очи към теб, за да видят какво си наумил. Няма място за никакво уединение и, разбира се, по никакъв друг повод всичките онези непобедими недостатъци на човешкото тяло не могат да се загнездят така непоколебимо в централната част на мозъка ти — стисната пръдня, три и половина квадратни метра плат от боксерки, който някак си се е натикал в задника ти, люспата от овесена ядка, която необяснимо как се е мушнала дълбоко в лявата ти ноздра и те дразни. Най-много исках да се добера до люспата.

Сърбежът беше станал неописуем. Копнеех да мушна пръст в носа си толкова дълбоко, сякаш си чеша темето отвътре. Разбира се, бях безпомощен, като човек без ръце.

Дори трябва да внимаваш какво мислиш. Без никаква причина, която бих могъл да обясня, освен че може би бях прекалено вгълбен в телесни проблеми, си спомних един редактор, с когото работех заедно в бизнес секцията на „Таймс“. Ще го наричам Едуард, защото така се

казваше. Едуард беше луд, колкото си иска, и имаше някои поразителни особености, което в онези дни на разцвет, преди Рупърт Мърдок да купи вестника, това не беше пречка човек да бъде назначен на работа в редакцията и дори да се издигне до висок пост. Една от онези, които си спомням най-добре, беше навикът му късно вечер, след като затворят борсите в Ню Йорк и няма кой знае какво да се прави, да изправя половин дузина кламерчета и да си бърка с тях в ушите. Не става дума за деликатно почесване. Наистина забиваше кламерите в ушите си и ги въртеше с два пръста, като че ли търсеше радиостанция. Отстрани изглеждаше злокобно, но Едуард сякаш изпитваше невероятно удоволствие. Понякога очите му се обръщаха нагоре и от устата му излизаха гъргорещи звуци на екстаз. Предполагам, мислел си е, че никой не го гледа, но всички ние седяхме зад него онемели. Веднъж, по време на един особено интензивен сеанс, когато кламерчето влизаше все по-дълбоко и по-дълбоко, сякаш се е забило, Джон Прайс, заместник главният редактор, подвижна:

— Едуард, ще ти помогнем ли, ако някой от нас дръпне от другата страна?

Мислех си за тази случка, докато влакът тракаше през безкрайната австрийска провинция и се засмях на глас — неочаквано налудничаво прихване, което изненада мен самия не по-малко от тримата ми спътници. Веднага захрих устата си с ръка, но смехът — неловък, неудържим — продължаваше да се лее. Спътниците ми ме гледаха, сякаш току-що съм повърнал върху ризата си. Единствено с гледане през прозореца и усилено концентриране в продължение на двайсет минути успях да се съвзема и отново да се върна към по-сериозните издевателства на овесената люспа в носа ми.

На огромната гара „Вестбанхоф“ Във Виена, платих, за да ми намерят стая, после тръгнах към центъра на града по дългата и грозна „Мариахилферщрасе“ и се питах дали не са ме заблудили за прелестите на Виена. В продължение на два километра и половина от гарата до „Рингщрасе“, улицата беше пълна с бедняшки на вид магазини за преоценени стоки, като онези, в които продават направо от кашоните, и съответстващите им клиенти. Беше ужасно, но когато

наближих до двореца Хофбург и навлязох във вълшебния пръстен на „Рингщрасе“, имах чувството, че слънцето се е показало иззад облак.

Хотелът ми, „Вандл“, не беше кой знае колко хубав и приветлив, но беше разумно евтин и тих, а и като допълнително преимущество се намираше почти в идеалния географски център на града, точно зад бароковата църква „Св. Петър“, и само на половин пресечка от „Грабен“ — една от двете големи търговски пешеходни улици, които минават в сърцето на Виена. Другата е „Кертнерщрасе“, която се влива в Грабен под прав ъгъл на катедралния площад. Двете са най-добрите пешеходни търговски артерии в Европа. „Строгет“ може да е най-дългата, други може да имат малко по-интересни сгради, някои може да са една идея по-елегантни, но никоя друга не е всичко това. След минути разбрах, че ще харесам Виена.

Най-напред отидох в катедралата „Св. Стефан“. Отвън беше величествена, готическа, но вътре ми се стори странно безжизнена — да те побият тръпки — а и доста занемарена. Месингът беше потъмнял и нелъснат, мраморът изглеждаше тежък и мъртъв, сякаш някой беше изсмукал естествения му вътрешен блясък. Изпитах облекчение, когато отново излязох вън.

Отбих се в близко кафене, за да изпия чаша кафе и да изям парче торта с 15 000 калории, а и за да планирам нападението си над града. Имах пътеводител за Виена, в който се мъдреше следният съвет: „Във Виена е най-добре музеите да се разглеждат един по един.“ Е, много благодаря, помислих си. През всичките тези години разглеждах музеите по два наведнъж и все не можех да разбера защо се чувствам потиснат.

Реших да започна с Музея за история на изкуството. Беше страхотен — обширен, величествен, пълен с велики картини. Наред с това, прилагаха много добра система. Във всяка зала има етажерка с картички, на които на четири езика, по избор, се разказва за историята на картините в залата. Обикаляш из залата с картичката, четеш какво пише за тях в картичката, а преди да излезеш, я оставяш на мястото ѝ. В следващата зала вземаш друга картичка. Казах си, че е страхотна идея.

Единственият проблем при този музей е, че е огромен. Просторните му зали продължават и продължават една след друга и още преди да съм разгледал и една трета, вече почувствах музейна

умора. При такива обстоятелства, особено когато съм платил цяло състояние, за да вляза, започвам неволно да давам субтитри на картините — Саломе, която получава на тепсия главата на Йоан Кръстител, казва: „Не, поръчах двоен чийзбургер“, а изнервеният Св. Себастиан скимти: „Предупреждавам ви, момчета, ако още някой изстреля по мен стрела, ще го издам“. Този път обаче направих нещо, което изненада и мен самия — тръгнах си, като реших да дойда по-нататък през седмицата, независимо от високата цена.

Вместо това, отидох в музея на тютюна, който не беше далеч. И той беше скъп. Повечето неща във Виена са. Входната такса беше двайсет шилинга — две-трети от тази на Музея за история на изкуството, но едва ли беше две-трети по-добър. В две не много големи зали имаше десетина витрини, натъпкани със стари лули (включително и няколко гротескно антисемитски), пури, кибрити, цигари и цигарени кутии. По стените на по-голямата от двете зали бяха подредени картини със съмнителни художествени качества и с малко общо помежду им, ако не се брои фактът, че един или няколко от изобразените хора пушеха. Не го препоръчвам.

Трябва да кажа, че не препоръчвам и „Албертина“. Той беше още по-скъп — четирийсет и пет шилинга. За тези пари бих очаквал да ми позволят да си тръгна с някоя от изложените картини. Платих си обаче, без да недоволствам, защото някъде бях чел, че в Албертина се пази една от най-добрите световни колекции графично изкуство, което по една случайност много харесвам, но в действителност не е изложено почти нищо. Сградата е огромна, но изложбените зали са натикани в две малки помещения отзад, със скърцащи подове и рисуващи студенти, и незначителни картини от предимно никому неизвестни художници.

Сергията за картички отвън беше пълна с картини от „колекцията на Албертина“, от художници като Рубенс и Дюрер, но вътре не ги бях видял. Жената на сергията не знаеше английски и когато вдигнах една картичка с картина на Дюрер и я попитах къде е оригиналът, тя отговори с раздражението, което, както се говори, било характерно за виенчани: „*Ja, ja, das ist ein postcard*“, сякаш я бях попитал: „Извинете, това пощенска картичка ли е или нещо за закуска?“ и отказваше да схване въпроса ми, докато накрая нямах друг избор, освен да я прасна по главата и да си тръгна.

Като изключим нея обаче, не намерих виенчаните да са груби или нахални, което доста ме разочарова, защото многократно бях чувал, че те са най-неприятните хора в цяла Европа. В „Двуглавия орел“, чудесният разказ на Стивън Брук за Виена, Будапеща и Прага, авторът отбелязва, че е срещал множество чужденци, живеещи в града, които твърдят, че по улицата са ги упреквали за преминаване на червено или че позволяват на децата си да ходят с разкопчани палта. Освен това Брук отбелязва, че келнерите и служителите в гардероба на известното кафене „Ландтман“, на „Рингцрасе“, до Бургтеатър, те „третират като че ли си лайно“ и това е по-близо до собствения ми опит. Не се чувствах точно като екскремент, но келнерите определено се държаха надменно и с чувството за превъзходство, което е характерно за определен тип келнери в Европа. Когато бях по-млад, това винаги ме стряскаше, но сега си мисля: „Е, добре, след като си толкова велик, как така аз си седя на стола, а ти ме обслужваш? Да си говорим честно, ако кариерата ти не съдържа нищо по-особено от това да разнасяш подноси с храна напред-назад между кухнята и залата за хранене по цял ден, едва ли може да си нещо повече от който и да било друг, нали? Освен, може би, брокерите на недвижими имоти.“

Като цяло, кафенетата във Виена бяха най-голямото разочарование за мен. Достигнал съм възрастта, на която представата за страхотно прекарване се изчерпва с това, да седиш половин ден с чаша кафе и вестник, така че пълният с кафенета град би трябвало да ми е изцяло по мярка. Бях очаквал да са по-особени, пълни с опушен чар и ексцентрични типове, но се оказаха най-обикновени ресторанти. Кафето беше добро, но не кой знае какво, а обслужването беше общо взето бавно и винаги навъсено. Наистина, дават вестници, но какво от това? И аз мога да раздавам вестници.

Дори кафе „Централ“, в което Троцки е лентяйствал часове наред всеки ден, се оказа разочарование. Имаше някаква атмосфера — сводести тавани, мраморни маси, пианист — но кафето беше трийсет и четири шилинга чашката, а обслужването не се отличаваше с нищо. Въпреки това харесах историята за двамата виенчани, които седели в кафе „Централ“ и бистрели политиката. Единият, който току-що се бил върнал от Москва, казал, че много скоро в Русия ще има революция. „Сериозно? — отговорил другият, изпълнен със съмнения и кимнал към вечно бездействащия Троцки. — И кой ще я юди? Той ли?“

Единственото приятно кафене, което открих, беше „Хавелка“, недалеч от хотела ми. Беше удивително място — старо, чорлаво и толкова тъмно, че се придвижих до масата пипнешком. Навсякъде бяха разхвърляни вестници, хванати в рамки, напомнящи тупалки за килим. Едно застаряло момче, облечено по-скоро като бояджия, а не като келнер, ми донесе чаша кафе, без да ме пита дали искам, а когато разбра, че съм американец, започна да събира броевете на „Ю Ес Ей Тудей“.

— О, не, благодаря — казах му аз, когато ми донесе половин дузина. — Хвърлете тези в огъня и ми донесете някой вестник.

Само че май не беше наред със слуха, защото отново тръгна из кафенето и струпа на масата ми още броеве.

— Не, не — запротестирах. — Тези служат само за опаковка.

Той обаче продължи да носи, докато не натрупа пред мен куп, висок половин метър. Дори отвори един брой и го нагласи пред мен, така че нямах избор, и започнах да пия кафето си и да чета материали за Вана Уайт^[3], Силвестър Сталоун и други велики мислители на нашето време.

Виена несъмнено е най-величественият град, който някога съм виждал. По цялата „Рингщрасе“ има колосални сгради, които обявяват имперското минало — парламентът, съдебната палата, музеят за естествена история, музеят за история на изкуството, операта, Бургтеатър и, най-вече, Хофбург, с неговите 2 600 стаи. Всички те много си приличат — могъщи колони от гранит и варовик, с войнствени скулптури по корнизите на покривите и фронтоните. Ако някой марсианец дойде на земята, без колебание ще кацне във Виена, защото ще реши, че е столица на планетата.

Едно от нещата, с които човек трябва да свикне във Виена е това, че река Дунав няма нищо общо с града. Тя е толкова далече от центъра, че дори не е отбелязана на повечето туристически карти. Един следобед опитах да стигна до нея пеша, но така и не успях. Стигнах само до Пратера, известния парк, който стигаше до Дунава в далечния си край, но е толкова огромен, че след половин час ми се стори безпредметно да продължавам да крача с болящи крака, само и само, за да потвърдя с очите си нещо, което съм чел стотици пъти — че

Дунавът изобщо не е син. Минах по дължина през парка, по една дълга, права алея, наречена Хаупталее, покрай игрища, люлки, стадион, кафенета и ресторанти и най-накрая увеселителния парк с фамозното виенско колело — онова, което Орсън Уелс и Джоузеф Котън прославиха в „Третият“. Една табела до виенското колело, известният *Riesenrad*, разказваше историята му на немски. Построено е през 1896 — 97 година от англичанин на име Уолтър Басет, отбелязах с чувство на гордост от името на моите съседи и приятели. Предполагам, че старият Уолтър е имал нужда от помощ, защото размерите на колелото са внушителни. Струваше двайсет и пет шилинга да се качиш, само че не работеше. В останалата част на парка обаче бизнесът вървеше на пълни обороти, макар и да не мога да си обясня защо — приличаше на бунище.

Късно следобед отидох в музея на Фройд, в някогашния му апартамент на „Берггасе“, на малко повече от километър от центъра на града. „Берггасе“ сега е обикновена и доста мрачна улица, макар че семейство Фройд е живяло с известен стил. Апартаментът има шестнайсет стаи, но само четири от тях са отворени за посещения и в тях почти няма мебели, оригинални или други, а само някои лични дреболии на Фройд — шапка и бастун, лекарската му чанта, сандък за пътуване. Това обаче не пречи на тръста, който управлява музея, да иска по трийсет шилинга, за да го разгледаш.

Четирите стаи са почти напълно празни, ако не се броят 400-те снимки и фотокопия на документи по стените, свързани с живота на Фройд. Някои от тях, трябва да кажа, са направо нелепо периферни — например, „Мойсей“ на Микеланджело, който възхитил Фройд при едно от пътуванията му до Италия и снимка на Сара Бернар, която беше там не защото Фройд я е лекувал, спал с нея или дори познавал, а защото веднъж гледал нейно представление. Почти всички лични вещи на Фройд, събирани през петдесетте години, които е прекарал в този апартамент — библиотеката му, 2500 класически скулптури, мебелите му, фамозната кушетка за консултации — сега се намират в далеч подобър музей, в Хампстед, защото, разбира се, Фройд е бил изгонен от Виена от надпетите две години преди да умре.

Чудно ми е защо не се е махнал по-рано. Доста преди края на века Фройд е бил една от най-известните фигури в световната медицина, но въпреки това Виенският университет го прави свой професор едва през 1902 година, малко преди да навърши петдесет години и само защото е евреин.

Преди войната във Виена е имало 200 000 евреи. Сега почти няма. Както отбелязва Джейн Креймър в книгата си „Европейците“ повечето австрийци в наши дни изобщо не са срещали австрийски евреин, но въпреки това страната е една от най-свирепо антисемитските в Европа. Както изтъква Креймър, социологическите проучвания отново и отново показват, че седемдесет процента от австрийците не харесват евреите, малко повече от двацет процента активно ги ненавиждат, а малко по-малко от десет процента ги смятат за толкова противни, че изпитват „физическо отвращение в присъствието на евреин“. Бих си помислил, че това едва ли е истина, ако не бях видял едно друго проучване, в „Обзървър“, според което четирийсет процента от австрийците са поне частично отговорни за случилото се с евреите през войната, а четирийсет и осем процента са убедени, че останалите в страната около 8000 евреи, които, трябва да отбележа, са по-малко от 0,001 процент от цялото население, все още се радват на прекалено голяма икономическа мощ и политическо влияние.

Германците, колкото и грозно да е миналото им, правят някакви усилия да изкупят греховете си. Например, Вили Бранд плака на колене във Варшавското гето, а Рихард фон Вайцекер се извини на света за стореното от страната му на петнайсетата годишнина от началото на войната. Какво правят австрийците? Избират си за президент бивш офицер от Вермахта.

Мислех си за тези неща, докато се прибирах от музея на Фройд към хотела си по „Карл Люгерщрасе“. На един светофар спря лимузина, предвождана от полицаи на мотоциклет. На задната седалка четеше вестник — кълна се пред Бога — фамозният доктор Курт Валдхайм — гореспоменатият офицер и президент на Австрия.

Много хора не са наясно каква точно е разликата между канцлера и президента на Австрия, но нещата са много прости. Канцлерът управлява страната и взема политическите решения, докато президентът гони евреите. Шегувам се, разбира се. И за миг не би ми

минало през ум, че президентът Валдхайм би причинил злини на невинни хора — абсурд в наши дни. Нещо повече — искрено вярвам на обяснението на доктор Валдхайм, че като видял как товарят 200 000 евреи на конски вагони в Солун, бил убеден, че ги карат на почивка край морето.

В интерес на истината, дължен съм да подчертая, че Курт Валдхайм не е знаел, че евреите от Солун ще бъдат транспортирани до Аушвиц. И, да бъдем точни, тези евреи не са били повече от една-трета от цялото население на града (курсивът техен), и, естествено, звучи съвсем правдоподобно един висш нацистки офицер в района въобще да не е бил наясно какво става в региона му.

Да оставим човека на мира. Искам да кажа, че когато щурмоваците изгорили четирийсет и две от четирийсет и трите синагоги на Виена през Кристалната нощ, Курт Валдхайм чакал цяла седмица, преди да се присъедини към формирането. А след Аншлуса чакал цели две седмици, преди да стане член на Студентския нацистки съюз. Боже мой, та този човек си е бил направо герой от Съпротивата! Нямам представа защо се вдига толкова много шум.

Австрия трябва да се гордее с него и със себе си, защото е имала куража да пренебрегне световното обществено мнение и да си избере човек от неговия калибър, дръзко пренебрегвайки факта, че е патологичен лъжец, че официално е обвинен във военни престъпления, че миналото му е толкова тъмно и заплетено в лъжи, че единствено той знае какво точно е правил. Зад такъв човек могат да застанат само специални хора.

Каква чудесна страна.

[1] сладкарница (нем.). — Бел.ред. ↑

[2] Помози Бог! (нем.). — Бел.ред. ↑

[3] Вана Уайт — манекенка, изпълнителка на второстепенни филмови роли, водеща на популярно телевизионно шоу. — Бел.ред. ↑

ЮГОСЛАВИЯ

До Сплит, по средата на адриатическото крайбрежие на Югославия, летях със самолет. Навремето с Кац отидохме на автостоп от Австрия. Пътуването ни струваше четири дни киснене край напечени шосета, сред поредица пущинаци и профучаващи коли с немски туристи, така че сега изпитах удоволствие, че вземам същото разстояние само за часове. Нямах избор — трябваше да съм в България след шест дни или визата ми щеше да изгори.

Взех автобус от летището и скоро застанах на пристанището, изпълнен с нерешителността, която обзема човек, внезапно попаднал в чужда страна, когато към мен се приближи жена на повече от средна възраст и ме попита тихо, сякаш ми предлагаше нещо нелегално:

— *Zimmer? Room?* Искаш?

— Да, моля — отговорих и изведнъж си спомних, че с Кац си бяхме намерили стая точно по този начин. — Колко?

— Десет хиляди динара — каза жената.

Пет долара. Обичам такива сделки. Помислих си за възможността да има петима големи синове, които ме чакат у дома, за да ме удушат и приберат парите ми — отдавна предполагам, че ще свърша точно така: обран и изхвърлен в морето, след като някой непознат ми предложи неустоима сделка — но жената беше честна на вид, а и трябваше да приеме на доверие, че не съм убиец психопат.

— Добре — казах. — Да вървим.

Взехме автобус, за да стигнем до квартала ѝ, на около двацет минути нагоре по полегат хълм и слязохме на някаква неподлежаща на описване уличка с къщи, някъде в задната част на града. Жената ме поведе надолу по сложна плетеница от стълби и слънчеви улички, пълни с кльощави котки. Ако искаш да се измъкнеш от някого, би използвал подобен маршрут. Никак нямаше да се изненадам, ако беше поискала да завърже очите ми. Най-накрая минахме по една дъска над тесен трап, прекосихме двор без трева и влязохме в четириетажна къща, която изглеждаше недовършена. До стълбата имаше

бетонобъркачка. Започнах да изпитвам съмнения. Мястото беше идеално за засада.

— Ела — каза жената и я последвах нагоре, до последния етаж, където живееше. Апартаментът беше малък и семпло обзаведен, но безупречно чист и проветрен. Край масата в кухнята-всекидневна, седяха двама мъже по на двайсет и няколко години, по тениски, които бегло приличаха на горили. О-хо-о, помислих си и небрежно бръкнах в джоба, в който държах швейцарското армейско джобно ножче, макар и да бях наясно, че при идеални условия са ми нужни около двайсет минути, за да открия острието и да го отворя. Ако тези типове бяха решили да скочат върху мен, щях да се отбранявам я с клечката за зъби, я с ножичката.

Всъщност, оказаха се свестни момчета. Не е ли светът страхотно място? Бяха синове на жената и знаеха малко английски, защото работеха като келнери в града. Едното се беше върнало от работа и ми предложи да ме откара с колата си, ако искам. Приех с благодарност, заради разстоянието и заради значителната си несигурност по отношение на местоположението си. Облече червено келнерско сако и ме отведе до прашна синя Шкода, паркирана на близка улица, запали мотора и потегли със скорост, от която задницата щеше да изпадне, а аз трябваше да се хвана с две ръце за дръжката на вратата.

— Малко закъснявам — обясни младежът, след като прогони група възрастни пешеходци от една „зебра“ и връхлетя в улица с натоварено движение, без да погледне дали има коли. Имаше, но щедро му дадоха предимство, като отбиха встрани към околните сгради. Остави ме на пазара и изчезна, преди да успея да кажа „благодаря“.

Сплит е чудесен град, с красиво пристанище и изглед към Адриатика, с няколко красиви зелени островчета на километър-два навътре в морето. Някъде там беше Вис, където с Кац прекарахме почти чудесна седмица. Една сутрин седяхме в кафене на открито и се опитвахме да потушим махмурлука с кафе, когато две момичета, шведки, дойдоха при нас и весело ни поздравиха: „Добро утро! Как сте днес? Елате с нас. Ще ходим с автобус до другата страна на острова.“

Без повече покани, станахме и тръгнахме. Ако видите тези момичета, и вие ще тръгнете. Бяха невероятни — здрави, загорели от слънцето, с невероятно свеж аромат, меки отвсякъде, с чудесни зъби и

тела, оформени от любящ бог. Докато крачехме зад тях и масажирахме очи в перфектните полукълба на задните им части, заговорих на Кац:

— Познаваме ли ги?

— Не знам. Май снощи говорихме с тях в бара до казиното.

— Не сме ходили в бара до казиното.

— Ходихме.

— Ходихме ли?

— Аха.

— Сериозно?

Не помнех нищо от предната нощ, освен редицата бири „Бип“, която се нижеше пред мен като на конвейер за бутилиране. Свих рамене, по младежки безразличен към факта, че ако продължавам да неутрализирам мозъчни клетки с такова темпо, след седемнайсет години щях редовно да се озовавам на разни места, като килера или бараката за сечива, да зяпам съдържанието им и да се чудя какво, по дяволите, ме е накарало да отида там.

Стигнахме до другия край на острова с друсащ автобус, до рибарско село на име Комижа, плувахме дълго в топлото море. Изпихме по две бири в една кръчма край брега, върнахме се с друсащия автобус до градчето Вие, пихме още бири, поръчахме вечеря, пак пихме бири, разказвахме си разни истории, сравнявахме живота си, влюбихме се.

Поне аз, де. Казваше се Марта. Беше на осемнайсет, тъмнокоса, от Упсала, и за мен беше най-прекрасното същество, което някога съм виждал — макар че, трябва да кажа, на този етап от пътуването дори Кац, в някои отношения, ми се струваше не чак толкова лош. Така или иначе, мислех, че е красива, а чудото беше в това, че и тя съзираше някакъв чар в мен. С другото момиче, Труд, се напиха доста бързо, станаха бърбиви и през повечето време си говореха на шведски, но това беше без значение. Седях с опряна на дланта си брадичка и зяпах тази шведска фантазия, безнадеждно хлътнал, и само от време на време идвах на себе си да преглътна малко лиги и да пийна глътка бира. Понякога тя слагаше длан на голия ми лакът и хормоните ми пощуряваха, а веднъж ме погледна и разсеяно докосна бузата ми с опакото на ръката си. Бях готов да продам майка си за робиня на галера и да забия нож в бедрото си за нея.

По-късно вечерта, когато Кац и Труди отидоха до тоалетната, Марта се обърна към мен, рязко ме дръпна към себе си и попи устата ми с език. Имах чувството, че съм лапнал жива риба. След малко ме пусна и със странно, отнесено изражение прошепна:

— Обезумявам от страст.

Не успях да намеря думи, за да изразя високата си оценка. След това стана най-ужасното. За миг в очите ѝ се появи някакъв уплах, сякаш я бяха улучили със снайпер. Затвори очи и се свлече безжизнено от стола.

Гледах я безмълвно в продължение на дълъг миг, после извиках:

— Не постъпвай така с мен, Господи!

Но тя беше безчувствена за околния свят, сякаш я беше ударил тежкотоварен камион. Погледнах небето и казах:

— Как може да постъпиш така с мен? Аз съм католик!

Труди се върна и зачурулика майчински:

— Ай, ай, ай, май трябва да я отведем да си легне.

Предложих ѝ да занеса Марта до хотела им, с идеята, че бих могъл все пак да докосна с треперещи длани великолепията ѝ задник — само за миг, разбирате, колкото да ми даде сили да доживея до края на столетието — обаче Труди, несъмнено доловила намеренията ми, не искаше и да чуе. Беше силна като парен локомотив, и преди да гъкна, метна Марта на рамото си и изчезна в тъмната улица, като остави след себе си отекващо „лека нощ“.

След като изчезнаха, вперих мрачен поглед в бирата пред себе си. Кац дойде и веднага разбра, че тази вечер няма да има чифтосване без дрехи по огрян от луната плаж.

— И какво да правя сега? — попита той и се стовари на стола. — Нахвърли ми се пред мъжката тоалетна. Стана ми, като бейзболна бухалка. Какво да правя сега?

— Ще трябва да вземеш нещата в свои ръце — отговорих, но той не долови хумора в ситуацията, както, впрочем и аз, като се замисля. До края на вечерта пихме мълчаливо.

Повече не видяхме тези шведки. Нямаше представа в кой хотел са, но градчето Вис не е голямо и бяхме сигурни, че ще ги засечем някъде. В продължение на три дни ходихме навсякъде, надничавме в ресторанти и барове, обхождахме плажовете, но нямаше и следа от тях. След време започнах да се питам дали всичко това не е, в края на

краищата, продукт на разгорещената ми фантазия. Може би Марта не беше казала „Обезумявам от страст“, а нещо от рода на „Ще взема да се усмъртя с бира. Прас!“ Не знаех. И с времето, когато ставаше все по-ясно, че повече няма да я видя, това като че ли престана да има значение.

Поскитах край пристанището и зяпах яхтите, после се шмугнах в огрените от слънцето улички, които са сърцето на Сплит. Някога това място, горе-долу квадратен километър, е било дворец на Диоклециан. След падането на Римската империя дошли преселници и започнали да строят къщи между рушащите се стени на двореца. Някогашните коридори станали улици. Дворовете и атриумите се превърнали в площи. Уличките — някои са толкова тесни, че трябва да се обърнеш настрани, за да минеш — сега са пълни с магазинчета и къщи, но въпреки това имаш натрапчивото усещане, че си вътре в дворец. В много фасади са интегрирани части от първоначалната конструкция — стълби, които не водят никъде, колони, които не подпират нищо, ниши, в които някога несъмнено е имало римски бюстове. В резултат имаш чувството, че къщите са изникнали от развалините. Вълшебно е. В Европа няма друго такова място.

Обикалях около два часа, после вечерях на един площад, ограден от три страни със стари къщи, а от четвъртата — от кея. Беше хубава, напомняща за лятото вечер, тихо време, което задържа във въздуха ароматите — в този случай странна, но не неприятна смес от ванилия, печено месо и риба. Във въздуха се носеха и гмуркаха бързолети, а мачтите на яхтите се поклащаха лениво във водата. Беше толкова приятно, мракът се спускаше толкова неусетно, че останах доста време. Пих бира и гледах крайбрежната улица.

Хората от града обличат най-хубавите си дрехи и излизат да се разхождат на главната улица — семейства, потайни групи момчета, издокарани, напарфюмирани и кикотещи се момичета, двойки с прохождащи деца, старци и старици. Атмосферата напомняше бързивите събрания на площада в Капри, само че тук хората се движеха нагоре-надолу по кея със стотици. Изглежда това продължаваше до късно през нощта. Когато изпих четвъртата или може би петата бира, изведнъж се почувствах уморен — достатъчно, за

да опра глава на лакти върху масата и да заспя. Погледнах етикета на бирата и тревожно открих, че съдържанието на алкохол в нея е дванайсет процента, а бях изпил цяла кофа. Нищо чудно, че бях уморен. Повиках келнера и платих сметката.

Самотното пиене е странно и опасно нещо. Можеш да се наливаш цяла нощ и изобщо да не усетиш, че се напиваш, а когато се изправиш, да откриеш, че макар и главата ти да се чувства достатъчно бистра, краката ти са решили да ходят като по луната или да ти създават други неволни и позорящи проблеми. Тръгнах през площада, повлякъл единия си крак, сякаш е прострелян с куршум, и изведнъж си дадох сметка, че съм прекалил достатъчно, за да не мога да отида пеша, където и да било.

Намерих такси недалеч от кея, качих се отпред, след като събудих шофьора и осъзнах, че не знам къде трябва да отида. Не знаех името на улицата, името на жената, на която бях поверил личните си вещи, нито в коя част на града живееше тя. Знаех само, че е нагоре по хълм. Изведнъж се оказа, че в Сплит има много хълмове.

— Говориш ли английски? — попитах шофьора.

— Не — отговори той.

— Добре, без паника. Искам да караш горе-долу в тази посока, разбираш ли?

— Не.

— Ей там. Карай нататък.

Обиколихме къде ли не. Таксиметровият му апарат се въртеше като висотомер на падащ самолет. От време на време виждах някой ъгъл, който ми се струваше познат. Тогава сграбчвах шофьора за лакътя и виках: „Ей, там, вляво, вляво“. След минута се оказваше, че приближаваме портал на затвор или нещо такова. „Не, не... май сгрешихме — казвах и понеже не исках да падне духом, добавях: — Все пак беше добър опит.“ В края на краищата, когато стана ясно, че ме смята за напълно откачен, както и пиян, и вече обмисляше възможността да ме изрита от колата, попаднахме на точната улица. Поне аз смятах така. Дадох на шофьора купчина динари и се измъкнах. Улицата наистина беше тази — познах я по един магазин на ъгъла — но сега оставаше да открия верния път по стъпалата и малките улички. През нощта всичко изглеждаше различно, а аз бях пиян и уморен. Тръгнах слепешком, като от време на време си изкарвах акъла,

стъпвайки върху котка, и се взирах в тъмнината да открия четириетажна постройка, с дъска за минаване през изкоп отпред.

Накрая я намерих. Дъската се оказа по-тънка и по-паянтова, отколкото я помнех. Поех предпазливо по нея и някъде по средата тя се наклони и загубих опора. В продължение на един миг пропадах през черно пространство — стори ми се дълго и дори беше приятно — без да си давам сметка, че краката ми са от двете страни на дъската и че ще спра падането си с репродуктивните си органи.

Добре, нека кажа само, че се изненадах. Олюлях се за миг, дишането ми секна, после се свлякох тежко настрани в изкопа. Останах по гръб доста време, докато дробовете ми отново се напълнят с въздух и с някакво странно безразличие се питах, дали тъпата, неописуема болка в средата на тялото ми означава перманентно увреждане и неудобството да нося катетър с торбичка, докато не ми мина през ум, че в изкопа може да има плъхове и че те могат да проявят интерес към мен. Станах рязко и запълзях нагоре по ронливата пръст, хлъзнах се назад, после пак запълзях и най-накрая се измъкнах. Докуцуках до входа и се качих на четвъртия етаж, където почуках на вратата на хазайката си. След минута отвори жена с ролки на главата и видя на прага си американец, рошав и мърляв, който се поклаща леко и държи чатала си с две ръце. Никога преди това не бяхме се виждали. Не беше този апартамент.

Опитах да намисля думи, с които да обясня ситуацията, не успях, и продължих мълчаливо нататък по коридора, с двусмислено махване с ръка. Намерих нужната врата, почуках и след минута почуках пак. Най-накрая чух стъпки отвътре и на вратата се появи познатата ми дама. Беше по нощница, с ужасяващ набор ролки за коса на главата, и ми каза нещо троснато по отношение — предполагам — на късния час. Опитах да ѝ обясня положението, но тя ме гледаше, сякаш съм опозорил дома ѝ, така че се отказах. Показа ми стаята, като зашляпа пред мен с чехли по коридорчето. Синовете ѝ също бяха в стаята и спяха дълбоко. Моето легло се оказа горна койка. Изведнъж 5 долара ми се видяха много пари. Жената затвори вратата и се отдалечи.

Прекоших стаята в тъмнината и както си бях с дрехите, се покатерих на койката, като, без да искам стъпих на корема на единия от братята. Той каза „Уфффф“, като спукана топка, но не се събуди. Легнах в леглото и в продължение на десет минути опитвах да върна

тестисите си по местата им, след като ги открих някъде близо до раменете — като монета, изпаднала в хастар. След това опитах да заспя, но без особен успех.

Сутринта станах и видях, че братята ги няма. Влязох в кухнята с раницата си. Апартаментът беше тих, ако не се брои настойчиво тиктакащият часовник и периодичното „кап, кап, кап“ на един развален кран, който някак си правеше тишината още по-отчетлива. Нямах представа дали хазяйката е излязла или още спи. Измих тихо зъбите си на мивката и се приведох в малко по-представителен вид, с малко вода и кърпичка. След това извадих банкнота от пет долара и я оставих на масата, и още една, която също оставих на масата. И си тръгнах.

Отидох до центъра на града и до автогарата. Исках да хвана автобус за Белград, както бяхме направили с Кац, но се оказа, че вече няма директен автобус през деня. Трябваше да пътувам до Сараево, някъде по средата на пътя, и да се надявам, че там ще успея да направя връзка. Купих си билет за автобуса в десет часа и понеже трябваше да убия два часа, тръгнах да потърся кафе. Някъде към средата на кея, точно срещу улицата, която води към двата най-големи хотела, дочух бълбукащи звуци и долових мирис като от каруца с тор. Надникнах над ръба на кея. Малка тръба бълваше пресни отпадъци направо в пристанището. Виждаше се всичко — лайна, гърчеци се кондоми, парченца тоалетна хартия. Беше ужасно и само на метри от кафенетата и хотелите. Реших да не пия кафе на това място и тръгнах към стария град, където гледката не беше така добра, но поне можех да очаквам, че шансът да се разболея от холера е значително по-малък.

Автобусът беше претъпкан — автобусите в Югославия винаги са претъпкани — но все пак успях да си намеря място някъде на тричетвърти от дължината към задната част и сграбчих ръкохватката на предната седалка с две ръце. Когато с Кац пресичахме Югославия, пътуването беше повече от вълнуващо. Пътищата през планините бяха неописуемо опасни, твърде тесни за автобус, осеяни с невъзможни завои и шеметни пропасти, с невъобразими отвеси. Шофьорът ни беше избягал луд, който някак си беше успял да омае автобусната компания да го вземе на работа. Млад и наперен, накривил шапката си под

хъшлашки ъгъл, караше автобуса си като че ли обсебен от демоните на веселието, задминаваше на завои без видимост, с безумна скорост, надуваше клаксона на всичко и не намаляваше скоростта пред нищо. Пееше сърцати песни и водеше оживени разговори с пътниците — често се обръщаше назад, за да ги гледа — като в същото време ни прекарваше по ронливия ръб на шосето, надвиснал над отвесна пропаст. Спомням си, че често долепах лице до стъклото и не виждах под нас да има път — само бездна и гледка като от самолет.

С Кац седяхме отпред и шофьорът изглежда ни хареса, защото реши да ни забавлява с визуални шеги — преструваше се, че клюмва задрямал и се сепваше в последния миг, за да избегне идващ насреща камион или се правеше, че спирачките му са отказали, докато се спуска по повече или по-малко перпендикулярен наклон със скорост, позната само на астронавтите, като караше Кац и мен да опитваме да си седнем един на друг в скута.

Следобедът, след много часове вълнуващо подскачане, автобусът премина билото и започна да се спуска към обширна, много красива долина, потънала в невъобразима зеленина. Никога не бях виждал такъв вълшебен, омагьосан пейзаж. Във всяко градче и селце от къщите излизаха хора, като че ли пристигането ни беше някакво чудо и подтичваха с автобуса, като понякога подаваха през прозорците пликчета с череша на приятелите си, на шофьора, дори на Кац и мен.

Пристигнахме в Белград в ранната вечер, намерихме като по чудо евтин хотел, високо на един хълм, вечеряхме на една мансардна тераса, гледахме как слънцето залязва над Дунава и как светлините на града блещукат. Пихме много бира и доядохме останалите си череша.

Онзи ден беше почти съвършен и сега просто копнеех да се повтори. Странно, но някак си очаквах опасностите по планинския път с нетърпение — беше такава убийствена комбинация от ужас и възбуда, все едно да получиш сърдечен пристъп и да ти е приятно. Автобусът се изкачи по улиците на Сплит до стръмните планини с цвят на цимент отзад. Открих, разочарован, че през дългото ми отсъствие пътят е значително подобрен — на много места беше разширен, а на опасните завои бяха поставени мантинели — и че

шофьорът не е видимо побъркан. Държеше волана с две ръце и си гледаше пътя.

Стана ясно, че ако ще има някаква драма, тя ще дойде от пейзажа, а той беше богат. Много хора нямат представа колко богата и красива е вътрешността на Югославия. Зелена е като Англия и поразително живописна като Австрия, но без да е нападната от туристи. Час-два, след като напуснеш напеченото от слънцето крайбрежие, с неговите гъмжащи курорти и стандартни хотели, се спускаш по склона на пустата планина и попадаш в един потънал в зеленина, девствен свят на овощни градини и ниви, езера и гори, спретнати ферми и уютни селца — ъгълче на Европа, неподвластно на времето. Хората косяха и събираха сеното на ръка, с коси и дървени вили, оряха с теглени от коне дървени рала. Почти всички възрастни жени в селата бяха облечени в черно и носеха забрадки на главите. Приличаше на картина от далечното минало.

Седем мъчителни, горещи часа след като тръгнах от Сплит, автобусът влезе в Сараево, столицата на република Босна и Херцеговина. Това наистина беше друг свят. Навсякъде имаше минарета, а надписите по магазините и улиците бяха на кирилица. Сараево е заобиколено от стръмни склонове — зимните Олимпийски игри през 1984 година бяха там — и разделено на две от тясна, бърза и много права река — Милячка. Улицата от едната ѝ страна, която свързва новата част на града, близо до автогарата, със стария град на около два километра от там, е известна с най-големия инцидент, станал в града — атентатът срещу ерцхерцог Франц Фердинанд през юни 1914 година.

Наех стая в хотел „Европа“, масивно, западащо заведение, от което все още лъхаше някогашно великолепие. В стаята нямаше телевизор, а осветлението едва ли беше повече от 15 вата, когато са запалени всички лампи, но леглото изглеждаше достатъчно удобно, а в банята, забелязах с благодарност, течеше вряла вода. След дълго киснене, освежен, излязох да разгледам града.

Сараево се оказа чудесна изненада, с множество малки паркове и зелени площадчета. В центъра на града се намира един от най-големите базари в Европа — множество улички с магазинчета, които продават изработени на ръка медни и месингови предмети. Тъй като няма туристи, тук няма и досадници, които да те дърпат за ръкава и да

тикат в лицето ти разни стоки, както е в по-известните базари в Истанбул и Танжер. Тук никой не ми обръщаше никакво внимание.

Тръгнах по стръмен склон, който беше застроен с бъркотия от стари, полурухнали къщи, покрай грубо павирани улици, на места почти вертикални. Изкачването беше трудно — дори и местните хора спираха да поемат дъх, опрели ръка на някоя стена — но гледките от височината бяха запомнящи се и екзотични: залязващото слънце обливаше минаретата с корона от светлина, над покривите отекваха извитите призови на мюезините за молитва.

Върнах се в града навреме, за да се присъединя към вечерната разходка по главната улица — единственото време, както ми се стори, когато югославяните се развеселяват.

По пътя разглеждах менютата на ресторантите и седнах в хотел „Централ“, който също като „Европа“ показваше следи на отминало величие — като достолепен дом, обитаван от обеднял аристократ. Бях единственият клиент. Югославия се намираше в период на икономически хаос. Инфлацията гонеше стотици проценти, а динарът се обезценяваше всеки ден, понякога по два-три пъти на ден в полза на чужденците — чак да се почувстваш неловко — и във вреда на местните. Обилна вечеря, състояща се от супа, пържола, зеленчуци, салата, хляб, бира и кафе, струваше само 8 долара и въпреки това изглежда аз бях единственият човек в града, който можеше да си я позволи.

Обслужването, както навсякъде в Югославия, беше безразлично — не че гледат навъсено, но и нямат никаква грижа за клиента. Келнерът остави следа от супата ми по килима и по покривката и изчезваше за дълго време, като ме оставяше да гледам празни чинии и купички, но не мога да го обвиня. Проблемът, когато посещаваеш страна, в която би могъл да живееш като принц е в това, че всички, с които си имаш работа, в сравнение с теб са пълни бедняци. В Сплит забелязах някакви германци, които даваха на келнера бакшиш, сякаш си играят с него, едва ли не го дразнеха, и бях уверен, че е подправил ястията им с малко плюнка. Надявах се сега мойт келнер да не се бави заради същото.

Сутринта се върнах на автогарата и опитах да разбера какви автобуси има за Белград, но момичето зад гишето беше така увлечено в разговор с някого по телефона, че явно нямаше намерение да дава никаква информация. Чаках доста време, дори пророних няколко думи през дупката в стъклото, но то ми хвърли празен поглед и продължи да говори и да увива кабела на слушалката около пръста си. Най-накрая се отдалечих и разбрах как да взема автобуса, като разпитах шофьорите.

Пътуването до Белград отне осем часа и се оказа дори още по-бавно, горещо и отегчително от автобуса предния ден. Седях до мъж, чиято грижа за личната хигиена беше далеч от общоприетите разбирания и целия следобед съжалявах, че не знам как е на сърбохърватски: „Извинете, но краката ви леко намирисват. Бихте ли ги извадили през прозореца?“ Постепенно, за да се спася от вонята, изпаднах в безмозъчната забрава, която все по-често и по-често ме поддържаше в периодите на пътуване от място на място, и търпеливо зачаках през предното стъкло на автобуса да се покаже Белград.

Слязох от автобуса с усещането, че съм измамен. Пътуването ми бе отнело два дни, без изобщо да преживея приключението на безумните скорости, за което си бях мечтал. Намерих стая в старомоден хотел, наречен „Екселсиор“, доста скъп, но комфортен, и незабавно се заех с обичайното проучване на града. Скитах наоколо два дни и установих, че не си спомням почти нищо от Белград. В името на доброто старо време опитах да намеря хотела, в който бяхме отседнали с Кац, с идеята да вечерям на терасата, ако още съществува, но скоро осъзнах, че търсенето е безнадеждна работа. Просто не си спомнях достатъчно подробности, за да знам откъде да започна да търся в такъв голям град.

Въпреки всичко харесах Белград. По характера си това е типичният средноевропейски град — дълги булеварди със солидни, мрачни пет и шестетажни сгради, изпъстрени с паркове и монументални постройки с медни куполи. Отчетливо се долавяше мъртвата хватка на централното планиране навсякъде, но наред с това и освежаващ недостиг на западни фирми — „Макдоналдс“, „Бенетон“ и други подобни.

Нямаше кой знае какво за правене в Белград. Обходих главните търговски улици и отидох в голям парк, наречен „Кале мегдан“,

построен около стара крепост и спретнато аранжиран с дървета, пейки и статуи на югославски и по-специално, сръбски герои. На повечето пейки седяха мъже, наведени над шахматни дъски, заобиколени от зяпачи, които необезпокоявано даваха съвети и на двамата играчи. В края на парка имаше тераса, от която се простираше изглед към града и мястото, на което реките Сава и Дунав се сливат, за да оформят една истинска голяма река.

Един следобед походих малко до едно гористо, неравно имение, в което е бил щабът на Тито и в което сега той е погребан. Дълга пътека водеше до мавзолея. Бях единственият посетител и нямаше кой знае какво да се види. Тито не беше запазен — както се и надявах — под стъклен похлупак. Беше безопасно скрит под мраморна плоча, отрупана със свежи венци и цветя. Край гробницата стоеше „мирно“ един-единствен войник, отчайващо млад, отегчен и притеснен. Явно беше длъжен да гледа право напред, но виждах как ме следи с очи, докато обикалях помещението и имах ужасното чувство, че посещението ми е кулминацията на деня му. „И за мен“ — промърморих.

Излязох навън и изведнъж усетих тежестта на незнанието какво да правя със себе си. Пред мен се разстилаше панорамна гледка към един град, който не държах особено да проуча. През по-голямата част от следобеда седях в един парк и гледах как млади родители люлеят децата си на люлки. Непрекъснато си повтарях да стана и да отида да правя нещо, но краката ми не реагираха, а и бездруго исках единствено да седя и да гледам как си играят децата. Осъзнах след малко, че ме е обзела носталгия по дома. Боже мой.

На следващия ден се събудих в по-добро състояние на духа. Днес щеше да се сбъдне една моя стара мечта. Щях да се возя в спален вагон първа класа от една европейска столица до друга. Това от доста време ми се бе струвало, че е върхът на лукса, така че закусих в ресторанта на „Екселсиор“ със спокойното самочувствие на човек, чието време е дошло. Планът ми беше да купя билета веднага след закуска и после да прекарам деня по музеите, а вечерта да отида на гарата и да заема мястото си сред разорените херцогини, двойниците

на Еркюл Поаро и другите екзотични типове, които, мислех си, все още пътуват в спални вагони първа класа в този край на света.

Пиколото ми каза да не си купувам билет на гарата. „Там е пълен хаос“ — обясни той и поклати тъжно глава. По-добре било да отида в централното бюро на „Спутник“, държавната пътническа агенция, където бих могъл да направя резервацията при относително спокойствие.

В бюрото на „Спутник“ имаше порядък, но беше недружелюбно и пълно с бавни опашки. Най-напред трябваше да изчакам една опашка, за да разбера на коя опашка да се наредя. След това се наредих на опашката за спални места, но такива, както ми обясни някакъв злокобен екземпляр, маскирал се като жена на средна възраст, нямало за седмици напред и никаква сума пари не можела да ми осигури такова толкова късно. Е, още една мечта изчезва с грохот в тоалетната чиния на живота, помислих си мрачно. Жената ме насочи към трета опашка, където може би, ще успея да си намеря седящо място, ако имам късмет, но махването на ръката ѝ ми подсказа, че това е малко вероятно. Оказа се права. Без да съм намерил и седящо място, отново се наредих на първата опашка, за да разбера дали няма никакви други опашки, които да изчакам, без да е безполезно. Момичето на гишето, което се оказва единственото приветливо създание в цялото бюро, ми каза, че би трябвало да се наредя за самолетен билет, защото полетите били почти толкова евтини, колкото и влака. Наредих се на опашката за самолетни билети, която беше изключително дълга и бавна, и когато дойде редът ми, открих — ха, ха, ха, — че опашката за самолетни билети не била тази, а онази вляво. И така, наредих се на опашката за самолетни билети и в края на краищата открих, че няма и свободни места за полетите нито в същия ден, нито на следващия.

Обземаше ме чувство на безпомощна фрустрация, следвано по петите от плачлива паника. Бях прекарал там близо два часа. Обясних на момичето, колкото мога по-търпеливо, че трябва да стигна до София най-късно на следващия ден, заради визата ми. Тя ме погледна така, все едно ми казва: „Защо, мамка му, смяташ, че трябва да ми пука?“, но все пак обеща да ме включи в листата на чакащите за вечерния полет и ми каза да се върна в четири часа.

Отидох до автогарата с надеждата по чудо да има автобус за София. Автогарата беше абсолютен хаос — край всяка каса за билети

имаше тълпа, хора седяха върху купчини куфари, чакаха тревожно или се включваха в малки локализирани бунтове, когато пристигнеше автобус. Въздухът изпълваше говор на десетина езика. Всички надписи бяха на кирилица. Разгледах разписанията, окачени на стената, но нямах никаква представа как изглежда „София“ на кирилица. Изведнъж идеята да съм невинен и свободен в чужда страна престана да ми се струва екзотична и привлекателна. Дори не можех да разпозная гишето за информация. Бях безпомощен като малко дете.

Докато разбера, че няма автобуси за София, мина по-голямата част от следобед. Най-добрият ми шанс бил да хвана автобус за Ниш, после друг, до Димитровград, на границата с България, и да се надявам там да хвана някакъв транспорт за последните шейсетина километра, до София. Всичко това би отнело поне три дни, но вече толкова горях от желание да се махна от Югославия и да замина за друга страна, че купих билет за Ниш, за 12 долара, мушнах го в джоба си и се върнах с натежали крака в бюрото на „Спутник“.

Стигнах две секунди след като удари четири. Зад компютъра за резервации на самолетни билети сега седеше друго момиче. Описах ситуацията и момичето потърси името ми в листата на чакащите. След миг ме информира, че името ми не е в списъка. Погледнах я като човек, който току-що е загубил работата си, откраднали са му колата, а сега научава, че жена му е избягала с най-добрия му приятел. Казах:

— Какво?

Обясни ми, че нямало никакво значение, защото за вечерния полет все още имало предостатъчно места.

Казах:

— Какво?

Момичето ме изгледа с подчертано безразличие. Билетът до София струвал 112 долара. Искам ли?

Дали искам билет? Папата католик ли е? „Бети Форд“ клиника ли е?

— Да — отговорих.

Момичето натрака нещо на клавиатурата и след миг имах издаден билет. Обля ме вълна на облекчение. Щях да съм в София за вечеря, или поне за нощна закуска. Махах се от Белград. Ура!

Излязох вън и спрях такси.

— Към летището — казах на шофьора и се строполих на задната седалка, докато колата потегляше. Надигнах се и видях, че е млад, весел и накриви шапката си хъшлашки. Караше като умопобъркан. Беше страхотно.

СОФИЯ

Очаквах България с нетърпение. Това определено беше най-интересното, макар и не най-комфортното място, което бяхме посетили с Кац.

Спомням си, че София беше град с широки булеварди, а уличното движение беше толкова оскъдно, че хората се разхождаха по средата им и се отдръпваха, само колкото да мине някоя лимузина ЗИЛ, която вози партийни функционери до едно или друго мрачно, министерство от оруелски тип. През живота си не бях стъпвал в побезвременен град. Просто нямаше белези, по които да познаеш кое десетилетие е. Формата на малкото автомобили по улиците, облеклото на хората, видът на магазините и сградите бяха странно незасегнати от модата.

В София имаше мрачен и огромен универсален магазин, наречен ЦУМ, голям поне колкото „Селфриджис“ в Лондон, който се простираше на пет етажа и не продаваше нищо, произведено след 1938 година — раздрънкани бакелитови радиоапарати, големи, груби писалки с мастило, които приличаха на нещо, което лорд Грейд^[1] би опитал да пуши, пишещи машини, задвижвани с пара и други подобни. Спомням си, че застанах на щанда за телевизори и радиоапарати, сред тълпа хора, които гледаха някаква историческа драма, в която двама актьори с бради, окачени за конци на ушите им, седяха и разговаряха в кабинет, чиито стени очевидно бяха нарисувани на картон. Телевизорът имаше — не преувеличавам — четириинчов кръгъл екран и това беше привлякло тълпата.

Прекарах в ЦУМ почти цял ден, обикалях изумен, не само защото продуктите бяха така невероятно остарели, но и защото цели семейства посещаваха магазина, сякаш беше някакъв чуден музей на науката и технологиите. Надявах се нещата да не са много променени.

Кацнах на летището в София малко след девет. Бюрото за обмен на валута беше затворено и тъй като не е възможно да купиш българска валута извън страната, на практика бях без никакви пари.

Събудих заспал шофьор на такси пред главния вход и го попитах, дали може да ме закара до града срещу долари. Това е незаконно и вече си представях как шофьорът ме издава на две момчета с дълги шлифери, но се оказа твърде щастлив, че ще се сдобие с твърда валута и за десетината километра до града ми взе 10 долара. Колата, древен Москвич, се придвижваше с помощта на синкави експлозии от ауспуха.

Придвижваше се десет метра, замираще за миг, после отново политаше напред с помощта на нова експлозия. Бяхме може би единствената кола по улиците.

Остави ме пред хотел „Шератон“, на площад „Ленин“, определено най-люксовият, в който бях отсядал по време на цялото си пътуване, но ми бяха казали, че в София човек може да отседне само там. Допреди няколко години се е казвал хотел „Балкан“, но после са го взели от „Шератон“ и са го обновили изцяло. Всичко беше в блестящ мрамор и плюшени канапета. Бях впечатлен.

Момичето на рецепцията ми обясни системата за плащане с твърда валута, която се използва в хотела. Беше много комплицирана. Някои от ресторантите, баровете и магазините в хотела приемаха твърда валута, други приемаха само български левове, а някои приемаха и левове, и валута. Наистина нищо не схванах.

Веднага тръгнах да се разхождам, изпълнен с нетърпение да видя града. Открих с възторг, че си спомням толкова много неща. От другата страна на площада си стоеше голямата статуя на Ленин. Срещу нея беше ЦУМ, голям, колкото го помнех, и все още работещ, а зад ъгъла беше площад „9-и Септември“, покрит с жълти павета, над който е надвиснала централата на Комунистическата партия, която скоро след това беше разграбена и почти опожарена от тълпата. Минах покрай нея и потънах в тесните, тъмни улички на централната част.

София сигурно е един от най-тъмните градове на света. Единствено светкавиците, които проблясваха от трамваите от време на време в далечината, даваха възможност човек да долови очертанията на сградите. Доста отдалечените една от друга улични лампи също хвърляха малки светли петна, светлинка се процеждаше и от малкото ресторанти и барове, които все още работеха и бяха, без изключение, в окаяно състояние. Почти всички витрини на магазините бяха тъмни. Въпреки това улиците бяха пълни с хора, които явно бяха прекарвали

вечерта навън и сега стояха по тротоарите и се опитваха да спрат някое от малкото таксита, които профучаваха край тях.

Обиколих бавно центъра и излязох пред ЦУМ. Стоките, изложени на витрините, определено изглеждаха по-модерни, отколкото при предишното ми посещение, но така или иначе магазинът все още работеше. Реших, че това ще е първата ми спирка на следващия ден.

Когато излязох по огрените от слънцето улици, ЦУМ все още не беше отворен, така че тръгнах по един дълъг прав булевард, наречен „Витоша“, където изглежда бяха повечето други по-големи магазини. Никой не беше отворен толкова рано, но пред повечето от тях вече се оформяха опашки. Бях чел, че положението в България е отчайващо — че хората се редят на опашка за мляко още от четири и половина сутринта, че цените на някои основни продукти са скочили с 800 процента за една година, че страната има дълг от 10,8 милиарда долара и че разполага с толкова малко пари, че централната банка може да плаща вноса не повече от седем минути — но нищо не ме бе подготвило за вида на неколкостотин души, чакащи на километрични опашки, за да купят самун хляб и парче калпаво месо.

Когато отвориха, на входа на повечето магазини заставаше по някой намръщен тип, който пускаше клиентите един по един. Рафтовете бяха голи. Стоките се продаваха направо от кашон, на пода до касата, и, предполагам, когато свършеха, вратите се заключваха и останалите вън хора бяха отпращани. Видях как една жена излезе с малко хлебче от една хлебарница и веднага се нареди на дългата опашка за месо пред съседния магазин. И тези хора са принудени да правят това всеки ден, с всичко, което купуват. Какъв живот...

През 1973 година изобщо не беше така. Тогава магазините бяха пълни със стоки, но хората изглежда нямаха пари, за да ги купуват. Сега всички стискаха пачки пари, но нямаше за какво да ги похарчат.

Влязох в един магазин, наречен „1001 СТОКИ“. Пред вратата нямаше оформена опашка, а невероятна, смазваща тълпа. И не толкова влязох по своя воля, колкото бях засмукан. Вътре, около един-единствен щанд, се блъскаха хора, които размахваха пари и се бореха за внимание. Всички останали щандове бяха празни, макар и зад тях да стояха продавачи. Проврях се през тълпата, за да видя какво искат да

купят тези хора и се оказа, че борбата е за някакви жалки боклуци — пластмасови солнички и шишенца за оцет, двајсет четки с дълги дръжки и неизяснено предназначение, малки стъклени пепелници, пачки чинии за еднократна употреба, каквито човек на Запад получава безплатно, ако купи нещо, което трябва да се затопли във фурната.

Явно бе, че хората не толкова пазаруваха, колкото се бореха за всяка стока, която все пак може да се купи. Много често, докато се разхождах по „Витоша“, надничах в непрогледния мрак на витрините и след миг откривах, че съм привлякъл малка тълпа, която наднича през рамото ми, за да види какво съм видял. В един магазин за електрически уреди видях три руски *hi-fi* системи — две стерео и една моно (кога за последен път сте виждали моно музикална система?), но и от трите липсваха копчета и изглеждаха така, сякаш няма да работят и пет минути.

В друг магазин нямаше нищо, освен два вида консервни кутии, струпани на спретнати пирамиди върху всеки рафт. Това беше единственият зареден магазин, който видях през целия ден. Нямам представа какво имаше в кутиите — етикетите не ми подсказваха нищо — но мога да предположа, че е било пълен боклук, защото иначе щяха да са ги изкупили отдавна. За мен това беше най-потискащата сутрин от много време насам.

Отидох в ЦУМ. Очаквах най-лошото и го намерих. В цели секции от магазина нямаше нищо, включително и на любимия ми щанд за телевизори. Най-големият магазин в страната не можеше да предложи на клиентите си нито един телевизор, радиоапарат или друг електрически уред. На места, зад празни щандове стояха по трима продавачи, които нямаше какво да продават, освен, може би, някоя и друга пачка салфетки, докато на други места самотни, отчаяни момичета се бореха с огромни тълпи, защото току-що е пристигнала някаква стока. На един щанд на третия етаж, тъкмо беше пристигнал голям кашон с чорапи — стотици чифтове чорапи, до един в горчивено кафяв цвят, от тънка материя, с еднакъв размер, опаковани в пачки по десет — и хората ги купуваха с наръчи. Струва ми се, че тук купуваш каквото можеш, а после мислиш какво да правиш с него — да подариш малко на тъста си за Коледа, да размениш малко за парче месо, да се отблагодариш на съседа, че е чакал на опашка вместо теб.

Най-тъжният щанд беше този за детски играчки — един рафт пълен с еднакви неопишимо пухкави мечета от синтетична вълна, двайсетина пластмасови камиончета с разкривени колела и разлепени, подвити етикети и четиринайсет метални детски велосипедчета с три колела, боядисани в един и същ оттенък на синьото, издраскани или изкривени тук или там.

На горните два етажа имаше цели щандове е кутии, пълни с неподлежащи на идентификация чаркове. Ако някога сте разглобявали някакъв електрически уред — звънеца на входната врата или мотора на пералнята — и ако сте пръсвали десетките му части във всички посоки, това е, което продават на последните два етажа в ЦУМ: пружинки, зъбни колелца, малки части от метал, чийто вид подсказва, че могат да се сглобяват по някакъв начин. Десетки хора ровеха из кутиите с мрачни лица.

Най-оживен беше първият етаж, който бих определил като магазин за дрънкулки. Напомняше сцена с тълпа от филм за Годзила, след като се е разчуло, че чудовището е тръгнало към града. Струваше ми се, че продават само копчета, каишки за часовници и панделки, но установих, че всички се редят за получени току-що будилници. Бяха обикновени, пластмасови и евтини на вид, но беше ясно, че клиентите са готови да убиват, за да се сдобият с тях. Продавачките бяха две от най-неприветливите жени, които се надявам да срещна някога. Гледах онемял от изумление. Един срамежлив млад човек, който ми заприлича на виетнамец, най-накрая стигна до касата, но го пренебрегнаха. Подаде пачка пари с умоляваща физиономия, но продавачките просто обслужваха хората зад него. Не знам защо. Най-накрая една от дамите зад щанда бутна ръката му с парите настрана и му каза да се разкара. Човекът беше готов да заплаче. Аз също. Нямам представа защо се държаха толкова гадно с него. Прибра парите си и се изгуби в тълпата.

Представете си да живеете по този начин. Представете си, че се прибирате от работа у дома и партньорът ви посреща:

— Здравсти, знаеш ли какво? Днес напазарувах чудесно. Намерих самун хляб, двайсет сантиметра панделка, метален чарк, който може би върши някаква работа и поничка.

— Сериозно!? Поничка?

— Е... всъщност, за поничката излъгах.

Странното е, че хората изглеждаха изумително добре облечени. Не знам как успяват, след като могат да купят толкова малко неща. Някога облеклото на всички имаше вид на проектирано от директор на съветски тракторен завод. При мен и Кац непрекъснато идваха хора и предлагаха да купят джинсите ни. Един млад тип дотолкова безумно и отчаяно искаше чифт джинси, че започна да разкопчава панталона си на улицата и да ни увещава и ние да го последваме, за да направим размяна. С Кац опитахме да му обясним, че не искаме неговите панталони — бяха направени от нещо като коноп — и го попитахме дали няма нещо друго — по-малка сестра или порно на кирилица, но се оказа, че няма нищо, което да си струва да се размени, така че го оставихме отчаян на улицата, с разбито сърце и разкопчан дюкян. Сега обаче хората бяха елегантно облечени, както навсякъде в Европа — дори повече, тъй като всички очевидно полагаха сериозни грижи и се гордееха с гардероба си. А жените бяха чисто и просто красиви — с черни коси, шоколадови очи и прекрасни бели зъби. В София, без никакво съмнение, се срещат най-красивите жени в Европа.

Прекарах по-голямата част от седмицата в разхождане из града. София е пълна с монументи с размазващо социалистически имена — Стадион на Народната армия, Паметник на борците против фашизма, Народен дворец на културата — но повечето от тях са сред чудесни паркове, с дълги алеи и много кестени, пейки, детски люлки, дори езеро с лодки и прекрасни изгледи към зелената, потънала в мараня планина на фона на града.

Разгледах забележителностите. Отидох в бившия дворец на царя на площад „9-и Септември“, в който сега се помещава Националната художествена галерия, където изведнъж разбрах защо не знам името на нито един български художник, а после отидох отсреща, за да видя гробницата на Георги Димитров, националния герой — или поне беше такъв до падането на Желязната завеса. По мавзолея сега имаше графити — немислимо дори само преди два месеца, мога да се обзаложа — и вече не е възможно да влезеш вътре и да видиш трупа му, запазен под стъклен похлупак, както обичат комунистите. Спомням си, че през 73-а с Кац влязохме да го видим и Кац се наведе към ковчега, подсмръкна многозначително и каза твърде силно: „Нещо не ти ли мирише?“, заради което едва не ни арестуваха. На Димитров

гледаха като на бог. Сега, когато комунизмът се срутваше, хората даже не искаха да го виждат.

Посетих Националния исторически музей и катедралата „Александър Невски“, Националния археологически музей и още една-две забележителности, но през повечето време просто се разхождах и чаках да дойде вечерта.

Вечерите се отразяваха добре на София. Когато магазините бяха затворени, нямаше опашки и хората се разхождаха, значително по-щастливи. Понякога пред гробницата на Димитров се оформяха малки политически сбирки и си личеше, че хората се радват на лукса да могат да говорят свободно. Една вечер, пред бившия царски дворец някой беше подредил фотографии на прогонения цар Симеон и неговото семейство. Хората се блъскаха, за да ги разгледат. В началото реших, че това е странно, но я си помислете какво би станало в Англия, ако кралското семейство беше изгонено преди четирийсет години (ето ви храна за мисълта) и хората не бяха получавали никаква официална информация за него. Сега българите можеха да видят какво е станало с техния еквивалент на принцеса Маргарет, Единбургския херцог и останалите. Аз самият отидох да погледна, като се надявах цар Симеон да е станал мениджър на международна корпорация, но се оказа, че води спокоен живот в Париж, така че отказах поканата да подпиша петиция за връщането му.

Всяка вечер излизах и търсех клуб „Бабалу“ — нощен бар, в който с Кац киснехме всяка вечер от престоя си. Това не беше истинското име на заведението. Наричахме го така, защото ужасно приличаше на клуб „Бабалу“ на Деси Арнас, от „Аз обичам Люси“. Беше нещо, дошло направо от петдесетте години и беше единственото модно заведение в София. Хората честваха там юбилеите си.

С Кац седяхме на един балкон над дансинга, пиехме полска бира и гледахме рок групата (използвам термина в българския му смисъл), чийто ентузиазъм почти компенсираше пълната липса на талант. Свиреха неща, които останалият свят не беше чувал от двайсет години, а хората танцуваха, сякаш бяха последна мода, което, предполагам, може и да е било така в България. Най-хубавото беше, че с Кац ни третираха като знаменитости — по онова време американските туристи бяха огромна рядкост в София. (И досега е така, ако се замислиш.) Хората идваха на масата ни, черпеха ни питиета,

момичетата ни канеха да танцуваме с тях. Всяка вечер се натряскахме дотолкова, че пропуснахме десетки възможности за сексуално удовлетворение, но и без това всичко беше чудесно.

Толкова много исках и сега да открия „Бабалу“, че обиколих целия град и дори стигнах до железопътната гара — след дълго и отегчително ходене — като си мислех да мина по маршрута, по който бяхме минали с Кац, така че да събудя спомените си. Без успех. Тогава, в петък вечерта, когато минавах покрай ресторанта на един гранд хотел за двайсети път тази седмица, така се сепнах от тенекиен звук на китари през дрезгави усилватели, че направо залепих нос за витрината, за да видя. Беше клуб „Бабалу“! Бях минавал покрай него толкова пъти, но без ужасната музика дори не го бях забелязал! Сега познах всичко вътре. Балконът. Нашата маса. Дори келнерките ми се струваха някак познати, макар и леко позастарели. В главата ми нахлуха щастливи спомени.

Веднага се запътих към входа, за да си поръчам полска бира, но един тип на вратата, с възголям черен костюм, не ме пусна да вляза. Не се държеше гадно, просто не ме пускаше. Не разбирах защо. След време в България започваш да свикваш с това, че не разбираш защо, така че продължих разходката си. След около двайсетина минути, след като обиколих тъмния корпус на „Александър Невски“, отново минах покрай гранд хотела и разбрах защо не са ме пуснали да вляза. Затваряха. Беше девет и половина, петък вечер и това беше най-оживеното място в града. България, разсъждавах, докато се прибирах към хотела си, не е страна. Тя е преживяване, близко до смъртта.

Имах късмет, че когато си поисках можех да се оттегля в луксозното убежище на „Шератон“, където можех да си поръчам бира и прилична храна и да гледам Си Ен Ен по телевизията, в стаята си. Малодушно се хранех само там. Положих всички усилия да открия някой ресторант, който да изглежда поне до някъде прилично, но не успях. Софийските ресторанти и барове са едни от най-окаяните — обикновени, лошо осветени, почти всичките повърхности в тях са покрити с гетинакс. Веднъж се отбих в едно заведение край Южния парк, но менюто беше на кирилица и не разбрах нищо. Озърнах се, за да видя какво ядат другите хора, като си мислех, че ще мога просто да

посоча нещо на някоя чужда маса, но всички ядяха нещо, което дори не приличаше на храна — мазнина и воднисти зеленчуци — така че побягнах назад, към хотела, където менюто беше на английски и храната беше апетитна.

За комфорта си обаче плащах с угризения на съвестта по два пъти всеки ден. Всеки път, щом се хранех в „Шератон“, мрачно осъзнавах, че се храня по-добре от девет милиона българи. Смятах този икономически апартейд за отвратителен, макар и неустоим. Как може една държава да забранява на собствените си граждани да ходят на определени места? Ако някой българин, по силата на някакво чудо на предприемчивостта и трудолюбието, стане достатъчно заможен, може да влезе само в два от ресторантите на хотела, Виенското кафене и грил Мелник, чиито входи са на странична улица. През хотела не можеш да влезеш в тях. Трябваше да се излезе през главния вход и да се заобиколи ъгъла. Обикновените хора нямаха право да влизат в хотела като мен. Всеки работен ден сигурно стотици минават покрай него и се чудят какво има вътре. Е, чудесно е — за един българин вероятно ще предложи охотен и комфортен живот: лъскав бар, в който можеш да си поръчаш коктейли с бучки лед, ресторант, който предлага ястия, които от години не са виждани другаде в страната, магазин, в който се продават шоколади, бренди, цигари и други луксове, толкова недостъпни, че за обикновения българин би било глупаво даже да си мечтае за тях.

Удивлявах се, че не ме бият всеки път, щом излезех от хотела — аз самият смятах, че съм за бой, а знам колко свестен тип съм — а всички се отнасяха с мен любезно и приятелски. Хората непрекъснато ме питаха дали искам да обменя валута, но не исках, не можех. Беше незаконно, а освен това не исках повече български пари, отколкото имах — нямаше какво да се купи с тях. Защо да чакам на опашка за пакет цигари два часа, след като можех да си купя по-добри цигари, за по-малко пари за десет секунди в хотела? „Съжалявам“ — повтарях непрекъснато и хората сякаш разбираха.

Стигнах до вманиаченост в опитите си да похарча малко пари, но просто нямаше за какво — нямаше. Един от парковете, открих в неделя сутринта, беше пълен с художници, които продаваха работите си и си помислих, че бих могъл да си купя картина, но бяха ужасни. Повечето бяха изпипани като техника, но темите бяха просто

кошмарни — залези с оранжеви и розови облаци и сюрреалистични изображения, ала Салвадор Дали, на разтопени неща. Сякаш тези хора бяха дотолкова загубили връзка със света, че не знаеха какво да нарисуват.

Колкото по-далече се разхождаш из София, толкова по-добре става. Често се разхождах по цял ден до хълмистите югоизточни райони, където има гори, паркове, квартали със солидни жилищни сгради, виещи се спокойни улички, чудесни домове. Докато се връщах в града, по пешеходен мост над река Сливница и по анонимна уличка, ми мина през ум, че този град всъщност е много красив. И нещо повече — той беше най-европейският от всички градове, в които съм бил. Нямаше модерни търговски центрове, големи бензиностанции, нямаше „Макдоналдс“ и „Пица Хът“, въртящи се реклами на Кока-Кола. Никой друг град не е устоявал така упорито на увещанията на американската култура. Беше напълно, изцяло европейски град. Това беше, помислих си с дълбоко неудобство, Европа, за която бях мечтал като дете.

Трудно е да се предвиди какво ще стане с България. Две седмици след посещението ми, хората на тази страна, в пристъп на лудост, гласуваха свободно за комунистическия режим — единствената страна в Източна Европа, доброволно запазила старата форма на управление.

Беше през 1990 година, когато комунизмът умираше в Европа и ми се струваше странно, че из всичко написано за падането на Желязната завеса, никой, никъде не оплаква комунизма като благороден експеримент. Знам, че тази система никога не е функционирала и аз самият не бих искал да живея при нея, но въпреки това ми се струва, че така или иначе е тъжно, че единствената икономическа система, която изглежда жизнеспособна, е тази, която се основава на личния интерес и алчността.

Комунизмът в България няма да просъществува. Няма как. Никой народ няма да търпи правителство, което не може да осигури прехрана и играчки за децата. Сигурен съм, че ако се върна в София след пет години, ще бъде пълно с „Пица Хът“ и „Лора Ашли“, улиците ще са задръстени от Бе Ем Вета и хората ще са много по-доволни. Не

мога да ги обвинявам за това, но съм щастлив, че видях това, преди да се промени.

[1] Пурата почти не излиза от устата на Лю Грейд, един от магнатите на британския шоубизнес, роден в Украйна. Работил като театрален агент, впоследствие основава различни телевизионни и филмови компании, получава рицарско звание през 1969 г., а през 1976 г. става пожизнен пер на кралството. — Бел.ред. ↑

ИСТАНБУЛ

С Кац отидохме до Истанбул, от София, с „Ориент експрес“. Мислех си, ще е адски романтично — представях си едва ли не, че прислужник с тюрбан ще разнося чашки със сладко кафе и безплатни затоплени кърпички — но в действителност всичко беше просто ужасно: горещо, задушно, бавно, претъпкано, оголено, задушавашо. През 1973 година „Ориент експрес“ беше само ръждясала табелка на всеки стар влак между Белград и Истанбул. След година-две щеше да изчезне.

В София с Кац бяхме сами в купе, но след две гари вратата се отвори рязко и се качи многолюдно семейство шумни, дебели хора, сякаш живо доказателство за вредата от хроничните кръвосмешения, които нахълтаха при нас, натоварени с картонени куфари и пазарски мрежи, пълни със зле миришеща храна. Стовариха се на седалките, като избутаха мен и Кац в срещуположния ъгъл, и веднага започнаха да бърникат в мрежите с храна, да си подават носни кърпички с малки умрели рибки отгоре, парченца изсъхнал хляб, лигави варени яйца и капещи плочки лютиво вмирисано сирене, чиято воня ми напомни как веднъж се върнахме у дома след лятната отпуска и открихме, че баба ми неволно е заключила котката в килера с метлите, през трите най-горещи седмици на годината. Ядяха с премлясване, бършеха дебели мазни пръсти в ризите си, след което, един по един, изпаднаха в хъркаща кома. Поради някаква особеност на балканското храносмилане, тези хора се разширяваха в съня си и ни притискаха още повече към стената. И трябваше да преживеем двайсет и два часа при тези условия.

На този етап от пътуването, с Кац бяхме прекарвали заедно четири месеца и вече изцяло ни беше писнало един от друг. Имахме дълги дни, в които или се карахме безкрайно, или не си говорехме. Спомням си, че в онзи ден не си говорехме, но късно вечерта, докато се тътрехме през ръбестата пустош, която е Западна Турция, Кац ме

събуди от лека и делирна дрямка, като ме потупа по рамото и попита укоризнено:

— Това на подметката ти кучешко лайно ли е?

Понадигнах се леко.

— Какво?

— Това на подметката ти кучешко лайно ли е?

— Не знам, докладът от лабораторията още не е готов — отговорих сухо.

— Говоря сериозно, кучешко лайно ли е?

— Откъде да знам?

Кац се наведе напред, достатъчно, за да види и подуши предпазливо.

— Наистина е кучешко лайно — обяви той със странно задоволство.

— О кей, затваряй си устата, защото всички ще поискат да им дам малко.

— Отиди да го изчистиш, а? Гади ми се.

Така започна караницата — в напрегнат шепот.

— Ти отиди да го изчистиш.

— На твоите обувки е.

— На мен ми харесва. Освен това убива миризмата на типа до мен.

— На мен ми се гади.

— А на мен не ми пука.

— Мисля, че си смахнат.

— Така ли?

— Точно така, ако искаш да знаеш. Още от Австрия си смахнат.

— А ти си смахнат по рождение.

— Аз!? — Наранен поглед. — Това е прекалено. Ти си бил смахнат в утробата, Брайсън! Имаш три типа хромозоми — Х, У и СМАХНАТ.

И продължавахме в този дух. Явно не беше писано Истанбул да бъде успех за нас. Кац намрази града, намрази и мен. Аз мразех най-вече Кац, но и не се интересувах кой знае колко от града. Беше като влака, който ни отведе там — задушен, оголен и претъпкан. Улиците бяха пълни с гаменчета, които отмъкваха всичко, което не стискаш с две ръце, а храната беше направо кошмарна — вонящо сирене и

тайнствени топки помия. Една вечер заради Кац за малко да ни убият, когато попита един келнер:

— Извинете, кравите направо в чиниите ли серат, или го събирате с черпак после?

Едно от трайните удоволствия за Кац в последните фази на пътуването ни беше да говори откровенно на хора, които не го разбират, като например с усмивка да попита някой полицай какво става с пословично малкия му пенис или да подхвърли на навъсен келнер:

— Може ли сметката, Борис? Трябва да бързаме, защото жена ти обеща да ни духа.

В този случай обаче се оказа, че келнерът е работил в малко заведение недалеч от Тотнъм Корт Роуд тринайсет години и разбра въпроса на Кац отлично. Посочи ни пътя към вратата с вид на касапин, като правеше напълно оправдани забележки за благородството на турската кухня и нахалството на младите туристи.

След като му бе отнето и това последно удоволствие, на основание на благоразумието и искрената ми заплаха, че ще го убия аз, ако не ме изпревари някой турчин, който знае английски, Кац прекара остатъка от престоя ни в Истанбул мълчаливо, освен че ръмжеше срещу досадниците на базара да вървят на майната си, което смятах за основателно, защото го предизвиквах. Бяхме стигнали края на пътя във всяко отношение. Седмицата ми се видя дълга.

Сега, докато се возех в едно такси от летището до горещите, задушни, гъмжащи улици на Истанбул, се чудех дали този път отношението ми няма да е по-благосклонно.

Нещата не започнаха добре. Бях направил резервация от „Шератон“, чрез собствената система за резервации на фирмата в София, но се оказа, че хотелът е твърде далеч от Златния рог и стария град. Стаята беше чиста и поносимо натруфена, но телевизорът не работеше. Когато влязох в банята, за да си измия ръцете и лицето, тръбите заръмжаха и загъргориха като във филм за полтъргайт и след малко, с поредица въздишки, пуснаха някаква кафява супа. Оставих водата да тече десет минути, но не се избистри и струята не намаля. За това плащах 150 долара на вечер.

Седнах на тоалетната, загледал в струята и се замислих какво странно нещо е туризмът. Заминаваш за чужди земи, като нетърпеливо зарязваш всички удобства на дома си, а после хабиш много време и пари, за да си възвърнеш част от удобствата, от които не би се лишил, ако си стоиш у дома.

Въздъхнах, намазах лицето си с малко от кафявата течност и отидох да разгледам Истанбул. Това е най-мръсният, най-шумният и най-претъпкан град, който някога съм виждал. Шумът е навсякъде — автомобилни клаксони, сирени, крещящи хора, виещи мюезини, боботеци корабни сирени откъм Босфора. Навсякъде, също така, се развива трескава дейност — хора тикат колички, пренасящи подноси с храна или кафе, нарамили огромни, тежки товари (видях един тип с канапе на гърба), хора, които продават по нещо на всеки ъгъл: лотарийни билети, ръчни часовници, цигари, фалшиви парфюми.

На всеки няколко крачки имаше хора, които искат да ти лъснат обувките, да ти продадат пощенски картички или туристически справочници. Да те отведат в магазина за килими на брат си или по някакъв друг начин да те изкушат да се разделиш с малка сума пари. По моста Галата, който гъмжеше от пешеходци, просяци и хамали, стояха рибари и вадеха от водата долу най-отровената на вид риба, която се надявам някога да видя. В края на моста, двама типове пресичаха улицата към гара „Сиркечи“, през трафика, с две вързани на каишки кафяви мечки. Никой не им обръщаше внимание. Накратко, Истанбул е един от големите и невъобразими градове, в които всичко е възможно.

Едно от истински непоносимите неща там е турската поп музика. Не можеш да се спасиш от нея. Врѳхлита те от всеки ресторант, от всяка сергия за лимонада, от всяко минаващо такси. Ако можете да си представите мъж, на който е извършена вазектомия без упойка, на фона на бясно дрънкане на цитра, ще добиете някаква представа за турската популярна музика.

Скитах наоколо час-два, впечатлен от шумотевицата, изумен от факта, че на едно място може да кипи такава деятелност. Минах покрай Синята джамия и Света София, обелих един продавач на картички от ръкава си и опитах да разгледам двореца „Топкапъ“, но беше затворено. Опитах да стигна до това, което смятах, че е национален археологически музей, но някак си не успях да го открия и

се оказах в началото на голям, изкушаващ и чудодейно спокоен парк — Гюлхане. Беше пълен с хладни сенки и щастливи семейства. Имаше безплатна зоологическа градина, явно любимо място на децата, и кафене, в което пускаха турска изтезателна музика, но все пак достатъчно тихо, за да е търпима.

В дъното на леко спускаща се централна алея паркът свършваше и се откриваше поразителна гледка към Босфора, син и блестящ. Седнах в една кръчма на открито, поръчах си кола и се загледах през водата, към белите къщи по кафявия хълм Юскюдар, на няколко километра, през пролива. Проблясваха далечни коли, фериботи пресичаха Босфора непрекъснато с ловки маневри, и отиваха по-нататък, до далечните Принцови острови, плувнали в синкава мараня. Беше красиво и идеално място за край.

Беше ясно, че съм стигнал края на пътя си. Оттатък беше Азия. По-далече в Европа не можех да стигна. Беше време да се прибирам у дома. Многострадалната ми съпруга беше бременна с поредното бебе за полугодieto. По-големите деца, както ми обясни по телефона, бяха започнали да наричат всеки възрастен мъж „татко“. Тревата станала висока до кръста. Оградата на двора започнала да се срутва в единия край, овцете влизали на моравата. Кравите били в царевичката. Чакаше ме много работа.

И бях, признавам, готов да се прибирам. Липсваше ми семейството и удобствата на дома. Бях уморен от ежедневната грижа да търся храна и място за спане, от автобуси и влакове, уморен от живота сред чужденци, самият аз като объркан и заблуден чужденец, уморен, най-вече, от собствената си скучна компания. Колко пъти през последните дни се беше случвало да седя в претъпкан автобус или влак, да слушам ленивото дърдорене на собствения си мозък и да ми се иска да зарежа сам себе си?

Същевременно, съвсем ирационално, ми се искаше и да продължавам. Инерцията на пътуването изглежда непрекъснато те подтиква да караш нататък, да не спираш нито за миг. Там, пред очите ми, в края на краищата, беше Азия. Азия. Мисълта ми се струваше невероятна. Можех да отида там за няколко минути. Все още имах пари. Пред мен се простираше недокоснат континент.

Не отидох. Вместо това си поръчах още една кола и продължих да гледам фериботите. При други обстоятелства, струва ми се, щях да

отида. Това, естествено, е казано ни в клин, ни в ръкав.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.